

การศึกษาวิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต
AN ANALYTICAL STUDY OF KUSALAKAMMAPATHA
FOR DEVELOPMENT OF LIFE

นายอรรถพล เปี่ยมปฐุม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

การศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมบดเพื่อพัฒนาชีวิต

นายอรรถพล เปี่ยมปฐม

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analytical Study of Kusalakammapatha for Development of Life

Mr. Attapon Piampathom

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkorntajavidyalaya University
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะเพื่อพัฒนาชีวิต” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร. มন্ত্রী สิริโรจนานันท์)

กรรมการ

(ดร. บุญเลิศ โอฐสุ)

กรรมการ

(รศ.ดร. สมธิพล เนตรนิมิตร)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

ดร.บุญเลิศ โอฐสุ

ประธานกรรมการ

รศ.ดร.สมธิพล เนตรนิมิตร

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(นายอรรถพล เปี่ยมปฐม)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต

ผู้วิจัย : นาย อรรถพล เปี่ยมปฐม

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร.บุญเลิศ โอธสุ ป.ธ.๘, พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา),
พธ.ม. (ธรรมนิเทศ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

: รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร ป.ธ.๙, พ.ม., พธ.บ. (ปรัชญา),
พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) เพื่อวิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้านเอกสาร คือ การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า กรรมในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็นกรรม ๒ ประเภท กรรม ๓ ประเภท และกรรม ๔ ประเภท ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้จำแนกกรรมออกเป็น ๓ หมวด ๑๒ ชนิด ได้แก่ กรรมแบ่งตามระยะเวลาการให้ผล กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผลก่อนหลัง กรรมแบ่งตามการทำหน้าที่ของกรรม ในคัมภีร์อรรถกถา ได้แบ่งกรรมออกเป็น ๑๑ ชนิด เหมือนกันกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ไม่มีอโหสิกรรม ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาได้จำแนกกรรมเหมือนกันกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่ได้เพิ่มกรรมแบ่งโดยภพภูมิที่ให้ผลมี ๔ ประเภท คือ อกุศลกรรม, กามาวจากุศลกรรม, รูปร่างกุศลกรรม และ อรูปร่างกุศลกรรม กุศลกรรมบถ มีความหมายว่า ทางแห่งความดีที่นำสัตว์ไปสู่สุคติมี ๑๐ ข้อ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ กุศลกรรมบถทางกาย กุศลกรรมบถทางวาจา กุศลกรรมบถทางใจ กุศลกรรมบถ เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความประพฤติดีทาง กาย วาจา และ ใจ กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต คือทางที่ดีหรือเป็นแนวทางปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และ ทางใจที่ดี แนวทางปฏิบัติทางกายที่ดีคือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤตินิยาม เป็นประจำ โดยหลักธรรมที่สนับสนุน คือ เมตตากรุณา การบริจาคทาน และ สหารสันโดษ แนวทางปฏิบัติทางวาจาที่ดี คือ การไม่พูดเท็จ การไม่พูดส่อเสียด การไม่พูดคำหยาบ การไม่พูดเพ้อเจ้อ เป็นประจำ โดยหลักธรรมที่สนับสนุน คือการพูดแต่คำจริง การพูดเพื่อสมานสามัคคี การพูดด้วยวาจาไพเราะ การพูดแต่สิ่งที่เป็น

ประโยชน์ แนวทางปฏิบัติทางใจที่ดี คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาทปองร้าย ความไม่เห็นผิด โดยปฏิบัติเป็นประจำธรรมะที่สนับสนุนคือ สัมมาสติ สัมมาสังกัปปะ สัมมาทิฐิ

Thesis Title : An Analytical Study of Kusalakammapatha for
Development of Life

Researcher : Mr. Attapon Piampathom

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr. Boonlert Otsu, Pali VIII, B.A. (Society Studies),
M.A. (Dhamma Communication), Ph.D.(Buddhist
Studies)

: Assoc. Prof. Samiddhipol Netnimit, Pali IX,
B.A. (Philosophy), M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Pali & Buddhist Studies)

Date of Graduation : February 28, 2018

Abstract

This qualitative thesis has three objectives:1) to study the meaning and type of Kamma in Buddhist Scriptures, 2) to study the meaning and type of Kusalakammapatha in Buddhist Scriptures,3) to analyze Kusalakammapatha for development of life.

From the study, it is found that in the Tipitaka, Kammas are divided into two, three, and four groups. In Visuddhimagga, kamma can be categorised into 12 items based on 3 categories: by the duration of the result, by order of precedence and by function. The commentaries categorised kamma into 11 items as same as in Visuddhimagga but have no Ahosi-kamma. In the Buddhist literatures kammas are divided as same as in Visuddhimagga but add 4 more items of Kammas divided by Bhāva (state of existence)

There are tenfold wholesome course of action means the way of good lead to blissful states (Sugati) consisting of three types, namely: Kusalakāyakamma, Kusalavacīkamma and Kusalamanokamma

The practicing of Kusalakammapatha in order for development of life are of three approaches as follows, The practice of bodily, verbally and mentally good conduct. The bodily practices are abstention from killing, from taking what is not given, from sexual misconduct. Having supporting doctrines such as Metta-Karuna (loving-kindness and compassion), donation, Sadārasantosa (contentment with one's own wife). The verbal good conduct are abstention from false speech, tale-bearing, harsh speech, vain speech or gossip by having supporting doctrines such as talking the truth, talking for harmony, talking polite and soft speech, talking for useful words. The mental good conduct are non-covetousness (Anabhijjhā), non-illwill (Abyāpāda), non-wrong view (Sammā-diṭṭhi) by having supporting doctrines such as sammā-sati, (right mindfulness) sammā-saṅkappa (Right thought), sammā-diṭṭhi (right understanding)

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีโดยความเมตตาอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้มีพระคุณทั้งหลาย หากปราศจากความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านทั้งหลายเหล่านี้แล้ววิทยานิพนธ์เล่มนี้คงสำเร็จไม่ได้อย่างแน่นอน ซึ่งผู้วิจัยขอระบุนามเพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้คือ ขอขอบพระคุณ ท่าน ดร. บุญเลิศ โอธสุ อาจารย์ที่ปรึกษาและควบคุมวิทยานิพนธ์ของผู้วิจัย ท่านมีความกรุณาต่อผู้วิจัยในการช่วยเหลือตรวจสอบงานเขียนและบอกแนวทางอันเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยติดตามแก้ไขข้อผิดพลาดให้ผู้วิจัยจนวิทยานิพนธ์นี้เสร็จสิ้นไปได้ด้วยดี ท่าน รศ.ดร. สมितिพล เนตรนิมิต อาจารย์ที่ปรึกษาและเป็นกรรมการสอบป้องกันให้กับผู้วิจัยโดยท่านเป็นผู้ให้คำปรึกษาอย่างมีเมตตาช่วยชี้แนะและแก้ไขแนวทางการจัดการหัวข้อและสารบัญของข้อมูลในงานวิจัยนี้ให้เป็นไปอย่างกระชับและถูกต้องมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ท่าน ผศ.ดร.แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม ผู้ที่ชี้ทางในการทำหัวข้อวิทยานิพนธ์และบอกแนวทางในการเขียนให้การติดตามความคืบหน้าในการทำวิจัยและเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาคนแรกของผู้วิจัยช่วยเหลือและให้แนวทางในสืบค้นข้อมูลที่เป็นอันเป็นประโยชน์มาโดยตลอด ขอขอบคุณท่าน พระบุญทัน ปภาโส ซึ่งเป็นกัลยาณมิตร ซึ่งให้คำแนะนำและช่วยเหลือเรื่องการจัดรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องและให้คำปรึกษาในการทำงานวิจัยมาตลอด และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านในการติดต่อเรื่องเอกสารและส่งสอบวิทยานิพนธ์เป็นอย่างดี

ท้ายที่สุดที่ขาดไม่ได้คือ บิดามารดาของผู้วิจัย โดยเฉพาะมารดา อาจารย์พวงผกา เปี่ยมปฐม ผู้คอยดูแลและให้กำลังใจช่วยเหลือ คอยผลักดันให้ผู้วิจัยมีกำลังใจไม่ให้อ่อนโยนในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ ในการทำวิจัยมาโดยตลอดแม้ว่าจะมีอุปสรรคใดๆ ก็ตาม หากปราศจากมารดาแล้วงานวิจัยครั้งนี้คงเกิดขึ้นไม่ได้ ซึ่งท่านเป็นบุคคลสำคัญยิ่งผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้

ผู้วิจัยขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ในอาณิสายแห่งคุณความดีอันใดที่เกิดจากงานวิจัยครั้งนี้ ขอให้ท่านทั้งหลายที่ได้ช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จงมีแต่ความสุข ความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ทุกประการเทอญ

อรรถพล เปี่ยมปฐม

๓ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๖
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๑
บทที่ ๒ ความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๑๒
๒.๑ ความหมายคำว่ากรรม	๑๒
๒.๑.๑ ความหมายของกรรมในพระไตรปิฎก	๑๔
๒.๑.๒ ความหมายของกรรมตามทัศนะของนักวิชาการ	๑๖
๒.๒ ประเภทแห่งกรรม	๑๗
๒.๒.๑ ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก	๑๘
๒.๒.๑.๑ กรรม ๒ ประเภท	๑๘
๒.๒.๑.๒ กรรม ๓ ประเภท	๑๙
๒.๒.๑.๓ กรรม ๔ ประเภท	๒๑
๒.๒.๒ ประเภทของกรรมในคัมภีร์ปรกฤษฎีเสส วิสุทฺธิมรรค	๒๓
๒.๒.๓ ประเภทของกรรมในอรรถกถา มโนรถปुरुณี	๒๕
๒.๒.๔ ประเภทของกรรมระดับขั้นรองคัมภีร์ปรกฤษฎีเสส และ อรรถกถา	๒๙

๒.๒.๔.๑	กรรมแบ่งตามระยะเวลาให้ผล ๔ ประการ	๓๐
๒.๒.๔.๒	กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผล ๔ ประการ	๓๒
๒.๒.๔.๓	กรรมแบ่งตามการทำหน้าที่ของกรรม ๔ ประการ	๓๕
๒.๒.๔.๔	กรรมแบ่งโดยภูมิแห่งการให้ผลแห่งกรรม ๔ ประการ	๓๗
๒.๓	บทสรุป	๔๐
บทที่ ๓	ความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๔๒
๓.๑	ความหมายคำว่ากุศลกรรมบถ	๔๒
๓.๑.๑	ความหมายของกุศลกรรมบถในพระไตรปิฎก	๔๔
๓.๑.๒	วิริติ ก่อให้เกิดกุศลกรรมบถ	๔๗
๓.๒	ประเภทของกุศลกรรมบถ	๔๘
๓.๒.๑	กุศลกรรมบถทางกาย	๔๙
๓.๒.๒	กุศลกรรมบถทางวาจา	๕๘
๓.๒.๓	กุศลกรรมบถทางใจ	๖๕
บทที่ ๔	วิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต	๗๒
๔.๑	การประพฤติกุศลกรรมบถทางกายเพื่อพัฒนาชีวิต	๗๒
๔.๑.๑	การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์	๗๔
๔.๑.๒	การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการลักทรัพย์	๗๙
๔.๑.๓	การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการประพฤตินิन्दในกาม	๘๒
๔.๒	การประพฤติกุศลกรรมบถทางวาจาเพื่อพัฒนาชีวิต	๘๕
๔.๒.๑	การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพูดโกหก	๘๖
๔.๒.๒	การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด	๘๙
๔.๒.๓	การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ	๙๓
๔.๒.๔	การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ	๙๖
๔.๓	การประพฤติกุศลกรรมบถทางใจเพื่อพัฒนาชีวิต	๙๙
๔.๓.๑	การปฏิบัติตนไม่ให้อยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ	๑๐๐
๔.๓.๒	การปฏิบัติตนไม่ให้คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ	๑๐๔
๔.๓.๓	การปฏิบัติตนให้เห็นถูกต้องตามครองธรรม	๑๑๐

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๑๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๔
บรรณานุกรม	๑๒๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๓

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำอธิบายคำย่อและระบุเลขหน้าภาษาไทย

ก. **คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก :** วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ เรียงตามลำดับคัมภีร์การใช้อักษรย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้ระบบอ้างอิงที่ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อคัมภีร์ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกายมหารวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑๐ ข้อ ๒๑๖ หน้า ๑๖๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ข. **คำย่อเกี่ยวกับคัมภีร์อรรถกถา :** วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๕๖ ผู้วิจัยใช้อักษรย่อคัมภีร์อรรถกถา ตามที่บัณฑิตวิทยาลัยกำหนดและระบบคำย่อคัมภีร์/ลำดับเล่ม [ถ้ามี] / ข้อ [ถ้ามี] / หน้า เช่น ขุ.วิ.อ.(ไทย) ๒/๙๕/๑๕ หมายถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ อรรถกถา (ภาษาไทย) เล่ม ๒ ข้อ ๙๕ หน้า ๑๕, อง.จตุกก.อ.(ไทย) ๒/๑๕๗ หมายถึง สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย มโนรทปุรณี จตุกกนิบาต อรรถกถา (ภาษาไทย) เล่ม ๒ หน้า ๑๕๗ , ที.ปา.อ (ไทย) ๓๘๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค อรรถกถา (ภาษาไทย) หน้า ๓๘๖

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุपरิปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ปณจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง. อฎฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)

ช.ชา.ติก.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ติกนิบาต	ชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ม.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ		(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท		(ภาษาไทย)
ช.วิ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ		(ภาษาไทย)
ช.ป.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค		(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี			(ภาษาไทย)
---------	-------	---	-------------	------------	--	--	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

อง.จตุกก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	จตุกกนิบาตอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มัชฌิมปิณฑาสกัอรรถกถา		(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	ติกนิบาตอรรถกถา		(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.อ.	(ไทย)	=	อังคุตตรนิกาย	มโนรณปุรณี	จตุกกนิบาตอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ช.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	อรรถกถา		(ภาษาไทย)
ช.ชา.อ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ชาดกอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ช.อิติ.อ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะอรรถกถา		(ภาษาไทย)
ช.วิ.อ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	วิมานวัตถุอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปิณฑาสกัอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา.อ.	(ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	ปาฎีกาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
มงฺค.ที.อ.	(ไทย)	=	มังคลัตถทีปนี				(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมไทยทุกวันนี้จะสังเกตเห็นข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์หรือสื่ออินเทอร์เน็ตในแต่ละวัน ส่วนใหญ่เป็นข่าวเกี่ยวกับข่าวอาชญากรรมการทำร้ายกันโดยประสังค์ทรัพย์บ้างหรือฆ่ากันเพราะ ขัดแย้งทางผลประโยชน์หรือเรื่องชู้สาว แม้ในปัจจุบันนี้วิวัฒนาการความเจริญทางเทคโนโลยีจะ ก้าวหน้าไปแต่จิตใจคนในสังคมไทยส่วนใหญ่กลับสวนทางกับความเจริญทางวัตถุ โดยสังเกตได้จาก ปัญหาต่างๆในสังคม อาทิ ปัญหาฉกชิงวิ่งราว บ่อนการพนัน ปัญหาโสเภณี ปัญหาคนชราถูกทิ้ง ปัญหาหย่าร้าง การทำแท้ง และเด็กทารกถูกทิ้ง ปัญหาเหล่านี้มาจากการล่วงละเมิดศีล สาเหตุเกิด จากการล่วงละเมิดทางกาย และ วาจา โดยมีใจเป็นสาเหตุบวกกันเจตนาจึงก่อให้เกิดการกระทำทาง วาจาและ ทางกายก่อเกิดจากความพยาบาทเบียดเบียนผู้อื่นบ้าง ความเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นบ้าง อยากให้ผู้อื่นถึงความพินาศบ้าง ล้วนมีสาเหตุมาจากความหลงผิดที่เรียกว่า มิจฉาทิฎฐิ ซึ่งเป็นตัวการ สำคัญที่ทำให้เห็นผิดในจิตใจ และ เป็นผลร้ายแสดงออกมทาง กายและวาจาในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อกุศลกรรมบถ คือทางแห่งความชั่ว นั้นมี ๑๐ ประการ แบ่งเป็น กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓^๑

อกุศลกรรมบถนั้นนำมาสู่การทำลายล้างซึ่งกันและกันข่าวการฆ่าผู้อื่นและยิงตนเองตาย เกิดขึ้นเป็นประจำในสังคมไทยมีกรณีที่น่าสนใจคือเรื่องของอาจารย์มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่ถูก ล่วงเกินด้วยคำพูดห่มันประมาทในวุฒิการศึกษาจากอาจารย์ ๒ คนในสถาบันเดียวกันจึงได้ก่อเหตุยิง เพื่อนอาจารย์ ๒ คนเสียชีวิตหลังจากนั้นตนเองก็ได้ฆ่าตัวตายตามไป^๒จากข่าวดังกล่าวมีสาเหตุเพราะ การล่วงเกินทาง กาย วาจา ใจ โดย ฝ่ายที่ถูกล่วงเกิน ไม่สามารถควบคุมตนเองได้และผูกโกรธ เพื่อน อาจารย์ทั้ง ๒ คนเป็นเวลา ๑๐ กว่าปี จะสังเกตได้ว่า ทั้งสองฝ่ายต่างล่วงละเมิด อกุศลกรรมบถ ๒

^๑ม.ม.(ไทย) ๑๒/๔๔๕/๔๘๒-๔๘๓.

^๒Innnews, ดร.วันชัย มีอปีนจะถูกล้อมจับ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://news.sanook.com/199_8066/ [๔ มิถุนายน ๒๕๕๙].

ฝ่ายโดยฝ่ายที่กลั่นแกล้งได้ล่วงในวจีทุจริต ๔ โดยปล่อยข่าวทำให้เสียชื่อเสียงโดยเอกสารกล่าวได้ว่า เป็นผู้กระทำอกุศลกรรมบถ ๑๐ ในส่วนของ วจีทุจริต และ มโนทุจริตอันเป็นอกุศลอาจิณกรรม ซึ่ง

เป็นกรรมชั่วที่ทำบ่อยๆจนเป็นนิสัยซึ่งเป็นฝ่ายไม่ดี จึงเป็นเหตุให้ตัดสินใจฆ่าฝ่ายที่เบียดเบียนตนและตัดสินใจฆ่าตัวเองตายเพื่อจบปัญหาในชาตินี้ เพราะมี มโนทุจริตเป็นที่ตั้ง ได้แก่ มิจฉาทิฎฐิ จึงเป็นเหตุให้ฆ่าผู้อื่นและฆ่าตัวเองตายตาม เป็นตัวอย่างเหตุเศร้าสลดในสังคมไทยและสูญเสียบุคลากร อาจารย์ ระดับ ดร. ทั้ง ๓ คน ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นโทษของ อุกุศลกรรมบถ คือทางแห่งความชั่วที่ก่อให้เกิดโทษต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และ สังคม ฯลฯ ทั้งให้ผลร้ายในปัจจุบันและในอนาคต ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ควรให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่นเมื่อมีฝ่ายมีดีคืออุกุศลกรรมบถ สิ่งที่เกี่ยวข้องหรือฝ่ายตรงข้ามก็คือ อุกุศลกรรมบถ คือทางแห่งความดี ในฐานะที่ทำความดีเป็นประจำจนเป็นอุปนิสัยจนกลายเป็นความเคยชินซึ่งจะสามารถทำให้ชีวิตพัฒนาไปในทางที่ดีให้ผลเป็นความสุขในปัจจุบันและในอนาคตด้วย

ในฐานะที่เป็นชาวพุทธซึ่งในอดีตมีตัวอย่างที่ติงามซึ่งเห็นได้จากหลักฐานในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาที่ได้บันทึกถึงบุคคลที่ถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์ในสมัยพุทธกาลที่เป็นพุทธศาสนิกชนมักจะประกอบคุณงามความดีช่วยเหลือบุคคลที่มีฐานะยากจนกว่าตนเองและถวายอาหารยารักษาโรคแก่พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ดังเช่นอนาถบิณฑิกเศรษฐี ผู้ที่ทำบุญที่วัดวันละ ๓ เวลาบริจาคเงินสร้างวัดพระ เขตวันมหาวิหารถวายไว้ในพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น ยังบริจาคทรัพย์เพื่อทำนุบำรุงพระศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง และสร้างโรงงานเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ยากไร้ ไม่ใช่มีเฉพาะอนาถบิณฑิกเศรษฐีเท่านั้น ยังมีนางวิสาขาสตรีผู้ปฏิบัติดีอีกผู้หนึ่งที่บำเพ็ญทานในพระพุทธศาสนา ทำสังคมาสงเคราะห์ สร้างวัดบุพพารามถวายไว้ในพระพุทธศาสนา ถวายอาหารและยาที่วัดวันละ ๓ เวลา เรื่องราวของทั้ง ๒ ได้รับการกล่าวขานคู่กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลา ๒๖๐๐ กว่าปี ทำให้ชาวพุทธทั้งสตรีและบุรุษทำเจริญรอยตามแบบอย่างที่ดีพระพุทธศาสนาได้ผสมผสานอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของประชาชนชาวไทยทำให้บุคคลบางคนได้ประกอบคุณงามดีคือการให้ทุนการศึกษาสร้างโรงพยาบาล โรงเรียน การกุศล ดูแลเด็กกำพร้า คนชรายากไร้ บริจาคสิ่งของให้แก่ผู้ประสบภัยพิบัติและผู้ยากไร้ แบ่งปันความสุขให้ผู้ด้อยโอกาส การกระทำเหล่านี้เป็นรากเหง้าของความดี เป็นการทำความดีที่ทำให้ผู้ทำได้รับความสุขในชีวิตปัจจุบัน การทำดีต้องมีรากฐานจากจิตใจที่ดีมีความเห็นถูกเป็นที่ตั้งจึงเป็นเหตุให้กายและวาจาตรงตาม ต้องสอดคล้องกันทั้ง ๓ ทวาร คือ กุศลกายกรรม กุศลวจีกรรม กุศลมโนกรรม ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อุกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ^๓ ซึ่งรายละเอียดดังนี้ คือ ๑. ปาณาติปาตาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์) ๒. อทินนาทานาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์) ๓. กามสุมิฉฉาจาราวิริติ (เจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม) ๔. มุสาวาทาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ) ๕. ปิสุณยาวาจาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด) ๖. ผรุสยาวาจาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ) ๗. สัมผัสปลลาปาวิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า) ๘. อนภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา) ๙. อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย) ๑๐. สัมมาทิฎฐิ

^๓ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

(ความเห็นชอบ)การดำเนินชีวิตตามหลักกุศลกรรมบถ เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นเป็นประจำในชีวิตประจำวันอันจะทำให้บุคคลนั้นเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมและสิ่งแวดล้อม จัดเป็นการการพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้นปัจจุบัน

ความดีความงามทั้ง ๑๐ ข้อนี้ ล้วนทำให้บุคคลมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความไม่โกรธ การมีเมตตาต่อผู้อื่น ความปรารถนาต่อผู้อื่น การรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ถูกต้องในความดี ไม่เกิดการเข่นฆ่า ไม่เบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน ไม่เกิดการลักขโมย ไม่เกิดการฉ้อโกงตมุดุน ไม่ล่วงเกินสามีภรรยาของผู้อื่น ไม่กล่าวโกหกต่อกันและกัน ไม่กล่าววาจาหยาบคาย ไม่พูดกล่าวเหลวไหลเพื่อจ้อ ไม่เข่นกันและกัน ทำให้สังคมเป็นสังคมที่มีความสุข ผู้คนก็มีความสุขทำให้อายุยืนยาว ผิวพรรณผ่องใส การที่กุศลกรรมบถ ๑๐ ทำให้บุคคลมีอายุยืนยาวผิวพรรณวรรณะผ่องใส ดังข้อความที่ปรากฏในจกัภวัตตีสสูตร^๔ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น มนุษย์เหล่านั้นจักปรึษากันอย่างนี้ว่าพวกเราสุญสิ้นญาติมากมายนี่ เพราะยึดถืออกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเราควรทำกุศล ควรทำกุศลอย่างไรดี ทางที่ดี พวกเราควรงดเว้นจากปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์) ควรสมทานประพฤติกุศลธรรมนี้แล้วจึงพากันงดเว้นจากปาณาติบาตสมทานประพฤติกุศลธรรมนี้ เพราะสมทานกุศลธรรมเป็นเหตุ พวกเขาจักเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อพวกเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุขัย ๑๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๒๐ ปี ลำดับนั้น มนุษย์เหล่านั้นจักปรึษากันอย่างนี้ว่า ‘พวกเราเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เพราะสมทานกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเราควรทำกุศลธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป ควรทำกุศลอย่างไรบ้าง พวกเราควรงดเว้นจากอกุศลนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) ควรงดเว้นจากกาเมศุมิจฉาจาร (การประพฤติดีในกาม) ควรงดเว้นจากมุสวาท(การพูดเท็จ) ควรงดเว้นจากปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ควรงดเว้นจากผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ (การพูดเพื่อจ้อ) ควรละอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา) ควรละพยาบาท(ความคิดร้ายผู้อื่น) ควรละมิจฉาทิฎฐิ (ความเห็นผิด)

เพราะประพฤติกุศลธรรมนี้ เพราะสมทานกุศลธรรมเป็นเหตุ พวกเขาจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อพวกเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย ๒๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๔๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๔๐ ปีจักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๘๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๘๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๑๖๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๑๖๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๓๒๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๓๒๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๖๔๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๖๔๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น

^๔ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๙-๘๒.

๒,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๒,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๔,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๔,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๘,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๘,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๒๐,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๔๐,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๔๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๘๐,๐๐๐ ปี เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจักสมควรมีสามีได้^๕

จากข้อความที่ปรากฏในจักกวัตติสูตรเกี่ยวกับการประพตีกุศลกรรมบถ ๑๐ ข้อทำให้สถานการณ์ในสังคมที่เลวร้ายกลับกลายเป็นดีขึ้นมีผลทำให้อายุของมนุษย์เพิ่มขึ้นซึ่งจากต่ำสุด ๑๐ ปี เพิ่มขึ้นตามลำดับจนกระทั่งถึง ๘๐,๐๐๐ ปี การที่บุคคลได้อายุเพิ่มขึ้นเพราะการประพตีกุศลธรรม เป็นนิจเป็นกิจวัตรประจำวันในการดำเนินชีวิตตลอดอายุขัยการกระทำดีที่ทำบ่อยๆเป็นประจำเรียกว่า อาจิณณกรรม หรือเรียกอีกชื่อคือ พหุลกรรม กรรมที่ทำบ่อยๆจนเป็นอุปนิสัยของบุคคลนั้น อาจิณณกรรม มี ๒ ฝ่ายคือ ฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ดังข้อความในอรรถกถาโมรธปุณณิที่อธิบายเกี่ยวกับอาจิณณกรรม ดังนี้ว่า “กรรมที่ทำมาก หรือกรรมชิน ด้วยอำนาจการเสพจนคุ้น ตลอดการนาน เป็นกุศลกรรมที่มีกำลัง สร้างโสมนัส เปรียบเหมือนเมื่อนักมวยขึ้นเวที คนใดมีกำลังมาก คนนั้นจะทำให้อีกฝ่ายหนึ่งล้มไปฉับไฉน พหุลกรรมนอกนั้นก็ฉับนั้นเหมือนกัน จะทัฬหกรรมพวกที่มีกำลังน้อยไป”^๖ จากข้อความในอรรถกถาดังกล่าวนี้ทำให้ทราบถึงการกระทำดีที่ต้องอาศัยความถี่ในการกระทำหรือการกระทำที่เคยชินจนกระทั่งเป็นอัตโนมัติดังที่บุคคลฝึกกำหนดสติในชีวิตประจำวันฝึกเป็นประจำจนกระทั่งเป็นอัตโนมัติ ในยืน เดิน นั่ง นอน หรือสวดมนต์เป็นประจำก่อนนอนจนกระทั่งถ้าไม่สวดมนต์หรือไม่กำหนดสติเหมือนขาดอะไรสักอย่างหนึ่งนอกจากนั้นแล้วการที่ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับทางจริยธรรมจะทำให้ไม่ตายแต่ยังเป็นหนุ่มต่อเมื่อแก่เท่านั้นจึงจะตายดังข้อความที่ปรากฏในชาดกว่า

พวกเราประพตีสธรรมไม่กล่าวเท็จงดเว้นกรรมชั่ว ละเว้นกรรมอันไม่ประเสริฐทั้งหมดเพราะเหตุนั้นแล พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่มๆ อนึ่ง พวกเราไม่นอกใจภรรยาถึงพวกภรรยาก็ไม่นอกใจ พวกเรานอกจากภรรยาเหล่านั้นแล้ว พวกเราประพตีสธรรมจรรยาเพราะเหตุนี้พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่มๆ พวกเรางดเว้นการฆ่าสัตว์ทั้งปวงละเว้นสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ในโลก ไม่ดื่ม น้ำเมา ไม่พูดเท็จเลยเพราะเหตุนี้ พวกเราจึงไม่ตายแต่หนุ่มๆ”

ข้อความในพระไตรปิฎกรับรองถึงการประพตีสธรรมว่าคุ้มครองรักษาผู้ประพตีสธรรมไม่ให้สิ้นชีวิตในสมัยยังเป็นหนุ่ม ในอรรถกถาชาดกได้อธิบายการประพตีสธรรมคือการประพตีกุศล

^๕ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๑-๗๖.

^๖อง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๕๗.

^๗ช.ชา. (ไทย) ๒๗/๙๘/๓๓๙.

กรรมบถ ๑๐ ประการ (ทางแห่งความดี ๑๐ ประการ)^๔ กล่าวได้ว่าการประพฤติกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการที่จะนำบุคคลที่ประพฤติตามและต้องประพฤติเป็นประจำคือการทำกุศลอาจิณกรรมนั้นมีความสำคัญ เพราะเป็นความดีที่จะต้องทำต่อเนื่อง เช่น การรักษาศีล ไม่ว่าจะ เป็นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ การตักบาตรพระสงฆ์เป็นประจำ การเจริญสมณะและวิปัสสนา เป็นประจำ หรือแม้แต่การทำความดีครั้งเดียวแต่ระลึกถึงอยู่เสมอก็จะทำให้เกิดความปิติอิ่มใจในความดีของตน การสะสมความดีหรือการระลึกรู้ถึงความดีของตนที่ทำไว้เป็นเหตุให้พัฒนาชีวิตในระดับสูงขึ้นไปในอนาคตในภพภูมิหน้าหลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้บันทึกเรื่องของหญิงชวานาที่ทำกุศลเพียงครั้งเดียวด้วยการตักบาตรแก่พระมหากัสสปะเถระ แต่นางได้ระลึกถึงตลอดเวลาในการเดินทางกลับบ้านในระหว่างทางนางได้ถูกงูมีพิษร้ายกัดทำให้นางเสียชีวิตทันที ด้วยกุศลที่นางระลึกถึงตลอดเวลาทำให้จิตของนางมีพลังฝ่ายดีหรือฝ่ายบวกส่งผลให้นางได้ไปเกิดเป็นเทพธิดาในสวรรค์^๕ อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องของพระนางมัลลิกาเทวี มเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล ในขณะที่นางกำลังจะสวรรคต จิตของพระนางได้ระลึกถึงที่ไม่ดีส่งผลให้พระนางไปเกิดในภูมิทรก ในขณะที่อยู่เมืองทรก พระนางได้ระลึกถึงกุศลกรรมให้ต่อเนื่องกันตลอดเวลาให้ทำพระนางได้พ้นจากภูมิทรกแล้วไปปฏิสนธิในเมืองสวรรค์^๖ จากการยกตัวอย่างในคัมภีร์ทาพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นความสำคัญของการฝึกการคิดในด้านดีการคิดบวกเป็นประจำ ทำให้การดำเนินชีวิตผ่านพ้นจากความทุกข์เข้าสู่ความสุข การที่เป็นเช่นนี้เป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่บุคคลได้ทำไว้และมีการนึกถึงเป็นประจำหรือกระทำต่อเนื่องทุกวันในชีวิตประจำวันมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางปฏิบัติ “กุศลกรรมบถเพื่อที่จะใช้พัฒนาชีวิต” โดยประยุกต์ตามแนวหลักการทำกุศลบ่อยๆเป็นนิสัย หรือเรียกว่า อาจิณณกรรม ก่อให้เกิดการนำกุศลกรรมบถมาปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตคือการหมั่นทำความดีอย่างสม่ำเสมอ เป็นประจำ เป็นการสะสมความดี ทางกาย วาจา ใจโดยจะศึกษาถึงข้อธรรมแต่ละข้อของกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการพร้อมทั้งตัวอย่างของบุคคลที่ประกอบด้วยกุศลกรรมบถถึงความสำเร็จในชีวิต พร้อมทั้งชีวิตในโลกหน้า โดยมีเป้าหมายคือความสุขในชีวิตในปัจจุบันและเป็นกุศลจะเป็นผลนำสู่ภพภูมิที่ดีคือสุขคติภูมิต่อไปในเบื้องหน้า

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

^๔ พ.ชา.อ. (ไทย) ๕/๙๓/๔๓๐.

^๕ พ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๙๗/๗.

^๖ พ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๒๓/๑๑๒.

- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิตเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตทางด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยจะศึกษาความหมายของกุศลกรรมบถพร้อมทั้งยกตัวอย่างบุคคลที่ประพฤติ กุศลกรรมบถและจุดมุ่งหมายของกุศลกรรมบถศึกษากรรม การให้ผลของกรรมถึงความสัมพันธ์ ระหว่างกุศลกรรมบถ ที่มีความสัมพันธ์กับกรรมที่ทำเป็นประจำต่อเนื่องจนเป็นนิสัย ทั้งนี้จะศึกษา กรรมฝ่ายกุศลเท่านั้นเพื่อให้สอดคล้องกับกุศลกรรมบถ ตลอดจนศึกษาแนวทางประพฤติปฏิบัติ กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยจะศึกษากุศลกรรมบถ และ กรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ตลอดจนถึง งานนิพนธ์ทางพระพุทธศาสนาโดยวิเคราะห์หลักกุศลกรรมบถแต่ละข้อให้สัมพันธ์กันกับกรรมที่ทำ เป็นประจำจนเป็นนิสัยที่เรียกว่า อาจิณณกรรม โดยนำมาประยุกต์กับกุศลกรรมบถในแต่ละข้อ พร้อม ทั้งยกตัวอย่างบุคคลที่ประกอบกุศลกรรมบถเป็นประจำโดยวิเคราะห์กุศลกรรมบถมาแนวทางเพื่อ พัฒนาชีวิต

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

กรรม หมายถึง กรรมในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ซึ่งกรรมในพระไตรปิฎกคือ การ กระทำที่ประกอบด้วยเจตนา กล่าวคือกระทำด้วยความตั้งใจหรือตั้งใจกระทำ กรรมในอรรถกถา คือ ระดับคัมภีร์รอง เช่น คัมภีร์ปกรณ์วิเสสและอรรถกถา ซึ่งจำแนกกรรมเป็นชนิดและลักษณะต่างๆ ตามหมวดหมู่ของกรรม ซึ่งในงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นกรรมที่กระทำบ่อยๆ เสมอๆ ซึ่งเป็นการสะสมความดี กระทำจนเป็นกิจวัตรประจำ จนเป็นนิสัย เรียกว่าอาจิณณกรรม หรือ พหุลกรรม

กุศลกรรมบถ หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ มี ๑๐ อย่าง คือ แบ่งเป็น กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓ ได้แก่ ก) กายกรรม ๓ คือ ๑. ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๒. ละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ และ ๓. ละการประพฤตินอกใจในกาม เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจในกาม ข) วจีกรรม ๔ ได้แก่ ๔. ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕. ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากการคำส่อเสียด ๖. ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ ๗. ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ ค) มโนกรรม ๓ ได้แก่ ๘. ไม่โลภคอยจ้อยอยากได้ของเขา (อนภิชณา) ๙. ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา (อพยาปาท) ๑๐. เห็นชอบตามคลองธรรม (สัมมาทิฐิ)

เพื่อพัฒนาชีวิต หมายถึง การพัฒนาชีวิตตามหลักของกุศลกรรมบถ ๑๐ เพื่อเป็นแนวทางหรือการเปลี่ยนแปลงชีวิตจากอกุศลกรรมบถคือสิ่งที่ไม่ดีในชีวิตเป็นการบั่นทอนชีวิตให้ตกต่ำเป็นทุกข์ให้เป็นกุศลกรรมบถคือแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น ซึ่งประกอบด้วยกุศลกายกรรม ๓ กุศลวจีกรรม ๔ กุศลมโนกรรม ๓ เป็นประจำกล่าวคือไม่ฆ่าสัตว์เป็นประจำ ไม่ลักทรัพย์ผู้อื่น ไม่ประพฤตินอกใจสามีหรือภรรยาเป็นประจำ ไม่พูดโกหก พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ไม่โลภคอยจ้อยอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น ไม่ผูกพยาบาทผู้อื่น และมีความเห็นที่ถูกต้อง เมื่อบุคคลกระทำการสิ่งเหล่านี้เป็นประจำวันจนเกิดเป็นนิสัยทำให้บุคคลนั้นมีความสุขในการดำเนินชีวิตจัดว่าเป็นการประพฤติกุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต ในปัจจุบัน คือ ในชาตินี้ มีผลคือ มีผิวพรรณดี มีความสุข อายุยืน และในอนาคต เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไปสู่สุคติ โลกสวรรค์ มีกามาวจรกุศล เป็นต้น

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่น่าสนใจ ในแง่มุมที่ต่างกันออกไปและสามารถนำมาช่วยเสริมความรู้แก่กันได้โดยมีเอกสารวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระสัทธัมมโชติกะ รัมมาจริยะ ได้กล่าว เรื่องกุศลกรรมบถไว้ในหนังสือ ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ กุศลกรรมบถ ๑๐ ก็เป็นองค์ธรรมฝ่ายตรงกันข้ามกันกัน อกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ และ ได้กล่าวถึงเหตุแห่งอกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งเป็นธรรมฝ่ายตรงกันข้ามกัน กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งใน อกุศลกรรมบถ ๑๐ นั้น ประกอบด้วย ๑. ปาณาติบาต ๑ ผรุสวาท ๑ พยาบาท ๑ กรรมทั้ง ๓ นี้ย่อมเกิดขึ้นเพราะ โทสมูลจิต ๒. กามะสมุฉิณาจาร ๑ อภิชณา ๑ มิจฉาทิฎฐิ ๑ กรรมทั้ง ๓ นี้ย่อมเกิดขึ้นเพราะ โลภมูลจิต ๓.

อกุศลกรรมบถที่เหลืออีก ๔ คือ อทินนาทาน ๑ มุสาวาท ๑ ปิสุณวาจา ๑ สัมผัสปลาปะ ๑ ย่อมเกิดขึ้นเพราะ โลกมุลจิต^{๑๑}

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ. ๙) ได้กล่าวถึงกรรมในระดับอรรถกถา ไว้ ๑๒ ชนิดแบ่งตามหน้าที่และลักษณะของกรรม ไว้ในหนังสือกรรมที่ปณีหนึ่งในนั้นได้กล่าวถึงกรรมชนิดหนึ่งเรียกว่า อาจิณณกรรม คือ กรรมที่ทำเป็นประจำ หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำเป็นประจำสม่ำเสมอ ส่งผลให้กลายเป็นนิสัย แม้ว่ากรรมชนิดนี้จะเป็นกรรมที่ทำเพียงครั้งละเล็กน้อยแต่เมื่อทำมากเข้า ก็กลายเป็นกรรมที่มากเปรียบได้กับน้ำที่หยดลงตุ่มทีละหยดบ่อๆ เข้าน้ำก็เต็มตุ่มได้ อาจิณณกรรมจึงเรียกได้อีกอย่างว่า พหุกรรม อาจิณณกรรมอาจหมายถึงกรรมบางอย่างที่ทำด้วยเจตนาอย่างแรงกล้าทั้งก่อนทำ ขณะทำและหลังทำแต่เป็นกรรมที่ทำไว้เพียงครั้งเดียวและนานมาแล้ว และผู้ทำได้คิดถึงกรรมที่ทำไว้เพียงครั้งเดียว และนานมาแล้วและผู้ทำได้คิดถึงกรรมนั้นบ่อยๆ ทุกครั้งที่คิดถึงกรรมนั้นถ้าเป็นกรรมดีก็จะมีความรู้สึก สุข ปิติ และถ้าเป็นกรรมชั่วก็จะรู้สึกเป็นทุกข์ เศร้าหมอง อาจิณณกรรมจะเป็นตัวกำหนดคติชีวิตที่ไปหลังความตายซึ่งขึ้นอยู่กับว่า กรรมฝ่ายกุศลหรืออกุศลจะมีมากกว่ากันจึงเปรียบเทียบอาจิณณกรรมทั้ง ๒ ฝ่าย เหมือนนักมวยปล้ำต่อสู้กันนักมวยปล้ำคนใดมีกำลังมากกว่าก็จะทำให้คู่ต่อสู้ล้มพ่ายแพ้ได้ อาจิณณกรรม คือ กรรมใดที่บุคคลสั่งสมไว้ คือ กระทำไว้บ่อยๆ คือ การกระทำสิ่งที่ดีและไม่ดีอยู่เสมอทำสิ่งทำสิ่งที่ดีและไม่ดีนั้นแล อยู่บ่อยๆ สั่งสมสิ่งที่ดีและไม่ดีไว้ในสันดานของตนมากๆ กรรมคือการกระทำสิ่งที่ดีและไม่ดีอยู่เสมอนี้เรียกว่า อาจิณณกรรม ก็อันว่าอาจิณณกรรมนี้บางที่ท่านเรียกว่า พหุกรรม ก็มี ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ อาจิณณกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ๑ และ อาจิณณกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล ๑^{๑๒}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง กุศลกรรม ไว้ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ^{๑๓} ว่า กุศลกรรม คือกรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจาก กุศลมูล คือ อโลภะ โอทสะหะ หรือ อโมหะ แต่ถ้าจำแนกตามทวารคือทางที่ทำการ หรือแสดงออกของกรรม จัดเป็น ๓ ข้อคือ^{๑๔}

๑. กายกรรม กรรมทำด้วยกาย หรือการกระทำทางกาย

^{๑๑}พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจาริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

^{๑๒}พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณีเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๕๔), หน้า ๑๙๐.

^{๑๓}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๐.

^{๑๔}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๖๕., อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๖๖๓/๒๕๙.

๒. วชิกรรม กรรมทำด้วยวาจา หรือการกระทำทางวาจา

๓. มโนกรรม กรรมทำด้วยใจ หรือการกระทำทางใจ

กุศลกรรมบถ ๑๐ ในพระบาลีเรียกว่า ธรรมจริยา ๑๐ ประการ^{๑๕} หรือบาลีบางแห่งเรียกว่า อารยธรรม (บาลีเป็น อริยธมม = ธรรมของอารยชน หรือ ธรรมที่เป็นของอารยชน)^{๑๖} และอรรถกถาถือว่าเป็น มนุษย์ธรรม (ธรรมของมนุษย์ หรือ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์)

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระวิวัฒน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต) ได้นำเสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท” ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องกรรมและการให้ผลกรรมในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท และอิทธิพลเรื่องกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทที่มีต่อสังคมไทยในคัมภีร์อรรถกถามีการจำแนกกรรม คือ (๑) จำแนกตามเวลาที่ให้ผล มี ๔ ประเภท ได้แก่ กรรมให้ผลในปัจจุบัน กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า กรรมให้ผลในภพต่อๆ ไป และกรรมเล็กให้ผล (๒) จำแนกตามการให้ผลตามหน้าที่ มี ๔ ประเภท ได้แก่ กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุน กรรมที่บีบคั้นกรรมอื่นให้ทุเลาลง และกรรมตัดรอนกรรมอื่นให้ขาดไป และ (๓) จำแนกตามความยากเย็นหรือลำดับความแรงในการให้ผล มี ๔ ประเภท ได้แก่ กรรมหนัก กรรมที่ทำมามาก กรรมที่ทำเมื่อจวนจะตาย และกรรมสักว่าทำ กรรมยังมีความสัมพันธ์กับสังสารวัฏและปัจจุสมุปบาท และหลักอริยสัจ ๔ ในฐานะที่เป็นผล คือทำให้ต้องเสวยกรรมและเวียนว่ายตายเกิด จึงทำให้เกิดทุกข์^{๑๗}

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการมีความหมายและความสำคัญเป็นการพัฒนาที่ครอบคลุมการพัฒนามนุษย์ให้ดีขึ้นทั้ง ๓ ทาง คือ ทางกาย วาจา และใจ เมื่อมนุษย์ได้พัฒนาทั้ง กาย วาจา และใจในทางที่ดีแล้ว ย่อมมีแนวทางในการใช้ชีวิตในสังคม ด้วยการทำให้ตนเป็นคนดี พร้อมทั้งยังปฏิบัติต่อคนรอบข้างด้วยความดี ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการเปลี่ยนแปลงฟื้นฟูและปรับปรุงทั้งตนเอง และสังคมรอบข้างให้ดีขึ้น ความสำคัญต่อการพัฒนามนุษย์มีเป้าหมายเพื่อเป็นการแก้ปัญหาคนมนุษย์ โดยมีหลักการปฏิบัติ

^{๑๕}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

^{๑๖}อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๘/๒๙๖.

^{๑๗}พระวิวัฒน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต), “การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

รวมลงในไตรสิกขาเป็นหลักการพัฒนากาย วาจา จิต และ ปัญญาซึ่งสามารถพัฒนามนุษย์ได้ทุก
ระดับชั้น ระดับสังคม^{๔๔}

พระอินทรีย์ อตถยุตโต (กัณฑ์วงศ์)ได้เสนองานวิจัยเรื่อง“การศึกษาเรื่องวิบากกรรมใน
พุทธศาสนาเถรวาท”จากการวิจัยพบว่าแนวคิดเรื่องวิบากกรรมในพุทธศาสนาเถรวาทแบ่งได้เป็น ๒
ประเภท คือ (๑) กุศลวิบาก หมายถึง วิบากกรรมที่ดี ให้ผลเป็นความสุข (๒) อกุศลวิบากหมายถึง
วิบากกรรมที่ไม่ดี ให้ผลเป็นความทุกข์โดยมีองค์ประกอบกระทำด้วยเจตนาทางกาย วาจา ใจ
ทั้ง ๒ ประเภท นี้ จะส่งผลกับเหล่าสัตว์ให้ทราบและประณีตต่างกันไปตามว่าจะเข้าถึงพระนิพพาน

ส่วนตัวอย่างผู้ที่ได้รับวิบากกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เป็นวิบากกรรมของ
พระพุทธเจ้า พระสาวก พระสาวิกา อุบาสก อุบาสิกา บุคคลทั่วไปนั้น โดยหลักใหญ่ๆ แบ่งออกได้เป็น
๒ อย่าง คือ วิบากกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศล กับ วิบากกรรมที่เป็นกุศลทั้งสองประการนี้ปรากฏ
ค่อนข้างมากในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท แม้ในบางครั้งจะเป็นวิบากกรรมที่เป็นฝ่ายอกุศล หรือ
วิบากกรรมที่เป็นกุศล เพียงเศษกรรมเล็กน้อยก็ตามแต่ก็มีผลข้ามภพข้ามชาติไม่รู้จักจบสิ้น จนกว่า
วิบากกรรมเหล่านั้นจะได้รับการชดใช้จนหมดไป

นางสาวประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์ได้เสนอสารนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่อง
กรรมในพระสุตตันตปิฎก” วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมที่มีต่อบุคคลใน
สังคมปัจจุบัน กรรมในพระสุตตันตปิฎกยังกล่าวถึงการให้ผลของกรรมคือวิบากกรรมจะให้ผลแตกต่างกัน
กันทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย วิบากกรรมดีเกิดจากกุศลกรรมบถ๑๐ ส่วนวิบากกรรมชั่วเกิดจาก
อกุศลกรรมบถ๑๐ อิทธิพลความเชื่อเรื่องกรรมมีความสำคัญและส่งผลให้บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรมได้
โดยความเชื่อเรื่องกรรมนั้นประกอบด้วยแนวคิดและแนวปฏิบัติ การที่บุคคลมีแนวคิดที่เป็นสัมมาทิฐิ
ย่อมประพฤติดุ๊กต้อง ปฏิบัติตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา มีการให้ทาน รักษาศีล และเจริญ
ภาวนาเป็นต้น บุคคลผู้เชื่อเรื่องกรรมจะให้ความสำคัญในการปฏิบัติมาก เพราะทุกคนเชื่อว่าจะต้อง
ได้รับผลของกรรมที่ตนทำไว้อย่างแน่นอน^{๔๕}

สรุปจากการทบทวนเอกสารดังกล่าวที่กล่าวมา งานวิจัยที่ได้ยกขึ้นมาอ้างอิงได้พูดถึง
กรรมและการให้ผลของกรรม และสถานที่ต่างๆที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดตามตามภพภูมิต่างๆตามกรรม
ที่ได้กระทำ และ งานวิจัยบางเล่ม เน้นเรื่อง วิบากกรรม และ ผลของวิบากกรรม และบางเล่มได้กล่าว

^{๔๔}พระมหาพรสวรรค์ กิตติวิโร (จันโปรด), “ ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ
๑๐ ประการ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔),
บทคัดย่อ.

^{๔๕}นางสาวประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในพระสุตตันตปิฎก”, **สารนิพนธ์
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

กุศลกรรมบถ ๑๐ ในการพัฒนาทรัพย์ภรณ์มนุษย์เท่านั้น แต่ในส่วนของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้วิจัยเห็นว่า กุศลกรรมบถสามารถนำมาเป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดความเคยชินในชีวิตประจำวันได้โดยใช้หลักการปฏิบัติอย่างเป็นประจำต่อเนื่องจนเป็นนิสัย หรือ แม้เพียงกระทำเพียงครั้งเดียวแต่ระลึกนึกถึงความดีที่กระทำนั้นๆ อยู่เสมอๆ เป็นเหตุให้เกิดความสุขในปัจจุบันและเป็นผลส่งผลให้เกิดในภพภูมิสุคติในภพหน้า ซึ่งเป็นส่วนของหลักของกรรมให้ผลตามลำดับคือ อาจิณณกรรม ซึ่งเป็นจุดเด่นของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และสามารถเป็นแนวทางพัฒนาชีวิตให้มีความสุขในปัจจุบันและอนาคต โดยกุศลกรรมบถนั้นสามารถพัฒนาชีวิตได้ ๓ ระดับคือในระดับต้นคือ ปัจจุบันในขณะที่มีชีวิตอยู่ ระดับกลางคือหลังจากสิ้นชีวิตและไปสู่ภพภูมิที่ดี และ ระดับสุดคือเป็นปัจจัยให้ถึงการดับทุกข์คือพระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนในการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Research) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๙

๑.๗.๒ ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๕๖ และหนังสือตำราที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๑.๗.๓ เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางวิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต

๑.๗.๔ นำเสนอผลการวิจัยโดยพรรณนาวิเคราะห์

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ทำให้ทราบกุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต

บทที่ ๒

ความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายและประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก ซึ่งได้ตั้งปัญหาที่ต้องการทราบไว้ว่า ความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร โดยใช้วิธีการวิเคราะห์และเรียบเรียงที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์วิเสส-วิสุทธีมรรค, อรรถกถา และหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะแสดงความหมายของกรรม และประเภทของกรรม ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ (๑) ความหมายของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) ประเภทของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๑ ความหมายของคำว่ากรรม

คำว่ากรรมตามความหมายของความหมายจาก พจนานุกรมแปล ไทยเป็นไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้ กรรม ๑ กรรม- ๑ [กำ กัมมะ-] น. (๑) การกระทำ การงาน กิจ เช่น พลีกรรม ต่างกรรมต่างวาระ เป็นการดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม. (๒) การกระทำที่ส่งผลร้ายมาอยู่ปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น บัดนี้กรรมตามทันแล้ว ระวังกรรมจะตามทันนะ. (๓) บาป เคาระห์ เช่น คนมีกรรม กรรมของฉันท้ ๑^๑.

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ได้ให้ความหมายของคำว่า “กรรม” ไว้ดังนี้ คือ กรรม (การกระทำ, การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทากายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ก็ตาม- Kamma: action, deed)^๒ ส่วนกรรมในหนังสือพุทธธรรม คำว่า “กรรม” นั้นเป็นกระบวนการปรุงแต่งสร้างสรรค์ชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องของการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์ แต่คำว่ากรรมนั้น เมื่อจะพูดให้คนทั่วไปที่เป็นชาวบ้านเข้าใจ ก็ต้องพยายามพูดให้มองเห็นเป็นรูปธรรม และเมื่อไม่มีการศึกษาต่อไปให้ชัดเจนบางที่

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๕

^๒พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์การพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๖๐.

ความหมายก็เขวหรือเพี้ยนไปจนกลายเป็นมองว่า กรรมเหมือนกับเป็นขึ้นเป็นอันหรือเป็นของที่อยู่ นอกตัวลอยมา แต่อันที่จริงแล้ว กรรม ก็คือการกระทำ แต่คำว่ากรกระทำในที่นี้มีความหมายในทาง วิชาการ ไม่ใช่แค่เป็นคำศัพท์สามัญคำหนึ่งเท่านั้น เริ่มด้วยความหมายง่ายๆ ในระดับที่กว้างที่สุด กรรม หรือการกระทำนั้น หมายถึง การงานอาชีพ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “คนจะเป็นชวานาก็เพราะ กรรม คนจะเป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นบุโรหิตก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม”^๓ แล้วก็มีคำ ขยายความว่า ใครทำนา ไถนา หว่านข้าว เพาะปลูกข้าว คนนั้นก็ชวานา ใครปกครองบ้านเมือง คนนั้นก็กษัตริย์ ใครเป็นที่ปรึกษาของพระเจ้าแผ่นดิน คนนั้นก็บุโรหิต ใครลักขโมยของผู้อื่นก็ เป็นโจร ที่ว่าเป็นโจรเพราะกรรม หรือเป็นอะไรๆ เพราะกรรม มีความหมายที่พระพุทธเจ้าตรัสแต่ๆ อย่างนี้ นี่คือการตามความหมายของคำศัพท์ในระดับ ที่ง่าย ๆ กว้าง ๆ มองเห็นในสังคมทั่วไป ส่วน กรรม ในความหมายที่ละเอียดลึกซึ้งไปก็คือ พฤติกรรมทุกอย่าง ทั้งที่ปรากฏและไม่ปรากฏ ออกมาภายนอก ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลที่เรียกว่าอาชีพการงานนั้นด้วย และเมื่อเจาะ ลงไปให้ถึงตัวจริงก็จะเห็นว่าพฤติกรรมทั้งหลายเหล่านี้ มาจากเจตจำนง ความคิดนึก ความตั้งใจคิด หมาย การเลือกตัดสินใจว่าจะทำอะไร ถ้าพฤติกรรมเป็นไปโดยไม่มีเจตจำนง ก็ไม่มีความหมาย อะไร เพราะฉะนั้น ในทางหลักวิชาแท้ๆ จึงถือว่า กรรม หมายถึง เจตจำนง หรือเจตนา ซึ่งเป็นทั้งที่มา และเป็นแกนของพฤติกรรมทุกอย่าง แต่ทว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของบุคคลจะปรากฏออกมาที่อาชีพ การงาน^๔

คำว่า “กรรม” ตามพจนานุกรมพจนานุกรม ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ ความหมายของคำว่ากรรม แปลว่า การกระทำ, การงาน, บาปกรรม หรือแปลว่าเคราะห์กรรม แต่ใน ความหมายในหนังสือพุทธธรรม กรรมในความหมาย ก็คือ การงานอาชีพในความหมาย แรก ส่วน ความหมายที่สองหมายถึงเจตนา ซึ่งต้องครอบคลุมไปถึงพฤติกรรมการกระทำทั้งหมด และไม่ใช่ เฉพาะที่แสดงออกทางกายเพียงอย่างเดียว ยังรวมถึงพฤติกรรมที่แสดงออกทางวาจา และการคิด นึก การคิดปรุงแต่งในใจด้วย ซึ่งความหมายของคำว่ากรรมในพจนานุกรมและหนังสือพุทธธรรม นั้น ผู้วิจัยมองว่ายังไม่เพียงพอต่อวิจัยเรื่องความหมายของคำว่ากรรม จึงได้ค้นคว้าความหมายของคำว่า กรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎกและตัวอย่างความหมายของคำว่ากรรมในพระสูตรเพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

^๓ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๕๗/๕๗๗.

^๔พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๘.

๒.๑.๑ ความหมายของกรรมในพระไตรปิฎก

คำว่า กรรม ในพระไตรปิฎกหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา กล่าว คือ กระทำด้วยความจงใจหรือ ตั้งใจกระทำ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्म วทามิ” แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม^๕ จากพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า การกระทำที่ประกอบด้วย เจตนาหรือความตั้งใจจึงเจตานั้นจึงจัดว่าเป็นกรรมในพระพุทธศาสนาซึ่งมีจุดเน้นอยู่ที่เจตนาเป็นสำคัญและโดยนัยนี้จะเห็นอีกว่าคำว่า เจตนา คำนี้หมายถึง ความคิดของจิตจึงเรียกว่า มโนกรรม ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ใจหรือความคิดความรู้สึกของจิตเป็นเรื่องสำคัญที่ก่อให้เกิดกรรม

หลักคำสอนเรื่องกรรม นับว่าเป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะพิเศษของพุทธศาสนา ซึ่งทำให้พุทธศาสนาแตกต่างไปจากลัทธิศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิศาสนาประเภทเทวนิยมซึ่งคำสอนเรื่องกรรมของลัทธิศาสนาประเภทเทวนิยม สอนให้คนเรามอบกายถวายชีวิตของตนไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอก เช่น ความเป็นไปของชีวิตจะต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้า พระองค์จะเป็นผู้ลิขิตชีวิตของสรรพสัตว์ให้เป็นไป ที่เรียกกันว่า “พรหมลิขิต” เป็นต้น แต่พุทธศาสนากลับปฏิเสธอำนาจของสิ่งภายนอกทั้งหมด แต่สอนให้เชื่ออำนาจของผลกรรมของตนเองว่าเป็นผู้สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และเป็นสิ่งจำแนกสรรพสัตว์ให้แตกต่างกัน หรือเรียกกันว่า “กรรมลิขิต” คำว่า กรรม ตามความหมายของกรรมในพระไตรปิฎกนั้น คือ เจตนา การกระทำที่จะเป็นกรรมได้นั้น จะต้องมีเจตนา คือ ความตั้งใจ จงใจ แล้วกระทำการลงไปโดยใช้เครื่องมือ คือ กาย วาจา และใจ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทกรรมนิยม สอนให้เชื่อเรื่องกรรมคือเชื่อในหลักเหตุผลที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จะสุขหรือทุกข์ ในขณะที่ปัจจุบันโดยปัจจุบันนั้นเป็นอย่างไรเมื่อ สิ้นชีพไปแล้วจะไปสู่สุคติหรือทุคตินั้นขึ้นอยู่กับกรรมเป็นตัวกำหนด หากทำดีในปัจจุบันย่อมได้รับผลดีคือความสุขตอบแทน ผลกรรมนี้เรียกว่า วิบากกรรม และ กรรมเป็นตัวกำหนดชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหมด ดังนั้นการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องกรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับทุกคนเพราะผู้ที่มีความเข้าใจอย่างแจ่มชัดแล้วย่อมสามารถที่จะพัฒนาชีวิตของตนให้พ้นจากความทุกข์ ประสบความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตเบื้องหน้า แต่เรื่องกรรมของมนุษย์นั้น ย่อมเป็นปัญหาใหญ่ ผู้คนทั้งหลายมักมีความสงสัยกันอยู่เนื่องๆว่า คนเราเกิดเป็นคนเหมือนกันแต่ทำไมจึงต่างกัน ทำไมบางคนเป็นคนดี บางคนเป็นคนบ้า บางคนเป็นคนสูง บางคนเป็นคนต่ำ บางคนเป็นคนร่ำรวย บางคนเป็นคนยากจน บางคนมีปัญหา บางคนเป็นคนอับวาสนาหาปัญญาไม่ได้ เพราะเหตุใด มนุษย์นั้นจึงแตกต่างกันออกไปเช่นนี้

คำตอบของปัญหานี้ก็คือกรรมที่มนุษย์ทั้งหลายได้กระทำไว้นั่นเอง เป็นตัวแบ่งแยกให้คนทั้งปวงแตกต่างกันออกไปเช่นนั้น เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้แล้วและประณีตได้ จึงขอยกพุทธวจนะดังนี้ “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มี

^๕ องค์กรก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔/๔๒๒.

กรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์
ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”^๖

ผู้วิจัยจะขอยกตัวอย่างความหมายของกรรมที่ปรากฏในพระสูตรในพระไตรปิฎก เพื่อเป็น
ตัวอย่างความหมายของกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ จุฬกัมมวิภังคสูตร^๗ ซึ่งเป็นเรื่องที่
พระพุทธเจ้าทรงตรัสแสดงเหตุของกรรมที่มนุษย์นั้นเกิดมาแตกต่างกัน ในขณะที่พระองค์ประทับ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ซึ่งมีมาณพผู้หนึ่งนามว่า สุภ
มาณพ โศทยยบุตร ได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับแล้วกราบทูลถามความสงสัยว่า “ท่าน
พระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือมนุษย์
ทั้งหลายย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคน้อย มีโรคมาก มีโรคน้อย มีโรคมาก มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มี
อำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโรคะน้อย มีโรคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มี
ปัญญามาก ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏ
เป็นคนเลวและคนดี” จากนั้นพระองค์ทรงแสดงเหตุให้ มาณพ ทราบดังนี้

๑. เหตุที่ทำให้อายุยืน เพราะไม่ฆ่าสัตว์ มีอายุสั้น เพราะฆ่าสัตว์
๒. เหตุที่ทำให้มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรคมากเพราะ เบียดเบียนสัตว์
๓. เหตุที่ทำให้ผิวพรรณงาม เพราะเว้นจากความโกรธ มีผิวพรรณทรามเพราะมักผูก
โกรธ
๔. เหตุที่ทำให้มีอำนาจมาก เพราะไม่มุงร้ายริษยา มีอำนาจน้อยเพราะ มุงร้ายริษยา
๕. เหตุที่มีโรคะ (ทรัพย์) มาก เพราะให้ทาน มีข้าว น้ำ ฯลฯ แก่สมณะพราหมณ์ ไม่มี
โรคะเพราะไม่ให้ทานแก่ผู้ควรให้
๖. เหตุที่เกิดในตระกูลสูง เพราะอ่อนน้อมถ่อมตน เกิดในตระกูลต่ำเพราะเย่อหยิ่ง
กระด้าง
๗. เหตุที่เกิดเป็นคนมีปัญญามาก เพราะเข้าหาผู้รู้สมณะพราหมณ์ สอบถามว่าอะไรเป็น
กุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ? อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ? เหตุที่มีปัญญาน้อยเพราะไม่เข้าหา
สอบถาม สมณะพราหมณ์^๘

จากความหมายข้างต้น ในจุฬกัมมวิภังคสูตร นั้นแสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของการ
ประกอบกรรมและการรับผลของกรรม ตามความหมายของกรรมในพระไตรปิฎก ซึ่ง แปลว่า เจตนา
เป็นเหตุให้ก่อกรรมนั้นๆ และแสดงออกมาทาง กาย วาจา ในตัวอย่างในพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าแสดง
ไว้ ๗ คู่ ๑๔ ประการ ซึ่งตรงกันข้ามกันคือ ทางอกุศลกรรม ได้แก่ มีอายุสั้น, มีโรคน้อย, มีผิวพรรณ

^๖ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

^๗ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๙.

^๘ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๙-๓๕๖.

หยาบ,มีอำนาจน้อย, มีทรัพย์น้อย(โภคะ),เกิดในตระกูลต่ำ,มีปัญหาทรมาน และทางกุศลกรรม ทำให้เกิดเป็นคนมีอายุยืน,มีโรคน้อย,มีผิวพรรณงาม,มีอำนาจมาก, มีทรัพย์มาก (โภคะ),เกิดในตระกูลสูง ก็เพราะกรรมนั้นหมายถึงเจตนา คือการตั้งใจทำกรรมที่แสดงออกมา คือ หากมีเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ก็มีผล คือ อายุยืน, หากมีเจตนา ไม่ไม่เบียดเบียน ก็มีโรคน้อย, หากมีเจตนางดเว้นจากความโกรธ ก็มีผิวพรรณงาม,หากมีเจตนาไม่มุ่งร้าย ริษยา ก็ทำให้มีอำนาจมาก, หากให้ทานแก่ผู้สมควรให้ ก็เป็นเหตุให้มีสมบัติมาก(โภคะ)หากมีเจตนาไม่กระด้างเย่อหยิ่ง ก็ทำให้เกิดในตระกูลสูง,หากมีเจตนาเข้าหาผู้รู้สมณะหรือพราหมณ์ ก็ทำให้มีปัญหามาก ซึ่งในทางตรงกับข้ามหากมีเจตนาตรงกันข้ามกับกุศลก็เป็นเหตุในทางอกุศลได้ผลตรงกันข้ามนั่นเอง จึงเห็นได้ว่าในพระสูตรจุกัมมวิภังคสูตร ได้แสดงถึงเจตนาในการทำกรรมไม่ว่าดีหรือชั่ว แต่มุ่งให้ทราบความหมายของกรรมว่าเป็น เจตนา ซึ่งเป็นตัวกรรม ที่ทำหน้าที่สร้างกรรมเพื่อให้เกิดเหตุในการทำดีมีผลคือกุศล และ เหตุในการทำความชั่วมีผลคือ อกุศล ผู้วิจัยมองว่า กรรมตามความหมายของพระไตรปิฎก นั้นให้ความเจาะจงถึงเจตนาว่าเป็นตัวกรรมและ ตัวอย่างในพระสูตรนั้นก็บ่งบอกถึงความหมายที่แสดงออกว่าเจตนาเป็นตัวบ่งชี้ความหมายว่าเป็นกรรมดีหรือชั่ว แต่เพื่อความเข้าใจมากขึ้นผู้วิจัยจะขอยกความหมายของกรรมตามทัศนะของนักวิชาการ เพื่อจะได้ความหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อไป

๒.๑.๒ ความหมายของกรรมตามทัศนะของนักวิชาการ

สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) ได้ให้ความหมายพร้อมทั้งอธิบายไว้ กรรม หมายถึงการกระทำ คำว่า “กรรม” ในพระพุทธศาสนา เป็นคำที่มีความหมายเป็นกลางๆ หมายถึงการกระทำ ไม่เจาะจงบ่งเป็นการกระทำที่ไม่ดี อันเป็นกรรมที่ไม่ดี เป็นบาปกรรม หรือ เป็นอกุศลกรรม และไม่เจาะจงบ่งเป็นการกระทำที่ดี อันเป็นกรรมดี เป็นบุญกรรม หรือ เป็นอกุศลกรรม คำว่า “กรรม” นั้น ทั่วไปใช้ในความหมายว่า ความไม่ดี เช่นเดียวกับคำบาปกรรมและอกุศลกรรม จึงเท่ากับทั่วไปใช้คำ “กรรม” เป็นคำย่อของกรรมไม่ดี คือ บาปกรรม หรือ อกุศลกรรม^๙

พระอรุณนันทมุนี (พุทธทาส อินทปญฺโญ) ได้อธิบายความเข้าใจความหมายคลาดเคลื่อนของคำว่ากรรม โดยเปรียบเทียบกับภาษาบาลีว่า “กम्म” หมายความว่ากระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ของสัตว์ที่มีความรู้สึก แต่คำว่ากรรมในภาษาไทย เปลี่ยนความหมาย เป็นการรับผลของกรรม

^๙สมเด็จพระญาณสังวร (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก), *อำนาจแห่งกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา), หน้า ๑๙.

คือเมื่อพูดถึงคำว่ากรรมแล้วคนส่วนใหญ่จะเข้าใจในความหมายว่าเป็นกรรมชั่ว หรือ ผลของอกุศลกรรม^{๑๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) อธิบายว่า กรรม แปลตามศัพท์ว่า การงานหรือการกระทำ แต่ในทางธรรมต้องจำกัดความจำเพาะลงไปว่า หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือการกระทำที่เป็นไปด้วยความตั้งใจ ถ้าเป็นการกระทำที่ไม่มีเจตนา ก็ไม่เรียกว่าเป็นกรรมในความหมายทางธรรม^{๑๑}

พระญาณติโลกะ (Nyanatiloka) อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่มีพื้นฐานมาจากกุศลก็บอกุศล ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หรือเจตนาเป็นตัวกำหนดที่ไป เจตนาของกรรมคือ การแสดงออกของการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลมีกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม กรรมทางพระพุทธศาสนา จึงมิใช่ตัวกำหนดโชคชะตาหรือสังคมของมนุษย์ แต่เป็นเรื่องของการกระทำ ซึ่งทางตะวันตกมีความเข้าใจว่า พระเจ้าเป็นผู้กำหนด^{๑๒}

บรรจบ บรรณรุจิ อธิบายว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาของคนที่ยังมีกิเลส ซึ่งยังมีการให้ผล แบ่งออกได้เป็น ๓ ทาง คือ กายกรรม (การกระทำทางกาย) วจีกรรม (การกระทำทางวาจา-พูด) และมโนกรรม (การกระทำทางใจ-ความคิด) กรรมทั้ง ๓ มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว^{๑๓}

จากทัศนะของนักวิชาการต่างลงความเห็นว่าความหมายของ กรรม นั้นหมายถึง การกระทำ ที่มีเจตนาอยู่เบื้องหลังในการทำนั้นๆโดย โดยมีใจเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังและแสดงออกมาทางเจตนาก่อให้เกิดกรรม ทางกาย หรือ วาจา

๒.๒ ประเภทแห่งกรรม

ประเภทแห่งกรรมแบ่งออกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ ๑. ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก ๒. ประเภทของกรรมในระดับคัมภีร์ปกรณ์วิเสส เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค และ ระดับ อรรถกถา มโนรถปुरुณี และ ในหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

^{๑๐}พุทธทาสภิกขุ, **โอสาเรตัพพธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖๑.

^{๑๑}พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๓), หน้า ๒๙๐.

^{๑๒}Nyanatiloka, **Bhddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines**, (Kandy : Buddhist Publication Society, 1980), p. 92.

^{๑๓}บรรจบ บรรณรุจิ, **ปฏิจจสมุปบาท**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๗๖.

๒.๒.๑ ประเภทแห่งกรรมในพระไตรปิฎก

กรรมในพระไตรปิฎกสามารถแยกประเภทออกเป็น กรรม ๒ ประเภท ตามลักษณะการกระทำ กรรม ๓ ประเภท ตามลักษณะช่องทางการทำกรรมของมนุษย์ และกรรม ๔ ประเภท แบ่งตามลักษณะที่มนุษย์กระทำและได้ผลตามการกระทำนั้น ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑.๑ กรรม ๒ ประเภท

กรรม ๒ ประเภท หรือ กรรม ๒ อย่างนี้เป็นการแบ่งตามลักษณะที่กระทำ คือกรรมดีหรือกรรมชั่วในทางพระพุทธศาสนาใช้คำว่า กุศลกรรม คือกรรมดี และ อกุศลกรรม คือกรรมชั่ว ซึ่งในการกระทำที่เป็นกุศลหรืออกุศลนั้นมีที่มาจากกุศลมูลหรืออกุศลมูล ดังที่ปรากฏใน อกุศลมูลสูตร^{๑๔}

๑. กรรมดี หรือ กุศลกรรม มีรากเหง้ามาจาก กุศลมูล คือ อโลภะ (ความไม่ยอกได้) โทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย) อโมหะ (ความไม่หลง)^{๑๕}

๒. กรรมชั่ว หรือ อกุศลกรรม มีรากเหง้ามาจาก อกุศลมูล คือ โลภะ (ความยอกได้) โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) หรือโมหะ (ความหลง)^{๑๖}

ตัวอย่างพระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง ลักษณะของกรรม ๒ ประเภท ดังเช่น ใน กุศลสูตร^{๑๗} (ว่าด้วยกุศลธรรม และ อกุศลธรรม) ในพระสูตรนี้ได้ตรัสกล่าวลักษณะของกรรม ๒ ประการคือ กุศลธรรม และ อกุศลธรรม พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกุศลธรรม และอกุศลธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว “กุศลธรรม คืออะไรบ้าง ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า กุศลธรรม”^{๑๘}

ใน อาเสวิตัพพัมมสูตร^{๑๙} (ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพ และที่ไม่ควรเสพ) พระพุทธเจ้าตรัสว่ากุศลกรรมบถ คือ ธรรมที่ควรเสพ และตรัสว่า อกุศลกรรมบถ เป็นธรรมที่ไม่ควรเสพ “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรเสพและธรรมที่ไม่ควรเสพแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ ธรรมที่ควรเสพ อะไรบ้าง คือ ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรเสพ”^{๒๐} และใน ภาเวตัพพัมมสูตร (ว่าด้วยธรรมที่ควรเจริญ และที่ไม่ควรเจริญ) ในพระสูตรนี้ กล่าวว่า กุศลกรรมบถ คือ ธรรมที่ควรเจริญ ส่วน อกุศลกรรมบถ นั้น คือ ธรรมที่ไม่ควร

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^{๑๕} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕-๒๗๘.

^{๑๖} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๘.

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๐/๓๓๒.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๐/๓๓๒.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๔/๓๓๙-๓๔๐.

^{๒๐} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๔/๓๓๙.

เจริญ “ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมที่ควรเจริญและธรรมที่ไม่ควรเจริญแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ฯลฯ ธรรมที่ควรเจริญ อะไรบ้าง คือ ๑. เจตนาจงดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ควรเจริญ”^{๒๑} ใน ๒ พระสูตรนี้พระพุทธเจ้าแสดงถึงทางแห่งความเสื่อม ไม่ควรเจริญ ไม่ควรเสพ นั้นได้แก่ อกุศลกรรม และ ทางแห่งความเจริญ ควรเจริญ และควรเสพได้แก่ กุศลกรรม

ในสองพระสูตรนี้ คือ กุศลสูตร (ว่าด้วยกุศลธรรม และ อกุศลธรรม), อาเสวิตัพพัมมสูตร (ว่าด้วยธรรมที่ควรเสพ และที่ไม่ควรเสพ), ใน ภาเวตัพพัมมสูตร (ว่าด้วยธรรมที่ควรเจริญ และที่ไม่ควรเจริญ) แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าแสดงธรรม แบ่งตามลักษณะที่กระทำ เป็น ๒ ประเภท คือ กรรมดีและกรรมชั่ว ในทางพุทธศาสนาใช้คำว่า กุศล คือความดี และ อกุศล คือความชั่ว^{๒๒} ซึ่งมีสาเหตุมาจากกุศลมูล อโลภะ (ไม่โลภ), อโทสะ (ไม่โกรธ), อโมหะ (ไม่หลง) และ อกุศลมูล โลภะ (โลภ) โทสะ (โกรธ) โมหะ (หลง) พระพุทธเจ้าทรงชี้เหตุให้เกิด กุศล และเหตุให้เกิดอกุศล โดยมี โลภะ โทสะ โมหะ เป็นรากเหง้าให้เกิด อกุศล และ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นรากเหง้าให้เกิด กุศล เป็นการชี้เหตุปัจจัยของ กรรม ๒ ประการ

๒.๒.๑.๒ กรรม ๓ ประเภท

กรรม ๓ ประเภท นั้นแบ่งตามช่องทางที่การทำความกรรมของมนุษย์ คือ

๑. กายกรรม กรรมที่กระทำด้วยกาย หรือ ทางกาย
๒. วจีกรรม กรรมที่กระทำด้วยวาจา หรือ ทางวาจา
๓. มโนกรรม กรรมที่กระทำด้วยใจ หรือ ทางใจ^{๒๓}

ซึ่งกรรมทั้ง ๓ ประการนี้ยังไม่ได้ระบุว่า กรรมดีหรือกรรมชั่ว เพียงแต่ระบุช่องทาง การที่กระทำเท่านั้น โดยทั้ง ๓ ทาง มโนกรรมถือว่าสำคัญที่สุด เพราะเกี่ยวกับเจตนาโดยตรง ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ตปัสสี บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการที่จำแนกแยกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำความชั่ว มิใช่กายกรรมหรือวจีกรรม”^{๒๔}

ตัวอย่างกรรม ๓ ประเภท ที่เป็นช่องทางทำความกรรมของมนุษย์ ใน จุนทสูตร^{๒๕} (ว่าด้วยนายจุนทกัมมารบุตร) ความสะอาดในอริยะวินัย พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวกับนายจุนทกัมมารบุตร ผู้ขอไปใจความสะอาดของพวกพราหมณ์ปัจฉาณูมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย

^{๒๑} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๙๕/๓๔๐.

^{๒๒} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^{๒๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕.

^{๒๔} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๙-๓๒๔.

บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร พวกพราหมณ์ชักชวนสาวกทั้งหลายอย่างนี้ว่า มาเถิดบุรุษผู้เจริญ ท่านควร ลุกจากที่นอนแต่เช้า จับต้องแผ่นดิน ถ้าไม่จับต้องแผ่นดิน ต้องจับต้องโคลมัยสดี ถ้าไม่จับต้องโคลมัยสดี ต้องจับต้องหญ้าเขียวสด ถ้าไม่จับต้องหญ้าเขียวสดต้องบำเรอไฟ ถ้าไม่บำเรอไฟต้องประคองอัญชลี นอบน้อมดวงอาทิตย์ ถ้าไม่ประคองอัญชลี นอบน้อมดวงอาทิตย์ ต้องลงน้ำวันละ ๓ ครั้ง^{๒๖}

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่นายจุนทะว่าพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิบัญญัติความสะอาดไว้อย่างหนึ่ง ส่วนความสะอาดในอริยะวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อนายจุนทะถามว่าความสะอาดในอริยะวินัยคืออะไร พระผู้มีพระภาคทรงตรัสแก่นายจุนทะว่า “จุนทะ ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง”^{๒๗} พระผู้มีพระภาคทรงแสดงความสะอาด ทางกาย วาจา ใจ เป็นเหตุให้เกิดใน สุกตัมมิมิ มนุษย์ภูมิและ เทวภูมิ เป็นต้น และทรงตรัสสิ่งตรงกันกันคือ ความไม่สะอาดทาง กาย วาจา ใจ เป็นเหตุให้เกิดในอบายภูมิทั้ง ๔ แก่นายจุนทะ ดังปรากฏในพระบาลีดังต่อไปนี้

เมื่อลุกขึ้นจากที่นอนแต่เช้าตรู่หากประกอบความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง (กุศลกรรมบถ ๑๐) แม้จะจับต้องแผ่นดินก็ตาม ไม่จับต้องแผ่นดินก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะจับต้องโคลมัยสดีก็ตาม ไม่จับต้องโคลมัยสดีก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะประคองอัญชลี นอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ไม่ประคองอัญชลี นอบน้อมดวงอาทิตย์ก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง แม้จะลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ไม่ลงน้ำวันละ ๓ ครั้งก็ตาม ก็เป็นผู้สะอาดอยู่นั่นเอง ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะกุศลกรรมทางกาย วาจา ทางใจ นี้เป็นธรรมสะอาด และเป็นเหตุก่อให้เกิดความสะอาด จุนทะ เพราะเหตุที่ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการนี้ จึงปรากฏมีทั้งเทวดาและมนุษย์ หรือสุคติอย่างใดอย่างหนึ่งแม้อื่น”^{๒๘} นายจุนทะกัมมาร บุตรกราบทูลพระผู้มีพระภาคหลังจบธรรมเทศนาว่าขอพระองค์ทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึง สรรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปตลอดชีวิต

ในจุนทสูตรแสดงให้เห็นว่าช่องทางทำกรรมดีและกรรมชั่วของมนุษย์มี ๓ ช่องทาง คือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ซึ่งกล่าวกันนายจุนทะกัมมารบุตร ว่า ความสะอาดของพราหมณ์ชาวปัจฉาภูมิบัญญัติความสะอาดไว้อย่างหนึ่งนั่นคือพิธีกรรม ส่วนความสะอาดในอริยะวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือการกระทำกรรมดีที่เรียกว่า กุศลกรรม ในช่องทาง ๓ ช่องทางคือ ทางกาย หรือ กุศลกายกรรม ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์, ไม่ลักทรัพย์, ไม่ประพฤตินอกใจในกาม ทางวาจา หรือ กุศลวจีกรรม ได้แก่ ไม่พูดโกหก, ไม่พูดคำหยาบ, ไม่พูดส่อเสียด, ไม่พูดเพ้อเจ้อ ทางใจ หรือ กุศลมโนกรรม ได้แก่ การไม่โลภอยากได้สิ่งของผู้อื่น, การไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น, การเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง

^{๒๖} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๙.

^{๒๗} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๒.

^{๒๘} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๔.

๒.๒.๑.๓ กรรม ๔ ประเภท

กรรม ๔ ประเภท โดยแบ่งตาม ลักษณะที่มนุษย์กระทำและได้รับผลจากการกระทำ

๑. กรรมดำ มีวิบากดำ
๒. กรรมขาวมีวิบากขาว
๓. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว
๔. กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว

กุกุรวตีสสูตร^{๒๙} พระสูตรที่แสดงถึงลักษณะกรรม ๔ ประการที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ พระสูตรหนึ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเอาไว้เรื่องกรรม ๔ ประการคือ กุกุรวตีสสูตร แปลว่า พระสูตรว่าด้วยการประพาศโค้วตฺรเลียนแบบสุนัข คือ การประพาศเลียนแบบสุนัข โดยแสดงอาการเหมือนสุนัขทุกอย่าง รวมถึงการประพาศโค้วตฺร คือ การประพาศเลียนแบบโค โดยผูกหาง ผูกเขา ทำท่าทางกินหญ้าเที่ยวไปกับฝูงโค^{๓๐} พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่นายปุณณะ บุตรของชาวโกลิยะผู้ประพาศโค้วตฺร และซีเปลือยชื่อเสนียะผู้ประพาศกุกุรวตฺร ขณะประทับอยู่ ณ นิคมของชาวโกลิยะ ชื่อหลิททวสนะ แคว้นโกลิยะ เพื่อทรงตอบปัญหา ของทั้งสอง โดยนายปุณณะ บุตรของชาวโกลิยะผู้ประพาศโค้วตฺร และ ซีเปลือยชื่อเสนียะผู้ประพาศ กุกุรวตฺร เข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า คติภาพของพวกเขาเป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสห้ามถึง ๓ ครั้ง ในที่สุดก็ได้ตรัสตอบว่า ผู้บำเพ็ญกุกุรวตฺร หลังจากตายแล้วจะไปเกิดเป็นสุนัข ถ้าเขามีความเห็น(ทิฏฐิ)ว่า ตนจักไปเกิดเป็นเทวดาหรือเทพเจ้า ด้วยความประพาศกุกุรวตฺร ความเห็นนั้นเป็นความเห็นผิด มีผล ๒ อย่างคือ ๑. เกิดในนรก ๒. เกิดในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน

ส่วนผู้บำเพ็ญโค้วตฺร หลังจากตายไปก็จะเป็นโค ถ้ามีความเห็นผิดดังกล่าวก็จะมีผล ๒ อย่างเช่นกัน เมื่อเขาทั้งสองได้ฟังเช่นนั้นถึงกับร้องไห้ น้ำตานองหน้า จึงทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมที่จะทำให้ละโค้วตฺรและกุกุรวตฺรนั้นได้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกรรม ๔ ประการให้ฟังคือ

๑. กรรมดำ มีวิบากดำ เป็นอย่างไร กรรมดำหมายถึงอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ได้แก่ กายกรรมทุจริต ๓ วจีกรรมทุจริต ๔ และมโนกรรมทุจริต ๓ มีวิบากดำ หมายถึงเป็นเหตุให้เกิดในอบาย^{๓๑} คือบุคคลบางคนในโลก ประทุษร้าย ในที่นี้หมายถึงการสะสมพอกพูน^{๓๒} กายสังขาร หมายถึงสภาพประทุษร้ายการกระทำทางกายหรือกายสังขารเจตนา คือ ความจงใจทางกาย^{๓๓} ที่มีความเบียดเบียน

^{๒๙}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๗๘/๗๕-๗๘.

^{๓๐}ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๗๘/๗๕.

^{๓๑}ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๘๑/๗๗.

^{๓๒}อง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๒๓๓/๔๔๐.

^{๓๓}อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๒๓/๑๐๑.

หมายถึงทุกข์^{๓๔} ประุ่งแต่งวิสัยสังขาร หมายถึงสภาพการประุ่งแต่งการกระทำทางวาจา ได้แก่ วิตกและ
 วิจารณ์ หรือวิสัยเจตนา คือ ความจงใจทางวาจา^{๓๕} ที่มีความเบียดเบียน และประุ่งแต่งมโนสังขาร
 หมายถึงสภาพประุ่งแต่งการกระทำทางใจ ได้แก่ สัญญาและเวทนา หรือ มโนวิสัยเจตนา คือ ความจงใจ
 ทางใจ^{๓๖} ที่มีความเบียดเบียนเขาครีนประุ่งแต่งแล้วย่อมเข้าถึงความเบียดเบียน ผัสสะที่มีความ
 เบียดเบียนย่อมถูกต้องบุคคลผู้เข้าถึงโลกที่มีความเบียดเบียนนั้นเขาถูกผัสสะที่มีความเบียดเบียน
 กระทบเข้า ย่อมเสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เหมือนสัตว์นรกทั้งหลาย

ปุณณะ เพราะกรรมที่มีตั้งนี้แล ความเกิดขึ้นของสัตว์จึงมีได้ สัตว์ย่อมเกิดขึ้นเพราะ
 กรรมที่ทำได้ ผัสสะย่อมถูกต้องสัตว์ผู้เกิดแล้วนั้น เราจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้รับผลของ
 กรรม” นี้เรียกว่า กรรมดำมีวิบากดำ^{๓๗} ตั้งนั้น กรรมดำ คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ กายทุจริต ๓ วิจ
 ทุจริต ๔ และ มโนทุจริต ๓ ได้รับวิบากดำ คือ มีผลให้ได้เกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

๒. กรรมขาวมีวิบากขาว เป็นอย่างไร ในทางตรงกันข้ามกับกรรมดำมีวิบากดำ กรรม
 ขาวมีวิบากขาว ก็คือ กรรมขาวได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ กายสุจริต ๓ วิจสุจริต ๔ และมโนสุจริต ๓
 ประการ วิบากขาวคือให้ผลเป็นสุข มีผลให้ได้เกิดในสุคติภูมิโลกสวรรค์มีเทวดา ๖ ชั้นเป็นต้น

๓. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว เป็นอย่างไร กรรมทั้งดำและขาวได้แก่
 อกุศลกรรมบถ ๑๐ และ กุศลกรรมบถ ๑๐ มีวิบากดำและขาวได้แก่ ทั้งกรรมดีและชั่วคละปะปนกัน
 ไปให้ผลทุกข์บ้างสุขบ้าง บุคคลที่ทำชั่วและดีปะปนกันไปทั้ง ๓ ทาง ของกรรมบถ ๑๐ ได้แก่ กาย
 วาจา ใจ ส่งผลให้ประสบทุกข์บ้างสุขบ้างทุกข์บ้างและส่งผลให้ไปเกิดในโลกที่มีความเบียดเบียนและ
 ไม่มีความเบียดเบียนระคนกันไป ได้รับสุขและทุกข์ระคนกันไป เหมือนมนุษย์บางพวก เทวดาบางพวก
 และวินิบาติกะบางพวก คือสามารถไปได้ทุกภพภูมิทั้งทุกข์คติและสุคติในภพภูมิทั้ง ๓๑

๔. กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม^{๓๘}
 เป็นอย่างไร คือ บรรดากรรมเหล่านั้น เจตนา เพื่อละกรรมดำที่มีวิบากดำ เจตนาเพื่อละกรรมขาวที่มี
 วิบากขาว และเจตนาเพื่อละกรรมทั้งดำและขาว ที่มีวิบากทั้งดำและขาว^{๓๙} หมายถึงการละ
 อกุศลกรรมบถ ๑๐ และ ละ กุศลกรรมบถ ๑๐ เพื่อไม่ให้ได้ผลทั้งดีและชั่ว หมายถึงละกรรมทั้ง ๓
 ประการข้างต้นคือมีเจตนาในอริยมรรค ที่ เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงวิวิฎฐะคือพระนิพพานเพื่อที่จะหลุดพ้น

^{๓๔} อิง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๒๓๓/๔๔๐.

^{๓๕} อิง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๒๓/๑๐๑.

^{๓๖} อิง.ติก.อ., หน้า ๑๐๑.

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๑/๘๐.

^{๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๑/๗๙., ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๘๑/๗๗.

^{๓๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๑/๘๑.

จากการเวียนว่ายตายเกิดไม่กลับมาเกิดอีก^{๕๐} เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอธิบายกรรมทั้ง ๔ ประการนั้น โดยละเอียดแล้วจนจบ นายปุลณะ บุตรของชาวโกลิยะผู้ประพาศโควัตรได้แสดงตนเป็นอุบาสก ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งจนตลอดชีวิต ส่วนซีเปลือยชื่อเสนียะ ผู้ประพาศกุกุวัตร ได้ออกบวชในพระพุทธศาสนาและได้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

สรุปซึ่งใน กุกุวัตรสูตร นั้นเป็นการแสดงกรรม ๔ ประเภท แบ่งตามลักษณะที่มนุษย์กระทำและได้รับผลจากการกระทำคือ

๑. กรรมดำมีวิบากดำ กรรมดำ คือ อกุศลกรรม กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ มโนทุจริต ๓ (อกุศลกรรมบถ ๑๐) มีวิบากดำได้แก่ เป็นเหตุให้ไป ทุคติ อบายภูมิ ๔ เป็นต้น

๒. กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมขาว คือ กายสุจริต ๓ วจีสุจริต ๔ มโนสุจริต ๓ (กุศลกรรมบถ ๑๐) มี วิบากขาวคือ สุคติภูมิ มีกามาวจรกุศล เป็นต้น

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว คือ ทั้งกุศลและอกุศล เป็นเหตุให้ไปทั้ง ทุคติและสุคติ

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อสิ้นกรรม คือ การหมดกรรม ตามหลักมรรค ๘ ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก^{๕๑}

ประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก สรุปได้ว่า กรรมแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือแบ่งตามลักษณะที่กระทำ คือ ๑ กุศลกรรม หรือ กรรมดี มีกุศลมูลคือรากเหง้าแห่งกุศล ได้ อโลภะ คือ ความไม่โลภ, อโทสะ คือ ความไม่โกรธ และ อโมหะ คือ ความไม่หลง เป็นรากเหง้าแห่งกุศล ๒ อกุศลกรรม หรือ กรรมชั่ว มีอกุศลมูลป็นรากเหง้า คือ โลภะ ความโลภ, โทสะ ความโกรธ, โมหะ ความหลง กรรมแบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ ช่องทางการทำกรรม คือ ๑. กายกรรม การกระทำกรรมทางกาย ในทางชั่วเรียกว่า อกุศลกายกรรม ในทางดีเรียกว่า กุศลกายกรรม, ๒. วจีกรรม การกระทำกรรมทางวาจา ในทางชั่วเรียกว่า อกุศวจีกรรม ในทางดีเรียกว่า กุศลวจีกรรม ๓. มโนกรรม การกระทำทางใจ ในทางชั่วเรียกว่า อกุศลมโนกรรม ในทางดีเรียกว่า กุศลมโนกรรม ส่วน กรรมแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ กรรมดำ ได้แก่อกุศลกรรมทั้ง ๓ ทาง, กรรมขาว ได้แก่กุศลกรรมทั้ง ๓ ทาง,กรรมทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ทั้งอกุศลและกุศลทั้ง ๓ ทาง, กรรมไม่ดำไม่ขาว จัดเป็นอโหสิกรรม คือพ้นจากกรรม

๒.๒.๒ ประเภทของกรรมในคัมภีร์วิสุทธิมรรค

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ท่านได้จำแนกกรรมไว้เป็น ๑๒ ชนิด โดยแบ่งตาม กรรมให้ผลตามคราว (ตามระยะเวลาให้ผล) ๔ อย่าง, กรรมให้ผลตามลำดับ(จากหนักไปเบา) ๔ อย่าง และ กรรมให้ผลตามกิจ (ตามหน้าที่ของกรรม) อีก ๔ อย่าง ดังนี้

^{๕๐} อิง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๒๓๓/๔๔๐.

^{๕๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๑/๘๐.

กรรม (ให้ผลตามคราว) มี ๔ อย่างคือ

๑. ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพนี้
๒. อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า
๓. อปราปรเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพสืบๆไป
๔. อโหสิกรรม กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว

ในบรรดาจิต ๗ ดวง(ซึ่งดำเนินไป) ขวนวิถึ เดียวกันนั้น ขวนเจตนา ดวงแรกเป็นกุศล หรืออกุศลก็ตาม มีชื่อเรียกว่า ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม โดย ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม นั้นให้ผลในอัตภาพนี้เท่านั้น แต่เมื่อไม่สามารถ (ให้ผล) อย่างนั้น ก็มีชื่อว่า อโหสิกรรมไป ที่เป็นกรรมมีชื่อเรียกว่า อโหสิกรรม ตามหลักของหมวด ๓ (ติกะ) ดังนี้ คือผลของกรรมมิได้มีแล้ว ๑ ผลของกรรมจักไม่มี ๑ ผลของกรรมไม่มีอยู่ ๑ ส่วน ขวนเจตนาดวงที่ ๗ ซึ่งทำให้สำเร็จความประสงค์ มีชื่อเรียกว่า อุปปัชชเวทนียกรรม โดยอุปปัชชเวทนียกรรม นั้นให้ผลในอัตภาพถัดไป เมื่อไม่สามารถ (ให้ผล) ตามนั้น ก็เป็นกรรมที่มีชื่อเรียกว่า อโหสิกรรม ไป โดยนัยดังกล่าวแล้วเช่น ขวนเจตนา (อีก) ๕ ดวงในระหว่าง ขวนเจตนา ๒ ดวง (คือดวงที่๑และที่๗) มีชื่อเรียกว่า อปราปรเวทนียกรรม ซึ่ง อปราปรเวทนียกรรม นั้นได้โอกาสเมื่อใดในกาลอนาคต ให้ผลเมื่อนั้น เมื่อยังมีความเป็นไปได้ของสังสาระอยู่ ก็ยังไม่เป็นกรรม มีชื่อว่า อโหสิกรรม^{๔๒}

ยังมีกรรม (ให้ผลตามลำดับ) อีก ๔ อย่าง คือ :

๑. ครุกรรม กรรมหนัก
๒. พหุลกรรม (อาจิณณกรรม) กรรมเคยชิน
๓. อาสันนกรรม กรรมเมื่อจวนเจียน
๔. กตัตตากรรม กรรมสักแต่ว่าทำ

บรรดากรรม ๔ อย่างนั้น เป็นกุศลหรือเป็นอกุศลก็ตาม ในบรรดากรรมหนักและไม่หนัก กรรมใดเป็นกรรมหนัก เช่น มาตุฆาต (ฆ่ามารดา) เป็นต้นก็ตาม หรือ มหัคคตกรรม ก็ตาม กรรมนั้นให้ผลก่อน ถึงแม้ในบรรดากรรมที่เคยชินหรือไม่เคยชินก็เหมือนกัน กรรมใดที่เคยชินเช่นความเป็นผู้มีศีลดีก็ตาม หรือความเป็นผู้ทุศีลก็ตาม กรรมเคยชินนั้นแลให้ผลก่อน กรรมที่คนเราระลึกได้ในเวลาใกล้มรณจะมีชื่อเรียกว่า อาสันนกรรม(คือกรรมเมื่อจวนเจียน) เพราะว่า บุคคลผู้ใกล้ตาย สามารถระลึกถึงกรรมใดได้ เขาก็เกิดขึ้นด้วยกรรมนั้น ส่วนกรรมนอกจาก ๓ อย่างนี้ เป็นกรรมที่ได้ความคุ้นเคยบ่อยๆ มีชื่อเรียกว่า กตัตตากรรม เมื่อไม่มีกรรม ๓ อย่างนั้นแล้ว มันจึงชักพาไปสู่ปฏิสนธิ^{๔๓}

ยังมีกรรม (ให้ผลตามกิจ) อีก ๔ อย่าง คือ :

^{๔๒} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) , (กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส, ๒๕๕๔), หน้า ๙๙๙-๑๐๐๐.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐๐.

๑. ชนกกรรม	กรรมแต่งให้เกิด
๒. อุปัตถัมภกรรม	กรรมสนับสนุน
๓. อุปปีฬกรรม	กรรมบีบคั้น
๔. อุปฆาตกรรม	กรรมตัดรอน

บรรดากรรม ๔ อย่างนั้น กรรมที่มีชื่อว่าชนกกรรม เป็นทั้งกุศลทั้งอกุศล ชนกกรรมทำให้เกิดวิบากชั้นในกามภพ ในรูปภพและในอรุภพ ทั้งในเวลาปฏิสนธิ ทั้งในเวลาทีวิบากชั้นเป็นไป (ตั้งแต่เกิดจนตาย) ส่วนอุปัตถัมภกรรมไม่สามารถให้เกิดวิบาก (ชั้น) ได้ แต่เมื่อกรรมอื่นให้ปฏิสนธิแล้ว จึงสนับสนุนสุขหรือทุกข์ที่เกิดขึ้นในวิบาก (ชั้น) ซึ่งกรรมอื่นให้เกิดขึ้น ให้เป็นไปตลอดกาล อุปปีฬกรรมเมื่อกรรมอื่นปฏิสนธิแล้ว ก็เข้าบีบคั้น เบียดเบียนสุขหรือทุกข์ที่เกิดขึ้นในวิบาก(ชั้น) ซึ่งกรรมอื่นนำให้เกิดขึ้น มิให้ดำเนินไปตลอดกาล ส่วนอุปฆาตกรรมไม่ว่าตนเองจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม คอยตัดรอนกรรมอื่นที่กำลังด้อยกว่า ห้ามปรามผลของกรรมนั้นไว้ แล้วทำโอกาสให้แก่ผลของตน แต่เมื่อกรรมทำโอกาสให้อย่างนี้แล้ว ก็เรียกวินิเวศน์ได้ว่า เกิดขึ้นแล้ว^{๔๔}

๒.๒.๓ ประเภทของกรรมในอรรถกถา มโนรทปุรณี

อรรถกถา มโนรทปุรณี ได้กล่าวเรื่องกรรมไว้ ซึ่งอ้างไว้ใน กัมมนิทานสูตร^{๔๕} พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสถึงเหตุที่เกิดกรรม ๓ ประการได้แก่

๑. โลภะ (ความอยากได้) เป็นเหตุให้เกิดกรรม
๒. โทสะ (ความคิดประทุษร้าย) เป็นเหตุให้เกิดกรรม
๓. โมหะ (ความหลง) เป็นเหตุให้เกิดกรรม

คำว่า โลภะ (ความอยากได้) เป็นเหตุให้เกิดกรรม ได้แก่ โลภะ ที่มีความอยากได้และความละโมภจัดเป็นสภาพเป็นต้นเหตุ คือเป็นเหตุ ได้แก่เป็นปัจจัย เพื่อการเกิดขึ้นแห่งกรรมที่ให้สัตว์เข้าถึงวิภูฏะ คือทำการประมวลกรรมที่ให้สัตว์เข้าถึงวิภูฏะมา คำว่า โทสะ ได้แก่ โทสะที่มีความดุร้ายและโหดร้ายเป็นสภาพ คำว่า โมหะ ได้แก่ โมหะที่มีความหลง และความมกมายเป็นสภาพ ผู้มีกรรมเกิดแต่ความโลภเกิดขึ้น ชั้นทั้งหลายย่อมปรากฏขึ้น คำว่า ย่อมให้ผลในที่ (ตตถ ตํ กุมมํ วิปจจติ) ความว่า กรรมนั้นย่อมแผ่ผลในชั้นเหล่านั้น เพราะเหตุที่กรรมนั้นเป็นทิวฐธรรมเวทนิยกรรม (ให้ผลในชาตินี้) ก็มี เป็นอุปัชชเวทนิยกรรม (ให้ผลในชาติหน้า) ก็มี หรือเป็น อปรปรียายเวทนิยกรรม (ในผลในภพต่อไป) ก็มี ฉะนั้น เพื่อทรงแสดงถึงประเภทกรรมนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสคำรัสเป็นต้นว่า ในปัจจุบัน (ทิฏฐุ วา ธมเม) ไว้ แม้ในบทที่เหลือก็เช่นนี้เหมือนกัน^{๔๖}

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙๙-๑๐๐๑.

^{๔๕} ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๔/๓๑๖-๓๑๗.

^{๔๖} อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๕๔.

ก็ในพระสูตรนี้ พระดำรัสใดที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้มีอาทิว่า ในปัจจุบัน (ทิฏฐธฺ วา ธมฺเม) เพื่อไม่ให้พินเพื่อนในพระดำรัสนั้น ในที่นี้ ควรกล่าวจำแนกกรรมไว้ด้วย โดยปริยายแห่งพระสูตร พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกกรรมไว้ ๑๑ อย่าง คือ

๑. กรรมให้ผลในปัจจุบันในภพนี้ (ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม)
๒. กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า (อุปชชเวทนิยกรรม)
๓. กรรมให้ผลในภพต่อไป (อปรปริยายเวทนิยกรรม)
๔. กรรมหนัก (ครุกรรม)
๕. กรรมทำมากหรือกรรมชิน (พหุลกรรม, อาจิณณกรรม)
๖. กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย (อาสันนกรรม)
๗. กรรมสัปดาห์ทำ (กฏัตตากรรม)
๘. กรรมแต่งให้เกิด (ชนกกรรม)
๙. กรรมสนับสนุน (อุปถัมภกกรรม)
๑๐. กรรมบีบคั้น (อุปปีฬกรรม)
๑๑. กรรมตัดรอน (อุปฆาตกรรม)

กรรมทั้ง ๑๑ ข้อในอรรถกถา มโนรทปุรณี สามารถอธิบายได้ดังนี้
ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม (กรรมให้ผลในชาตินี้)

บรรดากรรม ๑๑ อย่างนั้น เจตนาแห่งชวนจิตดวงแรกที่เป็นกุศลก็ตาม อกุศลก็ตาม ในจิต ๗ ขณะในวิถีแห่งวาระหนึ่ง ชื่อว่า ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม นี้ย่อมให้วิบากในอัตภาพนี้เท่านั้น เหมือนกุศลกรรมให้วิบากแก่กาวภูยเศรษฐี และ ปุณณกเศรษฐีเป็นต้น และ อกุศลกรรมให้วิบากแก่นันทยักษ์ นันทมาณพ นันทโคฆาต ภิกษุโกกาลิกะ พระเจ้าสุปปพุทธะ พระเทวทัต และ นางจิณฺจมาณวิกา เป็นต้น แต่เมื่อไม่สามารถให้วิบากอย่างนั้น จะเป็นอโหสิกรรมไปคือถึงความเป็นกรรมที่ไม่มีวิบาก กรรมนั้นพึงสาธกด้วยข้อเปรียบกับพรานเนื้อ เปรียบเหมือนลูกศรที่นายพรานเนื้อ เห็นเนื้อแล้วโค้งยิงธนูยิงไป ถ้าไม่พลาดก็จะทำให้น้ำมันลุ่มลงในที่นั่นเอง ลำดับนั้น นายพรานเนื้อก็จะถลกหนังเนื้อนั้นออก เคียนให้เป็นชิ้นน้อยชิ้นใหญ่ แต่ถ้าพลาด เนื้อนั้นจะหนีไปไม่กลับมาอีกเลย อุปไมยนี้ อธิบายว่าการกลับได้วาระแห่งวิบากของทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม เหมือนลูกศรที่ยิงถูกเนื้อโดยไม่พลาด การกลับกลายเป็นกรรมที่ไม่มีวิบาก เหมือนลูกศรที่ยิงพลาด ฉะนั้น^{๔๗}

อุปชชเวทนิยกรรม (กรรมให้ผลในชาติหน้า)

ส่วนชวนเจตนาดวงที่ ๗ ที่ยังประโยชน์ให้สำเร็จ ชื่อว่าอุปชชเวทนิยกรรม นี้ย่อมให้วิบากในอัตภาพต่อไป แต่ในบรรดากุศลอกุศลทั้งสองฝ่ายนี้ อุปชชเวทนิยกรรมนั้นในฝ่ายที่เป็นกุศล พึงทราบด้วยสามารถแห่ง สมบัติ ๘ ในฝ่ายที่เป็นอกุศล พึงทราบด้วยสามารถแห่ง อนันตริยกรรม ๕

^{๔๗} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๕๕.

บรรดากรรมทั้งสองฝ่ายนั้นผู้ที่ได้สมบัติ ๘ จะเกิดในพรหมโลกด้วยสมบัติข้อเดียว ฝ่ายผู้กระทำ อนันตริยกรรม ๕ จะบังเกิดในนรกด้วยกรรมข้อเดียว สมบัติที่เหลือ และกรรมทั้งหลาย จะถึงความ เป็นอโหสิกรรมไปหมด คือเป็นกรรมที่ไม่มีวิบาก^{๔๘}

อปรปริยายเวทนิยกรรม (กรรมให้ผลในชาติที่ ๓ และในภพต่อไป)

ก็ชวนเจตนา ๕ ดวง ที่เกิดขึ้นในระหว่างแห่งชวนะ ๒ ดวง (ชวนเจตนาดวงที่ ๑ และชวนเจตนาดวงที่ ๗) ชื่อว่าอปรปริยายเวทนิยกรรม นั้นในอนาคตได้โอกาสเมื่อใด ก็จะทำให้วิบากเมื่อนั้น เมื่อความเป็นไปแห่งสังสารวัฏยังมีอยู่ ก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นอโหสิกรรม กรรมทั้งหมดนั้นควรแสดงด้วยเรื่องพรานสุนัข เปรียบเหมือนสุนัขที่นายพรานปล่อยไป เพราะเห็นเนื้อ จึงวิ่งตามเนื้อไป ตามทันในที่ใด ก็กัดในทีนั้นแล ฉนโต กรรมนี้ก็ฉนโตเหมือนกันได้โอกาสในที่ใด ก็จะทำให้วิบากในที่นั้นทันที ขึ้นชื่อว่าสัตว์ จะรอดพ้นไปจากกรรมนั้นเป็นไม่มี^{๔๙}

ครุกรรม (กรรมหนัก)

ส่วนในบรรดากรรมหนักและกรรมไม่หนัก ทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล กรรมใดหนักกรรมนั้นชื่อว่า ครุกรรม กรรมนั้นในฝ่ายกุศล พึงทราบว่าได้แก่มหัคคตกรรม ในฝ่ายอกุศล พึงทราบว่าได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ เมื่อครุกรรมนั้นยังมีอยู่กุศลกรรม หรือ อกุศลกรรมที่เหลือจะไม่สามารถให้ผลได้ ครุกรรมแม้ทั้งสองอย่างนั้น ย่อมให้ปฏิสนธิได้ เปรียบเหมือนก้อนกรวดหรือก้อนเหล็ก แม้ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด ที่เขาโยนลงในห้วงน้ำย่อมไม่สามารถจะลอยขึ้นเหนือน้ำได้จะจมลงใต้น้ำอย่างเดียว ฉนโต ในกุศลกรรมก็ดี ก็ฉนโตเหมือนกันกรรมฝ่ายใดหนัก เขาจะถือกรรมฝ่ายนั้นแลไป^{๕๐}

อาจิณณกรรม หรือ พหุลกรรม(กรรมทำมาก หรือ กรรมชิน)

อาจิณณกรรม หรือเรียกอีกชื่อว่า พหุลกรรม หมายถึง กรรมที่ทำบ่อยๆ กรรมที่ทำเป็นประจำ ได้แก่กรรมที่สั่งสมไว้มากไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอกุศลและฝ่ายกุศลก็ตาม อาจเป็นกรรมที่ทำครั้งละเล็กน้อยเมื่อบ่อยเข้าก็จะรวมกันมากขึ้น และจนกลายเป็นนิสัยเคยชิน ไม่ว่าจะเป็นอาจิณณกรรมฝ่ายดี เช่น ใส่บาตรทุกวัน รักษาศีลทุกวัน สวดมนต์ ทำสมาธิทุกวัน ก็เป็นสุข ตายไปก็ไปสู่สุคติ ส่วนอาจิณณกรรมฝ่ายชั่ว เช่นฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ดื่มสุราของมีนเมา พุดโกหก พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เป็นต้น เมื่อตายไปก็ต้องไป พุคติ วินิบาต นรก อาจิณณกรรม หรือ พหุลกรรม เป็นกรรมที่มีพลังแรงเป็นอันดับสองรองจากครุกรรม หากบุคคลไม่ได้กระทำครุกรรมมาก่อนในชาตินี้ อาจิณณกรรมนี้จะส่งผลต่อจากครุกรรมทันที

อาสันนกรรม (กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย)

^{๔๘} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๕๖.

^{๔๙} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๕๖.

^{๕๐} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๕๖.

ส่วนในบรรดาคุณกรรมและอกุศลกรรม บุคคลสามารถระลึกกรรมใดได้ในเวลาใกล้ตาย กรรมนั้นชื่อว่าอาสันนกรรม อาสันนกรรมนั้นนั่นแล เมื่อคุณกรรมและอกุศลกรรมเหล่านี้ถึงจะมีอยู่ ย่อมให้วิบาก เพราะอยู่ใกล้เวลาใกล้ตาย เปรียบเหมือนเมื่อเปิดประตูออกซึ่งมีฝูงโคเต็มคอก แม้เมื่อส่วนด้วยอื่นจะมีโคที่ฝึกแล้วและโคมีกำลังอยู่ โคตัวใดอยู่ใกล้ประตูคอก โดยที่สุดจะเป็นโคแก่ออกกำลังก็ตาม โคตัวนั้นย่อมออกได้ก่อนทีเดียว ฉะนั้น^{๕๑}

เล่ากันว่า ในบ้านมธุงคณะ มีนายประตูชาวทมิฬคนหนึ่งตกปลาตลอด ๕๐ แบ่งเป็น ๓ ส่วนเพื่อแลก ข้าวสารส่วนหนึ่ง แลกนมส้มส่วนหนึ่ง แลกแกงส่วนหนึ่ง ต่อมาภายหลังแก่ตัวลง ล้มหมอนนอนเสื่อขณะนั้น พระจุฬปิณฑชปาตักตีสสเถระ เห็นก็มีความเมตตา ภรรยาจึงแจ้งกับตนว่าพระเถระมา แต่เขาพูดว่าตลอดเวลา ๕๐ ปีตนไม่เคยไปสำนักพระเถระเลย ด้วยคุณความดีอะไรของเรา พระเถระจึงมา จึงบอกให้ภรรยานิมนต์ให้ท่านไปเสียดิถี เมื่อภรรยา กลับออกมาพระเถระถามว่าอาการของเขาเป็นอย่างไร นางจึงตอบว่า อ่อนแรงแล้วเจ้าข้า พระเถระจึงเข้าไปถามเขาว่าโยมจะรับศีลไหม เขาตอบว่ารับ พระเถระให้สละ ๓ แล้วเริ่มให้ศีล ๕ ในเวลาที่อุบาสกนั้นกล่าวว่า “ปัญจศีลานิ” เท่านั้นเองพระเถระคิดว่าท่านนี้ก็พอควร แล้วออกไปส่วนเขาตายในขณะนั้นเองได้บังเกิดในภพจตุตถภูมิชาิกา นี่เป็นเรื่องของอาสันนกรรมฝ่ายกุศล^{๕๒}

กฏัตตกรรม(กรรมสักว่าทำ)

ส่วนกรรมนอกเหนือจากกรรม ๓ อย่างเหล่านี้ที่บุคคลทำไปตามอำนาจความไม่รู้ เชื่อว่า กฏัตตกรรม นั้นย่อมให้วิบากในภพใดภพหนึ่งได้บ้างเพราะไม่มีกรรม ๓ อย่างเหล่านั้น เปรียบเหมือนท่อนไม้ที่คนบ้าขว้างไป ก็ตกไปในที่ใดที่หนึ่งได้ ฉะนั้น^{๕๓}

ชนกกรรม (กรรมแต่งให้เกิด)

กรรมที่ให้เกิดปฏิสนธิอย่างหนึ่งแล้วให้เกิดกรรมต่อเนื่องกันไป ชื่อว่า ชนกกรรม เมื่อชนกกรรมนั้นยังเป็นไป กรรมอื่นย่อมให้เกิดวิบากได้ เปรียบเหมือนมารดาให้กำเนิดอย่างเดียว ส่วนพี่เลี้ยง นางนม ประคบประหม่อม ฉนใด ชนกกรรมก็ฉนนั่นเหมือนกัน ให้เกิดปฏิสนธิ เหมือนมารดา ส่วนกรรมที่มาประจบเข้าในปวัตติกาล เหมือนพี่เลี้ยงนางนม^{๕๔}

อุปตัมภกรรม(กรรมสนับสนุน)

ธรรมดาอุปตัมภกรรม ย่อมหาได้ทั้งในกุศล ทั้งในอกุศล เพราะว่าบางคนทำกุศลกรรม แล้วบังเกิดในสุคติภพ เขาดำรงอยู่ในสุคติภพนั้น สร้างกุศลกรรมเนื่องๆ สนับสนุนกรรมนั้น ย่อมท่องเที่ยวไปในสุคติภพนั้นแล หลายร้อยปีไม่ใช่น้อย บางคนทำอกุศลแล้วบังเกิดในทุคติภพ เขาดำรง

^{๕๑} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๖๐.

^{๕๒} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๖๐.

^{๕๓} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๓๘.

^{๕๔} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๖๐.

อยู่ในทุกตีกภาพนั้น สร้างอกุศลกรรมเนื่องๆ สนับสนุนกรรมนั้น ย่อมท่องเที่ยวไปในทุกตีกภาพนั้นแลตั้งหลายพันปี อีกนัยหนึ่ง ธรรมตาชนกรรมย่อมเป็นได้ทั้งกุศลกรรมทั้งอกุศลกรรมชนกรรมนั้นย่อมให้เกิดวิบากขั้นทั้งที่เป็นรูปและอรูปร ทั้งในปฏิสนธิกาล ทั้งในปวัตติกาล ส่วนอุปถัมภ์กรรม ไม่สามารถให้เกิดวิบากได้ แต่จะสนับสนุนสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นในเพราะวิบากที่ให้เกิดปฏิสนธิที่กรรมอื่นให้ผล ย่อมเป็นไปตลอดกาลยาวนาน^{๕๕}

อุปปีฬกรรม (กรรมปีบคั้น)

กรรมปีบคั้น เปียดเบียนสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นในเพราะวิบากที่ให้เกิดปฏิสนธิที่กรรมอื่นให้ผลแล้ว จะไม่ให้เป็นไปตลอดกาลยาวนาน ชื่อว่าอุปปีฬกรรม ในอุปปีฬกรรมนั้นมีนัยดังต่อไปนี้ เมื่อกุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ อกุศลกรรมย่อมเป็นอุปปีฬกรรม ไม่ให้กุศลกรรมนั้นให้ผล แม้เมื่ออกุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ กุศลย่อมเป็นอุปปีฬกรรม ไม่ให้อกุศลกรรมนั้นให้ผล เปรียบเหมือนต้นไม้ กอไม้หรือเถาวัลย์ที่กำลังเจริญงอกงาม ใครคนใดคนหนึ่งเอาไม้ฟาดหรือเอาศาสตรามาตัดเมื่อเป็นเช่นนั้น ต้นไม้ กอไม้ หรือเถาวัลย์นั้นก็ไม่สามารถเจริญงอกงาม ฉันทุ กุศลกรรมก็ฉันทุเหมือนกัน เมื่อกำลังให้ผล ถูกอกุศลกรรมเปียดเบียน ก็ไม่สามารถให้ผลได้ ใน กุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้น สำหรับนายสุนัขขั้ตตะ อกุศลกรรมชื่อว่าเปียดเบียนกุศลกรรม สำหรับนายโจรฆาตกะ กุศลกรรมชื่อว่าเปียดเบียนอกุศลกรรม

อุปฆาตกรรม (กรรมตัดรอน)

ส่วนอุปฆาตกรรมเอง เป็นได้ทั้งกุศล ทั้งอกุศล จะตัดรอนกรรมอื่นซึ่งมีกำลังเพลากว่าห้ามวิบากของกรรมนั้นไว้ ทำโอกาสแก่วิบากของตน ก็เมื่อกรรมทำโอกาสอย่างนี้ กรรมนั้นเรียกชื่อว่าเกิดผลแล้ว แม้ว่าคำว่า อุปัจเฉทกรรมก็เป็นชื่อของอุปฆาตกรรมนั่นเอง ในอุปัจเฉทกรรมนั้น มีนัยดังต่อไปนี้ ในเวลาที่กุศลกรรมให้ผล อกุศลกรรมอย่างหนึ่งจะตั้งขึ้น ตัดรอนกรรมนั้นให้ตกไป แม้ในเวลาที่ถูกอกุศลกรรมให้ผลกุศลกรรมอย่างหนึ่งจะตั้งขึ้นตัดรอนกรรมนั้นให้ตกไป นี้ชื่อว่าอุปัจเฉทกรรม บรรดาอุปัจเฉทกรรมที่เป็นกุศลและอกุศลนั้น กรรมของพระเจ้าอชาตศัตรู ได้ชื่อว่าเป็นกรรมตัดรอนกุศล แต่กรรมของพระองค์ลิมาเถระ ได้เป็นกรรมตัดรอนอกุศล ด้วยประการดังกล่าวมานี้ เป็นอันท่านจำแนกกรรม ๑๑ อย่าง ตามพระสูตรต้นติกปริยาย^{๕๖}

๒.๒.๔ ประเภทของกรรมในระดับชั้นรองคัมภีร์ปรกรรมวิเสสและอรรถกถา

กรรมในระดับชั้นรองจาก คัมภีร์ปรกรรมวิเสส วิสุทธีมรรค และ อรรถกถา มโนรถปुरुณี และกรรมลำดับรองจาก วิสุทธีมรรค และ อรรถกถา ยังมีหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ อีก เช่น หนังสือกัมมจตุกกะ ,กรรมทีปนี ซึ่ง กรรมจำแนกได้เป็น ๑๒ ชนิด เหมือนในคัมภีร์วิสุทธี

^{๕๕} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๖๑.

^{๕๖} อัง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๖๓.

มรรค แต่เพิ่มเรื่องภพภูมิของการทำกรรม อีก หนึ่งหมวดสี่ข้อ ซึ่งหมายถึง ภูมิของผู้ที่กระทำความกรรม ใน ๓๑ ภพภูมิ ซึ่งเมื่อรวมแล้วก็จะเป็กรกรรม ๑๖ ชนิด ใน ๔ หมวด หมวดละ ๔ ประเภท ได้แก่ (๑) กรรมแบ่งตามระยะเวลาการให้ผล ๔ ประเภท, (๒) กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผลก่อนหลัง ๔ ประเภท, (๓) กรรมแบ่งตามหน้าที่ของกรรม ๔ ประเภท, (๔) กรรมแบ่งโดยภูมิแห่งการให้ผลแห่ง กรรม ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๒.๒.๔.๑ กรรมแบ่งตามระยะเวลาให้ผล ๔ ประการ

กรรมที่แบ่งตามระยะเวลาให้ผลนั้นประกอบด้วย (๑).กรรมให้ผลในปัจจุบันในภพนี้ (ทิวฐธรรมเวทนิยกรกรรม),(๒).กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า (อุปัชชเวทนิยกรกรรม),(๓).กรรมให้ผลในภพต่อไป (อปรปริยายเวทนิยกรกรรม),(๔), อโหสิกรรม (กรรมไม่ให้ผล)

๑. กรรมให้ผลในปัจจุบันในภพนี้ (ทิวฐธรรมเวทนิยกรกรรม)

ทิวฐธมเม เวทนิยนติ ทิวฐธมมเวทนิย “กรรมใดที่สัตว์ทั้งหลายจะพึงได้เสวย คือได้รับในอัฐภาพที่ปรากฏในชาตินี้ กรรมนั้นเรียกชื่อว่า ทิวฐธรรมเวทนิยกรกรรม”^{๕๗} เป็นกรรมที่ให้ผล ในปัจจุบัน คือให้ผลในชาตินี้เท่านั้น ไม่ให้ผลในชาติถัดไปเมื่อบุคคลทำทิวฐธรรมเวทนิยกรกรรมเข้าไปแล้ว ย่อมจะได้รับผลแห่งกรรมที่ตนทำในชาติปัจจุบันหมายถึง กรรมดี กรรมชั่ว ที่กระทำในชาตินี้ ให้ผลใน ชาตินี้เลย เป็นกรรมแรงจึงให้ผลทันตาเห็น^{๕๘} กรรมดีให้ผลเป็น ลาภยศ สรรเสริญ กรรมชั่วให้ผลเป็น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา มี ๒ อย่าง คือ กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ให้ผลภายใน ๗ วัน และให้ผลภายใน ชาตินี้ กรรมประเภทนี้จะกลายเป็นอโหสิกรรมต่อเมื่อให้ผลแล้วและผู้ที่จะรับผลตายจะไม่มี การให้ผล ข้ามชาติ ดังนั้น จึงต้องเป็นกรรมที่ทำด้วยเจตนาดีแรงกล้า กระทำ กับ ผู้ที่มีคุณ วิเศษ มีบุญ คุณ หรือ มีความ ดีอย่างมาก^{๕๙} ทิวฐธมมเวทนิยกรกรรม จะให้ผลในชาตินี้ได้เลยนั้น ต้องไม่ถูก ทิวฐธมมเวทนิ ยกรกรรม ฝ่ายตรงข้ามเข้าเบียดเบียน และต้องมีปัจจัยสำคัญเกื้อหนุน ๔ ประการ คือ คติ กาล อุปธิ และปัจจัย ถ้าเกื้อหนุนทิวฐธมมเวทนิยกรกรรมฝ่ายกุศล เรียกว่าสมบัติ ๔ และถ้าเกื้อหนุนทิวฐธมมเวทนิ ยกรกรรมฝ่ายอกุศลเรียกว่า วิบัติ ๔

๒. กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า (อุปัชชเวทนิยกรกรรม)

อุปัชชเวทนิยกรกรรม มีวจนัตถะแสดงว่า “ทิวฐธมมสส สมิเป อนนตเร ปชชิตพ โภ คนตพโพิติ อุปัชชโ” ภาพที่ได้เข้าถึงติดต่อกันไม่มีระหว่างคั่นที่ใกล้ที่สุดของปัจจุบันภพ ฉะนั้น ภาพ

^{๕๗} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, มหาอภิมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณูปัตติจตุกกะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๕๕), หน้า ๔๒.

^{๕๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒๖.

^{๕๙} บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑, หน้า ๑๒๙.

นั่นชื่อว่าอุปปีช ได้แก่ภพที่ ๒ กรรมนั้นจึงชื่อว่า อุปปีชเวทนิยกรรม^{๖๐} หมายถึง กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ แต่ยังไม่ให้ผล จะให้ผลในชาติถัดไป กรรมประเภทนี้ กลายเป็นอโหสิกรรม ต่อเมื่อให้ผลแล้ว หรือผู้ทำกรรมตายลงก่อนได้รับผล จะไม่ข้ามไปผลในชาติต่อ ๆ ไป

๓. กรรมให้ผลในภพต่อไป (อปรปริยายเวทนิยกรรม)

อปรปริยายเวทนิยกรรม มีวจนัตถะแสดงว่า “อปรปริยาย เวทนิย อปรปริยาย เวทนิย” กรรมที่พึงจะได้รับในภพอื่นๆ ชื่อว่า อปรปริยายเวทนิยกรรม^{๖๑} กรรมที่ให้ผลในชาติต่อๆไป หมายความว่า อปรปริยายเวทนิยกรรมนี้ เป็นกรรมที่ให้ผลช้ากว่าทิสฺฐธรรมเวทนิยกรรมและอุปปีชเวทนิยกรรม เมื่อสัตว์กระทำแล้ว ย่อมได้รับผลในชาติที่ ๓ เป็นต้นไป โดยมีการให้ผลตีผลร้ายตามฝักฝ่ายแห่งตน คือ ถ้าเป็น อปรปริยายเวทนิยกรรมฝ่ายอกุศล ก็บันดาลผลให้เจ้าของกรรมได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนตั้งแต่ชาติที่ ๓ เป็นต้นไป ถ้า อปรปริยายเวทนิยกรรมเป็นฝ่าย กุศล ก็บันดาลผลให้เจ้าของกรรมได้รับความสุขความเจริญตั้งแต่ชาติที่ ๓ เป็นต้นไป

๔. กรรมที่ให้ผลสำเร็จแล้ว หรือกรรมไม่มีผล (อโหสิกรรม)

อโหสิกรรม มีวจนัตถะแสดงว่า “อโหสิ จ ตํ กम्मญจาทิ อโหสิกम्म” “กรรมที่ชื่อว่าอโหสิก็ไซ้ เป็นกรรมก็ไซ้ ฉะนั้น จึงชื่อว่าอโหสิกรรม”^{๖๒} อโหสิกรรม คือ กรรมที่สำเร็จเป็นกรรมแล้ว แต่กลายเป็นหมันไปเพราะไม่มีโอกาสให้ผลได้อีกต่อไป ในอดีต ปัจจุบัน อนาคต หมายความว่า อโหสิกรรมนี้ แม้จะสำเร็จเป็นตัวกรรมอันมีชื่อว่า ทิสฺฐธรรมเวทนิยกรรมเป็นอาทิ แต่ไม่มีโอกาสให้ผล เพราะทิสฺฐธรรมเวทนิยกรรมชนิดอื่นที่มีพลังกว่าซึ่งส่งผลให้เสียแล้ว จึงต้องกลายเป็นกรรมที่หมดสภาพไป ไม่ว่าจะเป็อโหสิกรรมฝ่ายกุศลหรือฝ่ายอกุศลก็ตาม^{๖๓}

อโหสิกรรมนั้น เป็นกรรมที่ไม่ให้ผล กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ทำไว้ ให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว เมื่อไม่มีโอกาสให้ผลในเวลาที่ได้รับผล ด้วยถูกกรรมชนิดอื่นตัดหน้าให้ผลไปก่อน จึงอ่อนกำลังให้ผลไม่ทัน และเลิกให้ผลในที่สุด หรือเพราะผู้กระทำกรรมนั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นิพพานในชาตินี้แล้ว ก็ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป จึงไม่มีตัวตนที่จะต้องมารับผลของกรรม เปรียบเหมือนพืชสิ้นยางแล้วเพาะไม่ขึ้น^{๖๔} ดังนั้น อโหสิกรรม จึงหมายถึงการทำความดีต่าง ๆ ของพระอรหันต์ด้วย ย่อม

^{๖๐} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๕๑.

^{๖๑} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : ดอกหญ้า, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔๖.

^{๖๒} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๖๐.

^{๖๓} พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๔๔๐.

^{๖๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ธรรมวิภาคปริจเฉทที่ ๒, หน้า ๑๒๖.

ไม่มีผลเป็นกรรมดี เพราะท่านทำความดีด้วยจิตที่ปราศจากความยึดมั่น ถือมั่น^{๖๕} ไม่คิดทำดีเพื่อหวังผลตอบแทนชั้นนอก รวมทั้งไม่คิดทำดีเพื่อละกิเลส เพราะกิเลสได้หมดสิ้นแล้ว แต่ยังทำดีต่อไปอย่างต่อเนื่อง การทำดีของท่านจึงจัดเป็นเพียงกิริยา ไม่จัดเป็นกรรม และไม่มีวิบาก^{๖๖}

๒.๒.๔.๒ กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผล ๔ ประการ

กรรมในหมวดนี้ แบ่งตามลำดับที่ให้ผลของกรรมก่อนหลังจากหนักมาเบา ได้แก่ (๑)กรรมหนัก (ครุกรรม) (๒) กรรมทำมากหรือกรรมชิน (พหุกรรม, อาจิณณกรรม) (๓) กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย (อาสนนกรรม) (๔) กรรมสัปดาห์ (กฏัตตกรรม)

๑. กรรมหนัก (ครุกรรม)

ครุกรรม มีวจนัตถะแสดงว่า “ครุ กโรตีติ ครุกัม” กรรมใดยอมให้ผลอันหนักแน่นเกิดขึ้น ฉะนั้น กรรมนั้น ชื่อว่าครุกรรม^{๖๗} ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี กล่าวว่า ครุกรรมคือ กรรมหนักที่กรรมอื่นไม่อาจจะห้ามได้ ได้แก่ มหัตตกรรมในฝ่ายกุศล และอนันตริยกรรม ๕ กับ นียตมิจฉาทิฎฐิในฝ่ายอกุศล^{๖๘} ครุกรรมนี้เป็นกรรมหนักมาก สามารถที่จะให้ผลแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมในชาติที่ ๒ คือ ในชาติหน้า โดยกรรมชนิดอื่นๆ ไม่มีอำนาจที่จะสามารถกั้นการให้ผลแห่งครุกรรมนี้ไว้ได้ นอกจากจะเป็นครุกรรมด้วยกันเท่านั้น ครุกรรมใดมีกำลังแรงกว่าครุกรรมนั้นยอมทำหน้าที่เป็นตัวเอก คือ เป็นตัวให้ผล ส่วนครุกรรมใดมีกำลังอ่อนกว่า ก็เป็นแต่เพียงช่วยอุดหนุนในฐานะอุปถัมภกกรรมเท่านั้น แต่ถึงแม้ว่าจะจะเป็นเพียงช่วยอุดหนุนก็ยังเป็นครุกรรมอยู่ หากไม่มีครุกรรมที่มีกำลังแรงกว่าแล้ว ก็จะต้องเข้าทำหน้าที่เป็นตัวเอก คือ ให้ผลแก่ผู้เป็นเจ้าของกรรมอย่างแน่นอน^{๖๙} ครุกรรมฝ่ายอกุศลและฝ่ายกุศลจะนำเจ้าของกรรมให้ไปเกิดในทุคติหรือสุคติในชาติหน้าทันที โดยไม่มีอำนาจใดมาเป็นอุปสรรคขัดขวางได้ ครุกรรม กรรมหนักฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมอันเป็นบาปหนัก ได้แก่

ก. นียตมิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิดอันดิ่งลงไปแก้ไขไม่ได้ มิจฉาทิฎฐิ ๑๐ ประการ ได้แก่ ความเห็นว่าทานที่ให้แล้วไม่มีผล การเช่นสรวงการบูชาไม่มีผล ผลของกรรมดีและกรรมชั่วไม่มี โลกนี้โลกหน้าไม่มี บิฑามารดาไม่มี สัตว์ผู้อุปปาติกะไม่มี (สัตว์ผู้ผุดเกิดเองไม่มี) สมณะพราหมณ์ผู้รู้แจ้ง

^{๖๕} บรรจบ บรรณรุจิ, เอกสารประกอบการสอนพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑, หน้า ๑๓๐.

^{๖๖} บรรจบ บรรณรุจิ, ปฏิจจสมุปบาท, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : พระบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๑.

^{๖๗} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปปัตติจตุกกะ, หน้า ๓๓.

^{๖๘} พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต, คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ และ ปรมัตถทีปนี, แปลโดย พระคันธสารภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ประยูรสาส์นไทย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๒๑.

^{๖๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี เล่ม ๑, หน้า ๑๑๗.

โลกนี้และโลกหน้าด้วยตัวเองแล้วสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามไม่มี เป็นต้น เป็นความเห็นผิดที่อันดิ่งลงไป
แห่งศาสตราจารย์ทั้งหลาย เช่น ครูทั้ง ๖ มีปुरुณกัศสพศาสตราจารย์ เป็นต้น

ข. อนันตริยกรรม ได้แก่ กรรมอันเป็นบาปหนัก มีอำนาจให้ผลในชาติหน้า
ตามลำดับ มี ๕ ประการ คือ มาตฆาต (ฆ่ามารดา) , ปิตฆาต (ฆ่าบิดา) อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์),
โลหิตุปบาท (ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังโลหิตให้ห้อขึ้นไป), สังฆเภท (ทำสงฆ์ให้แตกกัน) ๕
ประการ ได้แก่ ฆ่าบุคคล ๔ ประการ ได้แก่ รูปบุคคล ๔ อรูปบุคคล ๕
กรรมฝ่ายบุคคล ถ้าผู้ที่ได้มานสมาบัติอยู่แล้วเสื่อมลงสามารถทำได้ใหม่ แต่ผู้ที่ทำอนันตริยกรรมฝ่าย
อกุศลจะติดตัวอยู่ตลอดเวลาไม่มีการเสื่อมแบบฝ่ายบุคคล แม้ผู้ทำจะสำนึกผิดแล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถใช้
ความเพียรพยายามเจริญสมาธิให้เกิดฌานได้ เพราะกำลังกรรมของอนันตริยกรรมฝ่ายอกุศลจะเป็น
นิวรณ์ปิดกั้นจิตไม่ให้บรรลุองค์ฌานได้ ดังนั้น จึงมีคำกล่าวว่อนันตริยกรรมฝ่ายอกุศล ย่อมห้ามทั้ง
สวรรค์และมรรคผลนิพพานในชาติปัจจุบัน^{๗๐}

๒. กรรมทำมากหรือกรรมชิน (พหุลกรรม, อาจิณณกรรม)

อาจิณณกรรม มีวจนัตถะแสดงว่า “อาจิตติ ปุณฺณํ กิริยตีติ อาจิณณ” “กรรม
อันใดบุคคลพึงสะสมไว้บ่อยๆ ฉะนั้น กรรมนั้น ชื่อว่าอาจิณณกรรม”^{๗๑}ในคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะและ
ปรมัตถทีปนี กล่าวว่า กรรมที่กระทำเสมอตลอดราตรีนาน อีกอย่างหนึ่ง หมายถึงกรรมที่กระทำคราว
เดียวแล้วก่อให้เกิดโสมนัสหรือความเดือดร้อนใจเสมอ^{๗๒}

๓. กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย (อาสันนกรรม)

อาสันนกรรม มีวจนัตถะแสดงว่า “อาสนเน ออนุสสิตี อาสนน” (วา) “อาสนเน
กตฺ อาสนน” กรรมที่ดีหรือไม่ดีที่บุคคลระลึกถึงได้ในเวลาใกล้ตาย หรือ กรรมที่ดีหรือไม่ดีที่บุคคล
กระทำไว้ในเวลาใกล้ตาย ชื่อว่า อาสันนกรรม^{๗๓} กุศลกรรมหรืออกุศลกรรมบางอย่างที่เราเคยทำ
มาแล้วเป็นเวลานานและเราไม่ได้สนใจที่จะนึกถึง จนกระทั่งลืมไปแล้วก็มี แต่เมื่อเวลาใกล้จะตายนั้น
นึกขึ้นมาได้ ถ้าระลึกถึงเรื่องอกุศลที่เราเคยทำไว้เวลานั้นอกุศลจิตก็เกิดขึ้น ถ้าระลึกถึงเรื่องกุศลที่เรา
เคยทำไว้เวลานั้นกุศลจิตก็เกิดขึ้น เช่น บุคคลที่ทำความดีเอาไว้แต่ลืมไปแล้วแต่เมื่อกำลังจะสิ้นใจผู้

^{๗๐} สุนทร รัชชี, พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘),
หน้า ๒๑๘.

^{๗๑} พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ
มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๓๘.

^{๗๒} พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต, คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ และ ปรมัตถทีปนี, แปลโดย
พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า ๕๒๒.

^{๗๓} พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ
มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๓๗.

กำลังจะตายนั้นระลึกถึงกุศลที่เคยได้ทำมา มีการทำบุญเป็นต้น จิตใจก็มีความสุขยินดีก็เรียกว่า กุศลอาสาณกรรม เป็นเหตุให้ไปสุคติ หากเวลาใกล้สิ้นใจจิตคิดถึงสิ่งที่เคยทำมาในอดีตที่ไม่ดี จิตใจเศร้าหมองก็จัดว่าเป็น อกุศลอาสาณกรรมเป็นเหตุให้ไปทุคติ ในอีกกรณี อาสาณกรรมนั้นหมายถึงการกระทำในเวลาใกล้ตาย ในทางอกุศล เช่น ผู้ที่กำลังทะเลาะวิวาทแล้วเกิดตีกันเป็นเหตุให้ตายในขณะนั้น หรือ ผู้ที่กำลังสนุกสนานเปลือยเปลื้องต่อการดื่มสุรายาเมาเฮฮาจนแล้วมีเหตุให้ตายในขณะนั้น หรือ ผู้ที่ขอบุชายัญโดยการฆ่าสัตว์มีความเห็นผิดเมื่อคิดว่ากำลังจะตายจึงทำการบูชาัญเพื่อจะได้ไปสวรรค์ เหล่านี้เมื่อจิตดับแล้วเป็นเหตุให้เกิด อกุศลอาสาณกรรม ไปสู่ทุคติ ส่วนในฝ่ายกุศล เช่น บางคนไม่เคยทำบุญแต่อย่างใดหากมีศรัทธาทำกุศลใดๆ เช่น บวชพระ ทอดกฐิน สร้างโรงเรียน รักษาอุโบสถ ฯลฯ ในขณะที่กำลังทำกุศลเหล่านั้นเกิดมีอันเป็นไป หรือ บางคนเจ็บป่วยใกล้ตาย กลัวว่าจะไปสู่ที่ลำบาก จึงนิมนต์พระมาแล้วรับศีลฟังธรรม เจริญวิปัสสนาบ้าง ในขณะที่ทำกุศลนั้นๆ ก็ได้สิ้นใจลง กุศลชนิดนี้ชื่อได้ว่าเป็น กุศลอาสาณกรรม เป็นเหตุให้ไปสุคติ

๔. กรรมสักว่าทำ (กฏัตตากรรม)

กรรมสักว่าทำ (กฏัตตากรรม) หมายถึง กรรมดีหรือชั่วที่ทำด้วยเจตนา หรือความตั้งใจไม่แรง เพราะไม่มีเจตนาที่ตั้งใจไว้ก่อน หากไม่มีกรรม, อาจินณกรรม อาสาณกรรม กรรมนี้จึงจะให้ผลเป็นตัวกำหนดคติชีวิตหลังความตาย ไปเกิดในทุคติหรือสุคติตามกรรมที่ทำ เชื่อว่า กฏัตตากรรม นั้นยอมให้วิบากในภพใดภพหนึ่งได้บ้างเพราะไม่มีกรรม ๓ อย่างเหล่านั้น เปรียบเหมือนท่อนไม้ที่คนบ้าขว้างไป ก็ตกไปในที่ใดที่หนึ่งได้ ฉะนั้น^{๗๔} ในหนังสือกัมมจตุกกะ ได้ให้ความหมายของ กฏัตตากรรม ไว้ดังนี้ “กฏัตตา เอว กมมตติ กฏัตตากรรม” การกระทำที่ได้ชื่อว่ากรรม ก็โดยที่ทำการลงไปแล้วเท่านั้น ฉะนั้น จึงชื่อว่ากฏัตตากรรม ได้แก่ อกุศลกรรม ๑๒ มหากุศลกรรม ๘ หมายความว่ากุศลกรรมและอกุศลกรรมที่เคยทำมาแล้วในภวก่อนๆ ซึ่งได้แก่อุปปราปริยเวทนิยกรรม อย่างหนึ่ง และ กุศลกรรม อกุศลกรรม ที่ทำในภพนี้ที่ไม่ได้เข้าถึงความเป็นกรรม อาสาณกรรม และอาจินณกรรม เป็นกรรมอย่างสามัญ ผู้กระทำไม่ได้มีความตั้งใจอย่างเต็มที่ คล้ายกับว่าไม่เต็มใจทำ การที่กล่าวได้เช่นนี้ก็เพราะว่า “เอว” ที่อยู่ในบทวิเคราะห์ว่า กฏัตตา เอว กมม นั้น เป็นคำปฏิเสธกรรมที่เข้าถึงความเป็นกรรม อาสาณกรรม อาจินณกรรม นั้นเอง^{๗๕}

^{๗๔} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๓๗.

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙.

๒.๒.๔.๓ กรรมแบ่งตามการทำหน้าที่ของกรรม ๔ ประการ

กรรม ๔ ประเภท เหล่านี้แบ่งตามหน้าที่ของกรรม ได้แก่ (๑).กรรมแต่งให้เกิด (ชนกกรรม), (๒). กรรมสนับสนุน (อุปถัมภ์กรรม), (๓). กรรมบีบคั้น (อุปปีฬกรรม) (๔). กรรมตัดรอน (อุปฆาตกรรม)

๑. กรรมแต่งให้เกิด (ชนกกรรม)

กรรมแต่งให้เกิด (ชนกกรรม) มีวจนัตถะแสดงว่า “วิปากกฤษณ กัมมชรูปานิ ชเน ตีติ ชนกั” กรรมใดยอมทำให้วิปากนามขันธและกัมมชรูปเกิดขึ้น ฉะนั้น กรรมนั้นชื่อว่าชนกกรรม ได้แก่ อกุศลกรรม ๑๒ โลกียกุศลกรรม ๑๗ ชนกกรรมนี้เป็นกรรมที่ทำให้วิปากและกัมมชรูป พร้อมทั้งกัมมปัจจัยอุตุชรูปเกิดขึ้นทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาล หมายความว่าเมื่อสัตว์ทั้งหลายตายลงไป แล้วไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เป็นมนุษย์ เทวดา เป็นพรหม เหล่านี้ยอมเป็นไปด้วยอำนาจของชนกกรรม ที่ทำให้วิปากและกัมมชรูปเกิดขึ้นในปฏิสนธิกาล เมื่อสัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องมีอวัยวะใหญ่ย่อยเกิดขึ้นตามสมควรแก่สัตว์นั้นๆ พร้อมทั้งมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การถูกต้อง การรักษารูป(ภวังค์)เกิดขึ้น เหล่านี้ยอมเป็นไปด้วยอำนาจของชนกกรรมที่ทำให้วิปาก, กัมมชรูปและกัมมปัจจัยอุตุชรูปเกิดขึ้นในปวัตติกาล ชนกกรรมที่สามารถทำให้วิปากและกัมมชรูปเกิดขึ้นในปฏิสนธิกาล กล่าวคือให้เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์ เป็นต้นได้นั้น ต้องเป็นกรรมชนิดที่ครบกรรมบถเป็นส่วนมากสำหรับ ชนกกรรมที่ทำให้วิปาก กัมมชรูป และกัมมปัจจัยอุตุชรูปเกิดขึ้นในปวัตติกาลกล่าวคือให้มีอวัยวะใหญ่ย่อย พร้อมทั้งการเห็น การได้ยิน เป็นต้น (เว้นภวังค์จิต) นั้นเป็นกรรมชนิดที่ครบกรรมบถก็ตาม ไม่ครบก็ตาม และกุศลกรรม อกุศลกรรมที่เกิดขึ้นในปัญจทวารวิถี หรือที่เกิดขึ้นในเวลาฝันก็ตาม ย่อมมีอำนาจให้วิปาก, กัมมชรูป และ กัมมปัจจัยอุตุชรูปเกิดได้ทั้งสิ้น วิมานอันเป็นที่อยู่ของพวกเทวดา พรหม หรือ ไฟ และ เครื่องจองจำทรมานของพวกสัตว์นรกเหล่านี้ ก็จัดเป็นกัมมปัจจัยอุตุชรูปที่เกิดจากชนกกรรมด้วยเหมือนกัน^{๗๖}

๒. กรรมสนับสนุน (อุปถัมภ์กรรม)

อุปถัมภ์กรรม มีวจนัตถะแสดงว่า “กมมนตรึ วา กมนิพพตตชนุ สนตานิ วา อุปถมเมตตี อุปถมภกั” กรรมใดยอมอุปถัมภ์ซึ่งกรรมอื่นๆ และการสืบต่อแห่งขันธที่เกิดขึ้นจากกรรมอื่นๆ ฉะนั้น กรรมนั้นชื่อว่า อุปถัมภ์กรรม ได้แก่ อกุศลกรรม ๑๒ และ มหากุศลกรรม ๘ อุปถัมภ์กรรมนี้เป็นกรรมที่ช่วยหนุนชนกกรรมที่ยังไม่มีโอกาสให้ผลให้มีโอกาสส่งผลประการหนึ่ง และช่วยหนุนรูปนามที่วิปากของชนกกรรมให้เจริญและตั้งอยู่ได้นานประการหนึ่ง กรรมสนับสนุน (อุปถัมภ์กรรม) มีหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำชูกรรมอื่น หมายความว่าหน้าที่ของกรรมนี้ ก็ได้แก่การเข้าไป

^{๗๖} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๑๐-๑๑.

อุปถัมภ์คำชุกรมของสัตว์ที่เกิดแล้ว จริงอยู่ เมื่อสัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นด้วยอำนาจชนกรรมชักนำ ปฏิสนธิให้แล้ว อุปถัมภ์กรรมก็เข้าทำหน้าที่ช่วย อุปถัมภ์คำชูให้ได้รับความทุกข์หรือความสุขตามสมควรแก่กรรม คือ ถ้าเป็นอุปถัมภ์ฝ่ายอกุศล ก็ยอมทำหน้าที่คำชุกรมที่เป็นอกุศลให้มีพลังมากยิ่งขึ้นไป เพื่อให้สัตว์ที่เกิดเป็นเจ้าของกรรมได้รับทุกข์นานๆ เช่น ชนกรรมนำเกิดเป็นเสื่อกรรม สนับสนุนก็เป็นฝ่ายเดียวกันคือฝ่ายอกุศลทำหน้าที่อุปถัมภ์ให้มีความดุร้ายฆ่าสัตว์อื่นๆเป็นอาหารเป็นต้น แต่ถ้าอุปถัมภ์ภกกรรม เป็นฝ่ายกุศลก็ยอมทำหน้าที่ตรงกันข้าม คำชุกรมที่เป็นกุศลให้มีพลังยิ่งขึ้น เพื่อให้สัตว์ที่เป็นเจ้าของกรรมได้รับความสุขนานๆ^{๗๗} เช่น ให้เกิดเป็นมนุษย์มีฐานะร่ำรวยมีโอกาสได้รับการศึกษาที่ดี มีที่อยู่ที่ดีมีอาหารที่ดี ไม่ลำบาก ไม่ต้องดิ้นรนมาก เป็นต้น

๓. กรรมเบียดเบียน (อุปปีฬกรรม)

กรรมเบียดเบียน (อุปปีฬกรรม) กรรมบีบคั้น เบียดเบียนสุขทุกข์ที่เกิดขึ้นใน เพราะวิบากที่ให้เกิดปฏิสนธิที่กรรมอื่นให้ผลแล้ว จะไม่ให้เป็นไปตลอดกาลยาวนาน ชื่อว่าอุปปีฬกรรม ในอุปปีฬกรรมนั้นมีนัยดังต่อไปนี้ เมื่อกุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ อกุศลกรรมยอมเป็นอุปปีฬกรรม ไม่ให้ กุศลกรรมนั้นให้ผล แม้เมื่ออกุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ กุศลยอมเป็นอุปปีฬกรรม ไม่ให้ออกุศลกรรม นั้นให้ผล เปรียบเหมือนต้นไม้ กอไม้หรือเถาวัลย์ที่กำลังเจริญงอกงาม ใครคนใดคนหนึ่งเอาไม้ฟาด หรือเอาศาสตรามาตัดเมื่อเป็นเช่นนั้น ต้นไม้ กอไม้ หรือเถาวัลย์นั้นก็ไม่สามารถเจริญงอกงาม ฉันทิ กุศลกรรมก็ฉันทิเช่นนั้นเหมือนกัน เมื่อกำลังให้ผล ถูกอกุศลกรรมเบียดเบียน ก็ไม่สามารถให้ผลได้ อุปปีฬ กรรม นี้มีหน้าที่เบียดเบียน ชนกรรมโดยเฉพาะที่มีสภาพตรงข้ามกับตน ดังมี วจนัตถะแสดงว่า “กมมนตฺริ วา กมมนิพพตตชนธสนตานิ วา อุปปีฬเตตี อุปปีฬกั” กรรมใดยอมเบียดเบียนกรรมอื่นๆ และการสืบทอดแห่งขันธ ๕ ที่เกิดจากกรรมอื่นๆ นั้น กรรมนั้นชื่อว่าอุปปีฬกรรม^{๗๘} อุปปีฬกรรมนี้ก็ ได้แก่ อุปปีฬกรรมนั้นเอง คือในขณะที่กระทำหน้าที่ช่วยหนุนกรรมอื่นๆ อยู่ นั้น ในเวลาเดียวกัน ก็ทำหน้าที่เบียดเบียนไปด้วย ซึ่งการทำหน้าที่ของกรรมนี้ คือการเข้าไปเบียดเบียนทำร้ายกรรมที่มี สภาพตรงข้ามกับตน เช่น ถ้าเป็นอุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศล ก็ยอมทำหน้าที่เบียดเบียนทำร้ายอกุศลกรรม ความดีงามซึ่งให้ผลเป็นสุขแก่เจ้าของกรรมและบันดาลให้เจ้าของกรรมได้รับความทุกข์อันเป็นผลของ ตนต่อไป ถ้าอุปปีฬกรรมฝ่ายกุศล ก็ยอมทำหน้าที่เบียดเบียนทำร้ายอกุศลกรรมความชั่วที่ให้ผลเป็น ความทุกข์แก่เจ้าของกรรมแล้วบันดาลความสุขเป็นผลของตนต่อไป^{๗๙}

^{๗๗} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี เล่ม ๑, หน้า ๔๓๗.

^{๗๘} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปปัตติจตุกกะ, หน้า ๒๔.

^{๗๙} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมทีปนี เล่ม ๑, หน้า ๕๑๓.

๔. กรรมตัดรอน (อุปฆาตกรรม หรือ อุปัจเฉทกรรม)

กรรมนี้มีหน้าที่เข้าไปเข้าไปฆ่าหรือตัดรอนกรรมที่มีสภาพตรงกันข้ามกับตนได้อย่างเด็ดขาดและก็ทำหน้าที่ได้อย่างรวดเร็วปัจจุบันทันด่วน หากเป็นฝ่ายอกุศลก็ทำหน้าที่เข้าไปฆ่าฝ่ายกุศล เช่น ชนกกรรมฝ่ายกุศลนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี อุปถัมภกกรรม ส่งเสริมให้มีความสุขสมบูรณ์ มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง เมื่ออุปฆาตกรรมตามมา ทำให้เกิดอุบัติเหตุเสียชีวิต ทั้งที่อยู่ในวัยไม่สมควรตาย ถ้าเป็นฝ่ายกุศลก็ทำหน้าที่เข้าไปฆ่าอกุศลฝ่ายชั่วร้าย เช่น องคุลิมาลก่อนจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์นั้นได้เคยฆ่าคนเป็นจำนวนมาก ซึ่งกรรมขององคุลิมาลนี้จะต้องได้รับผลสู่นิรยภูมิอย่างแน่นอน แต่เมื่อได้พบกับพระพุทธเจ้าแล้วได้ถูกพระองค์ทรงมานจนกลับตัวได้บวชเป็นพระและได้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้สำเร็จอรหันต์ด้วยอำนาจแห่งโศดาปัตติมรรคกุศลที่องค์คุลิมาลได้ในตอนแรกนั่นเอง เป็นกุศลอุปฆาตกรรมที่ตัดรอนอกุศลชนกกรรมของพระองค์คุลิมาลที่กระทำขึ้นในนี้และที่ได้เคยกระทำไว้ในภพก่อนๆไม่ให้มีโอกาสดังผลตลอดไป^{๘๐} กรรมของพระองค์คุลิมาลเถระเป็นกรรมอุปฆาตกรรมฝ่ายกุศล ได้เป็นกรรมตัดรอนอกุศล ด้วยประการดังกล่าวมานี้ ตามพระสูตรต้นตักปริยาย^{๘๑}

๒.๒.๔.๔ กรรมแบ่งโดยภูมิแห่งการให้ผลแห่งกรรม ๔ ประการ

กรรมว่าโดยภพภูมิหรือสถานที่เกิดแห่งการให้ผลแห่งกรรม มี ๔ อย่าง คือ ลำดับสถานที่ของผลกรรมที่ส่งผลให้เกิดในภพภูมิ ๓๑

๑. กามาวจากรุศลกรรม (ทำให้เกิดในสุคติภูมิได้แก่ มนุษย์ภูมิ ๑ และ สวรรค์ ๖ ชั้น)
๒. รูปาวจากรุศลกรรม (นำเกิดในรูปภูมิ ๑๖ ชั้น)
๓. อรูปาวจากรุศลกรรม (นำเกิดในอรูปภูมิ ๔ ชั้น)
๔. อกุศลกรรม (นำเกิดในภพภูมิที่เป็นทุคติ ได้แก่ นรก เปรต เดรัจฉาน อสุรกาย)^{๘๒}

๑. กามาวจากรุศลกรรม

กามาวจากรุศลกรรม เป็นกรรมฝ่ายบุญขั้นกามาพจร ซึ่งเป็นตัวการบันดาลกรรมวิบาก ให้เป็นผลในกามสุคติภูมิ มีเหตุ ๓ ประการคือ คือ (๑). กุศลกายกรรม คือ กุศลทางกาย ได้แก่ ปาณาติปาตาวิริติ เว้นจากการฆ่าสัตว์, อทินนาทานาวิริติ เว้นจากการลักทรัพย์, กามเมสุมิฉาจาวิริติ เว้นจากการประพฤตินิโคตติในกาม (๒). กุศลวจีกรรม คือ กุศลทางวาจา ได้แก่ มุสาวาทวิริติ เว้น

^{๘๐} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๒๘.

^{๘๑} อัง.ตัก.อ. (ไทย) ๒/๓๔/๑๖๓.

^{๘๒} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๒.

จากกล่าวคำเท็จ,ปิสุณาวาจาวิริติ เว้นจากการพูดส่อเสียด,ผรุสวาจาวิริติ เว้นจากพูดคำหยาบ,สัมผัปปลาปะวิริติ เว้นจากพูดเพื่อเจ้อ (๓). กุศลมนกรรม คือ กุศลทางใจ ได้แก่ อนภิชฌา เว้นจากความอยากได้สิ่งของผู้อื่นด้วยความโลภ, อพยาบาท เว้นจากความพยาบาทจองแวงผู้อื่นด้วยความโกรธ, สัมมาทิฐิ มีความเห็นตรงจากสภาพความเป็นจริง ซึ่ง กามาวจรกุศลกรรม เป็นแนวทางในทางกุศลตรงกันข้ามกับอกุศลกรรม ซึ่งต้องใช้หลักการงดเว้น หรือ วิริติ ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไปเรื่องกุศลกรรมบถ ผู้ที่ประกอบกามาวจรกุศลนี้เป็นเหตุให้เกิดใน กามาวจรภูมิ ๗ ได้แก่ มนุษย์ภูมิ ๑ และ เทวภูมิ ๖ ได้แก่ จาตุมหาราชิกาภูมิ,ดาวดึงสาภูมิ,ยามาภูมิ,ตลิตาภูมิ,นิมมานรตีภูมิ,ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ ซึ่งแนวทางปฏิบัติให้ถึง กามาวจรกุศลภูมิ คือ กุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นเอง ซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายพระสูตร เช่น สาเลยกสูตร^{๘๓} ในหนังสือ ภูมิวิลาสินี ได้ ได้กล่าวถึงอายุของสวรรค์ชั้นต่างๆ เปรียบเทียบกับอายุในโลกมนุษย์ไว้ดังนี้ ๕๐ ปีของโลกมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาภูมิ, ๑๐๐ ปีของโลกมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ สวรรค์ชั้นดาวดึงสาภูมิ, ๒๐๐ ปีของโลกมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ สวรรค์ชั้นยามาภูมิ, ๔๐๐ ปีของโลกมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ สวรรค์ชั้นตลิตาภูมิ, ๘๐๐ ปีของโลกมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ สวรรค์ชั้นนิมมานรตีภูมิ, ๑,๖๐๐ ปีของโลกมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของ สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ^{๘๔}

๒. รูปาวจรกุศลกรรม

รูปาวจรกุศล นี้เป็นกรรมฝ่ายบุญยังกรรมวิบากประเภทที่มีพฤติการณ์เป็นความสุขสุขุมประณีตในรูปภูมิ ซึ่งบุคคลใดมีความพยายามประกอบกุศลชั้นสูงจนสำเร็จเป็น รูปาวจรกุศลกรรมเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วย่อมอุบัติเกิดในรูปพรหมโลกต่างๆ ตามอำนาจกรรมที่ทำไว้ โดย กามาวจรกุศลกรรม นี้^{๘๕} เกิดจากการภวานากรรมที่ถูกต้อง โดยใช้สมถกรรมฐาน ได้แก่ ฌาน ๔ มีปฐมฌาน,ทุติยฌาน,ตติยฌาน,จตุตถฌาน โดยปฏิบัติตามสมถกรรมฐาน ๔๐ กอง วิบากกรรมของ รูปาวจรกุศลกรรม เป็นเหตุให้เกิดใน รูปพรหม ๑๑ ชั้นดังนี้ ผลจากปฐมฌาน ถึง จตุตถฌาน ได้แก่ พรหมโลก ๓ ชั้นคือ พรหมปารีสัชชาภูมิ, พรหมปุโรหิตาภูมิ, มหาพรหมภูมิ ทุติยฌาน ได้แก่ พรหมโลก อีก ๓ ชั้น คือ ปริตตภาภูมิ, อัปมาณาภูมิ, อาภัสราภูมิ ตติยฌาน ได้แก่ พรหมโลก อีก ๓ ชั้น คือ ปริตตสุภาภูมิ, อัปมาณสุภาภูมิ, สุภิกินหาภูมิ จตุตถฌาน ได้แก่ เวหัพปลาภูมิ, อสัณฐีสัตตภาภูมิ และพรหมชั้นสุธาวาสภูมิรวมอีก ๕ ชั้น ได้แก่ อวิหาสุธาวาสภูมิ,อตปาสุธาวาสภูมิ,สุทสสาสุธาวาสภูมิ,สุทสสิสุธาวาสภูมิ , อกนิภูสุธาวาสภูมิ รวมทั้งหมด ๑๖ ชั้นพรหมโลก^{๘๖}

^{๘๓}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๙/๔๗๑-๔๘๗.

^{๘๔}พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๙), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๕๕), หน้า ๔๔๗-๔๕๐.

^{๘๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๓.

^{๘๖}เรื่องเดียวกัน , หน้า ๔๙๔.

๓. อรูปาวจรกุศล

อรูปาวจรกุศล เป็นกรรมฝ่ายบุญฝ่ายกุศลชั้นสูงสุดแห่งโลกียะนี้ เป็นกรรมยังวิบาก ให้บังเกิดความสุขอันประณีตสูงสุดในอรูปพรหม โดยการเจริญสมณะกรรมฐานจนได้บรรลุจตุตถฌาน อันเป็นรูปฌานชั้นสูงสุด สำเร็จเป็นอรูปาวจรกุศลชั้นสูงสุดแล้ว หากมีใจปรารถนาใคร่บรรลุอรูปฌาน อีกต่อไป จึงกระทำรูปฌานชั้นสูงสุดนั้นให้เกิดติดต่อกันไป^{๘๗} ให้ยิ่งขึ้นไปอีกก็จะต้อง เจริญอรูปฌานอีก ๔ ชั้นแต่ละชั้นมีลักษณะ ดังนี้

อรูปฌานชั้นที่ ๑ ชื่อว่า อากาสนัญญาตนฌาน ผู้ปฏิบัติจะเพ่งอากาศ ที่ว่างเปล่าอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นอารมณ์ ในการเจริญกรรมฐาน อารมณ์เช่นนี้เรียกว่า กสิณคชากัมมิกาภาส บัญญัติอรูปฌานชั้นที่ ๒ ชื่อว่า วิญญาณัญญาตนฌาน ผู้ปฏิบัติจะน้อมนำเอาฌานจิต ที่เกิดในอรูปฌานชั้นที่ ๑ คือ อากาสนัญญาตนฌานจิต มาเป็นอารมณ์ในการเจริญกรรมฐานอรูปฌานชั้นที่ ๓ ชื่อว่า อากิญจัญญาตนฌาน เมื่อผู้ปฏิบัติได้เจริญ วิญญาณัญญาตนฌาน บ่อยๆ จนชำนาญ ก็จะรู้สึกขึ้นมาว่าอากาศ อันไม่มีที่สิ้นสุดก็ดี หรือ วิญญาณ คือตัวรู้ รู้ว่า อากาสนั้น ไม่มีที่สิ้นสุดก็ดีจริงๆ แล้วก็คือความไม่มีอากาสนัญญาตนฌาน ที่เป็นอารมณ์ ของวิญญาณัญญาตนฌาน ผู้ปฏิบัติ จึงน้อมเอาสภาพที่ไม่มี อากาสนัญญาตนฌานเช่นนี้ มาเป็นอารมณ์ ในการเจริญกรรมฐานเรียกว่า นัตถิภาสบัญญัติอรูปฌานชั้นที่ ๔ ชื่อว่า เนวสัณญานาสัณญาตนฌาน ผู้ปฏิบัติจะน้อมเอาความสงบอันประณีตละเอียดอ่อนของฌานจิต ที่เกิดในอรูปฌานชั้นที่ ๓ คือ อากิญจัญญาตนฌานจิต มาเป็นอารมณ์ในการเจริญกรรมฐาน ซึ่งอรูปาวจรกุศล นั้นเป็นเหตุให้เกิดในภพภูมิของ อรูปพรหม ๔ ได้แก่ อากาสนัญญาตนภูมิ, วิญญาณัญญาตนภูมิ, อากิญจัญญาตนภูมิ, เนวสัณญานาสัณญาตนภูมิ

๔. อกุศลกรรม

อกุศลกรรมเป็น กรรมฝ่ายบาป ซึ่งเป็นตัวการบันดาลกรรมวิบากคือให้ผลเป็นทุกข์แก่บุคคลเจ้าของกรรมนั้น แบ่งเป็น ๓ ประการคือ (๑). อกุศลกายกรรม คือ อกุศลทางกาย ได้แก่ ปาณาติปาตา การฆ่าสัตว์, อทินนาทานา การลักทรัพย์, กามเมสุมิฉาจา การประพฤติผิดในกาม (๒). อกุศลวจีกรรม คือ อกุศลทางวาจา ได้แก่ มุสาวาท กล่าวคำเท็จ, ปิสุณาวาจา การพูดเสียด, ผรุสวาจา พูดคำหยาบ, สัมผัสปลลาปะ พูดเพื่อแฉ้อ (๓). อกุศลมโนกรรม คือ อกุศลทางใจ ได้แก่ อภิชฌา ความอยากได้สิ่งของผู้อื่นด้วยความโลภ, พยาบาท ความพยาบาทจองแวงผู้อื่นด้วยความโกรธ, มิจฉาทิฐิ มีความเห็นผิดจากสภาพความเป็นจริง^{๘๘} โดยผู้ที่กระทำอกุศลกรรมเป็นเหตุให้เกิดในอบายภูมิ ๔ คือ “นรก เปรต อสุรกาย เดียรัจฉาน”

^{๘๗} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), กรรมที่ปณี เล่ม ๑, หน้า ๗๐๘.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๓.

๒.๓ บทสรุป

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องกรรมในพระไตรปิฎกกรรมในพระไตรปิฎกกล่าวว่า เจตนาเป็นตัว กรรม และสามารถจำแนกเป็น กรรม ๒ ประเภท ซึ่งแบ่งตามลักษณะที่ทำ คือกรรมและกรรมชั่ว หรือเรียกว่า กุศลกรรม(กรรมดี) และ อกุศลกรรม (กรรมชั่ว) , กรรม ๓ ประเภท ซึ่งแบ่งตามช่องทางในการกระทำกรรมของมนุษย์ คือ กายกรรม (กรรมที่กระทำทางกาย) วาจากรรม(กรรมที่กระทำทางวาจา) มโนกรรม(กรรมที่กระทำทางใจ) กรรม ๔ ประเภท ซึ่งแบ่งตามลักษณะที่มนุษย์กระทำและได้รับผลตามที่กระทำนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกรรม ๔ ประการคือ ๑.กรรมดำ มีวิบากดำ (กรรมดำ คือ อกุศล วิบากดำ คือ เป็นเหตุให้ไปอบาย) ๒.กรรมขาวมีวิบากขาว (กรรมขาว คือ กุศล มีวิบากขาว คือ เป็นเหตุให้ไปสวรรค์) ๓.กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว (กรรมมีวิบากทั้งเป็นสุขและเป็นทุกข์สลับกันไป) ๔.กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม (เจตนาในมรรคทั้ง ๔ ทำให้สิ้นกรรม) ซึ่งกรรมทั้ง ๔ ประการนั้นอธิบายได้อีกว่า คำว่า ดำ (ภัย) ได้แก่ กรรมดำ คือ อกุศลกรรม ๑๐ คำว่า มีวิบากดำ (กณฺหวิปาก) ได้แก่ ชื่อว่ามีวิบากดำ เพราะทำให้บังเกิดในอบาย คำว่า ขาว (สุก) ได้แก่ กรรมขาว คือ กุศลกรรม ๑๐ คำว่า มีวิบากขาว (สุกฺกวิปาก) ได้แก่ ชื่อว่ามีวิบากขาว เพราะให้บังเกิดในสวรรค์ คำว่า ทั้งดำทั้งขาว (กณฺหฺสุกฺก) ได้แก่ กรรมระคนกัน คำว่า มีวิบากทั้งดำและขาว (กณฺหฺสุกฺกวิปาก) ได้แก่ มีวิบากทั้งสุขและทุกข์ จริยอยู่ บุคคลทำกรรมระคนกัน แล้วไปกำเนิดดิรัจฉานด้วยอกุศลในตำแหน่งข้างมงคลเป็นต้น ย่อมเสวยสุขในปัจจุบันด้วยกุศลบุคคลบังเกิดแม้ในราชตระกูลด้วยกุศล ย่อมเสวยทุกข์ในปัจจุบันด้วยอกุศล ด้วยคำว่า ทั้งไม่ดำและไม่ขาว (อกณฺหฺ อสุก) พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอา มรรคญาณ ๔ ที่ทำกรรมให้สิ้นไป ในเรื่องนี้ มีอธิบายดังนี้ว่า จริยอยู่ กรรมนั้นกล่าวว่า เป็นกรรมดำ ก็พึงให้วิบากดำ หากว่า เป็นกรรมขาว ก็พึงให้วิบากขาว แต่ที่ไม่วิบากดำไม่ขาว เพราะไม่ให้วิบากทั้งสอง^{๘๙}

กรรมในคัมภีร์ปกรณ์วิเสส คัมภีร์วิสุทฺธิมรรคแบ่งกรรมเป็น ๑๒ กรรม ได้แก่ (ให้ผลตามคราว) มี ๔ อย่าง,กรรม (ให้ผลตามลำดับ) อีก ๔ อย่าง,กรรม(ให้ผลตามกิจ) อีก ๔ อย่าง ส่วนกรรมในอรรถกถาโนรณปุณฺณนั้นเรียงลำดับกรรมเหมือนกับคัมภีร์วิสุทฺธิมรรคแต่แตกต่างจากกรรมให้ผลตามคราวโดยตัดตัวอโหสิกรรมไป ซึ่งกรรมในคัมภีร์วิสุทฺธิมรรคและอรรถกถานั้นสรุปได้ว่า แบ่งเป็น ๓ หมวด หมวดละ ๔ ประเภท รวมเป็นกรรม ๑๒ ซึ่งแบ่งเป็น หมวดที่ ๑ แบ่งตามระยะเวลาการให้ผล ๔ อย่าง ได้แก่ กรรมให้ผลในชาติปัจจุบัน ,กรรมให้ชาติที่สอง,กรรมให้ผลในชาติที่สามเป็นต้นไป ,กรรมที่ไม่ให้ผล หมวดที่ ๒ กรรมแบ่งตามลำดับก่อนหลัง ๔ อย่างคือ กรรมหนัก,กรรมเคยชิน,กรรมจวนเจียน,กรรมสักว่าทำ หมวดที่ ๓ กรรมแบ่งตามการทำหน้าที่ของกรรม ๔ อย่างคือ กรรมนำเกิด,กรรมสนับสนุน,กรรมเบียดเบียน

^{๘๙} อด.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๒๕/๖๐๗.

กรรมลำดับชั้นรองจาก วิสุทธิมรรค และ อรรตถกา ยังมีหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆอีก เช่น หนังสือ กัมมจตุกกะ, กรรมที่ปณี ซึ่ง กรรมจำแนกได้เป็น ๑๒ ชนิดเหมือนในคัมภีร์วิสุทธิมรรค แต่เพิ่มเรื่องภพภูมิของการทำกรรม อีก หนึ่งหมวดสี่ข้อ ซึ่งหมายถึง ภูมิของผู้ที่กระทำความกรรม ใน ๓๑ ภพภูมิ ซึ่งเมื่อรวมแล้วก็เป็นกรรม ๑๖ ชนิด ใน ๔ หมวด หมวดละ ๔ ประเภท ได้แก่ (๑) กรรมแบ่งตามระยะเวลาการให้ผล ๔ ประเภท, (๒) กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผลก่อนหลัง ๔ ประเภท, (๓) กรรมแบ่งตามหน้าที่ของกรรม ๔ ประเภท, และ (๔) กรรมแบ่งโดยภูมิแห่งการให้ผลแห่งกรรม ๔ คือ อกุศลกรรม (การทำกรรมที่นำไปสู่อบายภูมิ) , กามาวจรกุศลกรรม (กรรมที่ทำแล้วนำไปสู่กุศลภูมิมีมนุษย์ ๑ และสวรรค์ ๖ เป็นต้น), รูปาวจรกุศล (กรรมที่ทำแล้วเป็นเหตุนำไปสู่รูปพรหม ๑๖ ชั้น) , อรูปาวจรกุศล (กรรมที่ทำแล้วเป็นเหตุนำไปสู่รูปพรหม ๔ ชั้น)

บทที่ ๓

ความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สำหรับบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องกุศลกรรมบถ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักคำสอนในพระสูตรต่างๆ และคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องกุศลกรรมบถในพระไตรปิฎก ซึ่งถือเป็นพื้นฐานในการศึกษาประเด็นดังต่อไปนี้ คือ (๑) ความหมายของกุศลกรรมบถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) ประเภทของกุศลกรรมบถที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๓.๑ ความหมายคำว่ากุศลกรรมบถ

คำว่ากรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรม หมายถึงทางนำสัตว์ให้ไปสู่สุคติ และ ทุกคติ เป็นหลักธรรมที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงวิธีสร้างกรรมหรือความประพฤติที่จัดเป็นกรรมทั้งที่เป็นกรรมชั่วและกรรมดี ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ อกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งความชั่ว และกุศลกรรมบถ แปลว่า ทางแห่งความดี ซึ่งเป็นทางที่ตรงกันข้ามกับทางแห่งความชั่วนั้นเอง ในพจนานุกรมทางพระพุทธศาสนาหลายเล่มได้ให้ความหมาย คำว่า กุศล ไว้ดังต่อไปนี้

กุศล^๑ แปลว่า กุศล,ความดี,กรรมดี

-กุจฉิเตนากาเรน สนฺตฺตฺเน เสนฺตฺตฺติ กุสา (ราคาทโย), เต ลฺนฺตฺติ ฉินฺนฺตฺตฺติ กุสลํ –กรรมที่ตัดกิเลสอันนอนเนื่องอยู่ในสันดาน (กุส บทหน้า ลุ ธาตุในความหมายว่าตัด อ ปัจจัย)

ในคัมภีร์ อภิธัมมวาทาร ได้ อธิบายความหมาย ของคำว่า กุศล ไว้ดังนี้ “ตตถ กุสลนฺติ ปเนตสส โก วจนตฺถเ. “รูปวิเคราะห์ (คำจำกัดความ) ของคำว่า กุสล (กุศลจิต) คืออะไร”

กุจฉิตานํ สลนฺโต กุสฺสานํ ลวเนน วา กุเสน ลตพพตฺตา วา กุสลนฺติ ปุจฺจติ.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กุศล เพราะความเป็น

-สภาพกำจัดบาปธรรมอันนำตำหนิ

-สภาพละบาปธรรมที่ได้ชื่อว่า กุสะ (สภาพอนนึ่งในกระแสจิตด้วยอาการนำตำหนิ)

-สภาพควรถือเอาด้วยปัญญาที่ชื่อว่า กุสะ (สภาพขัดเกลาบาปธรรมอันนำตำหนิ)

คำว่า กุศล มีความหมาย ๓ ประการ คือ

^๑พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงธรรม, ๒๕๕๘), หน้า ๒๕๕.

๑. สภาพกำจัดบาปกรรมอันนำตำหนิ = กุจฉิตเต ปาปธมเม สลติ หีสตีติ กุสลํ (กุ = บาปกรรมอันนำตำหนิ + สล ธาตุ=กำจัด + อ ปัจจัย)

๒. สภาวะละบาปกรรมที่นอนเนื่องในกระแสดิจด้วยอาการนำตำหนิ = กุจฉิตเตนากาเรน สนตाने สยนติ ปวตตุนตีติ กุสา, กุเส ลวตีติ กุสลํ (กุส=บาปกรรม + ลู ธาตุ = ละ + อ ปัจจัย)

๓. สภาวะที่ควรถือเอาด้วยปัญญา = กุจฉิตานํ สาคิ ตนํ กโรตีติ กุสา, กุเสน ลาคตพพนติ กุสลํ (กุส=ปัญญา + ลา ธาตุ = ถือเอา + อ ปัจจัย) เฉเก กุสลสทโทยํ อาโรคเย อนุชชเก

ทิฏฐิโฐ อธิฐฐวิปาเกปิ อนุชชชาทิเก อธิ.

กุศล ศัพท์ย่อมปรากฏในอรรถว่า คนฉลาด ความไม่มีโรค สภาพไม่มีโทษ และ ธรรมที่มีวิบากนำปรารภณา กุศล ศัพท์ในที่นี้ย่อมปรากฏในอรรถมีสภาพไม่มีโทษ เป็นต้น

ตสฺมา อนุชชชอฏฐฐวิปากลภขณํ กุสลํ, อกุสลวิหุธฺสนรสี, โวทานปจฺจปฏฐฐานํ, วชชปฏิปกขตตา อนุชชชลภขณํ วา กุสลํ, โวทานภาวรสี, อฏฐฐวิปากปจฺจปฏฐฐานํ, โยนิโสมนนสีการปฏฐฐานํ, สาวชชานินิฏฐฐวิปากลภขณมกุสลํ, ตพุกยวิปริตลภขณมพุกยาคํ, อวิปากการหํ วา. ดังนั้น กุศล มีสภาพไม่มีโทษและมีวิบากนำปรารภณา มีหน้าที่กำจัดอกุศล มีความหมดจด(จากกิเลส) เป็นเครื่องปรากฏ หรือ กุศล มีสภาพอันไม่มีโทษ เพราะเป็นปฏิบัติต่อโทษ มีความสมบูรณ์คือความผุดผ่อง มีวิบากอันนำปรารภณาเป็นผล มีความใสใจโดยแยบคายเป็นเหตุไถ่^๒

พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณ (ภาษาไทย) เล่มที่ ๑๒ พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกํ มูลปริยายวรรค ใน สัมมาทิฏฐิสูตโร^๓ ได้ให้ความหมายของ คำว่า “กุศล” ไว้ดังนี้ “กุศล” เป็นอย่างไร คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นกุศล , เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ เป็นกุศล ,เจตนางดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม เป็นกุศล, เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เป็นกุศล , เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด เป็นกุศล, เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ เป็นกุศล, เจตนางดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า เป็นกุศล, การไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น เป็นกุศล, การไม่ปองร้ายผู้อื่น เป็นกุศล, สัมมาทิฏฐิ เป็นกุศล, นี้เรียกว่า กุศล^๔ โดย กุศล นั้นมีรากเหง้า ซึ่งเป็นรากเหง้าแห่งความดีงาม ดังนี้ คือ อโลภะ(ความไม่โลภ) เป็นรากเหง้าแห่งกุศล อโทสะ(ความไม่คิดประทุษร้าย) เป็นรากเหง้าแห่งกุศล อโมหะ(ความไม่หลง) เป็นรากเหง้าแห่งกุศล นี้เรียกว่า รากเหง้าแห่งกุศล^๕

^๒ พระพุทธทศตเถระ รจนา พระคันธสาราภิกวศฺ แผลและอธิบาย พระธัมมานันตมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ตรวจชำระ , คัมภีร์อภิมมวตาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ประยูรสาส์นไทย, ๒๕๕๕), หน้า ๕-๖.

^๓ ุตรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๘/๘๑-๘๓.

^๔ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๘/๘๓.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๘/๘๓.

ในหนังสือ พุทธธรรม ได้ให้ความหมายคำว่า กุศล ดังนี้ กุศล แปลตามศัพท์ว่า ฉลาด ชำนาญ สบาย เอื้อหรือเกื้อกูล เหมาะ ตี งาม เป็นบุญ คล่องแคล่ว ตัดโรคหรือตัดสิ่งชั่วร้ายที่น่ารังเกียจ ซึ่งประกอบด้วยหลัก ๔ อย่างคือ ๑. อาโรคยะ ความไม่มีโรค คือ สภาพจิตที่ไม่มีโรค ๒. อนวัชชะ ไม่มีโทษหรือไร้ตำหนิ แสดงสภาวะที่จิตสมบูรณ์ไม่บกพร่อง ไม่ขุ่นมัว ผ่องใส ๓. โภทสลัมภูต เกิดจากปัญญาหรือความฉลาด เป็นสภาวะที่จิตประกอบด้วยปัญญา คิดโดยแยกกาย ๔. สุขวิบาก มีสุขเป็นวิบาก ย่อมมีความสุขสบายใจ ได้เสวยความสุขอยู่อยู่แล้วในตัว^๖

ในคัมภีร์อภิมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี ท่านกล่าวว่า “กุศลและอกุศลที่ส่งผลให้ปฏิสนธิเรียกว่า กรรมบถ ส่วนกุศลและอกุศลอื่นจากนั้นไม่เรียกว่า กรรมบถ เพราะส่งผลให้ปฏิสนธิไม่แน่นอน”^๗ แต่ในความหมายที่เป็นกุศลกรรมบถนี้เนื่องจาก กรรมบถ แปลว่าทาง เรียกว่า กาย ก็คือ ทางแห่งความดีนั่นเอง กรรม แปลว่า การกระทำทาง กาย วาจา (การพูด) ทางใจ (การคิด) ที่ประกอบด้วยเจตนาการกระทำที่ไม่มีเจตนาไม่จัดว่าเป็นกรรม เพราะเป็นการกระทำที่ไม่มีผล ดังพระพุทธดำรัสว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรมบุคคลคิดแล้ว จึงกระทำด้วยกาย วาจา ใจ”^๘ กรรมเป็นคำกลางๆ ยังไม่ได้ระบุไม่ได้ว่าดีหรือชั่ว ขึ้นอยู่เจตนาของผู้ทำ ถ้าทำด้วยเจตนาดี กรรมนั้นเป็นกรรมดี ถ้าทำด้วยเจตนาชั่ว กรรมนั้นเป็นกรรมชั่ว กรรมดีและกรรมชั่วมีผลแตกต่างกัน กรรมดีย่อมเป็นทางนำไปสู่สุคติ ส่วนกรรมชั่วเป็นทางนำไปสู่ทุคติ การที่กรรมเป็นหนทางนำไปสู่สุคติและทุคติเช่นนี้ท่านเรียกว่า กรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรม หมายถึงทางที่นำสัตว์ไปเกิดสุคติ และทุคติ

๓.๑.๑ ความหมายของกุศลกรรมบถในพระไตรปิฎก

ชื่อและความหมายของ กุศลกรรมบถนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกหลายเล่ม ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค กล่าวว่า “กุศลกรรมบถ คือ ทางแห่งกุศลธรรม”^๙ ในทสุตตรสูตร กล่าวว่า กุศลกรรมบถ คือ ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ^{๑๐} ในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ ในสาเลยยกสูตรและเวรัญชกสูตร กล่าวว่า กุศลกรรมบถ คือ เหตุปัจจัยนำไปสู่สุคติ คือความประพฤติสม่ำเสมอ คือความประพฤติธรรม ทางกาย ๓ ทางวาจา ๔

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖๔.

^๗ พระอนุจรุทธาจารย์เถระ, **คัมภีร์อภิมัตถสังคหะ และ ปรมัตถทีปนี**, พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ตรวจชำระ, แปลและอธิบายโดย พระคันธสาราภิกขุ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ประยูรสาส์นไทย, ๒๕๕๕), หน้า ๕๓๖.

^๘ อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖๑/๔๓๑.

และทางใจ ^{๓๑} ใน พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ ในมหากัมมวิภังคสูตร ^{๓๒} กล่าวถึง บุคคล ๔ จำพวกที่ประกอบกรรมบถ โดยอกุศลกรรมบถ และ กุศลกรรมบถ เป็นเหตุให้เกิดในภพภูมิ ต่างๆ ตามอำนาจกรรม เป็นพระสูตรที่จำแนกกรรม ^{๓๓} ในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต จตุตถปัณณาสก์-ปัญจมปัณณาสก์ ได้กล่าวถึงความหมายแห่งกุศลกรรมบถไว้มากมาย เช่น ชาณุสโสณิวรรค รวม ๑๑ สูตร, สาธูวรรค รวม ๑๑ สูตร, อริยมัคควรรค รวม ๑๐ สูตร, กรชกายวรรค ๑๐ สูตร และใน สามัญวรรค ^{๓๔} เมื่อรวมแล้วความหมายของ กุศลกรรมบถ ในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต นั้นมีมากกว่า ๔๐ พระสูตรที่อธิบายเกี่ยวกับชื่อและความหมายของ กุศลกรรมบถ ดังนี้ ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างจากพระสูตรในพระไตรปิฎก เพื่อที่จะได้เข้าถึงความหมายที่ต่างกันของกุศลกรรมบถที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อย่างชัดเจน และเป็นพื้นฐานในการวิจัยกุศลกรรมบถในระดับ คัมภีร์ทางพุทธศาสนา อรรถกถาและ หนังสือทางพระพุทธศาสนาต่อไป

ใน ชาณุสโสณิวรรค ^{๓๕} (หมวดว่าโดยพราหมณ์ชื่อชาณุสโสณิ) พระผู้มีพระภาคกล่าวถึง กุศลกรรมบถ นี้ คือ การลอบบาปในอริยวินัย เรื่องราวนี้ได้กล่าวถึงพิธีลอบบาปของพราหมณ์และพระพุทธรเจ้าตรัสเกี่ยวกับการลอบบาปในธรรมวินัยของพุทธศาสนาซึ่งแตกต่างจากพราหมณ์นั่นก็คือ กุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อ ใน อริยปัจโจโรหณสูตร ได้กล่าวถึง กุศลกรรมบถว่า เป็น พิธีลอบบาปของพระอริยะ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรื่องนี้แก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราจะแสดงพิธีลอบบาปอันเป็นพระอริยะแก่เธอทั้งหลาย ฯลฯ พิธีลอบบาปของพระอริยะ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ๑. พิจารณาดังนี้ว่า ปาณาติบาต, อทินาทาน, กาเมสุมิฉาจาร, มุสาวาท, ปิสุณาวาจา, ผรุสวาจา, สัมผัสปลापะ, อภิขณา, พยาบาท, มิจฉาทิฎฐิ มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว จึงละปาณาติบาต ฯลฯ มิจฉาทิฎฐิ ลอยปาณาติบาต ฯลฯ มิจฉาทิฎฐิ ^{๓๖} ใน สคาวรสสูตร (ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อ สคาวระ) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่พราหมณ์ว่า กุศลกรรมบถ เป็นธรรมแห่งฝั่งโน้น (โลกุตตรธรรม) และ อกุศลกรรมบถ เป็นธรรมแห่งฝั่งนี้ (โลกียธรรม) ซึ่งสคาวระพราหมณ์ได้ทูลถามพระพุทธรเจ้าว่า “ท่านพระโคตม อะไรหนอเป็นฝั่งนี้ อะไรเป็นฝั่งโน้น” พระผู้มีพระภาคเจ้าตอบว่า พราหมณ์ ปาณาติบาต ฯลฯ มิจฉาทิฎฐิ เป็นฝั่งนี้ เจตนางดเว้นจากปาณาติปาต ฯลฯ สัมมาทิฎฐิ เป็นฝั่งโน้น” ^{๓๗} ใน โอริมสูตร (ว่าด้วยธรรมที่เป็นฝั่งนี้และธรรมที่เป็นฝั่งโน้น) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส

^{๓๑} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๓๙/๔๗๑-๔๘๗.

^{๓๒} ตูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๘/๓๕๗-๓๖๗.

^{๓๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๒๒/๑๕๗-๑๖๗.

^{๓๔} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๗/๓๐๑-๓๘๓.

^{๓๕} ตูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๘/๓๐๓-๓๐๔.

^{๓๖} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๘/๓๐๓-๓๐๔.

^{๓๗} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๙/๓๐๕.

แก้ภิกษุว่า กุศลกรรมบถ เป็นธรรมแห่งฝั่งโน้น (โลกุตตรธรรม) และ อกุศลกรรมบถ เป็นธรรมแห่งฝั่งนี้ (โลกียธรรม) ซึ่งเนื้อหาเหมือนกับ สคารวสูตร ทุกประการแต่ต่างตรงที่ตรัสกับภิกษุในสูตรนี้ ในกัมมนิทานสูตร (ว่าด้วยต้นเหตุแห่งกรรม) กล่าวว่า โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุแห่ง กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ และ มโนกรรม ๓ ก่อให้เกิด อกุศลกรรมบถ ซึ่งเป็นสาเหตุแห่งกรรมชั่ว ส่วน อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเหตุให้ กายกรรมสุจริต ๓ วจีกรรมสุจริต ๔ และ มโนกรรมสุจริต ๓ ฉะนั้น กุศลกรรมบถ นั้นหมายถึง สาเหตุแห่งกรรมดี ใน ปริกขณสูตร (ว่าด้วยธรรมที่เป็นทางหลีกเลี่ยง) ในพระสูตรนี้กล่าวว่า กุศลกรรมบถ คือทางหลีกเลี่ยง (จากความชั่ว) “ภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางหลีกเลี่ยง(ทางเว้นจากความชั่ว) มิใช่ธรรมที่มีใช่เป็นทางหลีกเลี่ยง”^{๑๘} ใน จุนทสูตร^{๑๙} (ว่าด้วยนายจุนทกัมมารบุตร) กุศลกรรมบถ คือ ความสะอาดในอริยะวินัย พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวกับนายจุนทกัมมารบุตร ผู้ขอบใจความสะอาดของพวกพราหมณ์ปัจฉาภุมิ ผู้ถือน้ำเต้า สวมพวงมาลัยสาหร่าย บำเรอไฟ ลงน้ำเป็นวัตร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่นายจุนททว่าพราหมณ์ชาวปัจฉาภุมิบัญญัติความสะอาดไว้อย่างหนึ่ง ส่วนความสะอาดในอริยะวินัยเป็นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อนายจุนททถามว่าความสะอาดในอริยะวินัยคืออะไร พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่นายจุนททว่า “จุนทท ความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง”^{๒๐} พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกล่าว กุศลกรรมบถ ๑๐ คือความสะอาด ทางกาย วาจา ใจ เป็นเหตุให้เกิดใน สุกตติภูมิมีมนุษย์ภูมิและ เทวภูมิ เป็นต้น ใน สาธสุสูตร (ว่าด้วยธรรมที่ดี และธรรมไม่ดี) พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า กุศลกรรมบถ คือ ธรรมที่ดี ใน อริยธัมมสูตร (ว่าด้วยอริยธรรม และ อนริยธรรม) พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า กุศลกรรมบถ คือ อริยธรรม “อริยธรรม อะไรบ้าง คือ ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฎฐิ”^{๒๑} ใน กุสลสูตร (ว่าด้วยกุศลธรรม และ อกุศลธรรม) ในพระสูตรนี้ กุศลกรรมบถ คือ กุศลธรรม พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงกุศลธรรมและอกุศลธรรมแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว “กุศลธรรม คืออะไรบ้าง ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฎฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า กุศลธรรม”^{๒๒} ใน อตถสุสูตร (ว่าด้วยธรรมที่เป็นประโยชน์ และที่ไม่เป็นประโยชน์) ในพระสูตรนี้ กุศลกรรมบถ คือ ธรรมที่เป็นประโยชน์ “ธรรมที่เป็นประโยชน์ อะไรบ้าง คือ ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฎฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่เป็นประโยชน์”^{๒๓} ใน ธัมมสูตร (ว่าด้วย ธรรม และ อธรรม) ในพระสูตรนี้กล่าวว่า

^{๑๘} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๕/๓๑๘.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๙-๓๒๔.

^{๒๐} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๕/ ๓๒๒.

^{๒๑} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๙/๓๓๑.

^{๒๒} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๐/๓๓๒.

^{๒๓} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๑/๓๓๒.

กุศลกรรมบถนั้น คือ ธรรม “ธรรม อะไรบ้าง คือ ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรม”^{๒๔} ใน สาสวสูตร (ว่าด้วยธรรมที่มีอาสวะ และ ธรรมที่ไม่มีอาสวะ) กุศลกรรมบถ ในพระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ความหมายว่า กุศลกรรมบถ คือ ธรรมที่ไม่มีอาสวะ “ธรรมที่ไม่มีอาสวะ อะไรบ้าง คือ ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่มีอาสวะ”^{๒๕} ใน วัชชสูตร (ว่าด้วยธรรมที่มีโทษ และที่ไม่มีโทษ) พระสูตรนี้ให้ความหมายของ กุศลกรรมบถว่า กุศลกรรมบถ คือ ธรรมที่ไม่มีโทษ “ธรรมที่ไม่มีโทษ อะไรบ้าง คือ ๑. เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต ฯลฯ ๑๐. สัมมาทิฏฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่มีโทษ”^{๒๖}

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างในพระสูตรที่แสดงเรื่อง กุศลกรรมบถนั้น ที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมาใน พระไตรปิฎก อาทิ เช่น ปริกมณสูตร, จุนทสูตร, สาธสูตร, กุศลสูตร, ธัมมสูตร ฯลฯ พระสูตรที่อธิบายเกี่ยวกับชื่อและความหมายของ กุศลกรรมบถ ซึ่งเป็นทางแห่งความดีและเป็นเหตุให้ได้วิบากคือ สุขติภูมิ หรือ เรียกอีกอย่างว่า กามาวจรกุศล ซึ่งมี มนุษย์ภูมิ และ สวรรค์ เป็นต้น นอกจากชื่อและความหมายที่ได้ทราบในพระสูตรต่างๆในพระไตรปิฎกแล้ว กุศลกรรมบถ นั้นยังแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ อีก คือ ทาง กาย วาจา ใจ ในพระไตรปิฎกโดยเฉพาะพระสูตร ในหมวด ปัญจมปิณณาสกั และ สามัญวารรค นั้นได้แบ่งประเภทไว้อย่างละเอียด^{๒๗}

๓.๑.๒ วิรติก่อให้เกิดกุศลกรรมบถ

กุศลกรรมบถเป็นการประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า กายสุจริต วชิสุจริต และ มโนสุจริต ทั้ง ๑๐ ประการนั้นจะจัดเป็นกรรมบถคือเป็นกรรมมีผลนำไปสู่สุคติได้ การประพฤติชอบนั้นต้องประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจที่จะงดเว้น เรียกว่า เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากสิ่งที่เป็นเวร ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ เวรมณี นี้เรียกอีกอย่างว่า วิรติ แปลว่า การงดเว้น ซึ่งคำว่า “วิรติ” นั้นแปลว่า งดเว้น การงดเว้นในวิรตินั้นยังแยกลงไปอีก ๓ ระดับ ๑. สัมปัตตวิรติ เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า ๒. สมทานวิรติ เว้นด้วยการสมทาน ๓. สมุจเจทวิรติ เว้นได้โดยเด็ดขาด^{๒๘} วิรตินั้นทั้ง ๓ ข้อเป็นการแยกในระดับของการปฏิบัติการประพฤติละเว้น เมื่อสรุปแล้วก็คือการงดเว้น ดังนี้สัมปัตตวิรติ คือการงดเว้นในขณะที่ประสบ คือไม่เคยสมทานศีล หรือไม่ได้ตั้งใจจะงดเว้นมาก่อน พอสบโอกาสที่จะทำความชั่วได้ เช่น เดินไปเห็นทรัพย์ของผู้อื่นวางอยู่ จะหยิบขโมยเอาเสียก็ได้แต่

^{๒๔} อิง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๒/๓๓๓.

^{๒๕} อิง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๓/๓๓๓.

^{๒๖} อิง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๘๔/๓๓๔.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน อิง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖๗-๑๘๔/๓๐๑-๓๓๔.

^{๒๘} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๑๒.

ห้ามใจตนเองได้, สมาทานวิริติ คืองดเว้นตามที่สมาทาน ได้แก่ ตนได้สมาทานศีล ตั้งใจงดเว้นมาก่อนแล้ว เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่วได้ ก็งดเว้นตามที่สมาทาน ซึ่งสมาทานวิริตินี้ แปลว่า งดเว้นด้วยการสมาทาน ในการรักษาศีลในสิกขาบทนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อมุ่งความตั้งใจที่จะปฏิบัติโดยสมาทานตามสิกขาบทที่ เช่นถ้าเราตั้งใจรักษา กุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งสิกขาบทเหล่านี้มีหัวข้อกำกับความประพฤติทาง กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ด้วยการสมาทานนี้ โดยปฏิบัติตามกรอบที่กำหนดไว้ ซึ่งการสมาทานสิกขาบทด้วยการสมาทานนี้ เป็นการสร้างสติ ให้มีขึ้นภายใน ในเบื้องต้น แม้สิกขาบทที่สมาทานบางข้อจะยังไม่เกิดขึ้นก็ตาม แต่การสมาทานก็เพื่อการงดเว้นตั้งใจมุ่งมั่นที่จะไม่ทำสิ่งนั้นเช่น เมื่อเราสมาทานในกุศลวจีกรรม เช่นเมื่อก่อนเคยเป็นคนชอบผู้โกหก ส่อเสียด คำหยาบ เพ้อเจ้อ เมื่อศึกษาธรรมมาแล้วก็งดเว้นได้ หรือ เมื่อก่อนเป็นคนที่มี ความโลภ หรือ ชอบโกรธ หรือมีความคิดเห็นผิด เช่นเชื่อว่าทำดีไม่ได้ดีเป็นต้น เมื่อได้ศึกษาธรรมมาแล้วก็กลายเป็นคนที่มี มโนสุจริต หรือ เคยฆ่าสัตว์ที่เห็นว่าเล็กน้อย เมื่อได้ศึกษาธรรมแล้วจึงระมัดระวังไม่ฆ่าสัตว์เพียงเห็นว่าเล็กน้อย ก็จัดเป็นกายสุจริตได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไ้ทำการ สมาทานวิริติ เพื่อมิให้ได้ละเมิดใน กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ

สัมปัตตวิริติและสมาทานวิริติ จัดเป็นโลกิยวิริติ คือ เป็นการงดเว้นระดับชาวโลก แต่สมุจเฉตวิริติ คือการงดเว้นจากการทำชั่วโดยเด็ดขาดซึ่งเป็นการงดเว้นของพระอริยบุคคล ตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป และ จัดเป็นวิริติระดับโลกุตระในหนังสือ ปรมัตถโชติกะ มหาอภิมมตถสังคหฎีกา หมวด กัมมจตุกะ โดย พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ ได้กล่าวถึงกุศลกรรมบถ ทั้ง ๑๐ ข้อไว้ว่าเป็น กามาวจรกุศลกรรม ๑๐ คือ ผู้ที่ประกอบกรรมทั้ง ๑๐ ข้อนี้ทำให้ผลคือวิบากส่งโนไปเกิดในภพภูมิ กามาวจรกุศล คือ ภูมิทั้ง ๗ อันได้แก่ มนุษย์ภูมิ ๑ และ สวรรค์ภูมิ หรือ เทวโลก ๖ ชั้นได้แก่ จาตุ มหาราชิกาภูมิ, ดาวดึงสาภูมิ, ยามาภูมิ,ตูลิตาภูมิ,นิมมานรดีภูมิ,ปรนิมมิตวสวัตตีภูมิ รวมเป็น ๗ ภูมิ

๓.๒ ประเภทของกุศลกรรมบถ

กุศลกรรมบถนั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท และประกอบด้วย ๑๐ ข้อด้วยกัน ที่กล่าวว่ามี ๓ ประเภทได้แก่ กุศลกรรมบถ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ กุศลกรรมบถตามความหมายของพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๑ พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้กล่าวไว้ว่ากุศลกรรมบถ คือกุศลกรรมบถ ๑๐ คือทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติว่าโดยหัวข้อย่อ ดังนี้ ได้แก่ กายกรรม ๓ , วจีกรรม๔, มโนกรรม ๓ กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากประพฤติผิดในกาม เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ไม่อยากได้ของเขา ไม่ปองร้ายเขา เห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ฯ^{๒๙} และในส่วนของพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ พระสุตตันตปิฎก

^{๒๙}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๓๓๗.

มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั ได้กล่าวเกี่ยวกับ กุศลกรรมบถ ว่า ตูกรพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ความประพฤติเรียบร้อยคือความประพฤติ ธรรมทางกายมี ๓ อย่าง ทางวาจามี ๔ อย่าง ทางใจมี ๓ อย่าง สัตว์ทั้งหลายบางพวกในโลกนี้ เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะเหตุประพฤติเรียบร้อย คือ ประพฤติธรรม.^{๓๐} ในอรรถกถาภาษาไทย พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค ได้พรรณนาถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ดังนี้ กุศลกรรมบถทั้งหลายอันมีเจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากปาณาติบาต เป็นต้นอันบัณฑิตพึงทราบด้วยสามารถแห่งสมาทานวิริติ สัมปัตตวิริติ และสมุจเฉตวิริติ^{๓๑}

เมื่อเราพิจารณาโดยแยกคายแล้ว กุศลกรรมบถ ก็มีองค์ประกอบ ๕ ประการ ส่วนคำว่า โดยธรรม (ธมมโต) ความว่า แม้ในกุศลกรรมบถเหล่านี้กรรมบถ ๗ ประการตามลำดับย่อมควรทั้งเป็นเจตนาธรรมทั้งเป็นวิริติ กรรมบถ ๓ ประการทำเป็นสัมปยุตตเจตนาที่เดียวคำว่า โดยส่วน (โกฏฐาสโต) ความว่า กรรมบถ ๗ ประการตามลำดับเป็นกรรมบถนั่นเอง ไม่เป็นมูลเหตุ (รากเหง้าแห่งกุศล) กรรมบถ ๓ ประการทำเป็นทั้งกรรมบถและเป็นทั้งมูลเหตุโดยแน่นอน เพราะถึงความ เป็นมูลเหตุ อนภิขมาจึงเป็นอโลกกุศลมูล อพยาบาลเป็นอโทสกุศลมูล สัมมาทิฏฐิเป็นอโมหกุศลมูล คำว่า โดยอารมณ (อารมณโต) ความว่า อารมณทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้นนั่นเอง เป็นอารมณของเวรมณีเหล่านี้ จจริงอยู่ ชื่อว่าเวรมณีนั้นจะมีได้ก็โดย (เผชิญหน้า) วัตถุที่พึงล่วงละเมิด เหมือนอย่างว่า อริยมรรคที่มีพระนิพพานเป็นอารมณจึงจะละกิเลสทั้งหลายได้ ฉันทิ พึงทราบว่าการบถเหล่านี้ที่มีชีวิตินทรีย์เป็นต้นเป็นอารมณ ย่อมละกิเลสเครื่องทุศีลทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้นได้ ฉันทัน คำว่า โดยเวทนา (เวทนาโต) ความว่า กุศลกรรมบถทั้งหมดเป็นสุขเวทนาหรือเป็นอุเบกขาเวทนา เพราะถึงกุศลแล้วย่อมไม่มีทุกขเวทนา คำว่า โดยมูลเหตุ (มูลโต) ความว่า กุศลกรรมบถ ๗ ประการตามลำดับมีมูลเหตุ ๓ ประการด้วยอำนาจแห่งอโลภะ อโทสะ และอโมหะ สำหรับผู้งดเว้นด้วยจิตที่วิปยุตจากญาณ อนภิขมา มีมูลเหตุ ๒ ประการ สำหรับผู้งดเว้นด้วยจิตที่สัมปยุตด้วยญาณ มีมูลเหตุของตนเองด้วยตนเองไม่ได้ แม้ในอพยาบาลกัณยนี้เหมือนกัน สัมมาทิฏฐิมีมูลเหตุ ๒ ประการด้วยอำนาจแห่งอโลภะ และ อโทสะ

๓.๒.๑ กุศลกรรมบถทางกาย

ใน สาเลยยกสูตร^{๓๒} มีข้อความเกี่ยวกับ กุศลกรรมบถทางกาย คือ ความประพฤติ สม่่าเสมอ คือความประพฤติธรรมเป็นเหตุ ทางกาย วาจา ใจ โดยทางกายมี ๓ ประการ ความประพฤติธรรมทางกายมี ๓ ประการ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

^{๓๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๗๑/๔๒๔.

^{๓๑} ที.ปา.อ. (ไทย) ๓๘๖.

^{๓๒} ดูรายละเอียดใน ม.มู. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๕-๔๗๖.

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑฆาต และศีลตราวุธมีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤตินอกกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติกว้างในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดาที่อยู่ในปกครองของมารดาบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤตินอกกาม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครองโดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้ความประพฤตินอกกาม คือ ความประพฤตินอกกามทางกายมี ๓ ประการ เป็นอย่างนี้^{๓๓} กุศลกรรมบถทางกายแบ่งเป็น ๓ ข้อ เหมือนกันคือ ข้อ ๑-๓ ก็คือ ไม่ฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี หรือ ปาณาติบาตวิริตี) ไม่ลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี หรือ อทินนาทานวิริตี) ไม่ประพฤตินอกกาม (กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี หรือ กาเมสุมิฉาจารวิริตี) ทั้ง ๓ ข้อนั้นจึงจัดว่าเป็นความสะอาดทางกาย และเป็นความประพฤตินอกกาม

ใน จุฬาสูต^{๓๔} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กุศลกรรมบถทางกาย คือ ความสะอาดทางกาย มี ๓ ประการ คือ ๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑฆาต และศีลตราวุธมีความละเอียด มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ ๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ ไม่ถือเอาทรัพย์อันเป็น อุปกรณ์เครื่องปล้ำใจของผู้อื่นซึ่งอยู่ในบ้านหรือในป่าที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยจิตเป็นเหตุขโมย ๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพฤตินอกกาม คือ ไม่เป็นผู้ประพฤติกว้างในสตรีที่อยู่ในปกครองของมารดา ที่อยู่ในปกครองของบิดา ที่อยู่ในปกครองของมารดาบิดา ที่อยู่ในปกครองของพี่ชายน้องชาย ที่อยู่ในปกครองของพี่สาวน้องสาว ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่อยู่ในปกครองของญาติ ที่ประพฤตินอกกาม มีสามี มีกฎหมายคุ้มครองโดยที่สุด แม้สตรีที่บุรุษสวมด้วยพวงมาลัยหมายไว้ความประพฤตินอกกาม คือ ความประพฤตินอกกามทางกายมี ๓ ประการอย่างนี้^{๓๕} กุศลกรรมบถทางกายแบ่งเป็น ๓ ข้อ เหมือนกันคือ ข้อ ๑-๓ ก็คือ ไม่ฆ่าสัตว์ (ปาณาติปาตา เวรมณี หรือ ปาณาติบาตวิริตี) ไม่ลักทรัพย์ (อทินนาทานา เวรมณี หรือ อทินนาทานวิริตี) ไม่ประพฤตินอกกาม (กาเมสุมิฉาจารา เวรมณี หรือ กาเมสุมิฉาจารวิริตี) ทั้ง ๓ ข้อนั้นจึงจัดว่าเป็นความสะอาดทางกาย และเป็นความประพฤตินอกกาม หลักประพฤติกุศลกรรมบถทางกาย นั้นต้องใช้หลัก วิริตี ๓ ประการ คือการงดเว้นอันได้แก่ (๑). สัมปัตตวิริตี(เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจบเข้า) (๒). สมาทานวิริตี (เว้นสมาทาน) (๓). สมุจเฉตวิริตี (เว้นได้โดยเด็ดขาด) มาใช้ในการประพฤติกุศล ๓ ประการดังนี้

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๖.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๙-๓๒๔.

^{๓๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๗.

๑. ปาณาติบาตวิริติ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ กุศลกรรมบถทางกาย นั้นข้อแรกคือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จัดเป็นกรรมบถฝ่ายกุศลเป็นกรรมมีผลนำไปสู่คติได้ เรียกว่า ปาณาติบาตวิริติ คือ กุศลเจตนาที่งดเว้นการยังสัตว์มีปราณมีชีวิตให้ตกลงไป คือ ให้ตายไป การประพฤติชอบนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา คือ ความตั้งใจที่จะงดเว้น เรียกว่า เวรมณี แปลว่า เจตนา เป็นเครื่องงดเว้นจากสิ่งที่เป็นเวร ซึ่ง เวรมณีนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิริติ คือการงดเว้น การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นกายสุจริต ซึ่ง การจะประกอบปาณาติบาตวิริติได้นั้นจะต้องละเว้นองค์ธรรมของ ปาณาติบาตทั้งหมดดังต่อไปนี้ องค์แห่งปาณาติบาต ซึ่งจะถึงความป็นกรรมบถ คือเป็นกรรมมีผลหรือไม่ให้วินิจฉัยจากองค์ประกอบ ๕ ประการ ดังปรากฏข้อความใน อรรถกถา ดังนี้ คือ ๑) สัตว์นั้นมีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต ๓) จิตคิดจะฆ่าให้ตาย ๔) ความพยายาม ในการฆ่า ๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น^{๓๖}

ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง ปาณาติบาตนั้นไม่เป็นกรรมบถ ซึ่งการฆ่าสัตว์นั้นทำให้ผู้กระทำได้รับผลร้ายจากการกระทำโดยมีวิบากกรรมของปาณาติบาต

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการฆ่าสัตว์นั้น มีผลทำให้บุคคลเสื่อมเรื่องของอายุและวรรณะ คือมีร่างกายผิวพรรณเศร้าหมองและอายุไม่ยืนตามที่ปรากฏในจักกวัตติสูตร^{๓๗} และ ผู้ที่ฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์จะทำให้อายุสั้นและมีโรคมากเบียดเบียนดังปรากฏ จุฬกัมมวิภังค์สูตร^{๓๘}

เมื่อพิจารณาเห็นองค์ประกอบและโทษภัยของการฆ่าสัตว์แล้วจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ เพราะเป็นกรรมฝ่ายชั่วแต่ควรปฏิบัติในฝ่ายที่เป็นดีเท่านั้น คือ ปาณาติบาตวิริติ ซึ่งต้องใช้หลัก วิริติ ๓ ประการ เป็นองค์ประกอบควบคู่กันไปด้วย ได้แก่ (๑) สัมปัตตวิริติ(เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า) (๒) สมทานวิริติ (เว้นสมทาน) (๓) สมุจเฉทวิริติ (เว้นได้โดยเด็ดขาด)^{๓๙}

การที่จะงดเว้นการฆ่าสัตว์ย่อมเกิดขึ้นจากทางใจเป็นส่วนมากเพราะเพียงแต่ตั้งจิตคิดงดเว้นทางกายทุจริตที่เกิดจากเจตนาอย่างเดียวเพียงเท่านั้นด้วยเหตุนี้ข้อที่เป็น ปาณาติบาตวิริติ ที่เป็น ซึ่งหมายถึงว่า กุศลกรรมกุศลกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นทางใจ ไม่ต้องอาศัยกายเป็นสมุฏฐาน แต่อย่างไรก็ดี กุศลกายกรรมอาจเกิดขึ้นโดยเกี่ยวข้องกับกายก็ได้ ยกตัวอย่างเช่น “พ่อครัวแม่ครัวซึ่งมีหน้าที่ประกอบอาหาร ขณะที่ลงมือทำอาหารนั้น ครั้นจับปลาขึ้นมากกระทำ แต่ปรากฏว่าปลาตัวนั้นยังเป็นอยู่จึงไม่อาจนำไปปล่อยน้ำเสีย เช่นนี้ก็ได้ชื่อว่า “ปาณาติบาตวิริติ” ซึ่งเป็น สัมปัตตวิริติ (เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า) อีกตัวอย่างหนึ่งในพระสูตรที่เป็นลักษณะเว้นจากการฆ่าสัตว์โดย สัมปัตตวิริติ เช่น ดังเช่นเรื่องนางสุชาดาเมื่อครั้งเป็นนางนงกยงทำการสมทานศีล ๕ ในขณะที่จิกปลาขึ้นมาจะกิน เมื่อ

^{๓๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๐๔.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๙๔/๗๐.

^{๓๘} ดุรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

^{๓๙} ดุรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๑๒.

เห็นปลานั้นยังมีชีวิตอยู่ก็ปล่อยปลานั้นลงน้ำไปอันนี้ได้ชื่อว่าปาณาติปาตวิริติ ที่เกี่ยวข้องกับกาย^{๕๐} ลักษณะที่เกี่ยวตัวอย่างข้างต้นเป็นกุศลกายกรรมในข้อ ปาณาติปาตา เวรมณี หรือ ปาณาติปาตวิริติ ในกรรมที่เกี่ยวด้วยกาย ซึ่งเป็นการงดเว้นทางกายกรรมโดยตรง แต่การงดเว้นการฆ่าสัตว์นี้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นทางใจโดยผู้ถือศีลข้อนี้อาศัยการตั้งใจที่จะงดเว้นการฆ่าสัตว์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยการงดเว้นทางใจโดยตรงที่จะงดเว้นการฆ่าสัตว์โดยไม่ต้องอาศัยกายเป็น แต่ในลักษณะต่างๆ การงดจากการฆ่าสัตว์นั้น มีเจตนาจากการที่เราตั้งใจแล้วที่จะไม่ฆ่าสัตว์ อาทิเช่น คนเราปกติต้องบริโภคเนื้อสัตว์เพื่อที่จะให้ร่างกายได้สารอาหารครบ ๕ หมู่ แต่เราไม่ได้มีเจตนาที่จะฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารหรือส่งให้คนอื่นฆ่าสัตว์ตัวนั้นๆ เพื่อเป็นอาหารโดยตรง เช่น การที่เราไปซื้ออาหารตามตลาด หรือ ร้านอาหารก็เลือกอาหารที่เขาทำแล้ว เช่น ปลาอย่าง, กุ้งอย่าง หรือ หอยลวก เป็นต้น ไม่ใช่เลือกปลาที่เป็นๆ อยู่ในตู้กระจกที่เขาเลี้ยงไว้ให้ลูกค้าสั่ง หรือ พวก กุ้งเป็นๆ หอยเป็นๆ เอามาย่างหรือเผาเป็นต้น นี้ก็จัดว่าเป็นการมีเจตนาที่จะงดเว้นการฆ่าสัตว์แล้ว การฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารนี้ก็จัดเป็นกรรมแต่เพื่อความจำเป็นในการบริโภคเพื่อดำรงอยู่ก็ถือว่าเป็นกรรมที่ไม่หนักมาก หากฆ่าสัตว์ใหญ่ก็จะเป็นกรรมมากกว่าการฆ่าสัตว์เล็กเพื่อบริโภค แต่หากฆ่าสัตว์เพื่อเป็นกีฬาหรือเป็นการแข่งขันเพื่อชัยชนะเพื่อความสนุกหรือของรางวัลนี้ก็จัดว่าเป็นบาปมากกว่าเพราะเป็นการฆ่าชีวิตสัตว์ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์

เมื่อพิจารณาแล้วจึงเห็นได้ว่า ปาณาติปาตวิริติ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์นั้นซึ่งประกอบด้วยเจตนา ๓ และ ลักษณะ ๔ ประเภทตามที่ พระสูตร สามัญญวรรค ใน อังคุตรนิกาย ทสก ว่า ผู้ประกอบสุจริตคือ ปาณาติปาตวิริติ โดยมีเจตนาอันบริสุทธิ์ เป็นไปใน ๔ ลักษณะ^{๕๑} คือ ทำด้วยตนเองคือเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์, ชักชวนผู้อื่นให้กระทำการเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์, กล่าวแสดงประโยชน์ของการงดเว้นการฆ่าสัตว์ และ มีความพอใจในการงดเว้นการฆ่าสัตว์ในเจตนางดเว้นจากการฆ่า ๔ ลักษณะ มีผลคืออานิสงค์ให้เขาผู้นั้นบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เป็นที่อยู่ภพภูมิที่ดีที่เรียกว่า กามาวจรกุศล อันมีมนุษยภูมิและสวรรค์ ๖ เป็นต้น ในข้อนี้ปาณาติปาตวิริติ ซึ่งเป็นกรรมบถฝ่ายกุศล ต้องนั้นองประกอบด้วยเจตนา ๓ คือ เจตนาที่งดเว้นการฆ่าสัตว์ก่อนกระทำ, เจตนางดเว้นการฆ่าในขณะที่กระทำ และ เจตนางดเว้นการฆ่าสัตว์ในขณะที่ได้กระทำไปแล้ว และการกระทำสุจริตนั้นแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ไม่ฆ่าสัตว์ด้วยตัวเอง, ชักชวนให้คนอื่นไม่ฆ่าด้วย, กล่าวแสดงประโยชน์ของการเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์นั้น, มีความพอใจในการไม่ฆ่าสัตว์นั้นๆ โดยหยิบยกตัวอย่างของ ปาณาติปาตวิริติ ที่เกิดจากการเจตนางดเว้นที่มาจากใจโดยตรง อาทิการเลือกทานอาหารที่ไม่เจาะจงฆ่าเพื่อทำเป็นอาหารคือเลือกอาหารที่พบเจอโดยบังเอิญที่เขาทำเสร็จแล้ว และหลีกเลี่ยงการฆ่าสัตว์เพื่อเป็นกีฬาหรือการพนัน หรือแม้การฆ่าสัตว์ที่มาทำเป็นอาหารเอง เช่น การยิงนก ตกปลา เป็นต้น ก็จัดว่า

^{๕๐} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปปัตติจตุกกะ, หน้า ๑๗๔.

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๘๘/๓๐๕.

เป็นการเว้นจากการฆ่าสัตว์โดยทั่วไปแล้ว และได้แสดง ปาณาติปาตวิริติ ในแง่ของทางกายโดยตรงที่ได้กล่าวมาแล้ว

พระมหาพรสวรค์ กิตติวิโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงอานิสงค์ของการเว้นจากการฆ่าสัตว์ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ปี ๒๕๕๔ เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักคุณธรรมบถ ๑๐” ซึ่งการเว้นจากการฆ่าสัตว์มีอานิสงส์ ๙ ประการ ซึ่งตรงกันข้ามกันกับวิบากของการฆ่าสัตว์ในหนังสือธรรมบถ คือ

- (๑) มีร่างกายสมบูรณ์
- (๒) มีรูปพรรณสัณฐานงดงาม
- (๓) มีกำลังกายดี
- (๔) มีกำลังปัญญาไว
- (๕) เป็นคนองอาจ
- (๖) ไม่ทำลายตนเองหรือถูกผู้อื่นทำลาย
- (๗) ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน
- (๘) มีบริวารมาก
- (๙) มีอายุยืน^{๑๒}

แต่ในความเห็นของผู้วิจัย เห็นด้วยเพียง ๔ ข้อคือ ได้แก่ ๒ ข้อแรก มีอายุยืน,ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เพราะไม่ฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ดังในจุฬกัมมวิภังคสูตร^{๑๓} ส่วนอีก ๒ ข้อคือ มีรูปพรรณสัณฐานงดงาม และร่างกายสมบูรณ์ เพราะเจริญด้วยอายุและวรรณะจากการไม่ฆ่าสัตว์ดังปรากฏใน จักกวัตติสูตร^{๑๔} ดังนั้น ปาณาติปาตวิริติ จึงเป็นผลให้พัฒนาชีวิตของผู้ที่ปฏิบัติได้เจริญด้วยอายุและวรรณะคือมีอายุยืนยาวผิวพรรณผ่องใสไม่มีโรคภัยสุขภาพดีในปัจจุบัน

ปาณาติปาตวิริติ มีอานิสงส์ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้ คือ ๑. มีอายุยืน มีร่างกายสมบูรณ์ ไม่ทุพพลภาพและมีรูปงาม เพราะไม่ฆ่าสัตว์ ๒. ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ให้ทุกข์ทรมาน ซึ่งปรากฏใน จุฬกัมมวิภังคสูตร^{๑๕} ๓. ไม่ตายแต่หนุ่มๆ เมื่อแก่แล้ว

^{๑๒}พระมหาพรสวรค์ กิตติวิโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักคุณธรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๔.

^{๑๓}ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

^{๑๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๓๕.

^{๑๕}ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

จึงตายอายุเพิ่มขึ้นไม่โดยกรรมตรอน ซึ่งมีปรากฏในจักกวัตติสูตร^{๕๖} เมื่อตายแล้วไปสู่โลกสวรรค์ หรือสุคติที่เรียกว่า กามาวจรกุศล ดังในปาณาติปาตีสสูตร^{๕๗} กล่าวไว้เป็นต้น

๒. อทินนาทานวิริติ การงดเว้นจากการลักทรัพย์ การงดเว้นจากการลักทรัพย์แห่งอาการขโมย ซึ่งมีความหมายตรงกับข้ามกับ อทินนาทาน แปลว่า การถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย คือ ถือเอาสิ่งเจ้าของไม่ได้อนุญาตให้เอา คำว่า ของ ในที่นี้หมายถึงทรัพย์ ๒ ชนิด คือ สंहาริมทรัพย์ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้ และอสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ กุศลกรรมบถทางกาย ข้อสองนั้นคือ การงดเว้นจากการลักทรัพย์ถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้โดยอาการขโมย การประพฤติชอบนั้นต้องประกอบด้วยเจตนา คือ ความตั้งใจที่จะงดเว้น เรียกว่า เวรมณี แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากสิ่งที่เป็นเวร เวรมณีนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิริติ คือการงดเว้น ในข้อนี้ควรใช้วิริติ ๓ ประการในการที่จะงดเว้นโดยเฉพาะ วิริติข้อ สัมปัตตวิริติ (เว้นจากสิ่งซึ่งหน้าหรือประจวบเข้า) และ สมาทานวิริติ (เว้นโดยให้สัจจะสมาทานศีลไว้ก่อน)

แนวทางประพฤติตนในการงดเว้นจากการลักทรัพย์จะต้องทำลายองค์ธรรมของอทินนาทาน (การลักทรัพย์) เสียก่อนดังต่อไปนี้คือ องค์แห่งอทินนาทาน การพิจารณาว่า การลักขโมยนั้นสำเร็จเป็นกรรมบถหรือไม่ต้องพิจารณาจากองค์ประกอบ ๕ ประการ ซึ่งใน อรรถกถา ได้แสดงไว้ดังนี้ คือ ๑. สิ่งของของผู้อื่นหวงแหน ๒. รู้ว่าเป็นสิ่งของผู้อื่นหวงแหน ๓. มีจิตคิดจะลัก ๔. ความพยายาม (ในการลัก) ๕. ลักมาได้ด้วยความพยายามนั้น^{๕๘}

อทินนาทานมีโทษมากน้อยลดหลั่นกันลงมา เพราะเหตุ ๔ ประการ คือ ๑.ราคาและความสำคัญของทรัพย์ที่ขโมย ๒. คุณธรรมของเจ้าของทรัพย์ ๓. ความพยายามในการลัก ๔. กิเลสของผู้ลัก ทรัพย์ที่มีราคาแพง และมีความสำคัญ คือเมื่อลักไปแล้วทำให้เจ้าของทรัพย์เดือดร้อนทุกข์ใจมาก มีโทษมากกว่าทรัพย์ที่มีราคาและมีความสำคัญน้อย ลักทรัพย์ของคนดีมีคุณธรรม เช่น ลักทรัพย์ของสงฆ์มีโทษมากกว่าการลักทรัพย์ของชาวบ้านทั่วไป ลักทรัพย์ที่มีขนาดเท่ากัน แต่ผู้ลักใช้ความพยายามมากและมีจิตใจประกอบด้วยกิเลสแรงกล้า มีโทษมากกว่าผู้ใช้ความพยายามน้อยและมีกิเลสเบาบางโดยวิบากกรรมของ ในการงดเว้นจากการลักทรัพย์ (อทินนาทานวิริติ) จะต้องละเว้นองค์ธรรมของการลักทรัพย์ ๕ ประการแล้วจะต้องละเว้นอาการที่จัดว่าเป็นอทินนาทานด้วย อาการที่จัดเข้าเป็นอทินนาทานนั้น แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. โจรกรรม : กริยาที่ถือเอาทรัพย์ของผู้อื่นด้วยอาการแห่งโจร ได้แก่ ๑. ลัก ๒. ฉกชิงวิ่งราว ๓.กรรโชก ๔.ปล้น ๕.ตุ๋ ๖.ฉ้อ ๗. หลอก ๘.ลวง ๙.ปลอม ๑๐. ตระบัด ๑๑. เบียดบัง ๑๒. สับเปลี่ยน ๑๓. ลักลอบ ๑๔. ยักยอก

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๑-๗๖.

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๒๖๕/๓๘๒.

^{๕๘} ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๓๐๕.

๒. อนุโลมโจรกรรม : กิริยาที่แสวงหาทรัพย์ในทางที่ไม่บริสุทธิ์ แต่ยังไม่จัดเป็นโจรกรรม ได้แก่ ๑. สมโจร คบกับโจร เช่น ๑. รับซื้อของโจน ๒. ปอกลอก ๓. รับสินบน

๓. ฉายาโจรกรรม : กิริยาที่ทำลายทรัพย์ของผู้อื่นให้สูญหาย หรือเป็นสินใช้แก่ตน ได้แก่ ๑. พลาญ ทำให้เกิดความเสียหายหรือสูญเสีย ๒. หยิบฉวย ถือเอาด้วยความมั่งง่าย เช่น ถือเอาทรัพย์ของ พ่อ แม่

การเว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๔ ประเภทนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมปถวรรค ใน อทินนาทายีสสูตร ดังนี้ บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์
๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการลักทรัพย์
๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการลักทรัพย์
๔. กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการลักทรัพย์^{๕๙}

พระมหาพรสวรค์ กิตติวิโร (จันโปรด), ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการเว้นจากการลักทรัพย์ ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต ปี ๒๕๕๔ เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ การเว้นจากการลักทรัพย์มีอานิสงส์ ๖ ประการ คือ

- (๑) มีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์
- (๒) ชีวิตไม่ฝืดเคือง
- (๓) ไม่มีความอดอยาก
- (๔) มีความเจริญก้าวหน้าในการค้าขาย
- (๕) ย่อมได้สิ่งที่ตนปรารถนา
- (๖) ไม่มีความพินาศด้วยความพิบัติใดๆ ไม่ถูกอุทกภัย วาตภัย เป็นต้น^{๕๐}

แต่ผู้วิจัยเห็นว่าการเว้นจากการลักทรัพย์มีอานิสงส์ ดังปรากฏใน จุฬกัมมวิงคสูตร ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าสามารถแบ่งเป็น ๓ ข้อดังนี้

๑. ทรัพย์สมบัติบริบูรณ์ มีความเจริญแห่งโภคะ
๒. ชีวิตไม่ฝืดเคือง
๓. ไม่มีความยากจนอดอยาก^{๕๑}

^{๕๙} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๕/๓๘๓.

^{๕๐} พระมหาพรสวรค์ กิตติวิโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๓.

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

เมื่อพิจารณาแล้วจึงเห็นได้ว่า อทินนาทานวิริติ การงดเว้นจากการลักทรัพย์ นั้นสามารถแบ่งเป็นเจตนา ๓ และ ลักษณะ ๔ ประเภทตามที่ พระสูตร สามัญญวรรค ใน อังคุตรนิกาย ทสก ได้รับรองแล้วว่า ผู้ประกอบสุจริตคือ อทินนาทานวิริติ การงดเว้นจากการลักทรัพย์ โดยมีเจตนาอันบริสุทธิ์ ๓ ประการ เป็นไปใน ๔ ลักษณะ คือ ทำด้วยตนเองคือเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์, ชักชวนผู้อื่นให้กระทำการเว้นขาดจากการลักทรัพย์, มีความพอใจในการเว้นขาดจากการลักทรัพย์และกล่าวแสดงประโยชน์ของเว้นขาดจากการลักทรัพย์^{๕๒} นั้นโดยกระทำข้อหนึ่งข้อใดใน ๔ ข้อ มีผลในการพัฒนาชีวิตในปัจจุบันคือ ผู้ประพฤติปฏิบัติจะเป็นผู้มีโภคะเพราะไม่ได้เบียดเบียนลักทรัพย์ผู้อื่นชีวิตไม่ฝืดเคืองไม่อดอยากยากจน และเจริญด้วยอายุและวรรณะ^{๕๓} และเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วก่อให้เกิดอานิสงส์ให้เขาผู้นั้นบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือ กามาวจรกุศล ซึ่งปรากฏใน อทินนาทาสูต^{๕๔}

๓. กามะสุมิจฉาจารวิริติ การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ในความหมายของกามะสุมิจฉาจารวิริติ แปลว่า การไม่ประพฤติผิดในกาม กามในที่นี้หมายถึง การร่วมประเวณี หรือการมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลที่ไม่ใช่สามีหรือภรรยาตน ซึ่งแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑ สหารสันโดษ : ความพอใจเฉพาะคู่ของตน, ๒. การไม่ละเมิดคู่ครองคนอื่น ซึ่งหากไม่ละเว้นทั้ง ๒ อย่างนั้น เป็นการละเมิดคู่ครองของคนอื่น จัดเป็นกามะสุมิจฉาจาร โดยลักษณะที่จัดเป็นกามะสุมิจฉาจาร นั้นมี ๓ ลักษณะคือ ๑. เล่นชู้กับคู่ครองของคนอื่น หมายถึง ชายหรือหญิงที่มีคู่ครองแล้วหรือยังไม่มีก็ตาม แอบไปมีเพศสัมพันธ์กับคู่ครองของคนอื่น ๒. ประพฤตินอกใจคู่ครองของตน หมายถึง ชายหรือหญิงที่มีคู่ครองแล้ว แอบนอกใจไปมีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่น ๓. การมีเพศสัมพันธ์ที่ผิดจารีตประเพณี ผิดทำนองคลองธรรม หรือ ผิดกฎหมาย เช่น การข่มขืน การมีเพศสัมพันธ์กับเด็กหญิงที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ หรือ กับญาติสายโลหิตของตน

การงดเว้นจากการประพฤติผิดในกามนั้นต้องละเว้นองค์แห่งกามะสุมิจฉาจาร ให้ได้เสียก่อน กามะสุมิจฉาจาร จะถึงความเป็นกรรมบถ คือเป็นกรรมที่มีผลตอบสนองหรือไม่ ต้องประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ ซึ่งในอรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ได้บรรยายไว้ ดังนี้ คือ ๑. หญิงที่ไม่พึงถึง ๒. จิตคิดจะเสพในหญิงนั้น ๓. ความพยายามในการเสพ ๔. การยังมรรคให้ถึงมรรคแล้วหยุดอยู่^{๕๕}

เมื่อทราบและรู้ถึงองค์ประกอบแล้ว ก็ใช้หลัก วิริติ ๓ ประการควบคู่กันไปในแต่ละสถานการณ์ ในข้อนี้จำเป็นต้องรู้ถึงความหมายองค์ประกอบของ อคมนียัตถุ คือ บุคคลต้องห้ามมี ๒ ประเภท คือ หญิงต้องห้ามสำหรับชาย และชายต้องห้ามสำหรับหญิง

^{๕๒} คุรยลละเอียตใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๕/๓๘๓.

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๖.

^{๕๔} คุรยลละเอียตใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๕/๓๘๓.

^{๕๕} ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๓๐๗.

๑. หญิงต้องห้ามสำหรับชาย มีทั้งหมด ๒๐ จำพวก คือ

๑. หญิงที่มารดารักษา	๑๑. หญิงที่เขาซื้อมาเป็นเมีย
๒. หญิงที่บิดารักษา	๑๒. หญิงที่เต็มใจอยู่กับชาย
๓. หญิงที่มารดาและบิดารักษา	๑๓. หญิงที่ชายเอาโศกะแลกมา
๔. หญิงที่พี่น้องชายรักษา	๑๔. หญิงที่ชายเอาผ้าแลกมาเป็นเมีย
๕. หญิงที่พี่น้องหญิงรักษา	๑๕. หญิงที่จุ่มนิ้วมือในภาชนะน้ำ
๖. หญิงที่ญาติรักษา	๑๖. หญิงที่ชายปลงเทริดลง
๗. หญิงที่ตระกูลรักษา	๑๗. หญิงที่เป็นทั้งทาสและภรรยา
๘. หญิงที่ธรรมรักษา (นักบวช)	๑๘. หญิงที่เป็นทั้งคณงานและภรรยา
๙. หญิงที่มีผู้อารักขา	๑๙. หญิงที่ยกธงนำมา
๑๐. หญิงที่มีอาชญาครอบ (กฎหมายคุ้มครอง)	๒๐. หญิงที่อยู่กินกับชายเพียงชั่วคราว ^{๕๖}

ชายที่ร่วมประเวณีกับสตรี ๒๐ จำพวกนี้จัดว่าเป็นกามสุมิจฉาจาร

๒. ชายต้องห้ามสำหรับหญิง คือชายทุกคนที่ไม่ใช่สามีของตน เป็นชายต้องห้ามสำหรับหญิงที่มีสามีแล้ว กล่าวคือ หญิงที่อยู่กินกับชายฉันทามีภรรยาแล้วไปมีเพศสัมพันธ์กับชาติอื่น จัดเป็นกามสุมิจฉาจาร

หญิงหรือชายที่จาริตหามนั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. หญิงหรือชายที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอ คือเป็นญาติร่วมสายโลหิต ๗ ช่วงโคตร โดยนับญาติที่เป็นเทือกเถาขึ้นไป ๓ ชั้น และนับจากเหล่ากอผู้สืบสันตารลงมา ๓ ชั้น รวมตัวเราเข้าอีกเป็น ๗ ชั้น

๒. ชายหรือหญิงที่ประพฤติพรหมจรรย์ เช่น นักบวช พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ผู้อยู่จำอุโบสถ หรือ แม่ชี เป็นต้น ชายหญิงที่กฎหมายห้าม เช่น เด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะจัดไว้ในข้อนี้ด้วย

-ชายที่ร่วมประเวณีกับหญิงต้องห้าม จัดเป็นกามสุมิจฉาจาร

-หญิงที่ร่วมประเวณีกับชายที่ต้องห้าม จัดเป็นกามสุมิจฉาจาร

ในทางกลับกันหากปฏิบัติตามหลัก วิริตี ๓ ประการแล้ว ก็จะเป็น กามสุมิจฉาจารวิริตี คือการงดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม ซึ่งพระมหาพรสวรค์ กิตติวิโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงอานิสงค์ของการไม่

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๐๖.

ประพตติผิตในกามไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” โดยการเว้นจากการประพตติผิตในกาม มีอานิสงส์ ๑๑ ประการ โดยอ้างอิงจาก จักกวัตตีสูตฺร คือ

- (๑) มีคนรักนิยมนับถือมาก
- (๒) ไม่มีคนคอยปองร้าย
- (๓) มีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์
- (๔) ไม่มีความอดอยากยากจน
- (๕) ไม่ต้องเกิดเป็นหญิง
- (๖) ไม่เกิดเป็นกระเทย
- (๗) เกิดเป็นบุรุษในตระกูลสูง
- (๘) ได้รับเกียรติอยู่เสมอ
- (๙) มีร่างกายสมบูรณ์
- (๑๐) ไม่มากไปด้วยความวิตกกังวล
- (๑๑) ไม่ต้องพลัดพรากจากผู้ที่ตนรัก^{๕๗}

แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ในข้อนี้มีอานิสงส์ เพียง ๒ ข้อ ที่เห็นด้วยใน ๑๑ ข้อคือ ไม่มากด้วยความวิตกกังวล , ไม่ต้องพลัดพรากจากผู้ที่ตนรัก ดังในข้อความใน อรรถกถา ชาดก ดังนี้ “อนึ่ง พวกเราไม่นอกใจภรรยาถึงพวกภรรยาก็ไม่นอกใจพวกเรา”^{๕๘}

การเว้นจากการประพตติผิตในกาม เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วก่อให้เกิดอานิสงส์ให้เขาผู้นั้นบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือ กามาวจรกุศล ซึ่งปรากฏใน ในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมพลวรรค มัจฉาจารย์สูตร^{๕๙} เป็นต้น

๓.๒.๒ กุศลกรรมบถทางวาจา

เรื่องกุศลกรรมบถทางวาจานั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก เช่นใน จุนทสูตฺร^{๖๐} และในสาเลยยกสูตฺร^{๖๑} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กุศลกรรมบถทางวาจา คือ ความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง ความประพตติธรรมทางวาจามี ๔ ประการ คือ บุคคลบางคนในโลกนี้

^{๕๗} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวิโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๓.

^{๕๘} อัง.จตุกก.อ. (ไทย) ๒/๑๕๗.

^{๕๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๕/๓๘๓-๓๘๔.

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๑๙-๓๒๔.

^{๖๑} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๔๗๕-๔๗๖.

๑. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ อยู่ในสภา อยู่ในบริษัทอยู่ท่ามกลางหมู่ญาติ อยู่ท่ามกลางหมู่ทหาร หรืออยู่ท่ามกลางราชสำนัก ถูกเขาอ้างเป็นพยานซักถามว่า ‘ท่านรู้สิ่งใด จงกล่าวสิ่งนั้น’ บุรุษนั้นไม่รู้ก็กล่าวว่า ‘ไม่รู้’ หรือรู้ก็กล่าวว่า ‘รู้’ ไม่เห็นก็กล่าวว่า ‘ไม่เห็น’ หรือเห็นก็กล่าวว่า ‘เห็น’ ไม่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบัง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบัง เพราะเหตุคือ เห็นแก่อำมิสเล็กน้อยบ้าง

๒. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด คือ ฟังความฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเปลือดเปลื่นต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ ความสามัคคี

๓. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ คือ พูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะน่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ

๔. เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ คือ พูดถูกเวลา พูดแต่คำจริง พูดอิงประโยชน์ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ ความสะอาดทางวาจามี ๔ ประการ^{๖๒} วจีกรรม ที่เป็นกุศลเจตนาขึ้นกามาพจร กุศลวจีกรรมนั้นมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. มุสาวาทาวีรติ กุศลเจตนาที่งดเว้นจากการกล่าวเท็จ
๒. ปิสุณาวาจาวิรติ กุศลเจตนาที่งดเว้นจากการกล่าวคำส่อเสียด
๓. ผรุสวาจาวิรติ กุศลเจตนาที่งดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ
๔. สัมผัสปลลาปวิรติ กุศลเจตนาที่งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ^{๖๓}

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ สาริปุตตสุตตนิทเทศ ได้กล่าวไว้ว่า วจีสุจริต คือ “ความบริสุทธิ์แห่งวาจา” ความบริสุทธิ์แห่งวาจา เป็นอย่างไร คือ ภิคุในธรรมวินัยนี้ ละการกล่าวเท็จ เว้นขาดจากการกล่าวเท็จได้แล้ว คือ เป็นคนพูดจริง ตั้งมั่นในความสัตย์ มีถ้อยคำ มั่นคง เชื่อถือได้ ไม่กล่าวคำหลอกลวงชาวโลก ละวาจาส่อเสียด เว้นขาดจากวาจาส่อเสียดได้แล้ว ฟังจากข้างนี้แล้ว ไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อทำลายคนหมู่นี้ ฟังจากข้างโน้นแล้ว ไม่ไปบอกข้างนี้ เพื่อทำลายคนหมู่นั้น เป็นผู้สมานคนที่แตกแยกกัน หรือส่งเสริมคนที่มีประโยชน์ร่วมกันมีความ สามัคคีเป็นที่ชื่นชม ยินดีในความสามัคคี รื่นเริงในสามัคคีธรรม เป็นผู้กล่าววาจาก่อให้เกิดความ สามัคคี ละวาจาหยาบ เว้นขาดจากวาจาหยาบได้แล้ว วาจาใดไร้โทษ สบายหู น่ารัก จับใจ แบบ ชาวเมือง คนส่วนใหญ่ชอบใจ พอใจ ก็กล่าววาจาเช่นนั้น ละการพูดเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากการพูด เพ้อเจ้อได้แล้ว พูดถูกเวลา พูดจริงพูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย กล่าววาจาเป็นหลักฐาน มี

^{๖๒} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๓.

^{๖๓} ดูรายละเอียดใน ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๓๐๘.

ที่อ้างอิง มีต้นมีปลายประกอบด้วยประโยชน์ตามกาลอันสมควร ประกอบด้วยวจีสุจริต ๔ กล่าว วาจาปราศจากโทษ ๔ สถาน เป็นผู้งดแล้ว งดเว้นแล้ว เว้นขาดแล้ว ออกแล้ว สลัดออกแล้ว หลุดพ้นแล้ว ไม่เกี่ยวข้องแล้วกับเตร็จฉานกถา ๓๒ ประการ^{๖๔}

๑. มุสาวาทาวิริติ กุศลเจตนาที่งดเว้นจากการกล่าว

เจตนาที่งดเว้นจากการกล่าวเท็จ จะต้องไม่ประกอบด้วยองค์ธรรมแห่งมุสาวาท ต้องละองค์แห่งมุสาวาทดังต่อไปนี้ ดังที่มีปรากฏใน อรรถกถา ปปัญจสูทนี ได้แก่ องค์ของมุสาวาท ๔ ประการ คือ ๑. เรื่องไม่จริง ๒. มีจิตคิดจะพูดให้คลาดเคลื่อน ๓. ความพยายามที่เกิดจากจิตนั้น ๔. การทำให้ผู้อื่นเข้าใจเนื้อความนั้น^{๖๕}

ซึ่งหากไม่ละ องค์ธรรม ของ มุสาวาททั้ง ๔ องค์ธรรม ก็จะไม่สามารถเป็นการ งดเว้น หรือ มุสาวาทาวิริติได้ และเมื่อไม่สามารถละได้ก็จะก่อให้เกิดกรรมบถฝ่ายอกุศลซึ่ง มุสาวาท หรือ การโกหกนั้น ก่อให้เกิดวิบากกรรม พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ใน สามัญวรรค ท่านกล่าวไว้ว่า มุสาวาท เป็น ๑ ใน อกุศลกรรมบถทางวาจา เป็นเหตุให้เกิดใน อบาย ทุกติ วินิบาก นรก หรือ อบายภูมิ

ในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมปถวรรค ใน มุสาวาทิสูต ซึ่งเมื่อหากประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ ดังนี้ เหมือนได้รับอภัยเชิญไปประดิษฐานไว้ บนสวรรค์ คือ

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ
๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเท็จ
๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดเท็จ
๔. กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการพูดเท็จบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม
๕. ประการยอมดำรงอยู่ในสวรรค์^{๖๖}

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลัก กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศล กรรมบถ ๑๐ ประการ” ซึ่งสรุปอานิสงส์ของการงดเว้นจากการพูดเท็จก็จะก่อให้เกิดวิบากกรรม ดังต่อไปนี้ คือมีอานิสงส์ ๘ ประการ ดังนี้คือ

- (๑) เป็นคนพูดเสียงไพเราะชัดเจน
- (๒) มีฟันเรียบริบร้อยดี
- (๓) มีกลิ่นปากหอม

^{๖๔} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๖/๕๗๐.

^{๖๕} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๐๘.

^{๖๖} อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๗/๓๘๔.

- (๔) ไม่มีกลิ่นตัวเหม็น
- (๕) มีดวงตาสมส่วน
- (๖) มีปกติพูดจาด้วยความจริงใจ
- (๗) มีกิริยาท่าทางสง่าผ่าเผย
- (๘) มีจิตใจมั่นคง^{๖๗}

ผู้วิจัยเห็นด้วยกันอันสงคฺ์ใน ๘ ข้อเพียง ๒ ข้อโดยมีความเห็นว่า บุคคลปกติเป็นผู้มีวาจาสัตวไม่โกหกหลอกลวงผู้อื่นให้เสียประโยชน์ จะได้รับอันสงคฺ์ ๒ ประการคือ ๑. เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ ๒. เป็นผู้ที่ไม่โดยโกหกง่าย ๆ เพราะตนเองเป็นผู้มีสัจจะ

๒. ปิสุณาวาจาวิริติ เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด ปิสุณาวาจา วิริติ แปลว่าการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ซึ่งเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับการพูดส่อเสียดคือการพูดให้ร้ายลับหลัง เพื่อจุดประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อทำให้ผู้อื่นแตกสามัคคีกัน และเพื่อทำให้เขารักตน^{๖๘} ชื่อว่า ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียดเพื่อจุดประสงค์อื่นนอกจาก ๒ ประการข้างต้น ไม่จัดว่าเป็น ปิสุณาวาจา เมื่อจะเป็นเจตนาที่เว้นจากการไม่พูดส่อเสียด คือ ปิสุณาวาจาวิริติ ก็จะต้องละเว้นจากองค์ธรรมของการพูดส่อเสียด (ปิสุณาวาจา) ดังปรากฏใน อรรถกถาปัญญาสุทนี ดังนี้คือ ๑. คนอื่นที่ฟังจะถูกทำลาย ๒. ความมุ่งจะทำลายด้วยคิดว่า “คนเหล่านี้จักเป็นผู้แตกแยกกันด้วยอุบายดังนี้” หรือความประสงค์จะทำตนให้เป็นที่รักด้วยคิดว่า “เราจักเป็นที่รักที่คู่เคียงด้วยอุบายดังนี้” ๓. ความพยายามที่จะเกิดจากจิตนั้น ๔. การให้เข้าใจเนื้อความนั้น

ดังนั้นในการงดเว้นจากการพูดส่อเสียดจะต้อง งดเว้น องค์ธรรมของการพูดส่อเสียด ๔ ประการ และ ลักษณะของการส่อเสียด ๖ ลักษณะ โดยใช้หลัก วิริติ ๓ ในการงดเว้น ลักษณะการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด ๔ ประเภทนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมปถวรรค ใน ปิสุณาวาจาสูตร ดังนี้

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด
๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด
๔. กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด

บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แลย่อมดำรงอยู่ใน สวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้^{๖๙}

^{๖๗} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๔.

^{๖๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ.(ไทย) ๑/๓๐๘.

^{๖๙} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๘/๓๘๕

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลัก
 กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศล
 กรรมบถ ๑๐ ประการ” ซึ่งสรุปอานิสงส์ของการงดเว้นจากการพูดส่อเสียดก็จะก่อให้เกิดอานิสงส์
 โดยสรุปจากพระสูตร จักกวัตติสูตร การเว้นจากการพูดส่อเสียด มีอานิสงส์ ๔ ประการ คือ

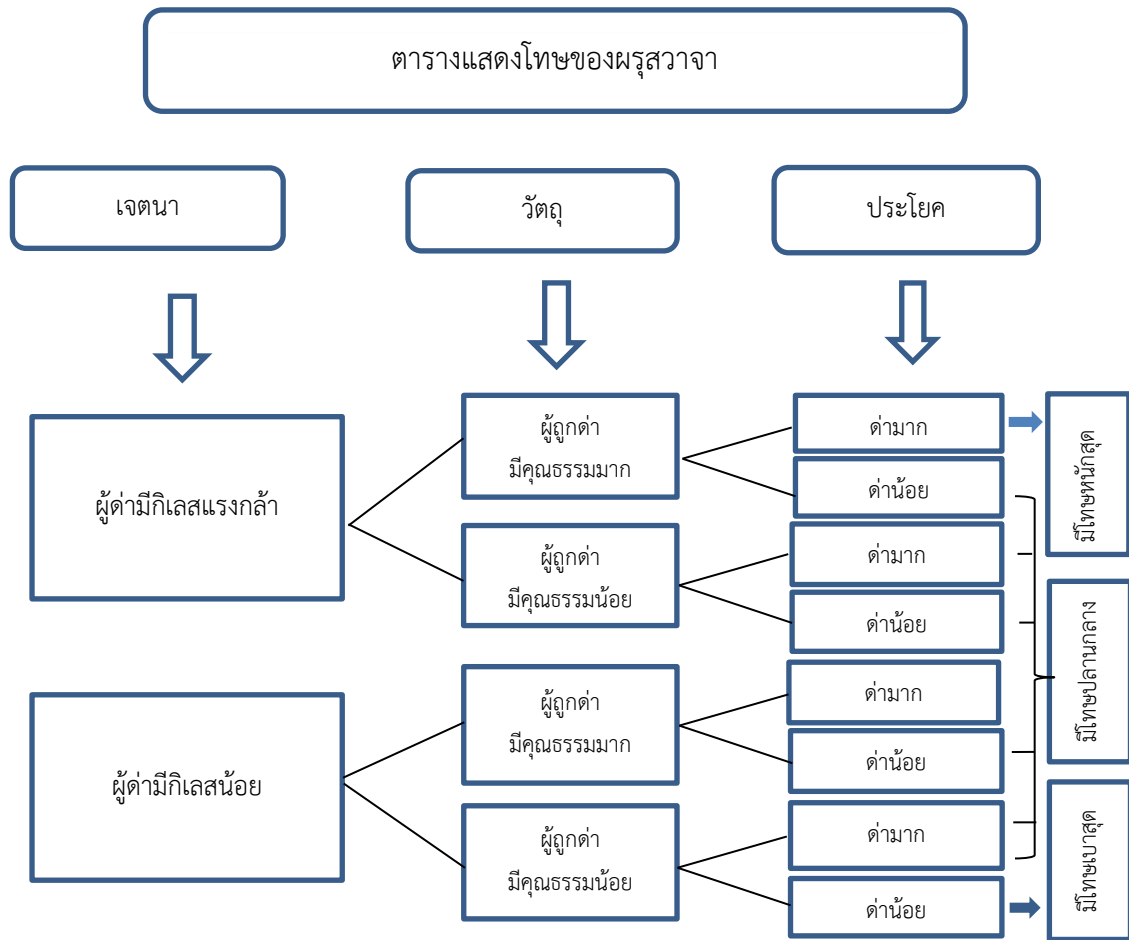
- (๑) เป็นคนไม่ติเตียนตนเอง
- (๒) มีปกติรับฟังคำพูดจริง
- (๓) บัณฑิตย่อมยกย่องสรรเสริญเสมอ
- (๔) มีความสามัคคีกับมิตรเสมอ^{๗๐}

ผู้วิจัยมีความเห็น เป็นไปในแนวเดียวกันทั้ง ๔ ข้อเพราะ ผู้งดเว้นจากการผู้
 ส่อเสียด เพื่อไม่ให้ก่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะ จะต้องเป็นปกติพูดคำจริง และ มีความ
 ประพฤติเป็นไปเพื่อความสามัคคีในหมู่คณะซึ่งคนที่ไม่สร้างความแตกแยกย่อมได้รับการยกย่องจาก
 บัณฑิตและไม่ติเตียนตนเอง

๓. ผรุสวาจาวิริติ เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ การงดเว้นจากคำหยาบต้อง
 เว้นจาก ผรุสวาจา ๖ ลักษณะ คือ ผรุสวาจา จะถึงความเป็นกรรมบถ คือเป็นกรรมมีโทษหรือไม่
 ต้องประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ฉะนั้น ผรุสวาจาวิริติ ก็การงดเว้นจากองค์ ๓ ดังปรากฏใน อรรถ
 กถาปปัญจสุทนี คือ ๑. ผู้อื่นที่ฟังคำ ๒. จิตชุ่มเคือง ๓. การด่า^{๗๑}

^{๗๐} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ
 ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๔.

^{๗๑} ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๓๐๙.

ลักษณะการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ ๔ ประเภทนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมปถวรรค ใน พรุสวาจาสูตร ดังนี้

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ
๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดคำหยาบ
๔. กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการพูดคำหยาบบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แลย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้^{๗๒}

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” ซึ่งสรุปอานิสงส์ของการงดเว้นจากการพูดคำหยาบก็จะก่อให้เกิดอานิสงส์ ๔ ประการ

^{๗๒} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๙/๓๘๖.

ดังนั้นคือ ๑. เป็นคนสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ ๒. มักได้ยินเสียงที่น่าพอใจ ๓. มีกายวาจาเรียบร้อย ๔ เวลาตายมีสติสมบูรณ์^{๗๓}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า อานิสงค์ของการไม่พูดคำหยาบในปัจจุบัน จะทำให้คนรักเพราะเป็นการพูดจาด้วยวาจาสุภาพอ่อนโยน งดเว้นวาจาหยาบคาย ก่อให้เกิดความรักใคร่เอ็นดูจากผู้แต่เห็นตรงกันกับพระมหาพรสวรรค์ ๒ ข้อ คือ มีวาจาเรียบร้อย, มักได้ยินเสียงที่น่าพอใจ เพราะคำดำหรือพรูสวาจานั้นเกิดจากโทสะคือความโกรธ เมื่อบุคคลงดเว้นจากความโกรธ ก็จะมีวาจาเรียบร้อย ได้พูดคำหยาบออกไป และกล่าวแต่คำสุภาพต่อผู้อื่น ก็จัดว่าเป็น พรูสวาจาวิริติ ก็ควรจะได้รับอานิสงค์นั้นในปัจจุบัน แต่ไม่เห็นด้วยอีก ๒ ข้อคือ ข้อที่ ๑ เป็นคนสมบูรณ์ด้วยทรัพย์ เพราะอานิสงค์ในข้อนี้น่าจะเกิดจากการให้ทาน และ ข้อ ๔ เวลาตายมีสติสมบูรณ์ อานิสงค์ข้อนี้ควรเกิดแก่ผู้มีปกติมีสติสัมปชัญญะ หรือ ผิกสมาธิเป็นประจำ

๔. เจตนางดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า (สัมผัปปลาปะวิริติ) กางงดเว้นจากการการพูดเพื่อเจ้าต้องงดเว้นจากองค์แห่งสัมผัปปลาปะดังนี้ สัมผัปปลาปะ จะถึงความเป็นกรรมบถ คือเป็นกรรมที่มีโทษได้ ต้องประกอบด้วยองค์ ๒ ประการที่ปรากฏใน อรรถกถา คือ ๑. ความมุ่งที่จะพูดถ้อยคำที่ไม่มีประโยชน์มีเรื่องการตยูทธ์ และเรื่องการลักพานางสีดามาเป็นต้น ๒. การกล่าวถ้อยคำเช่นนั้น^{๗๔} ลักษณะการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า ๔ ประเภทนั้น ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม

๑. ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้า
๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า
๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า
๔. กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า^{๗๕}

บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมปถวรรค ใน สัมผัปปลาปะสูตร^{๗๖}

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษยตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” ซึ่งสรุปอานิสงค์ของการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้าก็จะก่อให้เกิดอานิสงค์ ๔ ประการ ดังนี้คือ

^{๗๓}พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๔.

^{๗๔}ม.ม.อ.(ไทย) ๑/๓๐๙.

^{๗๕}อง.จตุกก. (ไทย)๒๑/๒๗๐/๓๘๖.

^{๗๖}ดูรายละเอียดใน อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๐/๓๘๖-๓๘๗.

การเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อมีอานิสงส์ ๔ ประการ คือ

- (๑) เป็นคนมักพูดเป็นธรรมดา เป็นธรรมดาที่บุคคล
- (๒) ไม่วิกลจริต
- (๓) มีอำนาจวาสนาดี
- (๔) มีความพอใจในคำพูดของตนเสมอ^{๗๗}

ผู้วิจัยได้เห็นด้วยกับอานิสงส์ในข้อนี้ ๒ ข้อคือ ข้อ (๑) เป็นคนมักพูดเป็นธรรมดา เป็นธรรมดาที่บุคคล และ ข้อ (๔) มีความพอใจในคำพูดของตนเสมอ ก็เพราะเมื่อดูจากในพระไตรปิฎกแล้วในอภยราชกุมารสูตร^{๗๘} คำพูดที่งดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ หรือ สัมผัสปลาทะเลวิริติ นั้นเป็นการพูดเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ และนำความสุขมาให้ ซึ่งคำพูดนั้นก่อนเป็นคำจริงและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้พูดเองและผู้อื่น ฉะนั้นจึงมีอานิสงส์ในปัจจุบันคือ ผู้พูดเป็นธรรมดาที่บุคคล และ พยายามพอใจในคำพูดของตนที่ก่อให้เกิดประโยชน์

๓.๒.๓ กุศลกรรมบถทางใจ

ในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทสกนิบาต ใน จุนทสูตร^{๗๙} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กุศลกรรมบถทางใจ คือ ความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง ความประพฤติธรรมทางใจ มี ๓ ประการ และพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ใน สาเลยยกสูตร^{๘๐} ได้กล่าวเกี่ยวกับ กุศลกรรมบถทางใจ คือ ความประพฤติสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมเป็นเหตุ ความประพฤติสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมี ๓ ประการ คือบุคคลบางคนในโลกนี้

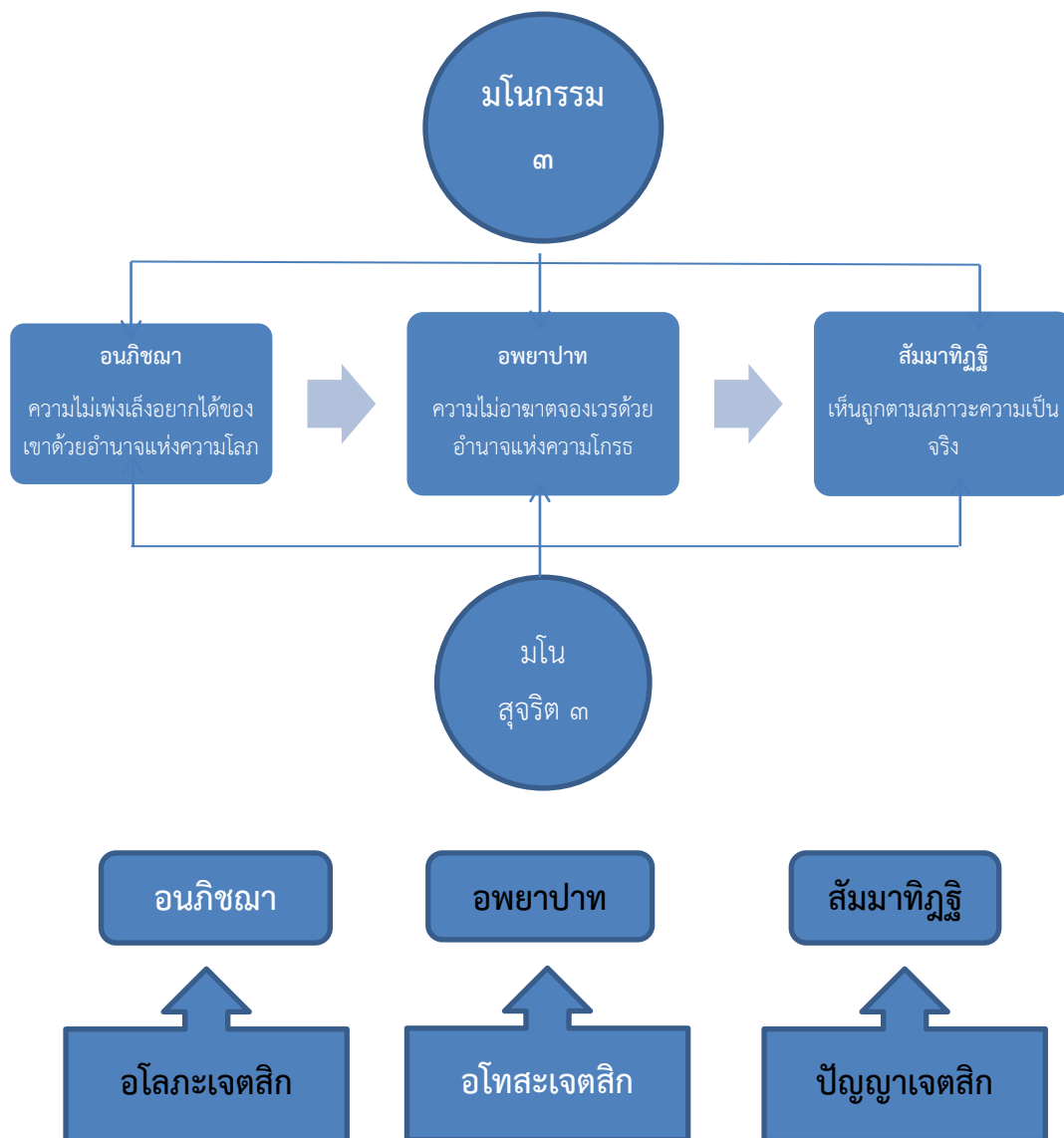
๑. เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา คือ ไม่เพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นว่า ‘ทำอย่างไร ทรัพย์อันเป็นอุปกรณ์เครื่องปลื้มใจของผู้อื่นจะพึงเป็นของเรา’
๒. เป็นผู้มึนจิตไม่พยาบาท คือ ไม่มีจิตคิดร้ายว่า ‘ขอสัตว์เหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีทุกข์ มีสุข รักษาตนเถิด’
๓. เป็นสัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า ‘ทานที่ให้แล้วมีผลล้นที่บูชาแล้วมีผล การเช่นสรวงมีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำได้และทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ, โอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง มีอยู่ในโลก ความประพฤติสม่าเสมอ คือความประพฤติธรรมทางใจมีอยู่ ๓ ประการอย่างนี้

^{๗๗} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด), “ ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, หน้า ๑๐๔.

^{๗๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๓/๘๔.

^{๗๙} ดูรายละเอียดใน อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๖/๓๒๓-๓๒๔.

^{๘๐} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๘๗๗-๘๗๘

มโนกรรม คือกรรมที่เกิดทางมโนทวาร เป็นกรรมทางความคิด มโนกรรมนี้ เป็นบ่อเกิด หรือเป็นแรงผลักดันให้เกิดการกระทำทางกายและทางวาจา ถ้าคิดชั่ว การกระทำทางกายหรือทาง วาจาชั่ว ถ้าคิดดี การกระทำการพูดก็ดี มโนกรรมแม้ไม่อาจจะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง เหมือนกับกายกรรมและวจีกรรม เพราะเป็นเพียงความคิดที่อยู่ข้างในเท่านั้น แต่ความคิดนี้แหละ สำคัญ ถ้าความคิดไม่เกิด การทำทางกาย ทางวาจาก็ไม่มี เพราะความคิดเกิด จึงมีการทำทางกาย ทางวาจา กล่าวคือ กายกับวาจาทำตามคำสั่งของจิตที่สั่งผ่านมโนทวาร มโนกรรมฝ่ายกุศล มี ๓ อย่าง คือ

๑. อนภิชณา ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ โดย อนภิชณา มีความหมายตรงกันข้ามกับ อภิชณา ซึ่งแปลว่า ความเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน

โดยอาการมิชอบ อภิชฌา มีลักษณะคล้ายกับ โลภะ แต่หนักกว่า คือ โลภะ ความอยากได้ในทางทุจริต ยังไม่ได้ตัดสิ้นใจจะลงมือ แต่ อภิชฌา คือความอยากได้โดยทุจริต โดยตัดสิ้นใจจะลงมือ หากจะงดเว้นอภิชฌา นั้นจะต้องประกอบด้วยเจตนา ๓ ลักษณะ คือ

๑. ปุพฺพเจตนา อภิชฌา เจตนาที่เกิดก่อนการกระทำ การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ

๒. มุญฺจเจตนา อภิชฌา เจตนาที่เกิดขึ้นในขณะที่กระทำ การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ

๓. อรปเจตนา อภิชฌา เจตนาที่เกิดขึ้นเมื่อกระทำไปแล้ว การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภและการไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภนั้นยังสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. สาทถฺติกสุจฺริต อภิชฌา การที่ตนเองไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ

๒. อาณตฺติกสุจฺริต อภิชฌา การที่ชักชวนให้ผู้อื่นงดเว้นจากการเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ

๓. วัณณภาสนสุจฺริต อภิชฌา การกล่าวประโยชน์ของการไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ

๔. สมฺนุญฺญาสุจฺริต อภิชฌา มีความพอใจในการไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ อภิชฌา แปลว่า ความเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของๆ ตน โดยมีอาการมิชอบเป็นกิเลสสายเดียวกับโลภะแต่มีสภาพที่เผลอลนจิตใจมากกว่า กล่าวคือ โลภะเป็นเพียงความคิดอยากได้ในทางทุจริต แต่ยังไม่ตกลงใจว่าจะทุจริตที่ไหน เมื่อไร อย่างไร ส่วนอภิชฌาเป็นความอยากได้ถึงขั้นตัดสิ้นใจจะลงมือทำแล้ว โดยมีเป้าหมายและวิธีที่ชัดเจน โลภะ ความอยากได้ในทางทุจริต ยังไม่ตัดสิ้นใจลงมือ อภิชฌา ความอยากได้ในทางทุจริต ตัดสิ้นใจจะลงมือ อภิชฌา นั้นจะต้องงดเว้นองค์ จะถึงความเป็นกรรมบถ อภิชฌา คือ เป็นกรรมที่มีโทษได้ต้องประกอบด้วยองค์ ๒ ประการในอรรถกา กล่าวไว้ คือ ๑. สิ่งของของผู้อื่น ๒. การน้อมมาเพื่อตนเอง^{๘๑}

ลักษณะการไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภ ๔ ประเภทนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมปถวรรค ใน อภิชฌาลุสูตร ดังนี้ บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์ เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ คือ

๑. ตนเองเป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๒. ชักชวนผู้อื่นให้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

๓. เป็นผู้พอใจความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา

^{๘๑} ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๓๐๙.

๔. กล่าวสรรเสริญความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา^{๘๒}

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวิโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” ซึ่งสรุป อานิสงส์ของการงดเว้นจากความโลภอยากได้ของเขาก่อให้เกิดอานิสงส์ ๔ ประการดังนี้คือ

- (๑) สมบูรณ์ด้วยทรัพย์และคุณความดี
- (๒) เกิดในตระกูลสูง
- (๓) ได้รับคำสรรเสริญอยู่เสมอ
- (๔) มีลาภสักการะสมบูรณ์^{๘๓}

ผู้วิจัยมีความเห็นเรื่องอานิสงส์ขัดกับพระมหาพรสวรรค์เรื่องอานิสงส์ของ อนภิขณา ทั้ง ๔ ข้อดังนี้ อานิสงส์ของการไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น จะก่อให้เกิดความมีสติยั้งยั้งซึ่งใจตนเองไม่ให้เกิดกิเลสให้ได้มาด้วยทรัพย์ของผู้อื่นในทางทุจริตเพราะ อนภิขณา นั้นเป็นหนึ่งใน สัมมาสติในอริยมรรค ๘ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้ “ผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ พึงกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่า สัมมาสติ”^{๘๔} และ อนภิขณาเป็นเหตุให้มนุษย์เจริญด้วยอายุ และ วรรณะ ตามพระสูตร จักกวัตติสูตร^{๘๕}

๒. อพยาบาท คือ เจตนาไม่เป็นเครื่องปองร้าย คือ ไม่คิดที่จะทำร้ายผู้อื่นให้ประสบกับความพินาศ ซึ่งตรงกันข้ามกับ คำว่า พยาบาท ซึ่งก็คือ เจตนาเป็นเครื่องปองร้าย คือ การคิดทำร้ายผู้อื่นให้ประสบกับความพินาศ ชื่อว่าพยาบาท ตรงกับภาษาไทยว่า การผูกใจเจ็บและคิดแก้แค้น เป็นกิเลสสายเดียวกับโทสะ การที่มีใครคนหนึ่ง ทำให้เราโกรธหรือทำให้แค้นเคืองใจ อยากจะทำร้ายเขา แต่ไม่มีโอกาสยังทำไม่ได้ จึงผูกใจแค้นไว้ว่า วันข้างหน้าหากมีโอกาสจะแก้แค้นในสาสม เช่น นี้เรียกว่า พยาบาท การผูกใจเจ็บที่จัดเป็นพยาบาทนั้น ต้องประกอบด้วยเจตนามุ่งให้เกิดความฉิบหายเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ว่าจะให้ฉิบหายทรัพย์ ชื่อเสียง ความสุข หรือ ชีวิตก็ตาม ถ้าผูกใจเจ็บเฉยๆ ไม่คิดจะทำให้เขาฉิบหาย ไม่จัดเป็นพยาบาท การไม่พยาบาทต้องปฏิบัติตรงกันข้ามขององค์แห่งพยาบาท คือละเว้นซึ่ง พยาบาท จะถึงความเป็นกรรมบถ คือเป็นกรรมที่มีโทษได้ ต้องประกอบด้วย ๒ ประการดังปรากฏใน อรรถกถา ดังนี้ คือ ๑. สัตว์อื่น ๒. ความคิดจะให้สัตว์นั้นพินาศ^{๘๖}

^{๘๒} อด.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗๑/๓๘๗.

^{๘๓} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวิโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๔.

^{๘๔} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๖/๕๖.

^{๘๕} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๖.

^{๘๖} ม.มู.อ. (ไทย) ๑/๓๑๐.

ลักษณะการไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ ๔ ประเภทนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมพลวรรค ใน พยาบันนจิตตสูตร ดังนี้ คือ

๑. ตนเองเป็นผู้มีจิตไม่พยาบาท
๒. ชักชวนผู้อื่นให้มีจิตไม่พยาบาท
๓. เป็นผู้พอใจความมีจิตไม่พยาบาท
๔. กล่าวสรรเสริญความมีจิตไม่พยาบาท

ธรรม ๔ ประการนี้แลย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญไปประดิษฐานไว้^{๘๗}

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด) ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ” ซึ่งสรุป อานิสงส์ของการงดเว้นจากการไม่พยาบาทปองร้ายก่อให้เกิดอานิสงส์ ๔ ประการดังนี้คือ

- (๑) เป็นคนมีรูปร่าง
- (๒) ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน
- (๓) มีอายุยืน
- (๔) ตายตามอายุขัย^{๘๘}

ผู้วิจัยมีความเห็นด้วยกับ อานิสงส์ของการไม่พยาบาท เพียง ๒ ข้อ อพยาบาท คือ มีอายุยืน และ ตายตามอายุขัย ซึ่งปรากฏในจกัถวัตตสูตร^{๘๙} แต่ไม่เห็นด้วยเรื่อง เป็นคนรูปร่าง และ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ซึ่งเป็นอานิสงส์ของการไม่ฆ่าสัตว์ แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าอานิสงส์ของการไม่พยาบาท นั้นเห็นว่าความพยาบาทมีสาเหตุมาจากความโกรธและ ริษยา ด้วยหากเรางดเว้นจากความริษยา ก็จะมีอานิสงส์ให้มี อำนาจมาก ส่วนการระงับความโกรธนั้นก็ทำให้ผิวพรรณงาม และมีศักดิ์หรืออำนาจมากเพราะเว้นจากริษยา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิด อพยาบาท ดังปรากฏในจุฬกัมมวิงคสูตร^{๙๐} และการไม่พยาบาทนั้นยังก่อให้เกิดการดำริชอบ จึงทำให้เกิดการคิดถูก หรือเรียกว่า สัมมาสังกัปปะด้วย เพราะ อพยาบาท เป็นธรรมหนึ่งใน สัมมาสังกัปปะ^{๙๑} การดำริชอบในมรรค ๘ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอสรุปอานิสงส์ของการ อพยาบาท ๔ ข้อคือ

^{๘๗} อัง.จตุกก. (ไทย)๒๑/๒๗๒/๓๘๘.

^{๘๘} พระมหาพรสวรรค์ กิตติวโร (จันโปรด), “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๔.

^{๘๙} ดูรายละเอียดใน ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๐๕/๗๖.

^{๙๐} ดูรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

^{๙๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๖/๕๕

๑. เจริญด้วยอายุคือมีอายุยืน
๒. เจริญด้วยวรรณะคือมีสุขภาพดีร่างกายแข็งแรง
๓. มีอำนาจวาสนา
๔. มีความคิดที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต
๓. ความเห็นถูกต้องตามครองธรรม (สัมมาทิฐิ)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก ในสาเลยยกสูตร ได้ให้ความหมายของสัมมาทิฐิ ดังต่อไปนี้ สัมมาทิฐิ คือ มีความเห็นไม่วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผลการเช่นสรรพสิ่ง ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความดีและทำชั่วมี โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามีคุณ บิดามีคุณ โอปปาติกสัตว์มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง มีอยู่ในโลก”^{๑๒}

ในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก สัมมาทิฐิสสูตร ปรากฏข้อความว่า ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อใด พระอริยสาวกรู้ชัดอกุศลและรากเหง้าแห่งอกุศล รู้ชัดกุศลและรากเหง้าแห่งกุศล เมื่อนั้น แม้ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พระอริยสาวกรู้ชัดว่ามีสัมมาทิฐิ มีความเห็นตรง มีความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม มาสู่พระสัทธรรมนี้ กุศล เป็นอย่างไร

คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นกุศล

เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์ เป็นกุศล

เจตนางดเว้นจากการประพฤตินอกใจ เป็นกุศล

เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เป็นกุศล

เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด เป็นกุศล

เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ เป็นกุศล

เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ เป็นกุศล

การไม่เพ่งเล็งอยากได้สิ่งของของผู้อื่น เป็นกุศล

การไม่ปองร้ายผู้อื่น เป็นกุศล

สัมมาทิฐิ เป็นกุศลนี้เรียกว่า กุศล^{๑๓}

สัมมาทิฐิ นอกจากเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ๑๐ ประการแล้ว ยังหมายรวมถึงความเข้าใจถูกใน กรรมบถ หรือทางแห่งกรรม ที่เป็นไปในฝ่ายกุศลที่เรียกว่า กุศลกรรมบถ ที่มีมูลเหตุจาก อโลภะ อโทสะ อโมหะ อีกด้วย ฉะนั้นการเข้าใจเรื่องกุศลกรรมบถ ก็หมายถึงความเป็นสัมมาทิฐิด้วย

^{๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๑/๒๗๗-๒๗๘.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๘/๘๑-๘๓.

ตามที่ปรากฏใน สัมมาทิฏฐิสูตร^{๙๔} เมื่อบุคคลเข้าใจและปฏิบัติตามหลักสัมมาทิฏฐิแล้วจะมีผลคือ
ความเห็นถูกตามสภาวะความเป็นจริง ไม่มีความเห็นผิด ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องเป็นกุศล มี
เป้าหมายในชีวิตในการสะสมความดีเป็นประจำ เป็นอาจิณ เมื่อละโลกนี้ไปแล้วเป็นเหตุให้ไปสู่สุคติภูมิ

^{๙๔}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๙/๘๓.

บทที่ ๔

วิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์ถึงการประพตีกุศลกรรมบถทางกาย ทางวาจาและทางใจเพื่อพัฒนาชีวิตโดยอาศัยหลักการประกอบคุณงามความดีเป็นประจำสม่ำเสมอ เพื่อเป็นเหตุให้เกิดความสุขใจปัจจุบันและและเป็นผลในภพภูมิสูงสุดดีในภายข้างหน้า โดยการที่บุคคลได้กระทำกุศลกรรมบถเป็นประจำในการดำเนินชีวิตของตนเอง หรือ การที่บุคคลมีเจตนาอันแรงกล้าในการทำกุศลใดๆ แม้เพียงการกระทำกุศลเพียงครั้งเดียวแต่การกระทำนั้นรู้สึกประทับใจและหวนคิดเป็นประจำซึ่งก็จัดว่าเป็นกุศลอาจิณกรรม การประกอบกุศลเป็นประจำหรือหวนคิดถึงสิ่งที่เป็นกุศลที่ได้กระทำขึ้นนี้ เป็นการสั่งสมคุณงามความดีไว้ในขณะที่เป็นมนุษย์เมื่อสิ้นอายุขัยแล้วบุคคลที่สั่งสมกุศลกรรมบถเป็นประจำจะไปเกิดในภพภูมิที่ดี โดยในบทที่ ๔ นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างพระสูตร หรือ บุคคลที่ได้ประกอบ กุศลกรรมบถทางกาย วาจา ทางใจ อันได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก และ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยวิเคราะห์ในแต่ละข้อให้เชื่อมโยงเข้ากับหลักกรรมที่ได้วิจัยไว้ในบทที่ ๒ และ หลักกุศลกรรมบถที่ได้วิจัยไว้ในบทที่ ๓ เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของธรรมทั้งสองประการนี้โดยสอดแทรกแนววิธีการประพตีกุศลกรรมบถให้ไว้เป็นแนวทางไว้ในแต่ละข้อเพื่อจะเป็นแนวทางปฏิบัติในปัจจุบันสำหรับผู้สนใจโดยผู้วิจัยจะศึกษาและอ้างอิงจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นหลักดังนี้

๔.๑ การประพตีกุศลกรรมบถทางกายเพื่อพัฒนาชีวิต

การทำความดีทางกายเป็นเหตุให้กายของบุคคลนั้นสงบถ้าบุคคลนั้นทำความดีเป็นประจำไม่เคยหยุดทำในชีวิตประจำวันเป็นเหตุให้บุคคลมีความสุข เช่นบุคคลมีจิตอาสาพัฒนาสาธารณประโยชน์ บุคคลช่วยเหลือบุคคลอื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน บุคคลที่สร้างโรงพยาบาล บุคคลที่สร้างศาสนสถานเพื่อเป็นปฏิบัติธรรม บุคคลสอนกรรมฐานแก่บุคคลอื่น บุคคลที่ตักบาตรพระสงฆ์ บุคคลที่นุ่งสมาธิเป็นประจำเป็นต้น การทำความดีทางกายเหล่านี้ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ได้ทำให้ผู้เดือดร้อนดังข้อความในพระไตรปิฎกที่บันทึกเกี่ยวกับเกณฑ์การตัดสินความดีมีข้อความว่า “บุคคลทำกรรมใดแล้ว ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง อัมเอิบ ดีใจ เสวยผลกรรมอยู่ กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมดี”^๑ จะเห็นได้ว่าการทำความดีนั้นที่เรียกว่าความดีหรือบุญนั้นการกระทำนั้นตนเองมีความสุข

^๑ ชุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๘/๔๘.

หลังจากที่ทำได้แล้ว และคนอื่นก็มีความสุขไปด้วยเช่นการให้สิ่งของแก่บุคคล ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้รับ ไม่ว่าจะให้ข้าว ให้อาหารพาหนะ ให้อดดับไฟ ให้อภัยโทษ ให้อภัยโทษ ให้อภัยโทษ ถ้าทำเป็นประจำเรียกว่า กุศลอาจิณณกรรม หรือความดีที่ทำจนเป็นอุปนิสัยของบุคคลนั้น

ในพระไตรปิฎกมีข้อความบันทึกไว้เกี่ยวกับการให้ดังนี้ “บุคคลให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้อาหารพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทีปชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พ้นจากภัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรมชื่อว่าให้อมตะ”^๒

การประพฤติทางกายในทางที่ดีที่เรียกว่ากุศลนั้น ผู้วิจัยขอยกความประพฤติทางกายสุจริตในกุศลกรรมบถ ๑๐ ซึ่งได้แก่ วชิกรรม ๓ อันได้แก่ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ และการไม่ประพฤติผิดในกาม เป็นต้นทั้ง ๓ ข้อนี้จัดว่าเป็นกุศลกรรมบถในฝ่ายกายกรรมหรือเรียกว่า กายสุจริต ดังนั้นหากจะนำทั้ง ๓ ข้อนี้มาปฏิบัติให้เกิดเป็นการพัฒนาชีวิตแล้วก็ต้องปฏิบัติธรรมทั้ง ๓ ข้อเป็นประจำ สม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัยเคยชิน จึงจะเรียกว่าเป็นอาจิณณกรรมและพัฒนาชีวิตไปในทางที่ดีได้ เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ต้องมีเจตนาที่จะไม่เบียดเบียนสัตว์และความเมตตาต่อสัตว์ ประพฤติปฏิบัติทุกวันจนเป็นนิสัยเคยชิน โดยยึดถือเป็นกฎที่ปฏิบัติประจำเหมือนเราปฏิบัติตามกฎหมายเป็นต้น การไม่ลักทรัพย์สิ่งของของผู้อื่น ข้อนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทางกฎหมายบ้านเมืองจัดว่าการลักทรัพย์ผู้อื่นนั้นผิดกฎหมายมีโทษทางกฎหมาย และ การประพฤติผิดในกามได้แก่การมีสัมพันธ์กันคนที่มีคู่ครองแล้วก็มี ความผิดทางกฎหมายเช่นกัน หากเมื่อเราพิจารณาให้ดีแล้ว กุศลกรรมบถทางกายทั้ง ๓ ข้อนั้นหากละเมิดแล้วก็ผิดศีลธรรมมีผลในจิตใจเศร้าหมองในชาตินี้ และจัดว่าเป็นกรรมที่เป็นอกุศล ยิ่งกว่านั้นก็จัดเป็นความผิดในทางกฎหมายบ้านเมืองต้องรับโทษตามกฎหมาย หากผู้ปฏิบัติยึดถือเป็นข้อปฏิบัติที่เฝ้าระวังทั้ง ๓ ข้อนี้ จนเป็นนิสัยเคยชิน โดยทำเป็นประจำแล้วก็ส่งผลในด้านจิตใจ คือ จิตมีความสุข เพราะไม่ได้เบียดเบียนผู้อื่นในทางกาย

กุศลกรรมบถทางกายตามที่ผู้วิจัยได้ศึกษามี ๓ คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การงดเว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของ ของบุคคลอื่น และการไม่ประพฤติผิดในภรรยาหรือสามีผู้อื่น ทั้ง ๓ อย่างนี้ เมื่อเรามาพิจารณาให้ดีแล้วก็เป็นอย่างเดียวกับ สัมมากรรมมันตะ ซึ่งเป็น ๑ ใน มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งแปลว่าการกระทำชอบหรือการงานชอบ นั่นก็คือการงดเว้นจากกายทุจริต ๓ ประการนั้นก็คือ กุศลกรรมบถทางกายกรรม นั้นเอง ซึ่งทั้ง ๓ ข้อนั้น ผู้วิจัยจะทำการศึกษาในแต่ละข้อว่ามีวิธีการนำกุศลกรรมบถในแต่ละข้อนั้นมาปฏิบัติอย่างไรจนเกิดเป็นนิสัยประจำ ที่ทำให้เกิดเป็นความเคยชิน และยกตัวอย่างบุคคลที่ได้รับผลจากการประกอบกุศลกรรมบถทางกายจนก่อเป็นกุศลอาจิณณกรรมซึ่งเป็นการทำความดีอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ รวมทั้งวิเคราะห์ตามหลัก กรรมบถและกรรม และเสนอแนวทางการปฏิบัติกุศลกรรมบถทางกายเพื่อพัฒนาชีวิตในปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

^๒ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

๔.๑.๑ การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์

กุศลกรรมบถทางกายกรรมข้อที่ ๑ นั้นคือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ที่เรียกว่า ปาณาติบาตวิริตี นั้น ต้องใช้หลักธรรมที่งดเว้นจากการฆ่าเป็นสิ่งตรงกันข้ามกับ การฆ่าสัตว์ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ อันได้แก่ ความมีเมตตากรุณา เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตและฝึกฝนจิตให้มีความคุณเคยจนเป็นนิสัย ซึ่งหลัก เมตตา กรุณา นี้เป็นธรรมอันตรงกันข้ามกับ การเบียดเบียน การข่มเหงรังแก รวมถึงการฆ่าสัตว์ ฉะนั้นการปฏิบัติตนโดยการงดเว้นการฆ่าสัตว์เพื่อพัฒนาชีวิต ก็คือ การมีจิตเมตตา คือมีความรักต้องการให้เป็นสุข และ กรุณา มีจิตคิดสงสารต้องการให้พ้นจากความทุกข์ ในการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์นั้นคือการกระทำสิ่งตรงข้ามกับการฆ่าสัตว์นั้นก็คือการให้ชีวิตสัตว์ โอบอ้อมอารีต่อสัตว์ ไม่ใช่ความรุนแรงต่อสัตว์ทุกวิถีทาง โดยใช้หลัก การงดเว้น คือ วิริตี ๓ ประการ คือ การงดเว้นการฆ่าด้วยตนเอง การสมทานงดเว้นการฆ่าด้วยการรับศีลจากพระภิกษุ หรือการงดเว้นแบบประจวบเข้าคือมีสติงดเว้นจากการฆ่าทั้งทางตรงและทางอ้อมแม้จะไม่ตั้งใจไว้ก่อนแต่เมื่อจะฆ่าสัตว์ก็สามารถงดเว้นได้ และ การงดเว้นแบบเด็ดขาดแบบพระอรหันต์

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง ของความมีปกติมีนิสัย มีเมตตากรุณา ที่จะงดเว้นจากการทำร้ายเบียดเบียน ข่มเหงรังแกสัตว์ และงดเว้นการใช้ความรุนแรงทั้งปวง ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยจะยกตัวอย่างการประพฤติปฏิบัติเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหมด แต่เนื่องจากการบำเพ็ญเมตตาบารมีของพระองค์มีมากมาย จึงขอยกตัวอย่างในสมัยที่ท่านเกิดเป็นพระโพธิสัตว์สมัยที่ท่านเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีในพระเจ้า ๑๐ ชาติ ในชาติที่ ๑ เกิดเป็นพระเตมีย์ใบ้ พระองค์ทรงมีอุปนิสัย งดเว้นจากการฆ่าสัตว์อย่างเด็ดขาดและมีเมตตากรุณาเป็นอาจินณกรรม ซึ่งท่านบำเพ็ญเมตตาบารมีมาหลายภพหลายชาตินับไม่ถ้วนทรงสั่งสอนชาวโลกให้มีเมตตากรุณางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตลอดชีวิตของพระองค์ ซึ่งจะยกตัวอย่างในสมัยที่พระองค์เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์เตมีย์ เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องเมตตากรุณาเป็นอาจินณของพระองค์

เรื่องพระเตมีย์^๑ พระเตมีย์ชาติกเป็นหนึ่งในสิบเรื่องของทศชาติชาติก (๑๐ ชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ ก่อนจะมาเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ) ที่ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี ซึ่งหมายถึงการละกามคุณทั้ง ๕ (รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสที่น่าปรารถนา) มีเรื่องเล่าว่าเมื่อพระเตมีย์อายุได้เพียง ๑ เดือน ก็สามารถระลึกชาติได้ หลังจากที่เห็นพระบิดา คือพระเจ้ากาสิกราช ผู้ครองเมืองพาราณสีลงโทษประหารชีวิตโจร ๔ คน ทรงระลึกได้ว่า ก่อนตนมาเกิดได้เสวยสุขอยู่ในสวรรค์ แต่ก่อนหน้านั้นก็เคยตกนรกอยู่นานถึงแปดหมื่นปี เนื่องจากเคยเกิดเป็นพระราชาและได้ลงโทษตัดสินประหารชีวิตคนมาไม่ใช่น้อยด้วยเหตุนี้ จึงตั้งใจว่าจะไม่ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบิดา เลยแกล้งทำเป็นคนพิการง่อยเปลี้ย หุนหวกและเป็นใบ้อยู่ถึง ๑๖ ปี จนถูกพวกพราหมณ์โหราจารย์ใส่ร้ายว่าเป็นกาลกถิ์ ต้อง

^๑ ดูรายละเอียดใน, ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๓๘/๑๘๓., ขุ.ชา.อ. (ไทย) ๙/๓๙/๒๗-๒๘.

นำไปฝังทั้งเป็นเมื่อไปถึงป่ากรักริมพันจากพระนครแล้ว พระเทมีย์จึงแสดงตนว่าเป็นคนปกติ แล้วตรัสสั่งสอนนายสุนนทะคนข้าบริวารผู้ที่จะฝังตน จนเลื่อมใสต้องการบวชตามพระองค์ หลังจากนั้นพระเทมีย์ได้แสดงธรรมให้พระบิดาและผู้คนเป็นจำนวนมาก จนเกิดความเลื่อมใสต่างพากันออกบวช

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์สรุปได้ว่า พระเทมีย์ได้ประพฤติปฏิบัติตนในการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิดโดยเฉพาะการฆ่ามนุษย์เพราะรู้ว่าต้องได้เป็นกษัตริย์ครองราชย์ต่อจากบิดาแน่นอนเมื่อเป็นกษัตริย์แล้วก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องสั่งประหารโจรหรือผู้ที่กระทำความผิดร้ายแรง จะเห็นได้ว่าการที่ปฏิบัติโดยใช้หลักความอดทนจึงทรงอธิษฐานจิตให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวที่จะปฏิบัติตามอุบายนั้นคือ สร้างทำเป็นคนง่อย เป็นคนหูหนวก และเป็นใบ้ แม้จะถูกทดสอบอย่างไร ก็ไม่แสดงพิรุณให้ปรากฏยอมทนทุกข์ทรมาน โดยไม่ปริปาก นานถึง ๑๖ ปี ท่านจึงได้งดเว้นชนิดที่เรียกว่าเอาชีวิตเป็นเดิมพันเพื่อจะงดเว้นจากการฆ่าทั้งปวง ในหลักกุศลกรรมบถ ซึ่งเป็นการงดเว้น คือ วิรัติ ทั้ง ๓ คือ เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า (สัมปัตตวิรัติ) ซึ่งไม่ได้ตั้งสัจจะปฏิญาณไว้ก่อนแม้ว่าจะไม่ได้สมทานศีลในข้องดเว้นจากการฆ่าไว้ก่อน แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น หิริโศตปปะก็ทำให้เกิดในใจสามารถละเว้นชื่อว่ารักษาศีลข้องดเว้นจากการฆ่า จิตมุ่งมั่นใจการละเว้นประกอบด้วยสติ ในกรณีนี้ พระเทมีย์ได้ระลึกถึงอดีตชาติที่เคยเป็นกษัตริย์และสั่งประหารชีวิตคนทำให้ตนต้องตกนรกถึง ๘๐,๐๐๐ ปีในอดีตชาติทำให้ได้สำนึกหวนระลึกถึงสิ่งที่ตนทำเกิดหิริโศตปปะ ละอายในการฆ่า และ เกรงกลัวต่อบาป เมื่อเกิดในชาตินี้แม้ไม่ได้สมทานไว้ก่อนก็เมื่อระลึกถึงบาปที่ตนเคยทำในอดีตชาติได้ก็มีสติ จึงเรียกได้ว่าเว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า ข้อต่อมาคือ การงดเว้นจากการฆ่าโดยสมทาน (สมทานวิรัติ) “พระเทมีย์กุมาร” หรือพระเทมีย์ ขณะที่ทรงมีพระชนมายุได้ ๑ เดือน ทอดพระเนตรเห็นพระราชบิดารับสั่งลงโทษพวกรมหาโจร จึงทรงดำริว่า “ในอนาคตถ้าเราได้เป็นกษัตริย์ก็จะต้องสั่งให้เขียนตี หรือฆ่าฟันผู้อื่นเช่นเดียวกันและเมื่อตายไปก็ต้องตกนรกอย่างแน่นอน” จึงทรงอธิษฐานจิตให้มั่นคง ไม่หวั่นไหวที่จะปฏิบัติตามอุบายนั้น คือ สร้างทำเป็นคนง่อย เป็นคนหูหนวก และเป็นใบ้ เพื่อที่จะไม่ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบิดา แม้จะถูกทดสอบอย่างไร ก็ไม่แสดงพิรุณให้ปรากฏ ยอมทนทุกข์ทรมานโดยไม่ปริปาก ข้อที่ ๓ เว้นได้โดยเด็ดขาด (สมุจเฉทวิรัติ หรือ เสตฺขมาตวิรัติ) คือมีความเพียรอดทน มีจิตใจมุ่งมั่นเพราะเหตุโทษในการฆ่า ปฏิบัติต่อเนื่องเป็นประจำสม่ำเสมอ ติดต่อกันถึง ๑๖ ปี เมื่อวิเคราะห์ทางเรื่องอาจิณณกรรมและกุศลกรรมบถทางกาย

จะเห็นได้ว่าการกระทำของพระเทมีย์เป็นการปฏิบัติที่ต่อเนื่องจนเป็นนิสัย เพื่อที่จะงดเว้นจากการฆ่าจนเป็นอาจิณณกรรม และถ้าจะวิเคราะห์ถึงองค์ของการฆ่าสัตว์นั้น ๕ ประการคือ ๑. สัตว์มีชีวิต(ปาโณ) ท่านรู้ว่าพวกโจนที่ทำความผิดที่ถูกพระราชาสั่งประหาร เป็นสิ่งมีชีวิต รักตัวกลัวตายเหมือนกัน, ๒. รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต(ปาณสญฺญตา) ท่านรู้ว่าเมื่อตนได้เป็นพระราชาก็ต้องสั่งฆ่าพวกโจนนั้นซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตเป็นบาปมากกว่าฆ่าสัตว์, ๓. มีจิตคิดจะฆ่าให้ตาย (จวรกจิตติ) ท่านไม่มีจิตคิดจะฆ่าโดยสิ้นเชิงแต่มีจิตคิดจะงดเว้นจากการฆ่าโดยใช้การ สมทาน อธิษฐานจิตอย่างมั่นคงและปฏิบัติโดยใช้

สมทานวิริติ , ๔ พยายามฆ่า คือการลงมือฆ่า (อุปทุกโม) ในข้อนี้ท่านไม่มีความพยายามฆ่าแต่ในทางกลับกันคือการงดเว้นความพยายามหรือลงมือฆ่าอย่างเด็ดขาด โดยการแสดงเป็นคณพิการเพื่อที่จะไม่ได้เป็นกษัตริย์(เพื่อที่จะไม่ต้องสั่งให้ลงโทษทัณฑ์และประหารชีวิตมนุษย์จึงอดทนปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนานถึง ๑๖ ปีเรียกว่า การงดเว้นอย่างเด็ดขาด (สมุจเฉทวิริติ หรือ เสตุฆาตวิริติ) และเมื่อพิจารณาการงดเว้นจากการฆ่า ๔ ประเภทที่เป็นหลักของกรรมบถและมีในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต กัมมปถวรรค ในปาณาติปาตีสสูตร มีข้อความว่า “เจตนาที่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ๔ ประเภท ในบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการย่อมดำรงอยู่ในสวรรค์เหมือนได้รับอัญเชิญประดิษฐานไว้”^๔

เมื่อวิเคราะห์ในกรณีของพระเทมีย์แล้วท่านมีเจตตาละเว้นจากการฆ่าสัตว์ เพราะท่านรู้โทษของการฆ่า และ ทราบประโยชน์ของการงดเว้นจากการฆ่า ดังนี้

๑. เพราะพระเทมีย์ รู้โทษของการฆ่าไม่ดี มีโทษต่อตัวเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นการทำลายผู้อื่นให้พินาศ และ ตัวเองก็มีจิตเศร้าหมอง ส่งผลให้ในปัจจุบันเกิดความทุกข์ในใจ ไม่เบิกบานใจ และในภพต่อไปต้องไปสู่ทุคติ

๒. เพราะพระเทมีย์ รู้ประโยชน์ของการงดเว้นจากการฆ่า คือ ไม่ก่อให้เกิดเวรในปัจจุบัน เป็นเหตุให้บรรลุนิพพานได้ง่าย และเมื่อสู่ภพต่อไปก็ไปสู่สุคติ

เมื่อท่านเห็นโทษและประโยชน์อย่างชัดเจน จึงตั้งในปฏิบัตินเพื่องดเว้นจากการฆ่าอย่างเป็นประจำสม่ำเสมอโดยไม่ย่อท้อ ดังนี้ ๑.ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เนื่องจากเห็นพระราชบิดาสั่งทำโทษผู้กระทำความผิดจึงเกิดความหวาดกลัวกรรม, ๒. ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เมื่อตอนที่พระเทมีย์อายุได้ ๑๖ ปี ได้ถูกใส่ร้ายจากพราหมณ์ทูลให้พระบิดาให้สารธินำไปฝังที่ชายป่า เมื่อพระองค์ได้บอกความจริงว่าไม่ได้เป็นคนงอยเปลี้ยหรือหูหนวกเป็นไข้ถึงเหตุที่ทำนั้นเพื่องดเว้นจากการฆ่า ทรมาน ชีวิตแล้วแสดงธรรมจนสารธินอบวชร่วมสำนักกับพระองค์แต่พระเทมีย์อยากให้พระบิดาและมารดาบรรลุนิพพานจึงต้องการให้มาหาตนในป่า ดังนั้นตรัสอุบายให้สารธิ์เอารถเปล่าไปคืนที่วังเพื่อทูลความจริงเพื่อพระบิดาและมารดาจะมาหาตนเพื่อฟังธรรม, ๓. เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เห็นได้จากการที่พระเทมีย์อดทนอยู่ถึง ๑๖ คืออดทนให้ตนเองเจ็บปวดจากการถูกทดสอบอย่างไร ก็ไม่แสดงพิรุณให้ปรากฏ ยอมทนทุกข์ทรมาน โดยไม่ปริปาก ดีกว่าหากตนได้เป็นกษัตริย์ เพื่อที่จะไม่ต้องสั่งลงโทษทรมาน หรือ สั่งฆ่ามนุษย์ คือให้ตนเองทรมานเพียง ๑๖ ปีในโลกมนุษย์ดีกว่าฆ่าสัตว์แล้วตกนรกซึ่งทรมานกว่า ๔. กล่าวสรรเสริญและประโยชน์ของการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เห็นได้จากเมื่อสารธิ์กลับไปทูลพระบิดามารดาในวังว่าพระองค์ไม่ได้เป็นคณพิการและได้บวชในป่า เมื่อพระบิดามารดาเสด็จไปพบพระเทมีย์เพื่อขอให้กลับไปครองราชย์สมบัติในวังและจะทรัพย์สินให้ทั้งหมด เมื่อแก่แล้วจะอนุญาติให้มาบวชเพราะการบวชเป็นเรื่องของคนแก่ แต่พระเทมีย์

^๔ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖๕/๓๘๒.

ตอบว่า การบวชเป็นเรื่องของคนหนุ่มเพราะเราไม่รู้ว่าจะตายตอนไหน ควรเร่งทำกุศลงดเว้นบาปกรรมทั้งปวง (รวมถึงการงดเว้นฆ่าสัตว์ด้วย) เพราะเมื่อเราตายลงสมบัติก็เอาไปไม่ได้ไม่มีประโยชน์ไม่เหมือนบุญกุศล จนพระบิดามารดาเห็นโทษของการครองเรือน ประชาชนเป็นอันมากตามบวชในสำนักของพระเทมีย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประโยชน์ในการงดเว้นการฆ่าสัตว์ในข้อนี้ เมื่อพิจารณาองค์ธรรมทั้งหมดแล้ว การกระทำของพระเทมีย์เพื่อที่จะงดเว้นจากการฆ่าถึง ๑๖ ปีนั้นจัดว่าเป็น การปฏิบัติตนเพื่องดเว้นจากการฆ่าสัตว์จนเป็นอาจิณณกรรม

ในชาติสุดท้ายที่จะตรัสรู้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในพระองค์มีจิตเป็นกุศลอาจิณณกรรมเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ตั้งแต่ในสมัยวัยเด็กวันหนึ่งเจ้าชายสิทธัตถะได้ออกไปเล่นอยู่ในอุทยาน ร่วมกับเด็กน้อยราชบริพาร ซึ่งเป็นเพื่อนเล่นของ พระองค์และบรรดาญาติพี่น้องรุ่นราวคราวเดียวกับพระองค์อีกหลายคน เจ้าชายเทวทัต ได้เสด็จไปพร้อมกับเจ้าชายสิทธัตถะเป็นผู้มีอัธยาศัยสุภาพเรียบร้อยดี เต็มไปด้วยความเมตตากรุณา ไม่เคยดูถูกดูหมิ่น ใครเลย ทั้งเป็นฝ่ายที่คอยช่วยเหลือผู้ที่มีทุกข์เสมอ ส่วนเจ้าชายเทวทัตนั้นมีนิสัยเกรง อิจฉาริษยา และโหดร้าย ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และในวันนั้น ก็ได้้นำเอาคันธนูและลูกศรไปด้วย และได้ยิงหงส์ ตัวหนึ่งซึ่งกำลังบินผ่านมาอยู่เหนือหัว ลูกศรที่ยิงไปได้ถูกปีกหัก ทำให้มันตกลงบนพื้นดินและมี บาดแผลใหญ่ เต็มไปด้วยความเจ็บปวด เจ้าชายสิทธัตถะได้วิ่งไปถึงหงส์ตัวนั้นก่อน และค่อยๆ อุ้มมันขึ้นอย่างระมัดระวัง พระองค์ได้ถอดลูกศร ออกจากปีกแล้วเอาใบไม้ที่มีฤทธิ์เย็นชุบให้ชุ่มแล้วนำไปใส่บาดแผลเพื่อให้เลือดหยุดไหลแล้วประคอง ลูบไล้ไปมาอย่างเบาๆ เจ้าชายเทวทัตรู้สึกขัดเคืองพระทัยเป็นอย่างยิ่งในการที่พระองค์มาแย่งหงส์ของ เจ้าชายเทวทัตไป จึงได้เรียกร้องให้เจ้าชายสิทธัตถะเอาหงส์คืนให้แก่เจ้าชายเทวทัตในฐานะ ที่พระองค์ เป็นผู้ยิง แต่เจ้าชายสิทธัตถะไม่ยอมคืนให้ เรื่องนี้จึงยังไม่ยุติอย่างไรก็ตามเจ้าชายสิทธัตถะได้ปฏิเสธที่จะมอบนกเจ็บตัวนั้นให้ โดยตรัสตอบว่าถ้าหากนกตัวนี้ตาย มันถึงจะเป็นของผู้ยิง แต่เมื่อมันยังมีชีวิตอยู่เช่นนี้ มันจะต้องเป็นของผู้ที่พยายามช่วยชีวิตของมันไว้ ดังนั้น พระองค์จึงไม่ยอมมอบให้ เจ้าชายเทวทัตยืนยันว่านกต้องเป็นของพระองค์ ผู้ที่ยิงมันตกลงมา ด้วยมือของเขเอง ในที่สุดเจ้าชายสิทธัตถะได้เสนอขึ้นว่า ข้อพิพาทกรณีนี้ควรที่จะต้องนำไปพิพากษา ตัดสินชี้ขาด ในศาลสูงสุดอันเป็นที่ประชุมของนักปราชญ์ทั้งประเทศ ฝ่ายเจ้าชายเทวทัตก็ยินยอมตาม ความเห็นของเจ้าชายสิทธัตถะในวันนั้น ได้มีประชุมวินิจฉัยปัญหาเกี่ยวกับหงส์ตัวนั้นขึ้น และได้มีการถกเถียงกันในที่ประชุม บางท่าน มีความเห็นอย่างหนึ่ง และบางท่านก็มีความเห็นอีกอย่างหนึ่ง มีท่านหนึ่งกล่าวว่าหงส์ตัวนี้ควรจะเป็น ของเจ้าชายสิทธัตถะ เพราะท่านได้ช่วยชีวิตมันไว้ อีกท่านหนึ่งว่าหงส์ตัวนี้ ควรเป็นของเจ้าชายเทวทัต เพราะเจ้าชายเทวทัตเป็นผู้ยิงมันตกลงมาได้ เมื่อมีเหตุผลต่าง ๆ กัน ดังนั้นการประชุมจึงยังไม่เป็นที่ สิ้นสุด จึงต้องได้พิจารณาต่อไปและในที่สุดทุกคนในที่ประชุมได้ลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ ด้วยถ้อยคำที่มีเหตุผลและเที่ยงธรรมของ นักปราชญ์ หนุ่มท่านหนึ่งให้ข้อคิดว่า " ชีวิตแน่นอนว่าต้องเป็นของผู้ที่พยายามช่วยเหลือ ชีวิตต้องไม่ตกเป็น ของผู้ที่หวังจะทำลาย " การตัดสินก็

เป็นอันว่า เจ้าชายสิทธัตถะก็ได้รับเอาหงส์ตัวนั้นไป ซึ่งพระองค์ได้ ช่วยให้มันพ้นจากความตาย เจ้าชายสิทธัตถะได้เอาใจใส่หงส์ตัวนั้นอย่างดีที่สุด จนกระทั่งบาดแผลของมันหายดีและได้ปล่อยมันไปสู่ความเป็นอิสระกลับคืนไปยังฝูงของมันที่สระน้ำกลางป่าลึก นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เจ้าชายเทวทัตก็มีความอาฆาตบาดหมางผูกใจเจ็บ และจงแค้นกับเจ้าชายสิทธัตถะ เรื่อยมาพระพุทธเจ้าทรงยับยั้งการฆ่าสัตว์และดำเนินการบูชาบุญโดยการฆ่าสัตว์ และห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเรื่อยมาดังปรากฏในหลายพระสูตรเช่น มตกถัตตชาดก^๕ มหากรรมวิภังคสูตร^๖ จูฬกรรมวิภังคสูตร^๗ ฯลฯ ตลอดชีวิตการสั่งสอนเวไนยสัตว์ของพระองค์ตลอด ๔๕ ปี การงดเว้นการฆ่าสัตว์จัดเป็นศีลข้อแรกที่พระองค์พึงสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ปฏิบัติตามเพราะพระองค์นั้นได้ทรงประพาศปฏิบัติต่อเนื่องกันมาหลายภพหลายชาตินับไม่ถ้วนก่อให้เกิดเป็นกุศลอาณัติกรรมในข้อการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตลอดชีวิตของพระองค์ ดังตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว

แนวทางปฏิบัติในการงดเว้นการฆ่าสัตว์เพื่อพัฒนาชีวิต เป็นการพัฒนาชีวิตทางกายกรรม เพื่องดเว้นจากการเบียดเบียนทำร้าย สำหรับการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์นั้นสามารถใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยอาศัยการปฏิบัติที่ต่อเนื่องจนเป็นนิสัยเคยชิน ดังขั้นตอนต่อไปนี้คือ

๑. มีเจตนางดเว้นจากการฆ่า โดยสร้างนิสัยของเราโดยการไม่เบียดเบียนสัตว์ ให้คิดว่าสัตว์ทุกชนิดเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บตาย เหมือนกันเรา อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์เหมือนกันกับมนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกเช่นเดียวกัน

๒. ไม่พยายามทำให้เกิดการทำลาย งดความรุนแรง โดยไม่เบียดเบียน ช่มเหง รังแก โดยไม่ใช้ความรุนแรงทุกชนิด จนถึงการฆ่าสัตว์มีชีวิตทุกชนิด จะทำให้จิตใจสงบ ไม่มีความรุนแรง

๓. มีเมตตาทางกายกรรม คือ มองสิ่งมีชีวิตทั้งหมดต่างก็มีจิตรักตัวกลัวตายเหมือนกันกับเรา ต่างชอบสุขเกลียดทุกข์ทั้งนั้น เราควรมีความรักโดยมีเมตตาต่อสัตว์และเพื่อนมนุษย์ทั่วไป เมื่อมีความรักความเมตตาต่อกันจะทำให้จิตใจเรามีความสุขไม่โกรธแค้นชิงชังต่อสิ่งที่ทำให้เราไม่พอใจ

๔. หมั่นทำอย่างเนื่องนิตย์ โดยนำหลักอาณัติกรรม มาใช้โดยทำให้เป็นประจำ บ่อยๆ จนเป็นนิสัยเคยชินโดยทำทุกๆวันจนเป็นนิสัยประจำ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ให้เป็นอาณัติกรรมก็จะเกิดขึ้นกันเราโดยใช้หลักเมตตากรรม นั่นจะทำให้เรามีจิตใจที่อ่อนโยนไม่ใช้ความรุนแรงทุกชนิดแก่สัตว์หรือกับบุคคลรอบข้างเป็นประจำจึงเป็นสิ่งที่ควรที่จะปฏิบัติให้ต่อเนื่องจนคุ้นเป็นนิสัยติดตัว เป็นเครื่องระลึกให้งดเว้นจากการเบียดเบียน ช่มเหง รังแก จนถึงการฆ่าสัตว์

^๕ คุรยละเอียดใน, ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๘/๘.

^๖ คุรยละเอียดใน, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๘/๓๕๗.

^๗ คุรยละเอียดใน, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๘/๓๕๘.

๔.๑.๒ การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการลักทรัพย์

การงดเว้นจากการลักทรัพย์เพื่อนำมาพัฒนาชีวิต ในข้อ อทินนาทานวิริติ นั้น จำเป็นต้องใช้องฺกัธรรมที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับ อทินนาทาน นั่นก็คือ หลีกจาละ หมายถึง การบริจาคหรือความเสียสละจากความสุขและผลประโยชน์ของตน รวมถึงการละจากกิเลส ทำให้เป็นผู้ที่มีใจกว้าง รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ร่วมกับผู้อื่นได้แก่การบริจาคทานว่าเป็นเรื่องสำคัญและควรพิจารณาให้เกิดจาละบ่อยๆ จนเป็นชีวิตประจำวัน เพราะจะเห็นได้ว่า ความเสียสละความเห็นอกเห็นใจของคนในสังคมยังมีน้อยลง แต่การเอาไรต์เอาเปรียบกันที่ส่งผลทำให้เกิด อทินนาทานนั้นเพิ่มขึ้นทุกทีในสังคม ดังนั้นผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์หัตถ์อย่างบุคคลที่บำเพ็ญจาละเป็นกิจวัตรประจำวันจนเป็นนิสัยก่อให้เกิดผลในปัจจุบันและเป็นแนวทางการประพฤติคุณธรรมบถทางภายในด้านการงดเว้นจากการลักทรัพย์ ดังตัวอย่างเช่น

เรื่องอนาถบิณฑิกเศรษฐี^๘ อนาถบิณฑิกเศรษฐี หรือ สุทัตตอนาถบิณฑิกคฤหบดี เป็นชาวสาวัตถีในสมัยพุทธกาล มีชีวิตร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า เดิมท่านมีนามว่าสุทัตตเศรษฐี เกิดในตระกูลของสุมนเศรษฐีผู้เป็นบิดา ท่านเป็นเศรษฐีที่ใจบุญ ชอบช่วยเหลือคนตกยาก ทำให้ท่านถูกเรียกจากชาวเมืองสาวัตถีว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี แปลว่า เศรษฐีผู้เป็นที่พึ่งของคนยาก (แปลตามศัพท์ว่า เศรษฐีผู้มิ่ก่อนข้าวให้กับคนที่ไม่มีที่พึ่ง)

อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ไปค้าขายและได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าที่เมืองราชคฤห์จนบรรลุเป็นพระโสดาบัน ท่านจึงมีศรัทธาสร้างวัดเขตวันมหาวิหารถวายแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเงินจำนวนมาก ท่านได้เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์อย่างดีมาก เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระพุทธเจ้าเสด็จประทับจำพรรษาที่วัดพระเชตะวันที่ท่านสร้างมากกว่าที่ประทับใด ๆ ถึง ๑๙ พรรษา

ท่านได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็น อุบาสกผู้เลิศในการเป็นผู้ถวายทาน เอตทัคคะในฝ่ายผู้เป็นทายกเมื่อการก่อสร้างพระอารามเสร็จแล้วได้กราบทูลอาราธนาพระบรมศาสดาพร้อมด้วย พระภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าประทับจัดพิธีฉลองพระอารามอย่างมโหฬารนานถึง ๙ เดือน ได้จัดถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีตแก่พระบรมศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ เมื่อพิธีฉลองพระอารามเสร็จสิ้นลงแล้วได้กราบอาราธนาพระภิกษุจำนวนประมาณ ๒๐๐ รูป ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตนทุกวันตลอดกาลอนาถบิณฑิกเศรษฐี ทำบุญโดยทำนองนี้ ทั้งให้ท่านแก่คนยากจน และการถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ จนกระทั่งทรัพย์สินเงินทองที่เก็บสะสมไว้ลดน้อยลงไปโดยลำดับ ทรัพย์ที่หาได้มาใหม่ก็ไม่เท่ากับจ่ายออกไป ภัตตาหารที่จัดถวายพระภิกษุสงฆ์ก็ลดลงทั้งคุณภาพและปริมาณ จนที่สุดข้าวที่หุงถวายพระก็จำเป็นต้องใช้ข้าวปลายแควียน กับข้าวก็เหลือเพียงน้ำผักเสี้ยนดอง ตนเองก็พลอยอดอยาก

^๘ ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๙๘/๙-๑๔.

ลำบากไปด้วย ถึงกระนั้นเศรษฐีก็ยังไม่ลดละการทำบุญถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ได้แต่กราบเรียนให้พระภิกษุสงฆ์ทราบว่า ตนเองไม่สามารถจะจัดถวายอาหารอันประณีตมีรสเลิศเหมือนเมื่อก่อนได้ เพราะขาดปัจจัยที่จะจัดหาพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นปุถุชนก็พากันไปรับอาหารบิณฑบาตที่ตระกูลอื่นที่ถวายอาหารมีรสเลิศกว่าขณะนั้นเทวดาคนหนึ่งผู้เป็นมิจฉาภิภูริ ซึ่งสิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูบ้านของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เทวดานั้นไม่เลื่อมใสพุทธศาสนา เบื่อระอาที่พระภิกษุสงฆ์เดินรอดซุ้มประตูเข้าออกทุกวัน เพราะในขณะที่ภิกษุสงฆ์เดินรอดซุ้มประตูนั้นตนไม่สามารถจะอยู่บนซุ้มประตูได้เพราะพระภิกษุมีสีลมมากกว่า เมื่อเห็นเศรษฐีกลับกลายมีฐานะยากจนลงเพราะทำบุญแก่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา จึงปรากฏกายต่อหน้าท่านเศรษฐีกล่าวห้ามปรามให้เศรษฐีเลิกทำบุญเสียเถิด แล้วทรัพย์เงินทองก็จะเพิ่มพูนขึ้นเหมือนเดิม ท่านเศรษฐีจึงถามว่า “ท่านเป็นใคร ?” “ข้าพเจ้าเป็นเทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของท่าน” “ดูก่อนเทวดาอันธพาล เราไม่ต้องการเห็น ไม่ต้องการฟังคำพูดของท่าน ขอท่านจงออกไปจากซุ้มประตูเรือนของเรา อย่ามาให้ข้าพเจ้าเห็นอีกเป็นอันขาด” เทวดาตกใจ ไม่สามารถจะอยู่ที่ซุ้มประตูเรือนของเศรษฐีได้อีกต่อไป กลายเป็นเทวดาไร้ที่สิงสถิตได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก เข้าไปหาเทวดาผู้มีศักดิ์สูงกว่าตนให้ช่วยเหลือ แต่ไม่มีเทวดาองค์ใดจะสามารถช่วยได้ เพียงแต่บอกอุบายให้ว่า “ทรัพย์เก่าของเศรษฐีจำนวน ๘๐ โกลี ซึ่งใส่ภาชนะฝังไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำถูกน้ำเซาะตลิ่งพังจมหายไปในสายน้ำ ท่านจงไปนำทรัพย์เหล่านั้นกลับคืนมามอบให้ท่านเศรษฐี แล้วท่านเศรษฐีก็จะหายโกรธยกโทษให้ และอนุญาตให้อยู่อาศัยที่ซุ้มประตูบ้านดังเดิมได้” เทวดาทำตามนั้น ได้นำทรัพย์เหล่านั้นมามอบให้เศรษฐีด้วยอำนาจฤทธิ์เทวดา เมื่อเศรษฐียกโทษให้แล้วได้อยู่ ณ สถานที่เดิมของตนสืบไป

เรื่องนี้วิเคราะห์ได้ว่า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้มีจิตที่บำเพ็ญทานเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เมื่อเอาเรื่องการทำกุศลเป็นประจำอย่างต่อเนื่องหรืออาจิณณกรรมมาพิจารณาแล้วท่านได้ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์เป็นประจำวันละ ๒ เวลา เป็นการอุปถัมภ์ พระศาสนา และท่านได้ตั้งโรงทานสำหรับให้อาหารแก่คนยากจน ซึ่งเป็นแบบอย่างโรงทานที่พบเห็นกันในทุกวันนี้ ท่านได้ตั้งใจให้ทานตลอดระยะเวลาทั้งชีวิตของท่าน จนเป็นนิสัย เคยชิน ซึ่งการให้ทานนั้นเป็นเรื่องที่ท่านต้องทำอย่างปกติทุกวัน จนชื่อเสียงการเป็นผู้บริจาคทานทำให้ท่านได้รับสมญานามว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี แปลว่า เศรษฐีผู้เป็นที่พึ่งของคนยาก (แปลตามศัพท์ว่า เศรษฐีผู้มัก้อนข้าวให้กับคนไม่มีที่พึ่ง) ทั้งที่ท่านเองมีชื่อว่า สุทัตตอนาถบิณฑิกคฤหบดี แต่เป็นเพราะที่ท่านมีจาคะปกติเป็นให้ทานเป็นอาจิณชาวมืองทั่วไปจึงตั้งชื่อให้ท่านใหม่ เพราะเป็นที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปว่า ท่านมีอุปนิสัย ชอบทำบุญบำรุงศาสนา และ ช่วยเหลือให้ทานแก่คนยากจน แม้ในขณะที่ท่านยากจนลงก็ยังไม่หยุดถวายทานแก่อาหารที่ถวายประณีต น้อยลงเท่านั้น เพราะว่าท่านได้ทำทานจนเป็นนิสัยเคยชิน จัดว่าเป็นกุศลอาจิณณกรรมในการบริจาคทานซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการลักทรัพย์ผู้อื่นเพราะท่านประพฤติตน ตามหลักจาคะและบำเพ็ญทานเป็นอาจิณ จึงจัดว่าเป็น อทินนาทานวิริติ คือการงดเว้นจากการลัก

ทรัพย์จนเป็นอาจินณกรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับ อทินนาทานโดยสิ้นเชิง เมื่อวิเคราะห์โดยเจตนา ๓ ประการนั้น โดยยกตัวอย่างตอนที่ท่านขอซื้อที่ดินเพื่อสร้างวัดเซตวัน โดยเจตนาก่อนถวายทาน ท่าน เห็นว่าร่มรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม เจตนาในขณะที่ถวายแม้จะยากลำบากในการติดต่อซื้อที่ดินโดยเจ้าของที่ดินให้นำเงินมาปูเท่าพื้นที่ที่จะซื้อท่านก็ความเพียรที่จะทำ เจตนาหลังถวายทาน เจ้าของที่ดินเห็นความเพียรของท่านจึงร่วมบริจาคที่ดินบางส่วน อนาคตบัณฑิตเกรงกลัวชวณชวยเพื่อซื้อที่ดินทำวัดถวายพระพุทธรูปเจ้าแต่เมื่อทำสำเร็จแล้วกลับให้เกียรติเจ้าของที่ดินคือเจ้าเซต เป็นชื่อวัดเซตวัน เห็นได้ว่าท่านมี จาคะ และรักการทำบุญให้ท่านจะเป็นนิสสัยทำบุญด้วยใจบริสุทธิ์ไม่ได้ทำบุญเพื่อเอาหน้า หรืออวดคนอื่น ๆ และเมื่อวิเคราะห์ตามหลัก ๔ ประการของกรรมบถคือ ๑. บริจาคทานด้วยตนเอง (ท่านทำเป็นนิสสัย เป็นกิจวัตร) ๒. แนะนำให้ผู้อื่นทำทาน (ได้แนะนำครอบครัวและเพื่อนฝูงในการทำทานตลอดชีวิต และมอบหมายงานดูแลพระสงฆ์ให้ลูกสาว ๒ คนชื่อ มหาสุภัททา และ จุลสุภัททา) ๓. กล่าวประโยชน์การบริจาคทาน (แม้ว่าเทวดาจะคัดค้านท่านกลับไล่เทวดาเสียเพราะท่านเห็นประโยชน์ในการบริจาคทาน ๔. มีความยินดีในการทำทาน (ท่านมีความยินดีในการทำทานเป็นอาจินณเรียกว่ามีใจหมกมุ่นในการดูแลเรื่องอาหารให้กับพระสงฆ์ ทั้งๆที่ใกล้ชิดกลับพระพุทธรูปเจ้ามีโอกาสฟังธรรมให้บรรลุนิพพานขั้นสูงได้แต่ท่านปฏิบัติในการเป็นทาสผู้อุปัชฌาย์อย่างเคร่งครัด เมื่อท่านใกล้สิ้นใจได้ฟังธรรมของพระสาธุบุตรถึงกลับกลืนน้ำตาไว้ไม่หยุดเพราะไม่เคยฟังธรรมอันปราณีตมาก่อนส่งผลให้ได้โสดาบันเพราะความที่อนาคตบัณฑิตเกรงกลัว เป็นผู้มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว ฝึกฝนในการทำบุญให้ท่าน ไม่มีผู้ใดจะเปรียบเทียบกับได้ พระพุทธรูปองค์ยกย่องท่านในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลาย ในฝ่าย ผู้เป็นทาส

แนวทางปฏิบัติในการงดเว้นจากการลักทรัพย์ให้เพื่อเป็นการพัฒนาชีวิตทางกายกรรม โดยการงดเว้นจากการลักทรัพย์นั้นสามารถใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ โดยอาศัยการปฏิบัติที่ต่อเนื่องจนเป็นนิสัยเคยชิน ดังขั้นตอนต่อไปนี้คือ

๑. ใช้หลัก วิริตี คือการงดเว้นโดยการตั้งสัจจะคือ สมาทานวิริตีเพื่องดเว้นทุจริตทางกาย ทำให้อิ่มใจ ระลึกรู้ถึง อาณิสสของการงดเว้นจากการลักทรัพย์เป็นประจำ จะทำให้ มีจิตใจเบิกบานในกุศลของตนและเป็นที่ระลึกถึงคุณงามความดีของตน

๒. ปฏิบัติตนโดยใช้หลัก จาคะ การเสียสละการบริจาคทานเพื่อขจัดความเห็นแก่ตัวออกจากจิตใจ ทำอย่างสม่ำเสมอ ให้เป็นนิสัย จนเคยชิน ตามฐานะที่ตนทำได้ เมื่อรู้จักเสียสละให้ผู้อื่น ความอยากได้ในทรัพย์สินของผู้อื่นก็ไม่เกิดขึ้น โดยยึดหลักเจตนา ๓ ประการ ในหลักกรรมบถ คือ เจตนาก่อนการกระทำ,เจตนาขณะกระทำ และ เจตนาหลังกระทำ

๓. ปฏิบัติตนโดยการหาเลี้ยงชีพโดยชอบ โดยใช้หลักสัมมาอาชีพะมาประยุกต์และประกอบอาชีพที่ไม่เป็นมิถฉาอาชีพ ได้แก่ การค้าขาย ๕ ชนิด คือ ไม่ค้ามนุษย์,ไม่ค้าสัตว์เพื่อฆ่าทำอาหาร,ไม่ค้าอาวุธสำหรับคร่าชีวิต,ไม่ค้ายาพิษ,ไม่ค้าสุราและยาเสพติดให้โทษทุกชนิด

๔.๑.๓ การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม

ในการประพฤติดินปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่งดเว้นจากการประพฤติดินในกามเพื่อพัฒนาชีวิตของทางกายนั้น ต้องใช้องค์ธรรม ที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับ กามเมสุมิฉฉาจาร เพื่อก่อให้เกิด การงดเว้นการประพฤติดินในกาม กามเมสุมิฉฉาจารวิริติ ธรรมข้อนี้ก็คือ สทธารสันโดษ ซึ่งหมายถึง ความพอใจด้วยภรรยาของตน หรือความยินดีเฉพาะภรรยาของตน สทธารสันโดษเป็นหลักของการครองเรือนของผู้ชายที่มีภรรยาแล้ว เป็นคุณธรรมของคู่สมรส สามีภรรยาที่อยู่ด้วยกันด้วยความสันโดษแล้วจะไม่มีเรื่องทะเลาะหรือ ผิดใจกัน อันเป็นชนวนของการหย่าร้างที่ถือเป็นการล่มสลายของสถาบันครอบครัว คู่สมรสที่ ถือสันโดษในคู่ของตนเองจะมีแต่ความสุข เพราะต่างคนต่างพอใจในคู่ครองของตน สามีก็พอใจใน ภรรยา ภรรยาก็พอใจในสามี จึงอยู่ด้วยกันอย่างมั่นคงและสันติสุข สทธารสันโดษนี้จัดเป็น พรหมจรรย์อย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา และการที่จะประพฤติดินปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่งดเว้นจากการประพฤติดินในกามจนเป็นประจํา สม่ําเสมอได้นั้นจำเป็นต้องมีความสุขในคู่ครองซึ่งต้องมีหลักการปฏิบัติการสงเคราะห์สำหรับสามี-ภรรยาตามหลักทศ ๖ เป็นต้น

ตัวอย่างหญิงผู้ที่ซื่อสัตย์ต่อสามี (ปฐมปติพพาวิมาน)^๙ และในอรรถกถาปฐมปติพพาวิมาน ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ

ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี ในกรุงสาวัตถีนั้นสตรีผู้หนึ่งได้เป็นผู้ปฏิบัติสามี นางคล้อยตามสามี อดทน ถือโอวาทสามีโดยเคารพ แม้โกรธก็ไม่หุนหันพลันแล่น ไม่พูดคำหยาบ พูดแต่เรื่องจริง มีความเชื่อและเลื่อมใส และให้ทานตามควรแก่ทรัพย์สมบัติ นางเกิดเป็นโรคบางอย่าง ก็ตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ ต่อมา ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวจาริกไปในเทวโลก พบเทวดาองค์นั้นซึ่งกำลังเสวยสมบัติอย่างใหญ่ จึงเข้าไปใกล้ๆ เทวดาองค์นั้นมีอัปรพหนึ่งแวดล้อม มีอศภาพประดับด้วยเครื่องอลังการ มีภาระประมาณ ๖๐ เล่มเกวียน ไข้วด้วยเศียรเกล้า ใกล้ๆ เท้าพระเถระแล้วยืน ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง แม้พระเถระ เมื่อจะถามบุญกรรมที่นางทำไว้ จึงกล่าวว่า นกกระเรียน นกยูง หงส์และดุเหว่า ล้วนเป็นทิพย์ ส่งเสียงไพเราะ ชุมนุมกันอยู่ วิมานนี้เต็มไปด้วยบุปผชาติ นารีธรรม วิจิตรเป็นอันมาก ทั้งเทพบุตรทั้งเทพธิดาก็มาคบหาสมาคมกัน ท่านจึงถามเทพีผู้มีอานุภาพมาก เหล่าเทพผู้มฤตย์ก็สำแดงฤทธิ์ มีรูปเป็นอันมาก และเทพอัปรพเหล่านี้ก็พอร่าแซ่ร้องและรีนเริงกันรอบๆ เทพีผู้มีอานุภาพมาก ท่านก็บรรลุมฤตย์แล้ว ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ เทวดาองค์นั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาโดยอาการที่ท่านถาม ถึงกรรมที่มีผลดังนี้ เทวดาองค์นั้นกล่าวตอบว่า ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ดีฉันชื่อตรงต่อสามี ไม่นอกใจ ถนอมใจสามีเหมือนมารดาถนอมบุตร ดีฉันแม่โกรธ ก็ไม่กล่าวคำหยาบ

^๙ ดูรายละเอียดใน, ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๙๓-๑๐๐/๑๖-๑๗.

ตีฉันทั้งอยู่ในสัจจะ ละคำเท็จ ยินดีในทาน ขอบอุทิศตน สงเคราะห์คนอื่น มีจิตเลื่อมใส ในพระรัตนตรัย เมื่อบริจาคข้าวน้ำก็ได้ ถวายเป็นทานอย่างไพบูรณ์ โดยเคารพ เพราะบุญนั้น วรรณะของตีฉันทั้งเป็นเช่นนั้น เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ตีฉันทั้ง และโภคะทุกอย่าง ที่น่ารักจึงเกิดแก่ตีฉันทั้ง ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ตีฉันทั้งขอบอก แก่ท่าน ตีฉันทั้งครั้งเกิดเป็นมนุษย์ไม่เคยนอกใจสามี ตีฉันทั้งจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองเช่นนี้ และวรรณะ ของตีฉันทั้งจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จากตัวอย่างเรื่องหญิงผู้ซึ่งสัตย์ต่อสามี วิเคราะห์ตามหลักอาจินณกรรมเพื่อพัฒนาชีวิตได้ว่า เมื่อมีชีวิตอยู่นางปฏิบัติกุศลกรรมบถทางกายข้องดเว้นจากการประพฤติดิถีในกาม ตลอดชีวิต โดยยึดหลัก ความพอใจในคู่ครองของตน (สทาร์สันโดษ) และ การไม่ละเมิดคู่ครองคนอื่น จัดว่าเป็นกุศลอาจินณกรรมในข้องดเว้นจากการประพฤติดิถีในกาม และ หากมองในทางกรรมบถคือ ต้องใช้ข้อบังคับของ กามะสุมิฉฉาจารย์ ทั้ง ๔ ประการเป็นเครื่องตัดสิน นั้นได้แก่ ๑. วัตถุที่ไม่ควรถึงหรือบุคคลต้องห้าม (อคมนียัตถุ) เมื่อนางเป็นผู้ซึ่งสัตย์ต่อสามีตัวเองแล้ว ไม่มีใจไปข้องแวะกับชายอื่นอันบุรุษต้องห้ามนั้นก็มิเกิดขึ้นเพราะนางถือหลักสัจจะตลอดชีวิตตามที่ตอบกับพระโมคคัลลานะ, ๒. มีจิตคิดจะเสพในบุคคลต้องห้าม (ตสสี เสวนจิตต) นางไม่มีจิตคิดจะเสพบุคคลต้องห้ามคือชายอื่นที่ไม่ใช่สามี เพราะนางถือหลัก สัมปัตติวิริติ คือมีสติงดเว้นด้วยตนเองแม้เกิดเห็นเฉพาะจึงทำให้นางรักษา สทาร์สันโดษได้อย่างเป็นประจำตลอดชีวิต ในข้อความที่ตอบกับพระโมคคัลลานะว่า “ตีฉันทั้งชื่อตรงต่อสามี ไม่นอกใจ ถนอมใจสามีเหมือนมารดาถนอมบุตร” เห็นได้ว่าความรักที่นางมอบให้สามีเป็นความรักเปรียบเหมือนแม่มีต่อลูก ซึ่งในประเภทภรรยาทั้ง ๗ ประเภทที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐก-นวกนิบาต ในพระสูตรชื่อ “ภริยาสูตร”^{๑๐} ภรรยาที่เปรียบเสมือนแม่นั้นประเสริฐที่สุดใน ๗ จำพวก, ๓. ความพยายามในอันเสพหรือลงมือทำ(เสวนปปโยโค) นางไม่มีความพยายามในการนอกใจสามีเพราะนางถือเจตนา ๓ ของกรรมบถทางกาย คือ เจตนาไม่ประพฤติดิถีในกาม ทั้งก่อนหน้า ในระหว่าง และลับหลัง ๔. การร่วมประเวณีนั้นสำเร็จ (มคเคนมคคปฏิบัติ) การร่วมประเวณีกับชายอื่นนั้นไม่สามารถสำเร็จได้ไม่โดยสามารถจะเกิดขึ้นได้เลย เพราะไม่มีปัจจัย ๓ ข้อข้างต้นสนับสนุนการกระทำของนางจึงเป็นกุศลกรรมบถ เพราะได้ประพฤติกการงดเว้นความประพฤติดิถีในกาม กามะสุมิฉฉาจารย์วิริติ และเจตนา ๓ ของกุศลกรรมบถทางกาย และนางได้ปฏิบัติต่อสามีอย่างสม่ำเสมอเรื่อยมาอย่างสม่ำเสมอ จึงเรียกได้ว่าเป็น การงดเว้นจากการประพฤติดิถีในกามให้เป็นอาจินณกรรม คือ กระทำอย่างเป็นประจำ บ่อยๆ ส่งผลให้มีชีวิตเป็นปกติสุขในการครองเรือน เมื่อในปัจจุบันก็มีความสุขเพราะไม่นอกใจและชื่อสัตย์ต่อสามีทั้งต่อหน้าและลับหลังส่งผลให้ครอบครัวอบอุ่นมีความสุข แม้สิ้นชีวิตไปแล้ว สิ่งที่นางกระทำอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ส่งผลให้นางไปเกิดในเทวโลก ตามหลักฐานใน พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ปฐมปติพพตาวิมาน ตามที่ได้ยกตัวอย่างมา

^{๑๐} อก.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๒๔.

แนวทางปฏิบัติในการงดเว้นจากการประพฤตินอกใจในยามเพื่อพัฒนาชีวิต สามารถกระทำได้โดยใช้หลักการต่อไปนี้

๑. ปฏิบัติตนเป็นผู้เคร่งครัดในสทาร์สันโดซ ในจิตใจ คำว่า สทาร์สันโดซ มิได้มุ่งถึงเฉพาะยินดีด้วยภรรยาของตนซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับฝ่ายชายเท่านั้น แต่ท่านหมายความว่าฝ่ายหญิงด้วย คือ หมายเอาความยินดีด้วยภรรยาและสามีของตนๆ นั้นเองที่ท่านสอนอย่างนี้เพราะต้องการให้เว้นจากหนทางแห่งความเสื่อม ในเมื่อไม่มีคุณธรรมข้อนี้แล้วนอกจากจะทำให้ละเมิดศีลข้อ กามสุมิฉฉาจารแล้วยังเป็นเหตุให้ถลาลงไปสู่อบายมุข คือ ความเป็นนักเลงหญิง หรือฝ่ายหญิงริบชู้ผู้ชายอื่นนอกจากสามีตน ในการประพฤตินอกใจ สทาร์สันโดซ ให้เป็นนิสัยเคยชิน เป็นประจำสม่ำเสมอแล้วนอกจากจะไม่มีปัญหาครอบครัวแตกแยก นอกจากนี้ ในในมหาธรรมปาลชาดก ยังกล่าวว่าจะมีอาณิสงค์ ไม่เสียชีวิตในวัยหนุ่มสาวเข้าถึงวัยชราเท่านั้นจึงตาย ดังข้อความที่ปรากฏว่า “เราทั้งหลายไม่นอกใจภรรยา และภรรยาก็ไม่นอกใจพวกเรา เราประพฤติพรหมจรรย์ (คือไม่ข้องแวะ) ในหญิงอื่นนอกจากภรรยาของเราเพราะฉะนั้นพวกเราจึงไม่ตายตั้งแต่ยังหนุ่มสาว”^{๑๑}

๒. การปฏิบัติให้ความรักยั่งยืนโดยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ตามหลักหลักทศ ๖ ได้แก่ ทศเบื้องหลัง การที่สามีและภรรยาดูแลซึ่งกันและกัน ซึ่งมีปรากฏในมงคลข้อที่ ๑๓ เป็นการสงเคราะห์ภรรยาและสามี ในมงคลชีวิต ๓๘ ประการ โดยสามีพึงประพฤติต่อภรรยาของตน โดยมีหลัก ๕ ประการดังนี้ คือ นับถือ ยกย่องสมฐานะภรรยา, ไม่ดูหมิ่น, ไม่นอกใจ, มอบความเป็นใหญ่ในบ้านบ้านให้, หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญ ตามโอกาส^{๑๒} ส่วนภรรยาก็พึงปฏิบัติ ต่อสามีโดยยึดหลัก ๕ ประการดังนี้ เมื่อสามียกความเป็นใหญ่ในบ้านให้จัดการ ก็ต้องจัดการงานบ้านให้เรียบร้อย , สงเคราะห์ญาติมิตรฝ่ายสามีและฝ่ายตนด้วยดี, ไม่นอกใจ, รักษาสมบัติที่สามีหามาได้, ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๓. ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อคู่ครอง คือ ช่วยเหลือกันทางด้านร่างกาย และทางด้านใจคือการเตือนสติให้สำนึกในความผิดชอบชั่วดี ต่างฝ่ายหากมีความรู้ความสามารถ ก็นำความรู้ความสามารถที่มีอยู่นั้นมาช่วยเหลือกัน ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกันในทุกด้าน เมื่อรู้ว่าอะไรดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ก็นำมาเล่าสู่กันฟัง พยายามศึกษาหาความรู้ทางธรรม เอาใจมาเกาะกับธรรม

๔. ประพฤติตัวให้เหมาะสมเสมอต้นเสมอปลาย เป็นพ่อบ้านก็ประพฤติปฏิบัติตัวให้สมกับเป็นพ่อบ้านตามหลักการสงเคราะห์ภรรยา ๕ ประการในมงคลสูตรข้อที่ ๑๓ เป็นแม่บ้านก็ประพฤติตัวให้สมกับเป็นแม่บ้านหลักการสงเคราะห์สามี ๕ ประการเช่นกัน ต่างคนต่างก็วางตัวให้เหมาะสม

^{๑๑} ชู.ชา. (ไทย) ๒๗/๔๗/๓๓๙.

^{๑๒} ตูรายละเอียดยใน มง.ที.อ. (ไทย) ๑/๓๘๖/๓๗๗-๓๗๘.

กับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทั้งในบ้านและนอกบ้านกันทั้ง ๒ ฝ่าย จะทำให้เกิดความรักใคร่ซึ่งกันและกันทั้งนี้ควรใช้หลัก วิธีที่ ๓ ประการควบคู่ด้วย

๕. ใช้หลักทริโอดตบะในชีวิตคู่ การการเกรงกลัวและละอายต่อบาป ในการใช้ชีวิตคู่ซึ่งนำมาเป็นคุณธรรมของผู้ครองเรือน ไม่ให้คิดนอกใจเมื่อจิตจะคิดก็ก่อให้เกิดความละอายและเกรงกลัวต่อบาปและนึกถึงสิ่งชั่วร้ายที่จะตามมา

๔.๒ การประพฤติกุศลกรรมบถทางวาจาเพื่อพัฒนาชีวิต

การทำความดีทางวาจานั้น หรือ เรียกว่า วชิสุจริต ๔ คือการไม่พูดโกหก, การไม่พูดส่อเสียด, การไม่พูดคำหยาบ, และ การไม่พูดเพื่อเจ้อ ทั้ง ๔ ประการนี้ท่านจัดเป็นสัมมาวาจา ซึ่งเป็นหนึ่งใน มรรคมืองค์ ๘ ประการ โดยสัมมาวาจาที่บัญญัติเป็นกุศลกรรมบถ ๑๐ ในมหาจัตตารัสกสูตร^{๑๓} ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า คือ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อ และในมงคล ๓๘ ประการ นั้น วชิสุจริตก็จัดอยู่ในมงคลข้อที่ ๑๐ คือ วาจาสุภาชิตด้วยการประกอบวชิสุจริตทางวาจา ๔ ประการ เป็นการพัฒนาชีวิต

๑. ละมุสาวาท โดยเว้นจากการพูดเท็จ เมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ เมื่อรู้ก็บอกว่ารู้ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้ไม่ว่าเพราะเหตุแห่งตนเอง เหตุเพราะผู้อื่นหรือเหตุเพราะเห็นแก่อามิสสินจ้างใดๆจะเป็นการพัฒนาชีวิตให้เป็นผู้ที่งดเว้นจากการโกหก เป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือในสังคมเพราะทำให้ผู้อื่นรู้เป็นผู้ที่มีวาจาสัตย์ คือเป็นคนพูดจริงทำจริง เชื่อถือได้

๒. ละปิสุณวาจา โดยเว้นจากการพูดส่อเสียด ไม่พูดเพื่อ ทำลายคน พูดให้สมานคนที่แตกร้างกัน ส่งเสริมคนที่สมัครสมานกัน ยินดีในความสามัคคีชอบกล่าวถ้อยคำที่ทำให้คนสามัคคีกันจะเป็นการพัฒนาชีวิตให้เป็นผู้ที่มีวาจาเป็นไปในทางสามัคคีปรองดอง สมานรอยร้าวของกลุ่มคน ไม่ให้แตกแยกกัน เพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนในระดับที่ต่างๆกัน

๓. ละผรุสวาจา โดยเว้นจากวาจาหยาบคาย กล่าวถ้อยคำที่ ไม่มีโทษ รื่นหูน่ารัก จับใจ สุภาพเป็นที่พอใจและชื่นชมของพหูชน จะเป็นการพัฒนาชีวิตให้เป็นผู้ปฏิบัติเป็นคนที่มีความน่ารักใคร่แก่ผู้อื่นเพราะพูดโดยคำสุภาพอ่อนหวาน ก่อให้เกิดเมตตาจิตต่อบุคคลอื่น ทั้งทำให้บุคคลที่พูดมีความอ่อนโยน พูดด้วยความเมตตาไม่มีความโกรธในจิตใจ

๔. ละสัมผัปปลาปะ โดยเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อพูดถูกกาล พูดคำจริง พูดเป็นธรรม พูดเป็นวินัย พูดเป็นอรรถ (ประโยชน์) จะเป็นการพัฒนาชีวิตให้เป็นผู้ปฏิบัติได้พัฒนาตนเพราะพูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ทำให้ไม่เสียเวลาเปล่าเพราะมีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง และพัฒนาชีวิตตนเองในการพูดในธรรมและประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น เช่น การแสดงธรรม เป็นต้น และเป็นการงดจากการพูดมา ซึ่งการพูดมาก มีโทษ ๕ อย่าง ๑. ย่อมต้องเปลืองพูดปด แน่นนอน

^{๑๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๘๖/๑๔๙.

๒. ย่อมต้องเปลอพุดส่อเสียด ยุให้แตกร้าว ๓. ย่อมต้องเปลอพุดคำ หยาบ ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม ๔. ย่อมต้องพูดเพื่อเจ้อ ๕. และเมื่อคราวสิ้นชีพแล้วย่อมเข้าถึงอบายภูมิทุกคติ วินิบาต ถึงนรก คือความลุ่มจมตกต่ำ ยิ่งพุดมาก ก็ต่ำมากไปเรื่อยๆ^{๑๔}

ซึ่ง วจีสุจริต หรือ กุศลกรรมบถทางวาจานั้นจัดเป็น สัมมาวาจา เป็นการพัฒนาชีวิตของตนเองให้อยู่ในขอบเขตของการไม่พุดเท็จ ไม่โกหกไม่หลอกลวงพุดอย่างไม่มี มารยาสาโดย แสร้งแกล้งพุดไม่พุดคำหยาบคาย ไม่พุดคำ ส่อเสียด ให้เกิดความแตกร้าวมัคคีไม่พุดจาเพื่อ เจ้อหาสาระมิได้ เข้าทำนองว่า “พุดได้ แต่ทำ ไม่ได้” ซี่ไม่โอ้อวดเป็นต้นการดำรงชีวิต ซึ่งเป็น โทษให้กับตัวเอง ในแต่ละวันหนีไม่พ้นที่ต้องใช้คำพุดในการสื่อสารกันเป็นการ สื่อความหมาย ซึ่งกันและกันในสังคม การพุดต้องอาศัยการฝึกฝนให้ เกิดความชำนาญจึงจะใช้ประโยชน์ได้ดียิ่ง ขำนาญมากเท่าใดก็ยิ่งพุด ดีขึ้นเท่านั้นถึงแม้ว่าจะเรียนรู้ทฤษฎีและมีศิลปะในการพุดเป็นทุนเดิม อยู่ก่อนแล้ว แต่ถ้าขาดการฝึกฝนก็จะพุดดีไม่ได้เลยแค่เราพยายามที่ จะลด ละ เลิก การพุดจาที่ไม่ดีพุดแต่สัมมาวาจา ก่อนออกจากบ้าน ก็เป็นกุศลอย่างมหาศาล^{๑๕}

ในการทำวิจัยกุศลกรรมบถทางวาจານี้ฉะนั้นหากจะนำกุศลกรรมบถทางวาจามาใช้ก็ควร ที่จะนำมาประยุกต์ ให้เป็นรูปธรรมขึ้นทั้ง ๔ ข้อ โดยการที่เราต้องปฏิบัติให้เกิดเป็นนิสัยในชีวิตประจำวันจนเกิดความเคยชินขึ้นเพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์เป็นการพัฒนาตนเองทางวาจา ซึ่ง ผู้วิจัยจะทำการศึกษาขั้นตอนปฏิบัติในแต่ละข้อซึ่งมีทั้งหมด ๔ ข้อ รวมถึงยกตัวอย่างบุคคลที่ประกอบ กุศลกรรมบถทางวาจาเป็นประจำจนก่อเป็นกุศลอาจิณณกรรม รวมทั้งวิเคราะห์ และ เสนอแนวทาง ปฏิบัติที่สามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบัน ส่งผลให้เกิดกุศลกรรมบถทางวาจาเพื่อพัฒนาชีวิต ซึ่งส่งผลให้ ในแต่ละข้อแตกต่างกันอย่างไรบ้างจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพุดโกหก

การพุดโกหก (มุสาวาท) หมายถึงคำพุดที่ไม่ตรงกับความจริง หรือการโกหกนั้น มีเจตนา พุดโกหกให้ผู้ฟังเข้าใจผิดจากความเป็นจริงโดยมีจุดมุ่งหมายให้เข้าใจตรงกันข้าม เช่นเรื่องจริงบอกว่า ไม่จริง เรื่องไม่จริงบอกว่าจริง ในหนังสือ กัมมจตุกกะ อธิบายแสดงจนวนัตถะว่า “มุสา วทนฺติ เอเตนา ตี มุสาวาทิ” คนทั้งหลายย่อมกล่าวซึ่งวัตถุสิ่งของเรื่องราวที่ไม่จริงกล่าวให้เป็นจริงด้วยเจตนาอันนั้น ฉะนั้น เจตนาที่เป็นเหตุแห่งการกล่าวไม่จริงนั้นชื่อว่า มุสาวาท^{๑๖} ส่วนการงดเว้นจากการพุดโกหกนั้น

^{๑๔} พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส ผศ.ดร., สัมมาวาจา “พุดดี ดุดี สังคมดี”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔), หน้า ๓๕-๓๗.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^{๑๖} พระสัทธัมมโชติกะ ฐมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๑๓๑.

คือ มุสาวาท วิรติ ซึ่งการปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพูดโกหกต้องใช้หลักวิรติคือการทำตรงกันข้ามกับองค์ของมุสาวาท ที่มี ๕ ข้ออันได้แก่ ๑.เรื่องไม่จริง ๒.มีจิตคิดจะพูดออกไป ๓.พูดเรื่องไม่จริงออกไป ๔. คนอื่นเข้าใจความนั้น^{๑๗} ฉะนั้นการปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่งดเว้นจากการโกหกก็จะต้องทำตรงกันข้ามกับองค์ของ มุสาวาท คือเป็น มุสาวาท วิรติ อันได้แก่ ๑.เรื่องจริง ๒.มีจิตคิดจะพูดออกไป ๓. ได้พูดเรื่องจริงออกไป ๔. คนอื่นเข้าใจความนั้น และต้องประกอบด้วยเจตนา ๓ ประการคือ ๑.เจตนาที่เกิดก่อนการกระทำในการงดเว้นการพูดโกหก ๒. เจตนาที่เกิดขึ้นในขณะที่กระทำในการงดเว้นการพูดโกหก ๓.เจตนาที่เกิดขึ้นในเมื่อกระทำไปแล้วในการงดเว้นการพูดโกหก และประกอบด้วย ๔ ลักษณะ คือ ๑. การงดเว้นการพูดโกหกด้วยตนเอง ๒.การชักชวนให้ผู้อื่นงดเว้นจากการพูดโกหก ๓. การกล่าวประโยชน์ของการงดเว้นการพูดโกหก ๔.มีความพอใจในการงดเว้นการพูดโกหก เมื่อทราบองค์ประกอบ ลักษณะ และประเภทของการปฏิบัติตนให้งดเว้นจากการพูดโกหกแล้ว จำเป็นต้องกระทำให้เกิดผลในชีวิตประจำวันให้ถูกต้องตามกาล และ สม่าเสมอจึงจะจัดว่าเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตได้

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบุคคลที่ประกอบวจีสัจริตข้อการงดเว้นการพูดโกหกเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิต ดังนี้

เรื่องสตรีผู้รักษาคำสัตย์^{๑๘} ในอดีตกาลก่อนปรากฏมีสตรีผู้หนึ่งในขณะที่มีชีวิตอยู่นั้นไม่เคยให้ทานไม่ทำ การบูชา ไม่สดับธรรมใดๆ เลย จะมีก็แต่เพียงรักษา คำสัตย์ของตนเท่านั้นจนเมื่อถึงคราวตายจากโลกนี้ไปแล้วก็ได้ไปบังเกิด ในเทวโลก ครั้นเมื่อคราวที่พระมหาโมคคัลลานะจาริกไปยังเทวโลกและยืนอยู่ที่ ประตูวิมานของเทพธิดาพระมหาโมคคัลลานะได้เห็นเทพธิดาผู้นั้นมีสมบัติมากมาย จึงสงสัยว่า นางทำกุศลอะไรเมื่อยามมีชีวิตจึงได้สมบัติมากมายเยี่ยงนี้แล้วถามเทพธิดาว่า “สมบัติของท่านมากมายท่านได้เพราะทำกรรมอะไร” เทพธิดาละอายด้วยกรรมอันเล็กน้อยของตนจึงตอบพระเถระว่าท่านอย่าถามดิฉันเลย เมื่อพระเถระกล่าว “จงบอกเถิด” เทพธิดาจึงพูดว่า “ท่านผู้เจริญ ทานดิฉันก็ได้ถวายทาน การบูชาก็ได้ทำ พระธรรมก็ได้ฟัง รักษาเพียงคำสัตย์อย่างเดียว เจ้าข้า” พระมหาโมคคัลลานะฟังแล้วเกิดข้อสงสัยจึงนำไปกราบเรียนแก่พระพุทธเจ้าว่า “บุคคลอาจได้ทิพย์สมบัติด้วยคุณแห่งการพูดแต่คำ สัตย์ได้จริงหรือ” พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เทพธิดาผู้นั้นได้ให้คำ ตอบแก่เธอแล้ว สัตว์ทั้งหลายแม้กล่าวแต่เพียงคำ สัตย์ยอมไปเทวโลกได้เหมือนกัน แม้ไม่ได้ทำบุญ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้สักการบูชาใดๆ มีเพียงการรักษาแค่คำ สัตย์ของตนเท่านั้น ก็สามารถขึ้นสวรรค์เสวยสุขได้

จากตัวอย่างข้างต้นผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์เรื่องของสตรีผู้รักษาคำสัตย์ดังนี้ สตรีผู้นี้ประพฤติปฏิบัติโดยถือคำสัตย์เพียงอย่างเดียวในชีวิต โดยคุณธรรมข้ออื่นๆก็ไม่ได้รักษาแต่เพียงว่าเขา

^{๑๗} ดูรายละเอียดใน ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๐๘.

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๔/๒๙๙.

ปฏิบัติตนให้เป็นคนที่ไม่พูดโกหกจนเป็นนิสัยเคยชิน โดยกระทำบ่อยๆ คือทั้งชีวิตยึดถือคำสัตย์เป็นเครื่องดำเนินชีวิต ในกรณีนี้ผู้รักษาคำสัตย์นี้จัดว่าได้ทำ กุศล กล่าวคือ เป็นการรักษาศีลทางวาจา ยึดถือการพูดคำจริงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต คือ มุสาวาทวิริติ การงดเว้นจากการพูดเท็จ จนเป็นนิสัย ซึ่งการกระทำอย่างต่อเนื่องบ่อยๆ จนเคยชินในการงดเว้นการโกหกนั้น จัดว่าเป็นการพัฒนาชีวิต ให้เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือ ประพฤติปฏิบัติตลอดชีวิต แม้ไม่ได้ทำความดีอื่นเลยก็จัดว่าได้ทำอาจิณณกรรม ฝ่ายกุศลในข้อนี้ คือ การงดเว้นการพูดเท็จให้เป็นอาจิณณกรรม ส่งผลให้เมื่อมีชีวิตอยู่ก็มีความสุข เพราะถือสุจริตทางรักษาคำสัตย์ เมื่อตายไปแล้วก็เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์^{๑๙}

การประพฤติปฏิบัติการงดเว้นจากการพูดเท็จให้เป็นแนวทางปฏิบัติสู่ความเป็นอาจิณณกรรม สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ดังต่อไปนี้ แนวทางพฤติปฏิบัติตนงดเว้นจากการพูดเท็จให้เป็นอาจิณณกรรม ต้องใช้หลัก สัจจะ เป็นข้อแรกในหลัก ขรราวาสธรรม ๔ หมายถึง ธรรมะของ ขรราวาส หรือ ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน ซึ่งในข้อ สัจจะ นี้เป็นธรรมตรงกันข้ามกัน มุสาวาท จึงจัดว่าเป็นการปฏิบัติ มุสาวาทวิริติ การปฏิบัติตนให้เป็นคนที่น่าเชื่อถือพูดคำจริงซึ่งผู้ปฏิบัติควรละลักษณะที่จัดเป็นมุสาวาท มี ๗ ลักษณะ อันได้แก่ ปด, ทนสาบาน, ทำเลอะเทอะ, มารยา, ทำเลส, อำความ, เสริมความ ซึ่งเป็นลักษณะของบุคคลที่ชอบผู้โกหกและในสมัยปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนเสพข่าวสารในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือ อินเทอร์เน็ต มากกว่า สื่อโทรทัศน์และสิ่งพิมพ์ ทำให้เกิดความเร็วในการรับสื่อ การรับข้อความจากทาง ไลน์ หรือ เฟสบุ๊คส์ ควรใช้วิจารณญาณให้ดีเพราะอาจทำให้เกิดส่งข้อความเท็จโดยไม่รู้ตัวก่อให้เกิดโทษภายหลัง ซึ่ง แนวทางการประพฤติปฏิบัติการงดเว้นจากการพูดเท็จให้เป็นอาจิณณกรรม ผู้วิจัยขอสรุปเป็นข้อดังนี้

๑. ประพฤติตนโดยใช้หลักสัจจะ สัจจะ ซึ่งในข้อ สัจจะ นี้เป็นธรรมตรงกันข้ามกัน มุสาวาท ต้องมีสัจจะต่อวาจา รักษาวาจาตามที่ได้ตกลงกันไว้มิให้คลาดเคลื่อน พูดจริงทำจริง คนที่กล่าววาจาเท็จต่อตนเองจะไปจริงต่อคนอื่นได้อย่างไร เพราะฉะนั้นคนไม่จริงต่อวาจาก็คือ คนที่ไม่จริงต่อตนเอง, สัจจะต่อการทำงาน หมายถึง ทำอะไรต้องทำจริง ตั้งใจทำ ทำด้วยความมุ่งมั่นในงานนั้น สำเร็จ และเกิดประโยชน์จริง, สัจจะต่อหน้าที่ หมายถึง ทำจริงในงานที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งเรียกว่า “หน้าที่” ไม่ประมาทเลินเล่อ ไม่หละหลวม ไม่หลีกเลียง เอาใจใส่ต่องานหรือหน้าที่เพื่อให้งานนั้นสำเร็จไปได้ด้วยดี จัดว่าเป็นการพัฒนาตนเองให้มีสัจจะต่อสิ่งที่ตนรับผิดชอบ, มีสัจจะต่อบุคคล หมายถึง จริงใจต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น จริงใจต่อมิตรสหาย จริงต่อญาติมิตร เป็นต้น, มีสัจจะต่อความดี หมายถึง มุ่งประพฤติความดีจนเป็นนิสัย ต่อหน้าประพฤตินั้นแต่ลับหลังก็ประพฤติเช่นนั้น มุ่งทำความดีเพื่อความดี อย่าทำความดีเพื่อให้ได้ลาภยศสรรเสริญหรือเพื่อวัตถุอื่นใด ฉะนั้นหากเรามี สัจจะคือความสัตย์จริงในทุกๆ ด้านแล้วประกอบกับการปฏิบัติให้เคยชินเป็นนิสัยในจิตใจของประพฤ

^{๑๙} พ.ร.บ. (ไทย) ๒/๒๒๔/๒๕๕.

ตนเป็นผู้ละอายต่อความพุดเท็จ สะสมวันละนิดละหน่อยเท่านี้ก็ทำให้เกิดนิสัยเคยชินเป็นเหตุให้พัฒนาชีวิตตนได้

๒. งดเว้นการทำพฤติกรรมที่เป็นไปในทางก่อให้เกิดการโกหก เช่น ปด และ ทนสาบาน ลักษณะการพุดไม่ตรงกับความจริงและการใช้การสาบานตนเพื่อให้คนอื่นเชื่อว่าตนพุดจริงนั้นเป็นลักษณะของคนที่ส่อในการพุดโกหก และพฤติกรรม ทำเลอะเท่ห์ และ มารยา การทำเลอะเท่ห์อุบาย หรือพุดอวดอ้างเกินความจริง เช่นการโฆษณาเกินความจริง และ มารยา คือแสดงอาการหลอกคนอื่นให้เชื่อ เช่นตื่นสายไม่ยอมไปโรงเรียนก็อ้างว่าไม่สบายเป็นต้น, งดเว้นพฤติกรรม ทำเลส, เสริมความ และ การทำเลส คือการพุดเล่นสำนวนให้ผู้ฟังเข้าใจเองโดยไม่บอกให้ชัดเจน การอำความและเสริมความในปัจจุบันอาจเรียกว่าเป็นสำนวน การพุดใส่ไข่ คือพุดโดยแต่เสริมเติมแต่งจากความเป็นจริง เช่น การเสริมความ เช่นหาเงินได้วันละ ๕๐๐ แต่กลับบอก ๕,๐๐๐ และการอำความ เช่น ไปขโมยเงินผู้อื่นมา ๓,๐๐๐ เมื่อเขาจับได้กลับบอกว่า ๓๐๐ เป็นต้น พฤติกรรมดังที่กล่าวมานี้เป็นองค์ประกอบของอาการของผู้ที่มีพฤติกรรมเป็นไปในทางโกหก หากผู้ปฏิบัติได้เป็นประจำสม่ำเสมอก็จัดว่าเป็นการพัฒนาชีวิตในปัจจุบัน ให้เป็นคนที่มีความหน้าเชื่อถือเพราะเว้นจากลักษณะการโกหกทั้งปวง

๔.๒.๒ การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพุดส่อเสียด

การพุดส่อเสียด หรือเรียกว่า ปิสุณาวาจา แปลว่าคำพุดที่บดความสามัคคีให้แตกกระจาย^{๒๐} ในหนังสือ กัมมจตุกกะ แสดงว่าจันตถะว่า “ปิสติ สามัคคี สยจฺจนฺณตฺติติ ปิสฺสุณา” วาจาอันได้ยอมบดความสามัคคี คือทำให้กระจัดกระจายไป ฉะนั้นวาจานั้นชื่อว่า ปิสุณา ซึ่งการเว้นขาดจากการไม่พุดส่อเสียด นั่นก็คือ ปิสุณาวาจา วิริตี ในการปฏิบัติตนโดยการงดเว้นการพุดส่อเสียดให้เป็นอาจิณณกรรมนี้จะต้องมีองค์ธรรมที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับการพุดส่อเสียดเพราะการพุดส่อเสียดนั้นมีเป้าหมายเพื่อทำลายให้คนในหมู่คณะหรือองค์กรนั้นแตกความสามัคคีกัน ซึ่งองค์ประกอบของการพุดส่อเสียดนั้นมี ๕ ประการดังนี้คือ ๑. ผู้อื่นที่จะถูกทำลาย (ภินทิตตพฺโพ ปโร) ๒. มีจิตคิดจะทำให้เขาแตกแยกหรือทำให้เขารักตน (เภทปฺปรุเกฺขารตา วา ปิยกมฺยตา วา) ๓. พยายามพุดออกไป (ตชฺโซ วายาโม) ๔. ผู้อื่นเข้าใจตามที่พุดนั้น (ตถตฺถวิชานนํ)

ฉะนั้นเมื่อต้องการที่จะงดเว้นการพุดส่อเสียดต้องหาธรรมที่เป็นตรงกันข้ามกับส่อเสียดนั้นคือ ซึ่งหลักธรรมฝ่ายตรงข้ามกันนั้นก็คือ คำพุดสมานสามัคคี ความสามัคคีปรองดอง องค์ประกอบ ๕ ประการสำหรับความสามัคคีปรองดอง ในทางกรรมบถ ก็จะเป็นดังนี้ ๑. ผู้อื่นที่จะถูกทำให้สามัคคีสมานสามัคคีกัน ๒. มีจิตคิดจะให้เขามีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ๓. พยายามพุดคำสมานไมตรี

^{๒๐} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๑๓๗.

ออกไป ๔. ผู้อื่นเข้าใจตามที่พูดนั้น และต้องประกอบด้วยเจตนา ๓ ที่จะทำให้เขาสามัคคีกัน อันได้แก่ เจตนาก่อนพูด ขณะพูด และ หลังจากพูด เป็นไปในทางงดเว้นการส่อเสียด และต้องประกอบด้วย ธรรม ๔ ประการ คือ ตนเองเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด, ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการพูดส่อเสียด, เป็นผู้พอใจการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด, กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการพูดส่อเสียดเรา จำเป็นจะต้องใช้องค์ประกอบ ๕ ประการ เจตนางดเว้น ๓ ประการและ ธรรม ๔ ประการนี้ในการ ประพฤติให้เป็นประจำ เป็นนิสัยเคยชิน เพื่อที่จะทำให้ตนเองมีปกติงดเว้นการพูดส่อเสียด เพื่อให้ เข้าใจยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเหตุการณ์ความแตกความสามัคคีของภิกษุชาวโกสัมพี เพื่อให้เห็นว่ ความแตกแยกทางความคิดหรือทฤษฎีสัมมัญญทานั้นมีส่วนจากคำพูดส่อเสียด ประกอบในข้อนี้จาก อรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ยมกวรรค ๑

เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๒๑} ในสมัยพุทธกาล ณ โขขิตาราม ใกล้กับเมืองโกสัมพี มีภิกษุ สองกลุ่มใหญ่คือ กลุ่มที่แสดงธรรมแก่ (ธรรมกถิก) กับกลุ่มที่เคร่งครัดในพระวินัย (วินัยธร) แต่ละ กลุ่มก็มีอุปชมาของตนเอง แบ่งได้กลุ่มละประมาณ ๕๐๐ รูปอยู่มาวันหนึ่งพระอุปชมาฝ่ายธรรมกถิก ไปทำภาระกิจในถาน (สุขาของพระ) เมื่อตักน้ำล้างที่ถานแล้ว ก็เหลือน้ำไว้ในภาชนะการเหลือน้ำไว้ใน ภาชนะหลังจากที่ตักไปล้างถานแล้ว ทางพระวินัยถือว่าผิด (เป็นอาบัติ) เพราะจะทำให้เป็นที่ฟักไข่ ของยุงหรือสัตว์อื่น ๆ ได้ เป็นต้น เมื่อพระรูปอื่นไปใช้ถานภายหลัง ก็จะเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ให้ หลังจากทีพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถิกออกจากถานไป พระอาจารย์ฝ่ายวินัยธรได้เข้าไปใช้ถานนั้นบ้าง เมื่อเห็นน้ำแล้ว ก็ออกมาถามพระอุปชมาฝ่ายธรรมกถิกว่าเมื่อครู่ท่านเหลือน้ำไว้ในภาชนะหรือ พระ ธรรมกถิกก็ยอมรับว่าใช่ พระวินัยธรมถามต่อว่า แล้วที่ทำเช่นนั้นท่านไม่รู้หรือว่าเป็นอาบัติ พระธรรม กถิกก็ตอบตามตรงว่าไม่ทราบ พร้อมทั้งบอกกับพระวินัยธรว่า ถ้าอย่างนั้นผมขอปลงอาบัตินะครับ ฝ่าย พระวินัยธรรก็บยั้งว่า ไม่เป็นไรหรอกในเมื่อท่านไม่ทราบว่าเป็นอาบัติ ท่านไม่ได้แกล้งทำ ไม่ต้องปลง อาบัติหรอก (การปลงอาบัติ เป็นการขอขมา และสัญญาว่าจะไม่ทำเช่นนั้นอีก ในความผิดที่ไม่ รุนแรง)แต่เมื่อเวลาผ่านไปพระอาจารย์ฝ่ายวินัยธร ได้ไปบอกกล่าวลูกศิษย์ของทั้งหมดว่า พระ อาจารย์ธรรมกถิกเหลือน้ำไว้ในภาชนะหลังจากที่เข้าไปในถาน ต้องอาบัตินานนั้นยังไม่รู้ตัวอีกฝ่าย ลูกศิษย์ของพระวินัยธร ก็นำเรื่องการไม่รู้อาบัตินั้นไปพูดในทางเสียหายแก่ลูกศิษย์ของพระธรรมกถิก ทำนองว่าพระอาจารย์ของท่านไม่รู้เลยว่าอะไรเป็นอาบัติหรือไม่เป็นฝ่ายลูกศิษย์ได้ฟังก็ไม่พอใจ นำ ความไปฟ้องกับพระอาจารย์ฝ่ายธรรมกถิก เมื่อได้ท่านฟังก็คงจะอารมณ์เสีย เลยพูดว่า พระอาจารย์ ฝ่ายวินัยธร รูปนี้พูดมุสาเสียแล้ว ก็เคยพูดกับเราแล้วว่าไม่เป็นอาบัติ ครั้นเราจะขอปลงอาบัตินี้ก็ห้าม ว่าไม่ต้อง แล้วทำไมตอนนี้มาพูดเช่นนี้ ทำให้เราเสียหายมากนะ ตั้งแต่นั้นมา พวกภิกษุในกรุงโกสัมพี ต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ ไม่ทำความเข้าใจกัน ไม่ปรารภณา ปรับความเข้าใจกัน ไม่ทำความปรองดองกัน ไม่ปรารภณาความปรองดองกันทะเลาะกันแบ่งกันเป็น

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๕๓-๖๔

สองกลุ่มไม่พูดจากปราศรัยกัน ไม่ช่วยเหลือกัน แม้พระพุทธเจ้าตรัสห้าม แล้วเรียกมาสอนก็ไม่มีผล ได้มีพระภิกษุรูปหนึ่งที่กล้าพูด ได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า เรื่องนี้จะขอจัดการกันเอง ขอให้พระองค์อย่าได้กังวลเลยโปรดเสด็จกลับไปปฏิบัติธรรมตามเดิมเถิดเมื่อพระพุทธเจ้าเห็นว่าสอนไม่ได้แล้ว จึงเข้าไปจำพรรษาในป่าโดยมีช้างและลิงคอยดูแล ต่อมาชาวบ้านเห็นว่าเพราะพระภิกษุพวกนี้พระพุทธเจ้าจึงไม่จำพรรษาด้วย พวกชาวบ้านต่างพากันไม่ใส่บาตรพระชาวโกสัมพี พวกภิกษุได้รับความลำบากนานเข้าจึงขอโทษขอขมาปลงอาบัติซึ่งกันและกันกลับมาปรองดองกัน พวกชาวบ้านบอกว่าหากจะยกโทษให้ต้องนิมนต์พระพุทธเจ้ากลับมาที่ ณ โขจิตาราม ภิกษุพวกนั้นเกิดความละอายใจแต่ต้องรอนจนออกพรรษา เมื่อออกพรรษาทราบข่าวพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าเมืองสาวัตถีจึงขอขมาพระพุทธเจ้า

ในเรื่องนี้วิเคราะห์ได้ว่า จากตัวอย่าง การพูดส่อเสียด (ปิสุณาวาจา) คือการพูดให้ร้ายลับหลัง เพื่อจุดประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อให้ผู้อื่นแตกสามัคคีกัน, เพื่อให้เขารักตน ชื่อว่า ปิสุณาวาจา การพูดส่อเสียดเพื่อจุดประสงค์อื่นนอกจาก ๒ ประการข้างต้น ไม่จัดว่าเป็นปิสุณาวาจา ซึ่งในกรณีกลุ่มพระภิกษุชาวโกสัมพี อาจจะไม่มีเจตนาให้แตกความสามัคคีกันในตอนแรกแต่หากเป็นเพราะว่า ภิกษุทั้งสองฝ่ายนั้นต่างเป็นพระเกจิอาจารย์มีลูกศิษย์ลูกหามากมาย ฝ่ายพระวินัยธร นั้นที่ได้เล่าเรื่องพระธรรมกถึก ทำอาบัติให้พระลูกศิษย์ฟังอาจไม่มีเจตนาทำให้แตกกันทั้งสองแต่หากเป็นเพราะว่าตนนั้นเป็นผู้เชี่ยวชาญทางวินัยอาจทำการสอนวินัยให้ลูกศิษย์ฟังโดยยกตัวอย่างพระธรรมกถึก หรืออาจสอนให้พระลูกศิษย์นั้นรักตนเพราะเห็นว่าอาจารย์ของตนเป็นผู้มีความรู้ในพระธรรมวินัย พอพระลูกศิษย์ฝ่ายวินัยธร ไปพูดให้พระลูกศิษย์ฝ่ายธรรมกถึกฟัง จึงทำให้เสียเพราะอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกไม่ได้มีเจตนาล่วงอาบัติ และตนเป็นอาจารย์ฝ่ายธรรมกถึกจึงทำให้เสียหน้า จากเรื่องเล็กก็กลายเป็นเรื่องใหญ่ จากนั้นทั้งสองฝ่ายเกิดความไม่พอใจที่อาจารย์ของตนถูกกล่าวหา จึงใช้วาจา ส่อเสียดใส่ร้ายป้ายสีซึ่งกันและกัน จึงเกิดเป็นความแตกแยกทางความคิดและการปฏิบัติตัว เรียกว่า ความแตกต่างทางทฤษฎีสามันญญตา เหตุของความขัดแย้งเกิดเพราะไม่ได้ปฏิบัติตามหลัก วิรติ ๓ ซึ่งวิธีแก้ไขไม่ให้เกิดความขัดแย้งตั้งแต่ต้นนั้นหากวิเคราะห์ตามหลัก วิรติ ๓ ข้อการงดเว้นจากการพูดส่อเสียดนั้น แต่เป็นเพราะภิกษุทั้ง ๒ ฝ่ายนี้ไม่ได้ปฏิบัติตาม วิรติ ๓ นั้นจึงเป็นเหตุในการทะเลาะวิวาท ดังนี้ ๑. เว้นได้สิ่งที่ประจวบเข้า(สัมปตตวิรติ) เห็นได้จากพระทั้งสองฝ่ายเมื่อฟังความจากอาจารย์ของตนแล้วไม่หยุดคิดพิจารณาโดยแยบคายเสียก่อนแต่นำกลับไปพูดต่อก่อให้เกิดความขัดแย้ง ๒. เว้นด้วยการสมานาน (สมานานวิรติ) เพราะภิกษุเหล่านี้ไม่ได้สมานานไว้ในเรื่องนี้จึงทำให้เกิดปัญหาตามมา ๓. เว้นได้โดยเด็ดขาด (สมุจเฉทวิรติ) ภิกษุชาวโกสัมพีเหล่านี้ในเวลานั้นท่านไม่สามารถงดเว้นได้โดยเด็ดขาด เพราะจิตมีกิเลส ยังมีความอยาก จึงไม่สามารถกระทำได้ เพราะการงดเว้นแบบเด็ดขาด (สมุจเฉทวิรติ) เป็นการงดเว้นแบบผู้สิ้นกิเลสแบบพระอริยเจ้า ในกรณีความขัดแย้งกันของภิกษุชาวโกสัมพีหากยึดถือหลักการปฏิบัติไม่ให้เชื่อตามหลัก “กาลามสูตร” แล้วก็จะเป็นการก่อกบไม่

เกิดความขัดแย้งที่ก่อจากคำพูดส่อเสียดได้เพราะหลักกาลามสูตร คือหลักให้พิจารณาความเชื่อ ๑๐ ประการ ซึ่งข้อที่ ๑๐ นั้นได้แก่ มา สมโณ โน ครุติ - (อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา) ฉะนั้นหลักของ กาลามสูตร ๑๐ ประการนี้จึงเป็นประโยชน์ในการนำมาพิจารณาเพื่อไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกสามัคคีอันเกิดจากการพูดส่อเสียด เหมือนกันกับเรื่องกษัตริย์ลิจฉวีของชาววัชชีที่มีความสามัคคีเพราะยึดหลักอปริหานิยธรรม โดยพระเจ้าอชาตศัตรูไม่สามารถยกทัพไปชนะศึกได้เลยเพราะความสามัคคีของกษัตริย์ที่เป็นหัวเมืองต่างๆที่เป็นลูกพี่ลูกน้องกันของแคว้นวัชชีสามัคคีเพราะยึดหลัก อปริหานิยธรรม ๗ ประการ คือ ๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม และพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ๓. เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ๔. ไม่รื้อถอนสิ่งที่บัญญัติไว้ ๕. ไม่จุดคร่าสตรี หรือกุมารีในสกุลให้ร่วมอยู่ด้วย ๖. เคารพบูชาศาสนสถาน ทำพิธีกรรมแก่เจตีสถาน ๗. ทำนุบำรุงสมณพราหมณ์ ตั้งจิตอยู่ว่าอรหันต์ผู้ประพฤติชอบที่ยังไม่มาขอให้มา ที่มาแล้วก็ขอให้อยู่เป็นสุขพระเจ้าอชาตศัตรู รู้ว่าการทำสงครามกับแคว้นวัชชี คงเป็นเรื่องยากลำบากที่จะเอาชนะได้เว้นไว้แต่จะใช้วิธียุยงให้พวกวัชชีแตกสามัคคีเสียก่อน ด้วยเหตุนี้เอง ต่อมาภายหลัง จึงให้วัสสการพราหมณ์ซึ่งเป็นเสนapati ทำที่เป็นแตกมิตรกับพระเจ้าอชาตศัตรู แล้วใช้ให้ทหารเขียนตีวัสสการพราหมณ์จนบอบช้ำไปทั่วสรรพางค์กาย แล้วเอาตัวไปขังไว้ จากนั้นก็ทำเสมือนหนึ่งว่าหนีจากที่คุมขังได้แล้วบ่าหน้ามาขอพึ่งพวกเจ้าลิจฉวี ขอสวามิภักดิ์รับใช้ราชการอยู่ด้วยพวกเจ้าลิจฉวีหลงกล ถูกยุยงให้แตกสามัคคีกัน บรรดากษัตริย์ลิจฉวีแตกมิตรจนคุมกันไม่ติด และเมื่อสถานการณ์การแตกมิตรเริ่มสุกงอม วัสสการพราหมณ์ก็ส่งสัญญาณให้พระเจ้าอชาตศัตรูกรีธาทัพบุกแคว้นวัชชีทันที ผลก็เป็นไปตามที่วางแผนไว้ทุกประการ เพราะความแตกสามัคคีโดยแท้ทีเดียว โดยพระเจ้าอชาตศัตรูต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๓ ปี จึงจะทำลายพวกลิจฉวีผู้สามัคคีได้

จากตัวอย่างข้างต้นทำให้เห็นว่า การสร้างกุศลกรรมบถทางวาจาโดยการงดเว้นจากการพูดส่อเสียด คือ ภิกษุชาวโกสัมพีควรงดเว้นจากการพูดส่อเสียดกันเพื่อระงับความขัดแย้งแตกสามัคคีซึ่งก็ให้เกิดผลเสียมากมาย คำพูดส่อเสียดนั้นมีผลร้ายแรงต่อทุกระดับตั้งแต่ระดับ สังคมจนถึงระดับประเทศชาติเลยทีเดียวฉะนั้นการที่จะงดเว้นการพูดส่อเสียดให้เป็นประจำสม่ำเสมอได้นั้นต้องยึดหลักธรรมคือมีโยนิโสมนสิการ คิดโดยแยบคายโดยใช้หลัก กาลามสูตร เป็นเกณฑ์การตัดสินใจให้หลงเชื่อง่ายๆและใช้หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีบางข้อของ สาราณียธรรม ๖ หรือ อปริหานิยธรรม ๗ ประการ โดยมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชุมชน องค์กร หรือสังคมของผู้ปฏิบัติ ซึ่งผู้วิจัยได้เสนอแนวทางเพื่อป้องกันงดเว้นการพูดส่อเสียดเป็นแนวที่เพื่อพัฒนาชีวิต โดยนำมาใช้ให้เกิดความเคยชินในชีวิตไม่ให้เกิดความแตกแยก ดังนี้

แนวทางปฏิบัติในการงดเว้นการพูดส่อเสียดเพื่อพัฒนาชีวิต วิธีที่จะปฏิบัติให้เป็นบุคคลที่เว้นจากการพูดส่อเสียดจนเป็นนิสัย สามารถฝึกได้ด้วยวิธีดังต่อไปนี้

๑. ประพฤติตนตั้งมั่น เมตตาทายกรรม ทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพเป็นไปเพื่อความ สงเคราะห์กัน^{๒๒} เมตตาจารกรรม ช่วยบอกสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวัง ดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง และเมตตาตามโนกรรม เพื่อ ความสามัคคีและเป็นอัน,

๒. พุดในทางสมานสามัคคี โดยตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองเห็น ในแง่ดี ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ไม่พุดในสิ่งที่ทำให้แตกแยกกันในหมู่คณะ เพียงแค่อยากให้คนอื่นพอใจ ตน หรือ หากเกิดการขัดแย้งในหมู่คณะควรปรับความเข้าใจ พุดโดยเหตุผลส่วนรวมโดยมุ่งหมายเพื่อ ความสมานสามัคคีเป็นหลัก

๓. ประพฤติปฏิบัติตามหลักที่ก่อให้เกิดความพร้อมเพียง ๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม และพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม ๓. เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ที่อาวุโสมี ประสบการณ์ และไม่ไตร่ตรองพิจารณาไม่ให้เกิดคำพุดที่จะทำให้เกิดความแตกแยกในหมู่คณะได้

หลักการทั้งหมดนี้หากผู้ประพฤติ ได้กระทำอย่างต่อเนื่องเสมอๆ ในปัจจุบันจะทำให้เป็น คนที่มีอัธยาศัย เป็นผู้ที่เป็นผู้นำเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวม สมานคนที่ไม่ลงรอยกันได้ พุดในทาง สามัคคีปรองดองให้รักใคร่กัน ซึ่งเป็นการพัฒนาชีวิตให้ผู้นั้นเป็นคนที่น่ายกย่อง เป็นผู้นำความสามัคคี ในหมู่คณะ เมื่อปฏิบัติจนเป็นนิสัยแล้วจะเป็นผลดีตัวเอง

๔.๒.๓ การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นจากการพุดคำหยาบ

ผรุสวาจา หรือ วาจาหยาบนั้น ในหนังสือกัมมจตุกกะ ให้ความหมายจากบาลีว่า “หทยั ผรมาณา อุสสติ ทหตติ ผรุสา” แปลว่า คำพุดอันโดยอภยกระทำความเดือดร้อนให้แก่ใจ^{๒๓} ฉะนั้น คำพุดนั้นชื่อว่าผรุสา ซึ่งเป็นอย่างหยาบ วาจาหยาบที่เรียกว่า ผรุสวาจา นี้ ผู้ที่ฟังแล้วย่อมทน อยู่ไม่ได้เพราะทำให้จิตใจของผู้ฟังนั้นไม่สบายใจ เหมือนหนึ่งถูกเลื่อยฟันฉะนั้น คำดำหรือคำ สาบแช่งต่างๆจึงจัดว่าเป็น ผรุสวาจา ในองค์ที่ ๓ คือ “กล่าววาจาดำ” โดยวัตถุประสงค์แห่งการดำนั้น ได้แก่ คำเรื่องเชื้อชาติต่ำ, ชื่อต่ำ, สกุลต่ำ, การงานต่ำ, วิชาต่ำ, โรคต่ำ, รูปร่างต่ำ, กิเลสฝ่ายต่ำ, อาบัติต่ำ ,และคำหยาบคายต่างๆ มีคำพ่อ คำแม่เป็นต้น เพราะคำหยาบเป็นสิ่งที่ไม่มีใครอยากได้ยินแม้แต่กระ ทั้งสัตว์เดรัจฉานก็ตามในการงดเว้นการพุดคำหยาบให้เป็นอาจิณณกรรมนั้น ผู้ปฏิบัติต้องมีความ เข้าใจในองค์ประกอบของ คำหยาบเสียก่อน ได้แก่ มีความโกรธ, มีผู้ถูกดำ, กล่าววาจาดำ และใช้หลัก วิรติ ๓ ประการ คือ การงดเว้นเข้าไปทำให้เกิดการระงับคำที่ก่อให้เกิดคำหยาบคาย การที่จะงดเว้น จากคำพุดหยาบนั้นก็นอภยธรรมที่ตรงกันข้ามกับคำหยาบคือคำพุดที่อ่อนหวาน สุภาพ เป็น ผรุส

^{๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๙๑/๕๒๙-๕๓๑.

^{๒๓} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ, หน้า ๑๔๑.

วาจา เป็นปียาวาจามาใช้ในประเพณีปฏิบัติให้เกิดความเคยชิน ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างเรื่องการงดเว้นวาจาหยาบที่ก่อให้เกิดประโยชน์และเพื่อเป็นตัวอย่างให้เห็นโทษภัยของคำหยาบคายพร้อมวิเคราะห์และแนวปฏิบัติการงดเว้นวาจาหยาบให้เป็นนิสัยเคยชิน

เรื่องโคนันทิวีสาล^{๒๔} ในอดีตกาลพระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดโคชื่อโคนันทิวีสาล ในกรุงตักกสิลา โดยพราหมณ์นำมาเลี้ยงตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อโคนันทิวีสาลเจริญวัยแล้วสงสารพราหมณ์ จึงกล่าวกับพราหมณ์ว่าให้ไปพ่นด้วยทรัพย์พ่นหนึ่งกับโควินเศรษฐี ว่าโคของข้าพเจ้าสามารถลากเกวียนได้ ๑๐๐ เล่มซึ่งผูกติดกันไปได้ ครั้นแล้วจึงทำการพ่นกันเมื่อพร้อมแล้วเอาเชือกที่ผูกกับเกวียนทั้ง ๑๐๐ เล่มจึงเทียมโคนันทิวีสาลกับเกวียนทั้งหมดแล้ว พราหมณ์ขึ้นนั่งคร่อมบนเกวียน เจือปะกุกข์ขึ้น ร้อง (ตวาด) ซึ่งโคนันไม่โก่ง ด้วยวาทนะว่าโก่ง ว่า “เจ้าโคโก่ง จงไป เจ้าโคโก่ง จงเข็นไป” ดังนี้ เมื่อ โคนันทิวีสาลได้ยินเสียงที่ไม่น่าพอใจจึงยืนนิ่งอยู่ที่นั่นเอง ทำให้พราหมณ์แพ้พ่นด้วยทรัพย์หนึ่งพ่นเมื่อกลับเรือนแล้วเห็นพราหมณ์นั้นเศร้าเสียใจจึงบอกให้พราหมณ์ไปทำพ่นกับโควินเศรษฐีอีกครั้งด้วยทรัพย์ ๒ พ่น แต่มีข้อแม้ว่าอย่าเรียกข้าพเจ้าด้วยวาทนะโก่ง เมื่อถึงเวลาเดิมพ่นพราหมณ์กล่าวว่า “พ่อผู้เจริญ จงไป จงเข็นไป” โคนันทิวีสาลเมื่อได้ฟังเสียงอันน่าพอใจ จึงลากเกวียน ๑๐๐ เล่มที่ผูกติดกันไปด้วยเรียวแรงตัวเดียว พราหมณ์จึงชนะเดิมพ่นได้เงิน ๒ พ่น พระพุทธเจ้าครั้งทรงนำอดีตนิทานมาอย่างนี้แล้ว ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าคำหยาบ ไม่เป็นที่พอใจของใครๆเลย” จึงตรัสคานานี้ในนันทิวีสาลชาดก ในอดีตวรรค เอกนิบาตว่า “บุคคลพึงกล่าววาจาเป็นที่เจริญใจเท่านั้น,ไม่พึงกล่าววาจาที่ไม่เจริญใจ ในกาลไหนๆ เมื่อพราหมณ์กล่าววาจาเป็นที่เจริญใจ,โคนันทิวีสาลจึงเข็นภาระที่หนักไปได้, ทั้งยังพราหมณ์นั้นให้ได้ทรัพย์, แล้วด้วยการนั้น โคนันทิวีสาลได้มีใจเบิกบานแล้ว”^{๒๕} จะเห็นได้ว่าการไม่พูดคำหยาบพูดแต่วาจาไพเราะอ่อนหวานสามารถเปลี่ยนสถานการณ์ที่เลวร้ายให้กลายเป็นดีได้ เพราะขึ้นชื่อว่าคำหยาบแล้วอย่างว่าแต่มนุษย์เลยแม้แต่สัตว์เดรัจฉาน ก็ไม่ชอบ ฉะนั้นเราควรพูดแต่คำที่ไพเราะเพื่อก่อให้เกิดความรักและสันติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การไม่พูดคำหยาบนี้จัดว่าเป็น กุศลวจีกรรม เป็นเหตุให้ไปสู่สุคติภูมิ

จากเรื่องนี้วิเคราะห์ได้ว่าในขณะที่พราหมณ์นั้นกำลังขี่โคนันทิวีสาลออกไปได้ กระทำองค์ของการพูดคำหยาบ (ผรุสวาจา) ครบทั้ง ๓ ประการคือ ผู้อื่นที่ตนจะด่า (อกโกสิตัพโพ ปโร), มีจิตประกอบด้วยความโกรธแค้น (กุปิตจิตต), ด่าออกไป (อกโกสนา) ดังนี้ในขณะที่พราหมณ์เริ่มที่จะนำโคนันทิวีสาลเข้าแข่งขันเพราะต้องการที่จะชนะพ่นจึงใช้ความเป็นนายสั่งโคนันทิวีสาลที่เป็นเหมือนทาสรับใช้ให้วิ่งไป ในองค์ประกอบข้อแรกของกรรมบถ คือ ข้อแรก “ผู้อื่นที่ตนจะด่า” นั่นคือโคนันทิวีสาลที่พราหมณ์เห็นว่าเป็นเดรัจฉานเป็นทาส ข้อสอง “มีจิตด้วยความโกรธแค้น” เพราะพราหมณ์

^{๒๔} ชู.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๘/๑๒.

^{๒๕} ชู.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๓๐๙-๓๑๑.

ในขณะที่แข่งขันมีจิตเครียดแค้นเพราะกลัวเสียหน้าและเสียทรัพย์สินในการพนันเพราะตนมีฐานะยากจนกว่าผู้แข่งขัน จึงใช้วาจาหยาบคายและ ร้องตะวาด ช่มชู้โคนันทิวีสาล ข้อสาม “ด่าออกไป” เมื่อโคนันทิวีสาลได้ยินคำด่าว่าก็ไม่หมัดกำลังใจแม้ว่าตนจะมีกำลังแต่กลับไม่วิ่งไปแน่หนึ่ง ทำให้พราหมณ์นั้นยิ่งโกรธเพราะกลัวแพ้พนันจึงด่าว่า ว่าโคโงจง เช่นไปแต่โคไม่พอใจคำพูดหยาบจึงไม่วิ่งไปทำให้พราหมณ์แพ้พนันได้รับความอับอาย อันว่าคำหยาบคายนั้น ผู้พูดพูดไปแล้วกระทบผู้ฟังทำให้บั่นทอนจิตใจ รู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจ หมัดกำลังใจ จึงเป็นคำพูดที่ตัดกำลังใจ ไม่ควรพูดออกไป และเมื่อการพนันครั้งที่ ๒ พราหมณ์นั้นพูดจาอ่อนหวานออกไป โดยการงดเว้นองค์ ๓ ของกรรมบถข้อนี้ได้ ๑. “ผู้อื่นที่ตนจะด่า” ก็เปลี่ยนเป็น “ผู้อื่นที่ตนจะสรรเสริญชื่นชม” นั่นคือโคนันทิวีสาลที่พราหมณ์เห็นว่าเป็นที่พึงเป็นผู้มีคุณกับตน, ๒ “มีจิตด้วยความโกรธแค้น” ก็เปลี่ยนเป็น มีจิตยินดีแจ่มใสไม่โกรธมีจิตใจที่เมตตา เพราะพราหมณ์ในขณะที่แข่งขันมีจิตที่อ่อนโยน มีเมตตาวิจิตรกรรม ๓. “ด่าออกไป” ก็เปลี่ยนเป็น พูดคำไพเราะหวานหูออกไป พราหมณ์จึงกล่าวว่า “พ่อผู้เจริญ จงไป จงขึ้นไป” โคนันทิวีสาลเมื่อได้ฟังเสียงอันน่าพอใจ จึงลากเกวียน ๑๐๐ เล่มที่ผูกติดกันไปด้วยเรียวแรงตัวเดียว พราหมณ์จึงชนะเดิมพันได้เงิน ๒ พัน ฉะนั้นการที่งดจากการพูดคำหยาบนั้นมีประโยชน์มากสามารถเปลี่ยนเหตุการณ์ที่เลวร้ายให้กลายเป็นดีได้ ซึ่งในมงคลสูตรท่านจัดว่าเป็นวาจาสุภาชิตด้วย

แนวทางปฏิบัติในการงดเว้นการพูดคำหยาบเพื่อพัฒนาชีวิตดังต่อไปนี้ สำหรับการงดเว้นจากการพูดคำหยาบสามารถฝึกให้เป็นนิสัยเคยชินได้โดยใช้ขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑. ปฏิบัติตนให้เป็นคนพูดไพเราะอ่อนหวาน ซึ่งเป็นที่ชอบใจของคนทุกชั้น มารดาบิดา เจรจกักับบุตรธิดาด้วยคำ คำนั้นย่อมจับใจของบุตรธิดา ทำให้เกิดความรัก บุตรธิดาผู้รู้จักพูด ก็ย่อมเป็นที่รักของมารดาบิดา ท่านผู้เป็นใหญ่ฉลาดในการปฏิสนธิธรร กล่าวคำทักทายปราศรัยโพรยปรายแก่ผู้น้อยทั่วหน้า ย่อมยังตนให้เป็นที่รักนับถือของคนทั้งหลาย อาจยังผู้น้อยให้มีกำลังใจทำงานด้วยความรักดี อันวาจาไพเราะอ่อนหวาน เปรียบดังอาหารมีโอชารส ยังผู้กินให้พอใจ ตัดใจ ต้องการกินอีก

๒. ละเว้นลักษณะที่ก่อให้เกิด ฆรูสวาจา ได้แก่ งดเว้นคำพูดที่เป็นคำด่า คือ พูดให้เขาต่ำลง เช่น เขาเป็นคนว่าเป็นควาย เขาเป็นนายว่าเขาเป็นขี้ข้า เป็นต้น, งดเว้นคำพูดที่เป็นคำประชด คือพูดแตกตันด้วยความไม่พอใจ หรือคำพูดที่ยกให้สูงเกินเหตุเช่น “พ่อเทวดา, ลูกเทวดา, แม่คุณหญิง”, งดเว้นคำพูดคำกระทบ คือ การพูดให้กระเทือนไปถึงผู้อื่น ตรงกับสำนวนไทยว่า ตีวัวกระทบคราด, งดเว้นคำพูดคำแตกตัน คือพูดด้วยเจตนาจะแตกตันให้เขาเกิดความไม่สบายใจ เช่น บอกให้กินข้าว ก็พูดว่า “เชิญยัดเข้าไปเสียให้พอ, แดกห้าเข้าไปซิ”, งดเว้นคำพูดคำสบถ คือการพูดสาปแช่งต่าง ๆ นานา คำแช่งชักหักกระดูก ให้เขามีอันเป็นไป อาทิ ไอ้ห้า ไอ้ฉิบหาย เมื่องดเว้นจากลักษณะที่ก่อให้เกิด ฆรูสวาจา คือคำพูดที่เป็นคำหยาบคายได้แล้วก็พูดในทางที่อ่อนหวานน่าฟังปราศจาก โทสะ เป็นพูดที่ถนอมใจผู้ฟัง เมื่อทำเป็นประจำบ่อยๆขึ้น จะเป็นการพัฒนาชีวิตให้ผู้ประพฤตินีวาจาเป็นไปในทางสุภาพอ่อนหวานน่าฟังในปัจจุบัน

๔.๒.๔ การปฏิบัติตนโดยการงดเว้นการพูดเพื่อเจ้า

การพูดเพื่อเจ้า นั้นมีชื่อเรียกว่า สัมผัสปลาปะ แปลว่า การกล่าววาจาทำลายประโยชน์และความสุข ฉะนั้นเจตนาที่เป็นเหตุในการกล่าววาจาที่ทำลายประโยชน์และความสุขต่างๆ นั้นจึงชื่อว่าสัมผัสปลาปะ^{๒๖} หมายถึงการกล่าวเรื่องราวเหลวไหลไม่เป็นสาระ เช่นเล่าเรื่องหนึ่ง ละคร พูดจาตลกขบขันต่างๆ เพราะทำให้ผู้ฟัง ผู้อ่าน ไม่ได้รับประโยชน์แต่อย่างใด เพียงแต่ทำให้เพลิดเพลินไปชั่วครวเท่านั้น ฉะนั้นการพูดเพื่อเจ้า ก็คือ เจตนาที่เป็นเหตุในการกล่าววาจาที่ทำลายประโยชน์และความสุขต่างๆ ซึ่งหมายถึงการกล่าวเรื่องราวเหลวไหลไม่เป็นสาระ ส่วน สัมผัสปลาปะ วิรติ นั้นคือการงดเว้นจากการพูดเหลวไหลไร้สาระ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ บุคคลที่ไม่พูดเพื่อเจ้า คือบุคคลที่พูดแต่ความจริงที่มีสาระและก่อให้เกิดประโยชน์เท่านั้น ไม่พูดในเรื่องที่หาสาระไม่ได้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ทั้งรู้กาลในการกล่าวหรือพูดออกไป โดยผู้วิจัยขอยกตัวอย่างในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อภยราชกุมารสูตร เรื่องอภัยกุมารมาเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงการงดเว้นจากเรื่องที่เพื่อเจ้าเหลวไหลไม่เป็นสาระ ที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ถึงแม้เรื่องนั้นจะเป็นเรื่องที่มีมูลความจริงหรือไม่มีมูลจริงก็ตาม เป็นเรื่องที่ทำให้เป็นที่รัก หรือ ชอบใจของบุคคลอื่นหรือไม่ก็ตาม หากคำพูดนั้นหรือเรื่องนั้นเป็นสิ่งที่ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ไม่มีสาระ เป็นสิ่งที่เหลวไหล เพื่อเจ้า จึงเป็นเรื่องที่ไม่ควรกล่าวหรือพูดออกไป พร้อมยกตัวอย่างนิทานชาดกเพื่อประกอบการวิเคราะห์ และสรุปแนวทางปฏิบัติตนโดยการงดเว้นการพูดเพื่อเจ้าพัฒนาชีวิต

เรื่องพระราชาขุนนามว่าอภัย^{๒๗} สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น “นิครนถ์นาถบุตร” ผู้ซึ่งเป็นนักบวชนอกศาสนาพุทธ (ซึ่งเป็นศาสดาของศาสนาเชน) ได้คิดคำถามขึ้นมา ๑ ข้อ โดยใช้เวลาคุ่นคิดนานถึง ๔ เดือนเต็ม เพื่อถามพระพุทธเจ้า โดยคาดหวังว่าคำถามนี้จะทำให้พระพุทธเจ้าตอบไม่ได้ และ จะทรงกลืนไม่เข้าคายไม่ออก และเมื่อนั้น คนทั้งหลายก็จะเลิกล้มถือพระพุทธเจ้า

ครั้งนั้น นิครนถ์นาถบุตร ได้ไปกราบทูล อภัยราชกุมาร ผู้เป็นศิษย์ ถึงคำถามนี้ และได้ให้อภัยราชกุมาร นำคำถามนี้ไปถามแก่พระพุทธเจ้า คำถามนี้คือ “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระตถาคตจะพึงตรัสพระวาจาอันไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่นบ้างหรือหนอ” โดยที่นิครนถ์นาถบุตรได้อธิบาย คำถามนี้ไว้ว่าถ้าพระพุทธเจ้า ตอบว่า พึงกล่าววาจาอันไม่เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่น ก็ให้พระกุมารตอบกลับไปว่า แล้วเช่นนั้นพระองค์จะต่างอะไรจากคนธรรมดา เพราะคนธรรมดาต่างก็กล่าว วาจาอันไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ถ้าพระพุทธเจ้า ตอบว่า ไม่พึงกล่าววาจาอันไม่เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนอื่น ก็ให้พระกุมารตอบกลับไปว่า พระพุทธเจ้าโกหก พระองค์เคยทรงพยากรณ์

^{๒๖} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, มหาอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒ กัมมจตุกกะ และ มรณุปปัตติจตุกกะ, หน้า ๑๔๕.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๓/๘๔-๘๙.

พระเทวทัตว่า เทวทัตจะไปเกิดในอบาย ไปเกิดในนรกอเวจี ซึ่งวาจานั้นได้ทำให้พระเทวทัตเสียใจ เมื่อพระพุทธรเจ้าเจอคำถามสองเงื่อนนี้เข้าไปแล้ว ก็จะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก และ อภัยราชกุมารก็จะเป็นฝ่ายมีชัยเหนือพระพุทธรเจ้า และ ชื่อเสียงของพระองค์จะระบือไปไกล

อภัยราชกุมารได้เดินทางไปหาพระพุทธรเจ้า และ ทูลถามคำถามนั้นกับพระองค์ ซึ่งพระพุทธรเจ้าได้ตรัสตอบว่า “ราชกุมาร ในปัญหาข้อนี้ จะวิชันนาโดยส่วนเดียวมิได้” เมื่อได้ยินคำตอบเพียงเท่านี้ อภัยราชกุมารก็อุทานขึ้นว่า “คำถามของพวกนิครนถ์ได้ฉิบหายแล้ว” พระพุทธรเจ้าท่านได้ถามกลับว่า “เหตุใดพระกุมารถึงอุทานเช่นนั้น” ซึ่งพระกุมารก็ได้อธิบายที่มาของคำถามนี้ทั้งหมดแก่พระพุทธรเจ้า ว่า นิครนถ์นาฏบุตรได้สอนคำถามนี้ พร้อมทั้งจุดมุ่งหมายของคำถามนี้ ขณะนั้น อภัยราชกุมารได้อุ้มเด็กอ่อนนอนไว้บนไว้ตัก พระพุทธรเจ้าได้ตรัสกับอภัยกุมารไว้ว่า พระพุทธรเจ้า “ถ้ากุมารน้อยนี้เปลือเอามาไม่เอากรวดมาใส่ในปาก พระองค์จะอย่างไร” อภัยราชกุมาร “กระหม่อมจะนำออกเสีย ถ้านำไม่ออกก็จะใช้กำลังเอามือควักออกมา แม้ว่าจะต้องทำให้กุมารนี้ต้องเลือดออกก็ตาม ทั้งหมดนี้ก็เพราะหม่อมฉันรักและเอ็นดูพระกุมาร” พระพุทธรเจ้า “ตถาคตก็เช่นกัน” โดยพระพุทธรเจ้าทรงกล่าววาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ดังนี้

๑. วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น – ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๒. วาจาที่จริง/ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ ชอบใจของผู้อื่น – ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๓. วาจาที่จริง/ที่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นไม่เป็นที่รัก/ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น – ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

๔. วาจาที่ไม่จริง/ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้น เป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น – ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๕. วาจาที่จริง/ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น – ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

๖. วาจาที่จริง/ที่แท้ ประกอบด้วยประโยชน์ วาจานั้นเป็นที่รัก/เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น – ตถาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ ตถาคตมีความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย

เมื่อจบการสนทนาอภัยราชกุมารก็ประกาศตนเป็นอุบาสก มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

จากตัวอย่างเรื่องนี้อย่างวิเคราะห์ได้ว่า คำถามที่นิครนถ์นาฏบุตร คิดมาเป็นเวลา ๔ เดือนเพื่อที่จะมาฝึกให้ลูกศิษย์เพื่อใช้ถามพระพุทธรเจ้าเพื่อหวังให้พระองค์จนปัญญาในการตอบโดยหวังว่าพระพุทธรเจ้าจะกินไม่เข้าคายไม่ออกในคำถามนี้และจะเป็นเหตุให้ไม่มีคนไม่นับพระองค์ คำถาม

ชนิดนี้จัดเป็นเรื่อง เพื่อเจ้าเหล่าไหว ไรสาระ โดยปัญหานี้มีชื่อว่า โอวัญญิกสสาระ (คือปัญหานวนเวียน) แต่เมื่อพระพุทธเจ้าตอบคำถามว่า “เรื่องนี้จะตอบโดยด้านเดียวนั้นไม่ได้” อภัยราชกุมารจึงเข้าใจ ความหมายของพระองค์โดยทันที ซึ่งอธิบายได้ดังนี้ เพราะตถาคตมองเห็นประโยชน์ของคำถามจึง ตอบ หากมองไม่เห็นประโยชน์พระองค์ก็ทรงไม่ตอบ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงย่อปัญหาที่นิครนถ์แต่ง มา ๔ เดือนด้วยพระดำรัสเพียงคำเดียวเท่านั้น เปรียบเสมอฟ้าผ่าลงบนยอดเขาฉะนั้น ก็เพราะ ลักษณะการตอบปัญหาของพระพุทธเจ้านั้น มี ๔ วิธี คือ ตอบแบบตรงไปตรงมา(เอกังสพยากรณ์) เช่นคำถามว่ารูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง ก็ทรงตอบว่า “เที่ยง” เป็นต้น, ตอบแบบแยกตอบเป็นส่วนๆ กรณีๆไป (วิรัชชพยากรณ์) เช่นคำถามว่าคนตายแล้วเกิดหรือไม่? พระองค์จะตอบจำแนกไปตาม เหตุผล ว่ากรณีไหนกลับมาเกิด กรณีไหนไม่กลับมาเกิด โดยทรงให้เหตุผลประกอบ, ตอบแบบย้อนถามแล้วจึงตอบ(ปฏิปุจฉาพยากรณ์) คือย้อนถามเรื่องที่เทียบเคียงกันได้ ซึ่งจะ使人ที่เข้ามาเฝ้า เข้าใจคำตอบได้ง่าย , และ ไม่ทรงตอบ(ฐปนียพยากรณ์) ไม่ใช่ว่าพระองค์ไม่ทรงทราบ แต่การตอบนั้น เป็นเรื่องที่เสียเปล่า ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ถามบ้าง หรือ ไม่ใช่ทางพันทุกข์ เช่นเรื่องโลกและ จักรวาล(เพราะเป็นเรื่องที่เกินวิสัยที่มนุษย์จะรู้ได้ แม้รู้ได้ก็เสียเวลาเปล่าประโยชน์ ไม่ทำให้ออกจาก ทุกข์เพราะต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไปไม่สิ้นสุด) ฉะนั้นในเรื่องอภัยราชกุมาร นี้แสดงให้เห็นว่า เรื่อง ที่เป็นสิ่งที่เหลวไหล ไรสาระ ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ถึงแม้เรื่องนั้นจะเป็นเรื่องที่จริงหรือไม่ก็ตาม ถึงแม้เรื่องนั้นจะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของผู้หรือไม่ก็ตาม สิ่งนั้นไม่ควรพูดเพราะไม่ก่อให้เกิด ประโยชน์ แต่ถ้าหากเรื่องนั้นเป็นเรื่องจริง มีสาระ ก่อให้เกิดประโยชน์ ถึงแม้ว่าเรื่องนั้นจะทำให้เป็นที่รัก เป็นที่พอใจหรือไม่ก็ตาม สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ควรพูดแต่ต้องรู้เวลาที่จะพูดให้เหมาะสมกับสถานการณ์ หรือ บุคคลนั้นๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังเพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ไม่มี โทษแก่ผู้อื่น เหมือนลักษณะกาลกล่าววาจาของพระพุทธเจ้าใน ๖ ประการนั้นสรุปย่อได้ว่า เรื่องที่เป็น ประโยชน์ เป็นเรื่องจริง พระองค์รู้กาลที่จะกล่าว นอกจากนั้นพระองค์ไม่ทรงกล่าว ถึงแม้จะเป็นเรื่อง จริงก็ตาม ถ้าเรื่องนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ เพราะจะมีแต่โทษเพราะเป็นสิ่งที่เหลวไหล เพื่อเจ้า นั้นเอง

แนวทางการประพฤติในการงดเว้นการพูดเพื่อเจ้าเพื่อพัฒนาชีวิต สำหรับวิธีที่จะงดเว้น จากการพูดเพื่อเจ้าให้เป็นนิสัยเคยชินสามารถกระทำได้ในชีวิตประจำวันโดยหลักการดังต่อไปนี้

๑. ปฏิบัติตนโดยใช้วาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์ ซึ่งวาจาที่จริงทำให้ผู้พูดมีความหน้า เชื้อถือและเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นพระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญบุคคลที่พูดความจริงและเป็น ประโยชน์แก่มหาชนดังข้อความที่พระองค์ตรัส ใน อภัยราชกุมารสูตร^{๒๘} ว่า ๑. ตถาคตรู้ว่า วาจาที่ไม่ จริง ไม่แท้ ไม่ประประประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของผู้อื่น ตถาคตไม่กล่าววาจา นั้น, ๒. ตถาคตรู้ว่า วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๗.

ตลาคตไม่กล่าววาจานั้น, ๓.ตลาคตย่อมรู้ว่าวาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าวาจานั้น ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ตลาคตย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น, ๔. ตลาคต ย่อมรู้ว่าวาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์แต่ว่าวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของผู้อื่น ตลาคตไม่กล่าววาจานั้น, ๕ ตลาคตย่อมรู้ว่าวาจาที่จริงที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น ตลาคตไม่กล่าววาจานั้น, ตลาคตย่อมรู้ว่าวาจาที่จริง ที่ประกอบด้วยประโยชน์และวาจานั้นเป็นที่รักที่ ชอบใจของผู้อื่น ตลาคต ย่อมรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น โดยการที่จะงดเว้นการพูดเพื่อเจ้อ ในเป็นนิสัย ปกติในชีวิตประจำวันได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยเกณฑ์การตรัสวจาของพระพุทธเจ้า ใน อภยราชขุภุมาร สุตต มาประยุกต์ใช้และระลึกถึงอยู่เสมอๆ เพื่อเป็นการงดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ จะทำให้บุคคลที่ ปฏิบัติเป็นผู้ที่ รู้กาลเวลาที่พูด พูดแต่สิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ไม่พูดในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ เพราะสิ่งเหล่านั้นทำให้พูดเพื่อเจ้อและก่อให้เกิดอกุศลตามมา เมื่อประพฤติด้อยๆเสมอๆเคยชิน แล้วจะเป็นการพัฒนาชีวิตในทางที่ดีแก่ผู้นั้นกล่าวคือ วาจาเป็นกุศล เป็นไปในทางที่เห็นถูกต้องตาม สภาวะเป็นจริง และชี้แนะประโยชน์ในทางที่เป็นกุศลแก่ผู้อื่นจัดว่าเป็นบุญชนิดหนึ่ง

๔.๓ การประพฤติกุศลกรรมบถทางใจเพื่อพัฒนาชีวิต

ในการประพฤติกุศลกรรมบถทางใจเพื่อก่อให้เกิดเป็นสิ่งที่ทำเป็นปกตินิสัยให้ระลึกถึงนั้น ในกรรมบถทางใจนี้ประกอบด้วย การไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น (อนภิชฌา),ความคิดไม่พยาบาทผู้อื่น ด้วยความโกรธ (อพยาบาท) และความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง(สัมมาทิฐิ) เมื่อพิจารณาให้ถี่ แล้ว กุศลกรรมบถทางใจนี้ คือ องค์ธรรมทั้ง ๓ กุศลมูล (รากเหง้าแห่งกุศล) อันได้แก่ อโลภะ (ความไม่โลภ) อโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย) อโมหะ (ความไม่หลง) ซึ่งความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงนี้ หมายถึงความมีสติ มีปัญญาในขณะกระทำกรรม ซึ่งการทำดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ นั้นทางใจ หรือมโนกรรมนั้นถือว่าสำคัญที่สุด มโนกรรมนั้นถือเป็นสำคัญที่สุดเหมือนกัน เพราะเกี่ยวกับเจตนา โดยตรง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตปัสสี บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการ ที่จำแนกแยกเป็นอย่างนี้ เราบัญญัติ มโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำความชั่ว ในการประพฤติกุศลกรรมชั่ว มิใช่กายกรรมหรือวจีกรรม”^{๒๙} ฉะนั้นในทางตรงกันข้ามกับกรรมชั่วคือ กรรมดี คือกุศลมโนกรรมนั้น เป็นกุศลกรรมบถทางใจนั้น สำคัญที่สุดในฝ่ายดีเหมือนกัน และมีผลดีมากกว่า ทางกาย และ วาจา เพราะมโนกุศล หรือ กุศล กรรมบถทางใจนั้นมีเจตนาเป็นอยู่เบื้องหลังการกระทำทางวาจาและทางกาย เราจึงควรประพฤติมโน สจจริตทั้ง ๓ ข้อนั้นอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัยเคยชิน ทำให้เป็นประจำจนคุ้นเคย หรือ ระลึกรู้ถึง อยู่ในใจตลอดเวลา ซึ่งในการปฏิบัตินั้นต้องใช้องค์ธรรมที่เป็นไปในทางเดียวกับกรรมบถทางใจแต่ละ ข้อซึ่งกุศลกรรมบถทางใจนี้มีหลักการประพฤติดูอยู่ในหลัก มรรคองค์ ๘ ในหมวด สมาธิ และ ปัญญา อันได้แก่ อนภิชฌา เป็นองค์ธรรมหนึ่งใน สัมมาสติ ส่วน อพยาบาท นั้นเป็นองค์ธรรมหนึ่งใน สัมมา

^{๒๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๗/๕๕.

สั่งกับปะ และ ความเห็นถูก ก็คือสัมมาทิฐิทั้งหมด โดยในแต่ละข้อผู้วิจัยจะทำการยกตัวอย่างในพระสูตรในพระไตรปิฎกและในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและมาวิเคราะห์ตามหลักกุศลกรรมบถโดยอาศัยการปฏิบัติเป็นประจำต่อเนื่องจนเคยชินที่เรียกว่า อาจิณณกรรม และใช้ธรรมะที่สนับสนุนเพื่อก่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติกุศลกรรมบถทางใจเพื่อเป็นการพัฒนาชีวิต

๔.๓.๑ การปฏิบัติตนโดยไม่ให้อายใครของผู้อื่นด้วยความโลภ

ในการปฏิบัติตนไม่มีมีความโลภอยากได้ของผู้อื่นต้องมีความเข้าใจในเรื่องและองค์ธรรมฝ่ายตรงข้ามคือ อภิชฌา ซึ่งแปลว่า คิดเพ่งเล็งในทรัพย์ของผู้อื่นเฉพาะหน้า องค์ธรรมได้แก่ โลภะ โดยตามธรรมชาติความพอใจของบุคคลแบ่งได้ ๒ ประเภท บุคคลประเภทหนึ่งมีความพอใจอยากได้สิ่งของนั้นๆแล้วพยายามแสวงหาให้ได้มาด้วยความสุจริต เช่น ด้วยการขอ ด้วยการซื้อหรือแลกเปลี่ยน แต่บุคคลอีกประเภทหนึ่งมีความพอใจอยากได้ในสิ่งหนึ่งสิ่งใดแล้ว มีความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของนั้นๆมาเป็นของของตนโดยไม่ชอบธรรมคิดหาทางที่จะขโมยหรือโกง เพื่อให้ได้สิ่งนั้นๆมาเป็นของตน บุคคลประเภทนี้คือ อภิชฌา เมื่อเข้าครอบงำผู้ใดแล้วย่อมทำให้จิตใจของผู้นั้นเกิดความละโมภในสมบัติของผู้อื่น โดยไม่คำนึงถึงความเสียหายเดือดร้อนของผู้อื่นแต่อย่างใด ในการที่จะรับจับความโลภของผู้อื่นที่เรียกว่า อนภิชฌา คือความไม่โลภอยากได้ของผู้อื่น ต้องถือหลัก วิริตี ๓ ประการ และ ต้องปฏิบัติตามศีลธรรมตรงกันข้ามและปฏิบัติตามองค์ธรรมนั้น ซึ่งที่ตรงข้ามนั้นมีอยู่ใน สัมมาสติ ในมรรค ๘ เป็นองค์ธรรมที่สามารถระงับความโลภในสาย โลภะ ได้หากนำมาปฏิบัติให้เกิดความชำนาญต้องอาศัย สัมมาสติ ซึ่งในตัวอย่างบุคคลที่จะยกมาเป็นตัวอย่างได้แก่เรื่องพราหมณ์จูเพกสาฎกพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท

เรื่องพราหมณ์ชื่อจูเพกสาฎก^{๓๐} สมัยหนึ่งพระศาสดาเมื่อประทับอยู่ ณ พระเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์ชื่อจูเพกสาฎกได้ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ควรรีบเร่งทำบุญ (อภิตถเรถ กลยาณ) เรื่องมีอยู่ว่าในกาลแห่งพระวิปัสสีทศพล ได้มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อ มหาเอกสาฎก แต่ในกาลนี้พราหมณ์นี้ได้เป็นพราหมณ์ ชื่อจูเพกสาฎกในกรุงสาวัตถี พราหมณ์นั้นมีผ้าสาฎกสำหรับนุ่งห่มเพียง ๑ ผืนแม้แต่พราหมณ์ที่เป็นภรรยาก็มี ๑ ผืนเช่นกัน ทั้ง ๒ คนมีผ้าห่มเพียงผืนเดียวเท่านั้นจึงตกลงกันว่าใครจะไปฟังธรรมที่สำนักของพระวิปัสสีพุทธเจ้าเพราะทั้งคู่ไม่สามารถไปพร้อมกันได้เนื่องจากมีผ้าห่มเพียงผืนเดียวทางนางพราหมณ์ผู้เป็นภรรยาจึงขอไปตอนกลางวัน ส่วนตอนกลางคืนพราหมณ์จึงได้ไปฟังธรรม เมื่อปฐมยามครั้งนี้เขาได้มี ปิติ ๕ ประการซาบซ่านทั่วสรีระของพราหมณ์ คิดจะถวายผ้าสาฎกแก่พระพุทธเจ้าแต่ก็เกิดความตระหนี่ครอบงำไว้เพราะหากว่าถวายไปผ้าห่มสำหรับนางพราหมณ์ก็จะมี เวลาคผ่านไปจนถึง มัชฌิมยามเขาก็มีอาจถวายในยามนั้นได้เนื่องจากจิตประกอบด้วยสัทธาและตระหนี่ต่อสู้กันโดยมีจิตประกอบด้วยความตระหนี่ ๑,๐๐๐ จิตประกอบด้วย

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน ขุ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๙๕/๑-๕.

สัทธา ๑ ดวงจนเวลาล่วงเลยมาถึงใกล้รุ่งช่วงปัจฉิมยามแล้วทำสัทธาจิตแน่วแน่ถือผ้าสาฎกไปวางไว้ใกล้พระบาทของพระศาสดาและได้เปล่งเสียงดังขึ้น ๓ ครั้งว่า เราชนะแล้ว ขณะที่พระเจ้าประเสนทิโกศลกำลังฟังธรรมอยู่ได้ยินเสียงของพราหมณ์จึงตรัสให้พวกราชบุรุษไปถามว่าเขาชนะอะไรเมื่อทราบเรื่องจึงตรัสว่า พราหมณ์ทำสิ่งที่ทำได้ยากจึงพระราชทานผ้าสาฎกให้ ๑ คู่แก่เขาเขาได้ถวายผ้านั้นแก่พระพุทธรูปเจ้าเหมือนกันพระราชาก็รับสั่งให้พระราชทานเป็นทวิคูณอีก คือ ๒ คู่ ๔ คู่ ๘ คู่ ๑๖ คู่ เขาก็ถวายผู้เหล่านั้นแต่พระพุทธรูปเจ้า ต่อมาพระราชาก็ถวายผ้าสาฎกให้อีกเป็น ๓๒ คู่แก่เขา พราหมณ์เพื่อจะป้องกันวาทะว่า "พราหมณ์ไม่ถือเอาเพื่อตน สละผ้าที่ได้แล้วๆ เสียสิ้น" จึงถือเอาผ้าสาฎก ๒ คู่จากผ้า ๓๒ คู่ นั่นคือ "เพื่อตน ๑ คู่ เพื่อนางพราหมณี ๑ คู่" พราหมณ์จึงเก็บไว้เพียง ๒ คู่และถวายผ้าสาฎก ๓๐ คู่แต่พระพุทธรูปเจ้า ฝ่ายพระราชาก็เมื่อพราหมณ์นั้นถวายถึง ๗ ครั้ง ได้มีพระราชประสงค์จะพระราชทานอีก พราหมณ์ซึ่งมหาเอกสาฎกในกาลก่อน ได้ถือเอาผ้าสาฎก ๒ คู่ในจำนวนผ้าสาฎก ๖๔ คู่ ส่วนพราหมณ์ซึ่งจุฬาสฎกนี้ ได้ถือเอาผ้าสาฎก ๒ คู่ ในเวลาที่ตนได้ผ้าสาฎก ๓๒ คู่ พระราชาเห็นว่าพราหมณ์ทำสิ่งที่ทำได้ยากจึงสั่งพวกราชบุรุษให้นำผ้า กำพล ๒ ผืนภายในวังมาให้และทรงรับสั่งให้พระราชทานแก่พราหมณ์ผ้ากำพล ๒ ผืนมีค่า ๑๐๐,๐๐๐ แก่เขาพราหมณ์คิดว่าผ้านั้นไม่คู่ควรแก่ตน ผ้าเหล่านั้นควรแก่พระพุทธรูปศาสนาเท่านั้นจึงได้ชิงผ้ากำพล ๑ ผืนให้เป็นพศานไว้เบื้องบนที่บรรทมของพระศาสดาภายในพระคันธกุฎี ชิงผ้าอีกผืนหนึ่งทำให้เป็นพศานในที่ทำภารกิจของภิกษุผู้ฉันเป็นนิตยในเรือนของตนในเวลาเย็นพระราชาก็เสด็จไปยังสำนักของพระศาสดาทรงจำผ้าของตนได้จึงตรัสถามว่า "ใครทำการบูชา พระพุทธรูปเจ้าข้า" พระตถาคตตอบว่า "พราหมณ์ชื่อว่า เอกสาฎก" พระราชาเห็นว่าพราหมณ์ทำสิ่งที่สมควรทำในฐานะที่เราสมควรทำเช่นกัน จึงสั่งพระราชทานหมวด ๔ แห่งวัตถุทุกอย่างจนถึง ๑๐๐ แห่งวัตถุทั้งหมด ทำเป็นอย่างละ ๔ ให้แก่พราหมณ์นั้น คือ ช้าง ๔ เชือก ม้า ๔ ตัว กหาปณะ ๔,๐๐๐ สตรี ๔ นาง ทาสี ๔ นาง บุรุษ ๔ คน บ้านส่วย ๔ ตำบล ภิกษุทั้งหลายพากันสนทนากันในโรงทานว่าไอ้ กรรมของ จุฬาสฎกน่าอัศจรรย์ ชั่วครู่เดียวเท่านั้นเขาได้หมวด ๔ แห่งวัตถุทุกอย่างเมื่อพระพุทธรูปเจ้าสอบถามว่าภิกษุสนทนากันด้วยเรื่องอันได้จึงทราบว่าเป็นเรื่องของพราหมณ์ จุฬาสฎกในสมัยที่เกิดเป็นพราหมณ์ชื่อ เอกสาฎก พระพุทธรูปจึงตรัสว่าหากพราหมณ์เอกสาฎก ถวายทานในช่วงปฐมยามเขาจะได้วัตถุอย่างละ ๑๖ ถ้าเขาถวายทานในช่วงมัชฌิมยามเข้าจะได้วัตถุอย่างละ ๘ แต่เพราะถวายในช่วยใกล้รุ่งคือ ปัจฉิมยามเขาจึงได้วัตถุอย่างละ ๔ กรรมอันงามอันบุคคลควรทำไม่ให้จิตเสื่อมเสียควรทำในขณะนั่นเอง กุศลที่บุคคลทำซ้ำ เมื่อให้สมบัติยอมให้ซ้ำเหมือนกัน^{๓๑}

จากเรื่องนี้สามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้ เมื่อพิจารณาองค์ธรรมของ อภิชฌา แล้วถ้าจะเป็นกรรมบถได้ต้องมีองค์ประกอบ คือ ๑ สิ่งของของผู้อื่น (ปรภณฺท) ๒.การน้อมมาเพื่อตน กล่าวคือ มีจิตคิดอยากได้เอามาเป็นของตน (อตฺตโน ปริมาณ) และเมื่อทำให้องค์ธรรมนั้นเป็นในฝ่ายกุศลคือ

^{๓๑} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๔.

ตรงกันข้ามกันที่เรียกว่า อนภิขณา ก็ต้องให้องค์ธรรม ๒ ข้อเป็นตรงกันข้ามคือ ๑. ไม่มีสิ่งของผู้อื่น ๒. ไม่มีจิตคิดอยากได้เอาเป็นของตน จึงจัดว่าเป็น อนภิขณา แต่การกระทำของพราหมณ์จูฬกสาฎก นั้นเป็นการกระทำโดย ๑.การถวายสิ่งของของตนให้พระพุทธรเจ้า ,๒. มีจิตยินดีในการสละสิ่งของของตนที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการกระทำที่ทำได้โดยยากเพราะตนเองและภรรยาไม่มีสิ่งของที่ใช้ร่วมกันเพียงชิ้นเดียวนั่นคือผ้าห่ม ในหลักสัมมาสตินั้น การพิจารณาเห็นจิตในจิตนั้นคือการ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิขณา ซึ่งพราหมณ์นั้นทำสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอภิขณา นอกจากนั้นยังสามารถชนะ มัจฉเรจิตด้วยสัทธาจิต บุษาคูศรบุชา ไม่มีความโลภเพื่อตนเอง และมีความพอเพียงไม่สะสม วิเคราะห์ได้ดังนี้ แม้ว่าพราหมณ์จะมีผ้าห่มเพียงผืนเดียวใช้ห่มออกจากบ้านใช้ร่วมกันกับภรรยา จึงไม่สามารถออกไปฟังธรรมได้พร้อมกันได้เพราะไม่มีผ้าห่มต้องผลัดกันไปโดย พราหมณ์จูฬกสาฎกไปฟังธรรมตอนกลางคืน ส่วนภรรยาจะไปฟังธรรมตอนกลางวัน เมื่อเริ่มต้นฟังธรรมช่วงปฐมยาม เขาเกิดศรัทธาคิดจะนำผ้าห่มที่มีเพียงผืนเดียวเพื่อบูชาธรรม แต่หากถวายไปนางพราหมณ์ก็จะไม่มีผ้าห่ม เมื่อผ่าน มัชฌิมยาม เขาไม่อาจถวายในมัชฌิมยามแม้มันได้ จิตเข้าครุ่นคิดว่า "จักถวายจักไม่ถวาย" เมื่อเขาเอาชนะใจตัวเองได้แล้วจึงตัดสินใจถวายผ้าห่มที่มีเพียงผืนเดียวช่วงปัจฉิมยาม (ใกล้สว่าง) เมื่อถวายเสร็จแล้วเปล่งวาจาว่า เราชนะแล้ว ๓ หน ความนั้นไปเข้าหูพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงทราบเห็นว่าพราหมณ์ทำสิ่งที่ทำได้ยาก จึงให้ผ้าแก่พราหมณ์นั้น จาก ๒ คู่เป็น ๓๒ คู่ พราหมณ์จูฬกสาฎก นั้นได้ถวายแก่พระพุทธรเจ้าทั้งหมด ๓๐ ผืนเก็บไว้ใช้เองเพียง ๒ ผืนสำหรับตนและภรรยาเท่านั้นซึ่งตนเองไม่สะสมหากแต่นำถวายเพื่อใช้ในพระพุทธรศาสนา จัดว่าเป็นการสร้างกุศลอาจิณณกรรมในปัจจุบัน เพราะมีจิตศรัทธาถวายสิ่งที่ตนได้มาจากพระเจ้าปเสนทิโกศลถึง ๗ หน เมื่อพระองค์สังเกตตั้งนั้นก็จัดผ้าที่มีค่ามากคือ ผ้ากัมพลมีค่า ๑๐๐,๐๐๐ ให้พราหมณ์จูฬกสาฎก ๒ ผืน พราหมณ์ก็เห็นว่าผ้านั้นสมควรบำรุงไว้ในพระพุทธรศาสนาจึงนำผืนหนึ่งซึ่งไว้บนเพดานในที่บรรทมของพระศาสดาภายในพระคันธกุฎี ซึ่งผ้าอีกผืนหนึ่งทำให้เป็นเพดานในที่ทำภักติกิจของภิกษุผู้ฉันเป็นนิตยในเรือนของตน ซึ่งแสดงในเห็นถึงการที่พราหมณ์มีความไม่โลภ เป็น อโลภะ ซึ่งมีความหมายเหมือนกันกับ อนภิขณา นั้นหมายความว่า พราหมณ์จูฬกสาฎกได้ปฏิบัติการงดเว้นจากความโลภอยากได้ของผู้อื่นจนเป็นอาจิณณกรรมในปัจจุบัน และสามารถวิเคราะห์ต่อไปได้อีกว่า ในการที่พราหมณ์ตัดสินใจจะถวายทานคือผ้าผืนแรกของเขานั้นที่จิตเขาต่อสู่อยู่กับความตระหนี่กับความศรัทธาตั้งแต่ปฐมยามถึงมัชฌิมยามนั้นแม้ว่าจะได้ถวายทานในตอนปัจฉิมยาม คือช่วงใกล้เช้าแล้วแต่การที่เข้าตัดสินใจที่จะถวายทานแก่พระพุทธรเจ้าแล้วเอาชนะจิตใจตนเองนั้นได้ก็เป็นอานิสงฆ์ของเขาซึ่งเป็นเหตุให้พระเจ้าปเสนทิโกศล ทราบความจึงพระราชทานผ้าให้เขาอีกหลายสิบลูกการที่เขาเอาชนะจิตใจของตนเองถวายทานที่ทำได้ยากถือว่าเป็นอานิสงฆ์ที่เขาได้สร้างกุศลอาจิณณกรรมที่จิตปราศจาก อภิขณา หรือ โลภะ ซึ่งในอดีตพราหมณ์จูฬกสาฎก ได้เคยถวายทานแบบเดียวกันนี้กับพระพุทธรเจ้าวิปัสสี ซึ่งในสมัยนั้นพราหมณ์จูฬกสาฎก มีชื่อว่า มหาเอกสาฎก การเป็นกุศลที่เหมือนกันในอดีตส่งผลมาถึงปัจจุบัน

จัดเป็นกุศลอาจิณกรรมของพรามณ์ในข้อตเว้นจากความโลภพระพุทธองค์จึงตรัสว่าหากพรามณ์ถวายทานในช่วงปฐมยามเขาจะได้วัตถุอย่างละ ๑๖ ถ้าเขาถวายทานในช่วงมัชฌิมยามเขาจะได้วัตถุอย่างละ ๘ แต่เพราะถวายในช่วยใกล้รุ่งคือ ปัจฉิมยามเขาจึงได้วัตถุอย่างละ ๔ กรรมอันงามอันบุคคลควรทำไม่ให้อจิตเสื่อมเสียควรทำในขณะนั่นเอง กุศลที่บุคคลทำซ้ำ เมื่อให้สมบัติยอมให้ซ้ำเหมือนกัน จึงทรงตรัสพระคาถานี้ว่า “บุคคลควรริบเร่งทำบุญ ควรห้ามจิตจากบาป เพราะเมื่อทำบุญเข้าไปใจจะยินดีในบาป”^{๓๒}

การปฏิบัติตนไม่ให้ยากได้ของผู้อื่นด้วยความโลภเพื่อพัฒนาชีวิตต้องอาศัยการกำจัดความโลภโดยมีสัมมาสติคอยระลึกลู่เสมอๆ^{๓๓} โดยหลักที่ตรงกับข้ามกันคือการบริจาคทานซึ่งเป็นวิธีที่จะตเว้นจากความโลภให้เป็นประจำสม่ำเสมอจนเกิดเป็นนิสัย สามารถนำหลักการดังต่อไปนี้มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแต่ละบุคคล ดังนี้

๑. ปฏิบัติในหลักในความพอเพียง คือความไม่โลภ อโลภะ เป็นธรรมเดียวกันกับอนภิชฌา ที่เกื้อกูลไม่ให้ความโลภ คือ โลภะเข้าครอบงำจิตใจ โดยที่ผู้ปฏิบัติต้องมีความยินดีกับสิ่งที่มีอยู่ตามอัตภาพ ไม่สะสมทรัพย์มากเกิดไปจนเกิดความทุกข์ โดยใช้หลักพอเพียง พอดีกับตนซึ่งอาจจะแตกต่างกันบ้างในแต่ละบุคคลเมื่อไม่โลภก็จะไม่เกิดทุกข์ อย่างพรามณ์จุฬะสาฎก ซึ่งได้ผ้ามากมายหลายสิบผืนจากพระเจ้าบเสนทิโกศล แต่กลับเอาไว้ใช้เพียง ๒ ผืนคือคนละผืนกับภรรยาเท่านั้น จึงเป็นตัวอย่างของความพอเพียงคลายแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่ รัชการที่ ๙ วางไว้นำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่ตน และปฏิบัติให้เป็นประจำสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย เมื่อจิตเป็นสุขในการไม่โลภ ก็หมั่นระลึกถึงคุณงามความดีของตนในความพอดี ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน

๒. ประพฤติตนให้มีจิตสาธารณะ คือนำหลักการใช้ ทาน เช่น ตักบาตรแก่พระภิกษุผู้มีศีล ให้วัตถุทาน ข้าว ปลา อาหาร ยารักษาโรค แบ่งปันแก่ผู้ยากไร้ เป็นประจำตามกำลังที่เรามี หรือให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่เป็นทุกข์ เช่น ให้ธรรมเป็นทาน มีจิตอาสาในโครงการต่างๆ ตามแนวพระดำริของรัชการที่ ๑๐ เป็นต้น เช่น ทำความสะอาด สร้างถนน ขุดคลอง สร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ฯลฯ

๓. ข้อปฏิบัติในการบริจาคทานเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ การเสียสละของตนตามฐานะอันควรซึ่งเป็นการเสียสละสิ่งของของตนแก่ผู้มีศีลหรือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น ๑. ให้ทานด้วยความศรัทธา ๒. ให้ทานด้วยความเคารพ ๓. ให้ทานตามกาลอันสมควร ๔. เป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน ๕. ให้ทานโดยไม่กระทบตนเอง กับตัวเอง^{๓๔} ซึ่งจะเห็นได้ว่าผู้ให้ต้องมีความเคารพอ่อนน้อม ให้ด้วยมือตนเองและสิ่งของเหล่านั้นต้องเป็นของใหม่ไม่ใช่ขอบเหลือใช้เหลือกินหรือเน่าเสีย ผู้ปฏิบัติควรทำสิ่งเหล่านี้จนเป็นนิสัย และระลึกนึกถึงเสมอๆ จะทำให้จิตใจผ่องใสเมื่อได้ให้ทาน เมื่อเราให้ทานกับผู้อื่น

^{๓๒} ชุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๑๖/๔.

^{๓๓} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๖/๕๖.

^{๓๔} ตูรายละเอียดยใน อง.ปณจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔.

หรือพระภิกษุผู้ทรงศีล ควรให้ทานในลักษณะต่อไปนี้ คือ ให้ของที่สะอาด, ให้ของประณีต, ให้ตามกาล, ให้ของที่สมควรให้, เลือกให้แต่สิ่งที่ดีๆ, ให้เป็นนิตย, เมื่อขณะให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส, ให้แล้วก็ดีใจ ใช้หลัก ๘ ประการ^{๓๕} ในการปฏิบัตินี้มาปฏิบัติเป็นประจำ สม่ำเสมอ เช่น การอุทิศตนเป็นจิตอาสาต่างๆ โดยทำเป็นประจำ และให้ระลึกถึงเป็นประจำ ก็จัดได้ว่าเป็นการงดเว้นจากความโลภเพื่อพัฒนาชีวิตทำให้ผู้ประพุดมีจิตใจที่เป็นสุขในปัจจุบันเพราะจิตในที่เป็นผู้ให้และเสียสละเมื่อละโลกนี้ไปแล้ว นิสัยเคยชินในการให้จนเป็นอาจณ ก็ส่งผลให้สู่สุคติ

๔.๓.๒ การปฏิบัติตนไม่ให้คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ

กุศลกรรมบถทางใจในการไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธหรือเรียกว่า อพยาบาท คือ การงดเว้นจากการพยาบาทคือการปองร้ายด้วยการผูกโกรธ อพยาบาท ต้องอาศัยธรรมที่เป็นไปในฝ่ายเดียวกับธรรมนี้จึงจะสามารถเป็นแนวทางปฏิบัติได้ ซึ่งองค์ธรรมนี้เป็นองค์ธรรมหนึ่งที่อยู่ในสัมมาสังกัปปะ^{๓๖} ความดำริชอบ ในมรรค ๘ อันได้แก่ เนกขัมมะสังกัปปะ ความดำริออกจากกาม, อพยาบาท สังกัปปะ ความดำริออกจากความพยาบาท และ อวิหิงสา สังกัปปะ ความดำริในการไม่เบียดเบียน ซึ่งหัวข้อ อพยาบาท เป็นไปในแนวทางเดียวกันกับ กุศลกรรมบถทางใจข้อนี้

ผู้วิจัยจึงขอ ยกตัวอย่างในอรรถกถาธรรมบทเรื่องราวของนาง อุตตราอุบาสิกา ผู้ประกอบกุศลกรรมบถทางใจโดยการไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธเป็นกุศลอาจณกรรมตัวอย่างนางอุตตราผู้วิจัยจะนำมาศึกษาเพื่อให้เห็นถึงการประพุดิคุศลกรรมเป็นประจำเมื่อได้ประสบกับอันตรายที่เกิดจากบุคคลอื่นนางสามารถที่จะไม่ตอบโต้เพราะนางเป็นผู้มีสัมมาสังกัปปะอยู่มีจิตใจที่ละจากความพยาบาทเบียดเบียน

เรื่องอุตตราอุบาสิกา^{๓๗} นางอุตตราเป็นลูกสาวของเศรษฐีชื่อว่าปุณณเศรษฐี นางได้แต่งงานบุคคลลูกชายของตระกูลเศรษฐีเหมือนกันแต่ว่าตระกูลสามีนั้นไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา เมื่อนางเข้ามาอยู่บ้านสามีนางต้องดูแลสามีตามธรรมเนียมศาสนาพราหมณ์แม้ว่านางจะนับถือพระพุทธศาสนา เนื่องจากนางนับถือพระพุทธศาสนานางจึงมีปกติเข้าวัดทำบุญหลังจากแต่งงานนางก็ทำไม่ได้ทำเพราะต้องปฏิบัติดูแลสามีดังนั้นนางจึงส่งข่าวไปบอกบิดาแจ้งความประสงค์อยากจะทำบุญแต่ไม่มีเวลาปลีกจากสามี ปุณณเศรษฐี ได้ทราบความทุกข์ของธิดาของตนจึงได้ส่งทรัพย์ไป ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อจ้างนางสิริมาซึ่งเป็นหญิงคนิกาโดยให้วันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะเป็นเวลาครึ่งเดือนโดยมาบำเรอสามีของนางอุตตรา และเพื่อให้นางอุตตราธิดาของตนได้มีโอกาสถวายทานและฟังธรรมตลอดครึ่งเดือนนี้ เมื่อสามีของนางอุตตราเห็นเรื่องราวของนางสิริมาก็ยินดีให้นางมาบำเรอตน

^{๓๕} คุรยละเอียดใน อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖.

^{๓๖} คุรยละเอียดใน ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๖/๕๕.

^{๓๗} คุรยละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๖/๒๕๓.

ตลอดครึ่งเดือน ส่วนนางอุตตราเมื่อหมดภาระที่ต้องดูแลสามีแล้วนางจึงได้นิมนต์พระภิกษุที่มีพระพุทธรูปเจ้าเป็นประธานให้มารับบาตรที่บ้านของนางตลอดครึ่งเดือนนางสิริมา แม้เป็นเพียงหญิงที่ทางบิดาของนางอุตตราจ้างมาเพื่อบำเรอสามีของนางเพียงแค่ครึ่งเดือนแต่กลับสำคัญตนว่าเป็นเจ้าเรือน จึงผูกอาฆาตต่อนางอุตตราว่า “จักต้องยังทุกข์ให้เกิดแก่นาง” จึงลงจากปราสาทเข้าไปยังโรงครัวใหญ่ เอาทัพพีตักเนยใสอันเดือดพล่านในที่ทอดขนมแล้ว ก็เดินมุ่งหน้าไปหานางอุตตรา นางอุตตราเห็นนางสิริมานั้นเดินมา จึงแผ่เมตตาไปถึงนางว่า “หญิงสหายของเราทำอุปการะแก่เรามาก จักรวาลก็แคบเกินไป พรหมโลกก็ต้ำนั๊ก ส่วนคุณของหญิงสหายเราใหญ่มาก ก็เราอาศัยนางนั้นจึงได้ถวายทานและฟังธรรมถ้าเรามีความโกรธเหื่อนางสิริมานั้น เนยใสจึงลวกเราเถิด ถ้าไม่มี อย่าลวกเราเลย”^{๓๘} เนยใสซึ่งเดือดพล่านที่นางสิริมานั้น รดลงเบื้องบนนางอุตตรานั้น ได้เป็นเหมือนน้ำเย็นลำดับนั้น พวกทาสีของนางอุตตราจึงเขามารุ้มนางสิริมาทุบตีให้ล้มลงอยู่กับพื้น แต่นางอุตตรากลับห้ามนางทาสีเหล่านั้นไม่ให้ทำร้ายนางสิริมากลับบอกให้ทาสีเหล่านั้นดูแลนางสิริมาอย่างดี เมื่อนางสิริมาสำนึกผิดถึงกรรมที่ทำต่อนางอุตตราจึงกราบขออภัยนางอุตตรา และขอให้ยกโทษให้ตนนางอุตตราจึงบอกว่าหากพระพุทธรูปเจ้ายกโทษให้นางก็จะยกโทษให้นางสิริมานางสิริมานั้นก็ดีใจและได้เข้าเฝ้าพระพุทธรูปเจ้าในวันถัดเพื่อขอขมาตามที่นางอุตตราบอกไว้

ในตัวอย่างเรื่องนางอุตตราวิเคราะห์ได้ว่า ผู้ที่ได้ทำกุศลกรรมบถให้เป็นปกตินิสัย เคยชินกล่าวคือ นางอุตตรานั้นได้ว่าจ้างนางสิริมาเพื่อมาทำหน้าที่ภรรยาแทนนางในช่วงครึ่งเดือนเนื่องจากนางได้แต่งงานกับสามีที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาทำให้นางไม่มีโอกาสทำบุญและฟังธรรมจากพระพุทธรูปเจ้าเมื่อได้ว่าจ้างนางสิริมาซึ่งเป็นหญิงศรัทธาเป็นเงิน ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ โดยให้วันละ ๑,๐๐๐ กหาปณะ จนครบครึ่งเดือนเพื่อที่นางจะได้ทำบุญและฟังธรรมจากพระพุทธรูปเจ้า เมื่อวิเคราะห์ตามหลัก อาจิณณกรรมแล้ว นางอุตตรานั้น ปกติเป็นคนที่ชอบทำบุญทำกุศลและฟังธรรมอยู่เสมอทำจนเป็นนิสัยตั้งแต่เด็กๆจนโต โดยมีการทำบุญถวายทานแด่พระพุทธรูปเจ้าและพระสงฆ์ มีการฟังธรรมมิได้ขาด แต่เมื่อนางต้องมาแต่งงานกับตระกูลที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาตามความต้องการของบิดาและด้วยหน้าที่ของภรรยาที่ต้องดูแลสามีนางจึงไม่สามารถที่จะทำบุญในพระพุทธศาสนาได้ นางจึงได้บอกความทุกข์ของตนแก่บิดาให้ทราบจึงได้ตกลงว่าจ้างนางสิริมาซึ่งเป็นผู้หญิงขายบริการมาทำหน้าที่ดูแลสามีของนางเพียงครึ่งเดือน และตกลงว่าจ้างกันอย่างถูกต้องและทางสามีของนางอุตตราก็เห็นชอบด้วย แต่เมื่อนางสิริมาได้มาทำหน้าที่ภรรยาชั่วคราวเพียงครึ่งเดือนกลับมีความมักใหญ่ใฝ่สูงแล้วกลับมีความริษยาคิดว่าตนเป็นภรรยาของสามีของนางอุตตราจึงต้องการที่จะกำจัดนางอุตตรา ที่เป็นภรรยาตัวจริงโดยการนำน้ำมันเนยที่เดือดต้องการมาสาदनางอุตตราให้เสียโฉมนั้น ซึ่งการกระทำของนางสิริมานั้นเป็นการล่วงอกุศลกรรมบถทางกายทั้ง ๓ ข้ออย่างชัดเจน แต่นาง อุตตรากลับไม่โกรธตอบเพราะคิดว่าการที่นางสิริมาได้มาทำหน้าที่แทนนางแม้เพียงครึ่งเดือนถือว่าเป็นผู้มีพระคุณ

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๖/๒๕๕.

ทำให้นางได้มีโอกาสได้ถวายทานแด่พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นกุศลาจฉิณณกรรมที่ตนได้กระทำมาอย่างเป็นประจำตั้งแต่เด็ก ๆ

แต่ในข้อนี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ว่า นาง อุตตรานั้นเด่นเรื่องจิตใจมากกว่ากุศลาจฉิณณกรรมทางกาย กุศลาจฉิณณกรรมทางกายของนางก็คือ การที่นางมีปกติถวายทานอย่างเป็นประจำ ต่อเนื่องจนเป็นนิสัย ก็เพราะว่านางมีอุปนิสัยที่ถูกปลูกฝังมาอย่างถูกต้องจนเป็นนิสัยเป็นความเคยชินซึ่งเป็นการกระทำอย่างต่อเนื่องเพราะนางอยู่ในครอบครัวที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ กุศลกรรมบถทางใจในข้อนี้ไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธจนเป็นอาจฉิณณกรรม นั้นเด่นกว่าเป็นอุปนิสัยที่เป็นกุศลของนางในเรื่องนี้ก็เพราะนางเห็นนางสิริมากำลังเข้ามาทำร้าย นางไม่คิดปองร้ายนางสิริมาด้วยความโกรธ เพราะ นางอุตตรานั้นได้สะสมอบรมจิตใจความเป็นผู้มี อพยาบาท จึงจัดเป็น สัมปัตตวิริติ คือความไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธขณะประจวบเข้า การที่นางอยู่ในครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนา ที่มีความเห็นถูกต้องถูกปลูกฝังความคิดถูกต้องตั้งแต่เด็ก ๆ นางจึงมีสัมมาสังกัปปะคอยระลึกรู้ถึงให้เห็นความคิดถูกอยู่ตลอดเวลาซึ่งในสัมมาสังกัปปะนั้นข้อที่ว่า อพยาบาทสังกัปปะ ความไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธจนเป็นนิสัยเพราะถูกปลูกฝังความคิดที่ถูกต้องจนเป็นนิสัยเคยชินในทางฝ่ายดี

เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนในเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอยกตัวอย่างองค์ธรรมของ กรรมบถในข้อ อพยาบาท ที่ได้เคยกล่าวไว้ในบทที่ ๒ เรื่องกุศลกรรมบถ มาวิเคราะห์โดย พยาบาท จะถึงความ เป็นกรรมบถ คือเป็นกรรมที่มีโทษได้ ต้องประกอบด้วย ๒ ประการ คือ ๑. สัตว์หรือบุคคลอื่น (ปรสตุต) ๒. คิดจะทำร้ายสัตว์หรือบุคคลนั้นให้ฉิบหาย (ตสฺส วินาสจินตา) แต่เมื่อมาเป็น อพยาบาท แล้วก็ต้องใช้ วิริติ คือในทางตรงกันข้ามให้ก่อกุศลนั้นคือ ๑ สัตว์หรือบุคคลอื่น ๒. ไม่มีจิตคิดทำร้ายหรือให้บุคคลนั้นเสียหายพยาบาท การผูกใจเจ็บที่จัดเป็นพยาบาทนั้น ต้องประกอบด้วยเจตนามุ่งให้เกิดความฉิบหายเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะให้ฉิบหายทรัพย์ ชื่อเสียง ความสุข หรือ ชีวิตก็ตาม ถ้าผูกใจเจ็บเฉยๆ ไม่คิดจะทำให้เขาฉิบหาย ไม่จัดเป็นพยาบาท ซึ่งเห็นได้ชัดว่า นางสิริมานั้นมีความพยาบาทต่อนางอุตตราเพราะต้องการให้นางแต่นางอุตตรานั้นกลับไม่โกรธตอบเพราะนางเป็นผู้มีศีลมีสติความเป็น อพยาบาท เพราะปกตินางมีนิสัยเป็นผู้รักษาศีลอยู่เป็นประจำเพื่อเป็นการให้เห็นภาพในเรื่องการไม่คิดปองร้ายด้วยความโกรธ (อพยาบาท) จึงขอยกเจตนา ๓ ประการและ ลักษณะ ๔ ประเภท เพื่อมาวิเคราะห์ การไม่คิดปองร้ายด้วยความโกรธให้เป็นกุศลาจฉิณณกรรม ของนางอุตตรา อพยาบาท นั้นจะต้องประกอบด้วยเจตนา ๓ ลักษณะ คือ

๑. เจตนาที่เกิดก่อนการกระทำ การไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ (ปุพฺพเจตนา อพยาบาท) จะเห็นได้ว่าเมื่อนางสิริมาเดินเข้ามาเพื่อจะทำร้ายนาง แต่นางก็ไม่คิดปองร้ายนางสิริมากลับด้วยความโกรธ

๒. เจตนาที่เกิดขึ้นในขณะที่กระทำ การไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ (มฺญฺจเจตนา อพยาบาท) ในขณะที่นางสิริมานั้นกำลังสาธน์น้ำมันเนยร้อนใส่นางอุตตราแทนที่นางจะโกรธตอบกลับ

นึกถึงคุณของนางสิริมาและแม่เมตตาไปถึงนางว่า “หญิงสหายของเราทำอุปการะแก่เรามาก จักรวาลก็แคบเกินไป พรหมโลกก็ตื้นลึก ส่วนคุณของหญิงสหายเราใหญ่มาก ก็เราอาศัยนางนั้นจึงได้ถวายทานและฟังธรรมถ้าเรามีความโกรธเหนือนางสิรินั้น เหยยใสจึงลวกเราเถิด ถ้าไม่มี อย่าลวกเราเลย”^{๓๙}

๓. เจตนาที่เกิดขึ้นในเมื่อกระทำไปแล้ว การไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ (อรปเจตนา อพยาปาท) ในขณะที่นางทาสีที่เป็นลูกน้องของนางอุตตราเห็นการกระทำของนางสิริมาแล้วได้เข้าไปทำร้ายนางสิริมาแต่นางอุตตราไม่โกรธตอบแล้วยังสั่งทาสีไม่ให้ทำร้ายนางสิริมากลับบอกให้นางทาสีเหล่านั้นพานางไปดูแลให้ดี

การไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธนั้นยังสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. การที่ตนเองไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ (สาหัตถิกสุจริต อพยาปาท) ธรรมในข้อนี้จะเห็นได้ว่านางอุตทรานั้นไม่มีความคิดปองร้ายด้วยความโกรธตอบนางสิริมาในที่นางเริ่มต้นจะทำร้าย ในขณะที่ทำร้าย และเมื่อหลังทำเสร็จ ก็เพราะว่านางอุตตราเป็นผู้มีศีลมีจิตเมตตาซึ่งเป็นธรรมที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับ พยาบาท หรือ โทสะ

๒. การที่ชักชวนให้ผู้อื่นไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ(อาณัติติกสุจริต อพยาปาท) ในข้อนี้เห็นได้ชัดว่าเมื่อเหล่าทาสีที่เป็นลูกน้องของนางอุตตราเห็นการกระทำของนางสิริมาแล้วช่วยกันจับนางสิริมาแล้วทำร้ายร่างกายแต่นางอุตตรากลับสั่งให้ทาสีไม่ทำร้ายและให้พานางสิริมาไปดูแลให้ดีข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการที่ชักชวนผู้อื่นไม่ให้คิดปองร้าย

๓. การกล่าวประโยชน์ของการไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ(วัฒนภาสนสุจริต อพยาปาท) จะเห็นได้ว่านางอุตทรานั้นมีจิตที่มีความเมตตาสูงเพราะตนเองได้ประกอบกุศลอาจิณณกรรมในด้านจิตใจมาโดยตลอดนางได้มองเห็นว่าการที่นางสิริมาได้รับจ้างมาทำหน้าที่รับใช้นั้นก็ให้เกิดประโยชน์คือนางได้สามารถทำบุญและฟังธรรมกับพระพุทธเจ้าติดต่อกันเป็นเวลาครึ่งเดือนซึ่งเป็นอุปนิสัยเดิมที่นางทำอย่างเป็นปกติในช่วงที่ยังไม่ได้แต่งงานซึ่งสิ่งนี้จัดเป็นกุศลกรรมบถที่เป็นอาจิณณกรรมนางจึงกล่าวถึงประโยชน์ของนางสิริมาและไม่พยาบาทด้วยความโกรธ ในกรณีนี้ดูเหมือนเป็นเรื่องที่ทำไต่ยากแต่สำหรับนางอุตตราแล้วผู้ที่ได้สะสมความคิดถูกต้องหรือสัมมาสังกัปปะมาจนเป็นนิสัยเคยชินเป็นอาจิณณกรรมฝ่ายกุศลด้วยแล้ว จึงสามารถละ พยาบาท จนมีอุปนิสัยเป็นอพยาปาท ติดตัวนางซึ่งเป็นปกติแล้วประกอบด้วยนางเป็นผู้มีศีลทำให้นางมีจิตใจที่สงบประกอบด้วยเมตตาอยู่เสมอ

๔. มีความพอใจในการไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ(สมนุญญาสุจริต อพยาปาท) นางสิริมาเมื่อสำนึกผิดแล้วว่าตนเองเป็นผู้มีความหยาบช้าและไม่สามารถทำร้ายผู้ที่มีศีลอย่างสม่าเสมอเป็นปกติอย่างนางอุตตราแล้วเมื่อนางสิริมาสำนึกโทษที่ล่วงเกินแล้วขอให้นางยกโทษให้นางอุตตราจึงบอกว่าหากพระพุทธเจ้ายกโทษให้นางก็จะยกโทษให้นางอุตทรานั้นไม่โกรธตอบซึ่งแสดงให้เห็น

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๑๗๖/๒๕๕.

เห็นว่านางมีความพอใจในการไม่ปองร้ายด้วยความโกรธและยังมีความปรารถนาดีต่อนางสิริมาให้นางสิริมาได้ขอขมาต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการให้นางได้พบกับพระพุทธเจ้าเพื่อที่จะได้ฟังธรรมและบรรลุธรรม จิตว่านางอุตตราเป็นผู้ที่เป็นกัลยามิตรต่อนางสิริมาผู้ที่ประสงคร้ายต่อนางเพราะความเห็นผิดในตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นชัดว่านาง อุตตรานั้นเป็นผู้มีความไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธจนเป็นกุศลอาจิณณกรรม

ผู้ที่รักษาจิตไม่ให้โกรธนั้นในขณะที่มีชีวิตอยู่ที่เป็นสุขอย่างในกรณีนางอุตตรานั้นสามารถเปลี่ยนสถานการณ์ที่เลวร้ายให้กลายเป็นดีได้ทำให้นางสิริมากลับตัวกลับใจเป็นคนดีได้ คนที่รักษาไม่ให้ความโกรธเกิดขึ้นในจิตในใจนั้นเมื่อมีชีวิตอยู่ก็เป็นสุขสบายใจเพราะจิตใจไม่เร้าร้อน เมื่อฝึกจิตให้เป็นคนไม่โกรธจนเคยชินจนเป็นนิสัยแล้ว ก็จัดว่าเป็นกุศลอาจิณณกรรมในขณะวันจากพยาบาลผู้อื่นด้วยความโกรธ เป็นการพัฒนาชีวิตของตนเองในปัจจุบัน เมื่อปัจจุบันได้ปฏิบัติอบรมนิสัยให้ละความพยาบาลผู้อื่นด้วยความโกรธแล้ว จิตใจก็เป็นสุขเหมือนขึ้นสวรรค์ทั้งที่ยังอยู่ในโลกมนุษย์ที่เรียกกันติดปากว่า สวรรค์ดิบ และเมื่อได้สิ้นละสังขารจากโลกนี้ไปแล้วกุศลกรรมบถทางใจที่เป็นอาจิณณกรรมในข้อนี้จะส่งผลให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังเช่นนางอุตตราเมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ดังมีปรากฏใน ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ อุตตราวิมาน ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่นางอุตตรา ในขณะที่พระโมคคัลลาได้ไปท่องเที่ยวไปในเทวโลกและพบนางอุตตราซึ่งเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เห็นนางมีผิวพรรณงามยิ่งนักเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศจึงถามนางอุตตราเทพธิดาว่าเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามว่า “เมื่อเธอเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร เธอจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่วทุกทิศอย่างนี้”^{๔๐} “อุตตราเทพธิดาตอบว่า ดิฉันยังครองเรือนอยู่ มิได้มีความริษยา ความตระหนี่ ความตีเสมอ ดิฉันมีนิสัยไม่มักโกรธ ประพฤติตามคำสั่งสามีและไม่ประมาทในการรักษาศีลอุโบสถเป็นนิตย์”^{๔๑}

ผู้ที่ไม่โกรธนั้นถึงแม้ในชีวิตไม่เคยรู้จักการรักษาศีล ทำบุญทำทาน หรือ สวดมนต์นั่งสมาธิ หรือ อาจจะไม่จำเป็นต้องนับถือพุทธศาสนาก็ได้ ก็เป็นเหตุให้ไปสุคติโลกสวรรค์ได้ หากเขาได้ประพฤติปฏิบัติโดยการไม่โกรธจนเป็นนิสัยเคยชินเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่แล้วโดยที่จิตใจของเขามี “ความไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ (อพยาบาท)” เมื่อละโลกนี้ไปแล้วก็เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ดังมีหลักฐานใน สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เมื่อครั้งพระโมคคัลลาเถระไปยังเทวจาริก ในเทวโลก เมื่อพระเถระไปยังประตูวิมานหนึ่งแล้วก็ถามเทพธิดาผู้หนึ่งว่า “สมบัติของท่านมากมายท่านได้เพราะทำกรรมอะไร” เทพธิดาองค์หนึ่งพูดว่า “ท่านผู้เจริญ บรรดาบุญกรรมมีทานเป็นต้น ดิฉันก็ไม่เคยได้ทำเลย แต่ในสมัยของพระพุทธเจ้านามว่ากัสสปะ ดิฉันเกิดเป็นทาสีของคนอื่น นายของดิฉันมีนิสัยดุร้าย ย่อมเอาไม้บ้าง ฟินบ้างตีศีรษะดิฉัน เมื่อดิฉันโกรธก็นึกว่านายของเราเป็นใหญ่เหนือเรา หากตัดอวัยวะของเรา

^{๔๐} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๖/๒๒.

^{๔๑} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๘/๒๒.

ให้เสียโฉมเช่นจมูกก็ทำได้ แล้วดิฉันก็ไม่ทำความโกรธจึงได้สมบัตินี้”^{๔๒} จะเห็นได้ว่าผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตรงเว้นจากความไม่คิดปองร้ายผู้อื่นจนเป็นนิสัยเคยชินเมื่อมีชีวิตก็มีความสุขเพราะกุศลที่ประพฤติเมื่อตายไปแล้วก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

การนำหลัก อพยาปาท (การไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธ) เราสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกวันจนจิตใจสามารถคุ้นชินกับสภาวะที่ปราศจากความโกรธเพื่อพัฒนาชีวิตโดยมีขั้นตอนปฏิบัติดังนี้คือ

๑. ให้เห็นว่าความโกรธเป็นเรื่องไม่เป็นประโยชน์เปรียบเหมือนมะเร็งเนื้อร้ายทำลายชีวิต ซึ่งความโกรธจะทำให้จิตใจเราเศร้าหมองและมีอายุสั้น วิธีละความโกรธ คือ ให้เห็นว่าเป็นโลกธรรม มีมานานแล้ว ทุกยุคทุกสมัย เช่น ความโกรธที่เกิดจากถุกนินทาว่าร้ายทรงสอนว่า “นตฺถิ โลเก อนินทิตฺโต” คนไม่ถุกนินทาไม่มีในโลกหน้าที่ของเราคือ สำรวมกาย วาจา ใจ ไม่ให้กำเริบ มีศีลมั่นคง ดำรงชีวิตให้ปราศจากข้อที่ควรตำหนิ ถ้ามีคนโกรธ พึงปฏิบัติตามธรรมบทที่ว่า อุกโกเถน ชินเ โภธ อสาธู สาธุนา ชินเ ชินเ กทริยํ ทาเนนสจเจนาติกวาทินิ “บุคคลพึงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ พึงชนะคนไม่ดีด้วยความดี พึงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ พึงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์”^{๔๓} ซึ่งธรรมบทนี้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสรรเสริญนางอุตตราซึ่งมีคุณธรรมไม่มีความพยาบาทสีริมาที่ทำให้ร้ายตน กลับมีความเมตตาและอยากให้นางสีริมาได้พ้นทุกข์ คุณธรรมข้อนี้ของนางก็คือความไม่คิดปองร้ายผู้อื่นด้วยความโกรธจนเป็นนิสัยเคยชินในทางกุศล

๒. รู้จักการให้อภัยและเสียสละ วิธีการให้อภัยทางใจ การให้อภัยในลักษณะนี้ ต้องเริ่มต้นด้วยการตระหนักรู้ว่า การจับความโกรธ ความเกลียด ความชิงชัง ความอาฆาตมาซึ่งเอาไว้ในใจนั้น ก่อให้เกิดผลร้ายแก่จิตใจของตัวเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการบั่นทอนศักยภาพแห่งความสุขสงบ เย็นที่พึงเกิดขึ้นในใจของเรา ในขณะที่พึงเกิดขึ้นในใจของเรา ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นการบั่นทอนศักยภาพในการทำงาน หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน นอกจากนี้ การตระหนักรู้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์ไม่มีใครเลยที่มิมีโอกาสม่าผิดพลาดและบกพร่อง ฉะนั้น การมีท่าทีในลักษณะนี้ ย่อมเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทอดสะพานไปสู่การขอภัย

๓. ใช้การประยุกต์วิธีปฏิบัติสัมมาสังกัปปะ คือ อพยาปาท สังกัปปะ คือ ความดำริออกจากความพยาบาท โดยรู้เท่าทันความโกรธและปล่อยวางความโกรธทิ้งไป เพราะถ้าเราไม่รู้เท่าทันความโกรธแล้วจะก่อตัวเป็นพยาบาท คนที่พยาบาทอาฆาตแค้น มักถูกโมหะครอบงำปัญญา ทำให้หลงผิด จิตขาดความเป็นอิสระ ผู้ที่ผูกพยาบาทก็เอาใจของตนไปผูกติดกับความอาฆาตแค้น ดิ้นรนพยายามจะทำร้ายเขา เมื่อไม่สบโอกาสดิ้นรนมากขึ้น ในที่สุดใจก็เกี่ยวพันจดจ่ออยู่กับความพยาบาทขาดความเป็นอิสระ ใจที่ไม่เป็นอิสระ ย่อมทุกข์ทรมานไม่มีโอกาสจะทำความดีอย่างอื่น พยาบาทจึง

^{๔๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๒/๒๒๔/๒๙๙.

^{๔๓} พุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒/๖๒.

เชื่อว่าทำให้จิตใจขาดความอิสระสิ่งที่ถูกทำลายเป็นอันดับแรก คือ คุณความดี ความมีเมตตา กรุณา อันเป็นคุณธรรมของมนุษย์ให้หมดไป ดังนั้น คนดีจึงไม่ควรผูกพยาบาท

๔.๓.๓ การปฏิบัติตนให้เห็นถูกต้องตามครองธรรม

กุศลกรรมบถทางกายข้อที่ ๑๐ นั้นการเห็นอย่างถูกต้องตามครองธรรม (สัมมาทิฐิ) ซึ่งความเห็นนั้นจำแนกได้ ๑๐ ประการดังนี้คือ เห็นว่าการทำบุญทำทานมีผล, เห็นว่าการบูชาต่างๆมีผล, เห็นว่าการเชื่อเชื่อยึดมั่นรับต่างๆมีผล, เห็นว่าการทำดีและทำชั่วได้รับผล, เห็นว่าภพนี้มี, เห็นว่าภพหน้ามี คือภพที่เวียนว่ายตายเกิดหลังจากภพนี้ย่อมมี, เห็นว่าการทำดีทำชั่วกับมารดา มีผล เพราะมารดาเป็นผู้มีคุณต่อบุตร, เห็นว่าการทำดีทำชั่วกับบิดามีผล เพราะบิดาเป็นผู้มีคุณต่อบุตร, เห็นว่าสัตว์ ที่ผูกเกิดโตขึ้นโดยไม่มีการสืบพันธุ์จากพ่อ-แม่ เช่น สัตว์นรก เปรต เทวดา พรหม มีจริง, เห็นว่าสมณะพรหมณ์เหล่าใดมีการรู้แจ้งโลกนี้โลกหน้าด้วยตนเองแล้วสามารถชี้แจงแนะนำให้ผู้อื่นเข้าใจได้ (หมายความว่า ผู้ที่ทำ สมณะ วิปัสสนา ได้ฉาน มรรค ผล) มีอยู่จริง มีความเห็นถูกต้องตามที่กล่าวนี้เป็นอย่างนี้เป็นต้น หรือที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างบุคคลที่ประกอบกุศลกรรมบถในข้อสัมมาทิฐินี้จนเป็นอาจินณกรรมซึ่งมีปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ทาสีวิมาน

ทาสีวิมาน^{๔๔} ว่าด้วยวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงคนใช้ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกคนหนึ่งชาวกรุงสาวัตถี ไป พระวิหารในเวลาเย็น กับอุบาสกเป็นอันมาก ฟังธรรมแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อบริษัทออกไปแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่วันนี้ไป ข้าพระองค์จักถวาย ภัตตาหารประจำ ๔ สำหรับแก่สงฆ์ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสธรรมกถาอันสมควร แก่เขา ทรงปล่อยเขากลับไป อุบาสกนั้น เรียงพระภัตตาทุเทศกว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจัดภัตตาหารประจำไว้ ๔ สำหรับเพื่อถวายสงฆ์ วันพรุ่งนี้ ขอพระผู้เป็นเจ้า โปรด มาเรือนของข้าพเจ้าเถิด ดังนี้แล้วกลับไปเรือนของตน บอกเรื่องนั้นแก่ทาสีแล้ว สั่งส่าทับ ว่าเจ้าไม่ฟังลิ้มเรื่องนั้น ตลอดเวลาเป็นนิตย์เชียวนะ ทาสีนั้นก็รับคำ ตามปกติ นางมี ศรัทธาสมบุรณ์ อยากได้ทำบุญและมีศีล เพราะฉะนั้นจึงตื่นเช้าทุกวัน ตระเตรียมข้าวและ น้ำอันประณีต กวาดที่นั่งของพวกภิกษุ จัดเครื่องเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ปูอาสนะ นิมนต์ภิกษุผู้เข้าไปก่อนให้นั่งบนอาสนะเหล่านั้น แล้วจึงไหว้บูชาด้วยของหอมดอกไม้ธูป และเทียน อังคาสโดยเคารพ ต่อมาวันหนึ่ง นางเข้าไปหาภิกษุผู้ฉันเสร็จไหว้แล้ว จึงถามอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าข้า จะ หลุดพ้นจากทุกข์มีชาติคือความเกิดเป็นต้นนี้ได้อย่างไรเจ้าคะภิกษุทั้งหลายให้สละและ ศีล ๕ แก่ นางแล้ว ประกาศให้รู้สัจจะในสภาพของร่างกาย สั่งสอนนางไว้ในปฏิกุศลมนสิการ คือการใส่ใจกำหนดหมายร่างกายว่าเป็นปฏิกุศล ภิกษุอีกพวกหนึ่งได้กล่าวธรรมมีกถาที่ เกี่ยวด้วยความไม่เที่ยงให้แก่ นางฟังอีก นางรักษาศีลอยู่ ๑๖ ปี ทำโยนิโสมนสิการติดต่อกันมา

^{๔๔} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕๗/๒๙.

ตลอดวันหนึ่งคืนหนึ่ง ได้ความสบายใจในการฟังธรรมและเจริญวิปัสสนา เพราะ ญาณแก่กล้า ก็ทำให้
 แจ่มซึ่งโศดาปัตติผล. สมัยต่อมา หลังจากที่นางตายจากโลกมนุษย์แล้วไปเกิดเป็นเทพธิดาในเทวโลก
 นางอันศรียเทพทกหมื่นบำเรออยู่ มีอัปสรแสน หนึ่งในแวดล้อม เสวยทิพย์สมบัติใหญ่ ไร่เรียงบันเทิง
 พร้อมด้วยบริวาร เทียวไปในอุทยาน เป็นต้น. ท่านพระมหาโมคคัลลานะ เห็นนางแล้ว ได้ถามโดยนัยที่
 กล่าวในหนหลังนั้น เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอย่างนี้ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทั่ว ทุกทิศนาง
 เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล อย่างนี้ว่า ครั้งเกิด
 เป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดีฉันได้เป็นทาสีหญิงรับใช้ในตระกูลอื่น ดี ฉันนั้นเป็นอุบาสิกาของพระโค
 ดม ผู้มีพระจักขุและพระเกียรติยศ พากเพียรออกไป จากกิเลส ในศาสนาของพระโคดมผู้ทรงพระคุณ
 อันคงที่ เพราะมีมนสิการมันอยู่ใน แม้ถึงร่างกายนี้จะแตกทำลายไปก็ตามที่ การจะหยุดความเพียรใน
 การเจริญ ก็มีภูฐานนี้ไม่มีเป็นอันขาด

จากเรื่องนี้วิเคราะห์ได้ว่า ความเห็นที่ถูกต้องนั้นหรือสัมมาทิฐิ ได้แก่ความเห็น ๑๐
 ประการ (๑) เห็นว่าการทำบุญทำทานมีผล (๒) เห็นว่าการบูชาต่างๆมีผล (๓) เห็นว่าการเชื่อเชื่อ
 ต้อนรับต่างๆมีผล (๔) เห็นว่าการทำดีและทำชั่วได้รับผลทั้งทางตรงและทางอ้อม (๕) เห็นว่าภพนี้มี
 คือผู้ที่กำลังปรากฏอยู่ในภพนี้ย่อมมี (๖) เห็นว่าภพหน้ามี คือภพที่เวียนว่ายตายเกิดหลังจากภพนี้ย่อม
 มี (๗) เห็นว่าการทำดีทำชั่วกับมารดา มีผล เพราะมารดาเป็นผู้มีคุณต่อบุตร (๘) เห็นว่าการทำดีทำชั่ว
 กับบิดามีผล เพราะบิดาเป็นผู้มีคุณต่อบุตร (๙) เห็นว่าสัตว์ ที่ผุดเกิดโตขึ้นโดยไม่มี การสืบพันธุ์จากพ่อ-
 แม่ เช่น สัตว์นรก เปรต เทวดา พรหม มีจริง (๑๐) เห็นว่าสมณพราหมณ์เหล่าใดมีการรู้แจ้งโลกนี้โลก
 หน้าด้วยตนเองแล้วสามารถชี้แจงแนะนำให้ผู้อื่นเข้าใจได้(หมายความว่า ผู้ที่ทำ สมณะ วิปัสสนา ได้
 ฌาน มรรค ผล) มีอยู่จริงหญิงทาสีนั้นเมื่อยังมีชีวิตอยู่ได้ตั้งอยู่ในหลักสัมมาทิฐิ ข้อที่ (๑) ว่าการ
 ทำบุญทำทานมีผล และข้อที่ (๔) เห็นว่าการทำดีทำชั่วมีผล และ ข้อที่ (๕),(๖) ซึ่งนางทาสีมีความเชื่อ
 เรื่องโลกนี้และโลกหน้าด้วย วิเคราะห์ได้ว่า นางเป็นทาสีในตระกูลเศรษฐีที่เป็นสัมมาทิฐิ เมื่อนายสั่งให้
 เตรียมอาหารทุกวันในตอนเช้าเพื่อที่จะถวายพระภิกษุนางก็เต็มใจยินดีทำไม่ช้าทำเพราะหน้าที่ เมื่อดู
 หลักเจตนาของกรรมบถ ที่นางมีเจตนา ๓ ประการอย่างครบถ้วน คือมีเจตนายินดีก่อนทำบุญ เจตนา
 ยินดีขณะทำบุญและหลังทำบุญ และเมื่อนางได้ฟังธรรมจากพระภิกษุว่าทำอย่างไรจึงเกิดมาในชาติ
 หน้าจะเป็นผู้ที่ไม่ลำบากเป็นทาสีเขาเหมือนชาตินี้ แสดงว่านางมีความเชื่อเรื่องชาตินี้และชาติหน้า
 อย่างแน่นอนคือ ข้อ (๕),(๖) เมื่อภิกษุได้แนะนำให้ถือศีล ๕ และปฏิบัติสมาธิ นางเชื่อมั่นในพระภิกษุ
 จึงเป็นสัมมาทิฐิ ข้อที่ ๑๐ เมื่อกล่าวโดยสรุปในแง่กุศลอาจิณณกรรมของนางทาสีนาง วิเคราะห์ได้ว่า
 นางนั้นทำทานแก่พระภิกษุด้วยความยินดีคือจัดเตรียมภัตตาหารตามคำสั่งของนาย เตรียมอาหารใส่
 บาตรพระจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการให้ทาน นางได้ทำอย่างเป็นประจำสิ่งที่ทำทั้งหมดก็เป็นกุศล
 อาจิณณกรรม และเมื่อนางได้สนทนาสอบถามถึงเรื่องทางแห่งกุศลแก่พระภิกษุแล้วนางจึงเริ่มต้นถือ
 ศีล ปฏิบัติสมาธิ อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องกันเป็นเวลา ๑๖ ปีเต็มแสดงให้เห็นว่านางมีการปฏิบัติถือศีล

๕ อย่างต่อเนื่องเป็นนิสัยประจำ และทำกรรมฐานเป็นประจำด้วย สิ่งที่น่าทำทั้งหมดก็เป็นกุศล อาจิณณกรรม โดยมีตัวปัญญาเข้าไปดำเนินชีวิตของนาง คือ สัมมาทิฐิ นางทาสีจึงได้ชื่อว่าประพฤติปฏิบัติตามความเห็นถูกต้อง(สัมมาทิฐิ) ให้เป็นอาจิณณกรรม

การปฏิบัติความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงเพื่อพัฒนาชีวิตนั้น การเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงเป็นแนวทางอันเกษมในการดำเนินชีวิตซึ่งเรียกว่าสัมมาทิฐิ เป็นมรรคข้อแรกในมรรค ๘ ประการ เป็นที่ทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้องไม่หลงทาง สามารถจำแนกได้ดังนี้

๑. ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักสัมมาทิฐิเป็นประจำ คือปฏิบัติตามหลัก สัมมาทิฐิ อาทิ หมั่นทำบุญอย่างสม่ำเสมอ, บูชาผู้ควรบูชา เช่น พระภิกษุผู้มีศีล, ให้การต้อนรับผู้ควรต้อนรับผู้มีศีลธรรมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ, มีความเห็นตรงว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วและหมั่นทำความดี, เห็นว่าชาตินี้มีจริงชาติหน้ามีจริงต้องเวียนว่ายตายเกิดตามภพภูมิ ๓๑, มีความกตัญญูทวดต่อบิดาและมารดา, เชื่อว่าสัตว์ที่ผุดเกิดเองได้มีจริง(ไม่ต้องสืบพันธุ์) เช่น สัตว์นรก,เปรต,เทวดา,พรหม, เห็นว่าบุคคลล่วงจากความทุกข์ได้ด้วยตนเอง สามารถบรรลुरुธรรมได้ด้วยตัวเองและสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามมีอยู่จริง หลักสัมมาทิฐิเป็นกุศลกรรมบถข้อที่สำคัญที่ทำให้สามารถพัฒนาชีวิตสู่จุดหมายสูงสุดได้เพราะเมื่อมีความเห็นถูกต้องแล้วก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามหลักสัมมาทิฐิ ส่งผลให้เป็นสุขในปัจจุบันและสู่ภพภูมิสุขคติเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วเมื่ออยู่ภพภูมิสุขคติก็เป็นเหตุปัจจัยให้พัฒนาชีวิตเพื่อสู่เป้าหมายสูงสุดคือการดับทุกข์เข้าสู่พระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดได้ในอนาคต

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ (๑) เพื่อศึกษาความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (๒.) เพื่อศึกษาความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา (๓.) เพื่อวิเคราะห์กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งปัญหาที่ต้องการทราบไว้ว่า (๑) ความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร (๒) ความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถเป็นอย่างไร (๓) กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิตเป็นอย่างไร สามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย การศึกษาเชิงวิเคราะห์ การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต สามารถสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ความหมายและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่องกรรมและประเภทของกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แบ่งออกเป็นความหมายของกรรมในทั่วไปตามทัศนะคติของนักวิชาการพุทธศาสนา และ ในพระไตรปิฎก ซึ่งความหมายคำว่า “กรรม” พจนานุกรมศัพท์หมายถึง การกระทำ, การงาน หรือ บาปกรรม เพราะกรรม แต่ในความหมายของพจนานุกรมพุทธศาสตร์ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกาย วาจา ใจ และในความหมายของนักวิชาการทางพุทธศาสนานั้น ได้หมายถึงการกระทำที่มีเจตนาอยู่เบื้องหลัง โดยรวมแล้วกรรมคือการกระทำโดยมีเจตนา แสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ แต่ในความหมายในพระไตรปิฎก กรรมนั้นหมายถึง ตัวเจตนา ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเจตนาเป็นสิ่งที่เกิดจากใจ ก่อให้เกิดการกระทำทางกายและวาจา เจตนาเป็นตัวบอกถึงการกระทำหรืออาชีพของบุคคลนั้นๆ เช่น บุคคลเป็นโจนเพราะมีเจตนาลักทรัพย์ผู้อื่น บุคคลเป็นพ่อค้าเพราะมีเจตนาค้าขาย เป็นต้น

เจตนาเป็นตัวก่อให้เกิดกรรม ทั้งดีและชั่ว ดังตัวอย่าง ใน จูฬกัมมวิภังคสูตร กล่าวถึงเหตุที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน ซึ่งมีเจตนาเป็นตัวการ เจตนาอันเป็นตัวบ่งบอกของความหมายของคำว่ากรรม ในทางดีและทางชั่วเป็นเหตุให้มนุษย์แตกต่างกัน เช่น บางคนมีอายุสั้นบางคนมีอายุยืน, บางคนจนบางคนเป็นคนรวย, บางคนเกิดในตระกูลสูงบางคนตระกูลต่ำ ฯลฯ ซึ่งมีสาเหตุมาจากกรรมทั้งสิ้น โดยในพระไตรปิฎก แบ่งกรรมออกเป็น ๒ ประเภท, ๓ ประเภท, ๔ ประเภท ได้แก่ กรรม ๒ ประเภทนั้นคือ กุศลกรรม และ อกุศลกรรม เป็นกรรมที่แบ่งตามลักษณะที่กระทำ กรรมดีก็เรียกว่า กุศลกรรม มีรากเหง้ามาจากกุศลมูล ได้แก่ ความไม่โลภ (อโลภะ) ,ความไม่โกรธ (อโทสะ), ความไม่หลง (อโมหะ) ส่วนกรรมชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม มีรากเหง้ามาจาก ความโลภ (โลภะ) ,ความโกรธ (โทสะ), ความหลง (โมหะ) กรรม ๓ ประเภท ได้แก่ กรรมที่เป็นช่องทางการทำกรรมของมนุษย์ คือ กายกรรม การทำกรรมทางกาย, วจีกรรม การทำกรรมทางวาจา, มโนกรรม การทำกรรมทางใจ ถ้าเป็นไปในทางที่ดีเรียกว่ากุศลกายกรรม,กุศลวจีกรรม,กุศลมโนกรรม เป็นไปในทางชั่วเรียกว่า อกุศลกายกรรม,อกุศลวจีกรรม,อกุศลมโนกรรม

กรรม ๔ ประเภท ได้แก่ กรรมดำ มีวิบากดำ (อกุศลกรรม เป็นเหตุสู่ทุกข์),กรรมขาว มีวิบากขาว (กุศลกรรมเป็นเหตุสู่สุขคติ),กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว (ทั้งกุศลและอกุศลกรรม เป็นเหตุทั้งสุขคติและทุกข์) ,กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว (กรรมไม่ส่งผล เข้าสู่พระนิพพาน) นอกจากกรรมในพระไตรปิฎกแล้ว กรรมในระดับรองพระไตรปิฎก เช่นใน คัมภีร์ปกรณัมวิเสส ได้แก่ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้จำแนกกรรมออกเป็น ๑๒ ชนิด ๔ ประเภท โดยแยกเป็น ๔ ประเภท ประเภทละ ๔ ชนิด ด้วยกันคือ (๑) กรรมแบ่งตามระยะเวลาให้ผล ๔ ชนิด ได้แก่ (๑.๑) กรรมให้ผลในชาติปัจจุบัน (ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม) กรรมชนิดนี้ให้ผลในชาติปัจจุบันเท่านั้นไม่สามารถให้ผลข้ามชาติได้ , (๑.๒) กรรมให้ผลในชาติหน้า (อุปัชฌเวทนียกรรม) เป็นกรรมที่ให้ผลในชาติถัดไปคือชาติที่ ๒ เท่านั้น, (๑.๓) กรรมที่ให้ผลในภพต่อไป (อปรปริยายเวทนียกรรม) กรรมชนิดนี้ให้ผลในชาติที่ ๓ และชาติต่อๆทุกๆ ชาติไม่จบสิ้น, (๑.๓) กรรมที่ให้ผลสำเร็จแล้วหรือไม่ให้ผล (อโหสิกรรม) ได้แก่ ผู้ที่ได้อรหัตต์เข้าสู่ นิพพานกรรมนั้นจึงไม่ให้ผลเรียกว่าอโหสิกรรม (๒) กรรมแบ่งตามลำดับการให้ผลก่อนหลัง ๔ ชนิด ได้แก่ (๒.๑) กรรมหนัก (ครุกรรม) กรรมหนักหรือครุกรรมนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่ายคือ ครุกรรมฝ่าย กุศลเรียกว่า มหัตตกุศล ๙ ประการ มีรูปกุศล ๕ และ อรูปกุศล ๔ ครุกรรมฝ่ายอกุศลได้แก่ นียต มิจฉาทิฐิ คือ ความเห็นผิดในมิจฉาทิฐิ ๑๐ ระดับศาสตราจารย์ทั้งหลาย มี ปุณณกัสนปศาสตราจารย์ เป็นต้น และ อนันตริยกรรม ๕ ได้แก่ ชำมารดา,ฆ่าบิดา,ฆ่าพระอรหันต์,ทำร้ายพระพุทธเจ้าห่อพระ โลหิตขึ้นไป, ทำสงฆ์ให้แตกกัน หากทำครุกรรมฝ่ายอกุศลกรรมก่อนกรรมในฝ่ายกุศลกรรมก็จะเกิดไม่ได้ (๒.๒) กรรมทำมากหรือกรรมชิน(พหุลกรรม,อาจิณณกรรม) ได้แก่การทำกรรมที่ดีและไม่ดีอยู่เสมอๆสะสมเอาไว้มากๆจนเป็นนิสัย หรือ การทำกรรมเพียงแค่ครั้งเดียวหากเกิดความประทับใจทำให้จิตละลี้กถึงอยู่เป็นประจำยินดีในบุญหรือบาปของตน ซึ่งแบ่งเป็นกุศลและอกุศลกรรม (๒.๓) กรรม

จวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย (อาสันนกรรม) ได้แก่กรรมที่กระทำในเวลาใกล้ตายหรือจิตนึกถึงตอนใกล้ตาย ทั้งกุศลและอกุศลกรรม (๒.๔) กรรมสักว่าทำ (กฏัตตากรรม) เป็นกรรมที่กระทำโดยไม่ได้มีเจตนาไม่ได้มีความตั้งใจอย่างเต็มที่ หากครุกรรม, อาจิณณกรรม, อาสันนกรรม ไม่ส่งผล กฏัตตากรรมก็ส่งผลนำเกิดตามกรรมนั้นๆ (๓) กรรมแบ่งตามการทำหน้าที่ของกรรม ๔ ชนิด ได้แก่ (๓.๑) กรรมแต่งให้เกิด (ชนกกรรม) มีหน้าที่ทำให้เกิดในภพนั้นๆอย่างเดียวแล้วหมดหน้าที่ไป, (๓.๒) กรรมสนับสนุน (อุปปัตถัมภกรรม) มีหน้าที่ค้าชูอุปถัมภ์กรรมอื่นในฝ่ายเดียวกับตนให้มีกำลังยิ่งขึ้นไป เช่นในฝ่ายกุศลเกิดมาแล้วมีความสุขความสบายก็สนับสนุนให้สุขสบายยิ่งขึ้นไป, หากเป็นฝ่ายอกุศล เกิดมายากจนไม่สมประกอบกรรมสนับสนุนก็ดลให้จากจนลำบากต่อไปเรื่อยๆ (๓.๓) กรรมเบียดเบียน (อุปปีฬกกรรม) กรรมที่มีหน้าที่เบียดเบียนกรรมอื่นที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับตน เช่นฝ่ายอกุศลก็เบียดเบียนฝ่ายกุศลไม่ให้ความสุขความเจริญ หรือ ฝ่ายกุศลเบียดเบียนฝ่ายอกุศล ให้ได้รับความสุขความเจริญเป็นต้น (๓.๔) กรรมตัดรอน (อุปฆาตกรรม หรือ อุปัจเฉทกรรม) ได้แก่การเข้าไปฆ่าหรือเข้าไปตัดรอนกรรมที่มีสภาพตรงข้ามกับตนได้อย่างเด็ดขาด เช่น ชนกกรรมฝ่ายกุศลนำไปเกิดเป็นลูกเศรษฐี อุปถัมภกรรม ส่งเสริมให้มีความสุข สมบูรณ์ มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง เมื่ออุปฆาตกรรมตามมาทำให้เกิดอุบัติเหตุเสียชีวิต ทั้งที่อยู่ในวัยไม่สมควรตาย

ส่วนกรรมในอรรถกถา มโนรทปุณฺณิ นั้นแบ่งกรรมเหมือนกันกับ คัมภีร์วิสุทธิมรรค ทุกประการ แต่หากแตกต่างกันเพียงแค่อรรถกถา นั้นตัดตัว อโหสิกรรม ออกไป เนื่องจากเห็นว่า อโหสิกรรม นั้นหมายถึงการหมดกรรมอย่างสิ้นเชิงจนเข้าสู่นิพพาน หากยังไม่ถึงนิพพาน อโหสิกรรม ก็ยังมีอยู่ แตกต่างจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ที่ให้ความหมายของ อโหสิกรรม กรรมที่สิ้นสุดในแต่ละชาติๆ เท่านั้น ยังไม่ได้นับรวมถึงการสิ้นสุดกรรมคือนิพพาน ส่วนกรรมในระดับรองจาก วิสุทธิมรรคและอรรถกถานั้น อันได้แก่คัมภีร์และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ คัมภีร์อิทธิธรรมมัตถสังคหะ, หนังสือกัมมจตุกกะ ของปรมัตถโคตติกะ (มหาอิทธิธรรมมัตถสังคหฎีกา) และ วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น กรรมที่ปณี ซึ่งได้มีต้นแบบจากคัมภีร์วิสุทธิมรรคและอรรถกถา แต่ได้รวมภพภูมิที่ให้ผลนำเกิดของสัตว์ผู้ทำกรรมต่างๆ กันรวมไว้ในประเภทของที่เกิดหรือภพภูมิของกรรม อีก ๔ ชนิด ซึ่งได้กล่าวถึงภพภูมิทั้ง ๓๑ ภพภูมิอันเป็นที่อยู่ของผู้ที่ประกอบกรรมต่างๆ กันจำแนกได้ ๔ ประเภท คือ กรรมแบ่งโดยภูมิแห่งการให้ผลแห่งกรรม ๔ ประการ ได้แก่ (๑) อกุศลกรรม ได้แก่ การทำกรรมในทางอกุศลกรรม ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นเหตุทำให้เกิดในภพภูมิที่เป็นทุคติ ได้แก่ อบายภูมิ ๔ คือ นรก เปรต เดรัจฉาน อสุรกาย (๒) กามาวจากุศลกรรม ได้แก่ การทำกรรมในทางกุศลกรรม ทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นเหตุทำให้เกิดในสุคติภูมิ ได้แก่ มนุษย์ภูมิ และสวรรค์ ๖ ชั้น คือ จาคุมหาราชิกาภูมิ, ดาวดึงส์ภูมิ, ยามาภูมิ, ตุสิตาภูมิ, นิมมานรตีภูมิ, ปรมนิมิตตวสวัตตีภูมิ), (๔.๓) รูปาวจรกุศลกรรม ได้แก่ การปฏิบัติสมณะวิปัสสนา กรรมฐาน เป็นเหตุให้กำเนิดในรูปภูมิ ๑๑ ชั้น คือ พรหมปารีสัชชาภูมิ, พรหมบุโรหิตาภูมิ, มหาพรหมภูมิ, ปริตตภาภูมิ, อัปปมาณาภาภูมิ, อา

ภัสราภุมิ, ปริตตสุภาภุมิ, อัปมาณสุภาภุมิ, สุกกิมหาภุมิ, เวทปผลาภุมิ, อสัณญีสัตตาภุมิ และพรหม
 ชั้นสุธาวาสภุมิรวมอีก ๕ ชั้น ได้แก่ อวิหาสุธาวาสภุมิ, อตปปาสุธาวาสภุมิ, สุกัสสาสุธาวาสภุมิ
 , สุกัสสีสุธาวาสภุมิ , อกนิภุสสุธาวาสภุมิ รวมทั้งหมด ๑๖ ชั้นพรหมโลก (๔) อรูปจักรกฤษณกรรม
 ได้แก่ การเจริญสมณะกรรมฐานจนได้บรรลุนิพพาน อันเป็นรูปฌานชั้นสูงสุดสำเร็จเป็นรูปจักรกฤษณ
 ชั้นสูงสุดแล้วแต่ปรารถนาใคร่บรรลุนิพพาน อีกต่อไป จึงกระทำรูปฌานชั้นสูงสุดนั้นให้เกิดติดต่อกัน
 ไป เป็นเหตุให้กำเนิดในอรูปภุมิ ๔ ชั้น คือ อากาสนัญญายตนฌาน, วิญญาณัญญายตน, อา
 กิญญัญญายตน, เนวสัญญานาสัญญายตน

๕.๑.๒ ความหมายและประเภทของกุศลกรรมบถในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่องกุศลกรรมบถในพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่า กุศลกรรมบถ นั้นคืออะไร
 ซึ่งคำว่า กุศล นั้นเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจและมีผลต่อบุคลิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาจาก
 ภายนอก กล่าวคือเมื่อเราสร้างกุศลใดๆก็ตามสิ่งแรกที่รู้สึกคือความสบายใจความรู้สึกดังกล่าวเป็นสิ่งที่
 สัมผัสได้ด้วยตนเองโดยมีใจยินดีและโดยตามความหมายนั้น กุศลแปลตามศัพท์ว่า ฉลาด ชำนาญ
 สบาย เกื้อกูล ดีงาม เป็นบุญ ส่วนคำว่า กรรมบถ แปลว่า ทางแห่งกรรม หมายถึงทางนำสัตว์ให้ไปสู่
 สุขคติ และ ทุกคติ เป็นหลักกรรมที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงวิธีสร้างกรรมหรือความประพฤติกิจที่จัดเป็นกรรมทั้งที่
 เป็นกรรมชั่วและกรรมดี ดังนั้นคำว่า กุศลกรรมบถ จึงแปลว่า ทางแห่งความดีอันเป็นทางนำไปสู่
 ความเจริญหรือสุขคติ

กุศลกรรมบถเป็นการประพฤติดชอบด้วยกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า กายสุจริต วิจิสุจริต และ
 มโนสุจริต ทั้ง ๑๐ ประการนั้นจะจัดเป็นกรรมบถคือเป็นกรรมมีผลนำไปสู่สุคติ การประพฤติดชอบนั้น
 ต้องประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจที่จะงดเว้น เรียกว่า วิริตี แปลว่า การงดเว้น ๓ ระดับ ลักษณะ
 คือ คำว่า “วิริตี” นั้นแปลว่า งดเว้น การงดเว้นในวิริตินั้นยังแยกลงไปอีก ๓ ระดับ ๑. สัมปัตตวิริตี
 เว้นได้ซึ่งสิ่งที่ประจวบเข้า ๒. สมาทานวิริตี เว้นด้วยการสมาทาน ๓. สมุจเฉทวิริตี เว้นได้โดยเด็ดขาด
 วิริตี นั้นทั้ง ๓ ข้อเป็นการแยกในระดับของการปฏิบัติการประพฤติดละเว้น เมื่อสรุปแล้วก็คือการงดเว้น
 ดังนี้ สัมปัตตวิริตี คือการงดเว้นในขณะที่ประสบ คือไม่เคยสมาทานศีล หรือไม่ได้ตั้งใจจะงดเว้นมา
 ก่อน พอสบโอกาสที่จะทำความชั่วได้ เช่น เดินไปเห็นทรัพย์ของผู้อื่นวางอยู่ จะหยิบขโมยเอาเสียก็ได้
 แต่ห้ามใจตนเองได้ สมาทานวิริตี คืองดเว้นตามที่สมาทาน ได้แก่ ตนได้สมาทานศีล ตั้งใจงดเว้นมา
 ก่อนแล้ว เมื่อประสบเหตุที่จะทำชั่วได้ ก็งดเว้นตามที่สมาทาน ซึ่งสมาทานวิริตินี้ แปลว่า งดเว้น
 ด้วยการสมาทาน ในการตั้งใจรักษา กุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นต้นสัมปัตตวิริตีและสมาทานวิริตี
 จัดเป็นโลกียวิริตี คือ เป็นการงดเว้นระดับชาวโลก ส่วน สมุจเฉทวิริตี คือการงดเว้นจากการทำชั่วโดย
 เด็ดขาดซึ่งเป็นการงดเว้นของพระอริยบุคคล ตั้งแต่โสดาบันขึ้นไป และ จัดเป็นวิริตีระดับโลกุตตระ
 ประเภทของกุศลกรรมบถ ซึ่งมี ๑๐ อย่าง โดยแบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ กายกรรม ๓ วิจิกรรม ๔

มโนกรรม ๓ กุศลกรรม คือ การกระทำด้วย กาย วาจา ใจ ที่ประกอบด้วยเจตนาที่ดี เกิดจากกุศลมูล เป็นเหตุ มีผลให้วิบากกรรมของกุศลกรรมที่จะได้รับคือ ความสุขทั้งกายและใจในปัจจุบัน และ กุศลกรรม ๑๐ นั้นครอบคลุมการที่จะพัฒนาชีวิตของบุคคลให้ดีขึ้นทั้ง ๓ ทวาร คือ กาย วาจา และ ใจ ซึ่งทั้ง ๑๐ ข้อได้แก่ กุศลกรรมบถทางกาย คือ มีเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพฤตินอกใจ กุศลกรรมบถทางวาจา คือ งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ กุศลกรรมบถทางใจ คือ ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา (อนภิชฌา) ความไม่คิดประทุษร้ายพยาบาทผู้อื่นด้วยความโกรธ (อพยาบาท) มีความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ)

๕.๑.๓ กุศลกรรมบถเพื่อพัฒนาชีวิต

กุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อเป็นแนวทางดำเนินชีวิตจัดเป็นอาคาริยวินัยของผู้ครองเรือน ซึ่ง ๗ ข้อแรกนั้นเป็น ศีล และ ๓ ข้อหลังอยู่ในหมวด สมาธิและ ปัญญา ซึ่งจัดว่าครอบงำของไตรสิกขา ๓ และ มรรคมงคล ๘ โดยกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อนั้นแบ่งเป็น ทางกายกรรม ๓ วชิกรรม ๔ มโนกรรม ๓ ซึ่งการวิเคราะห์กุศลกรรมบถในแต่ละหมวดทีละข้อ โดยใช้หลัก วิริติ คือ การงดเว้นมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เป็นไปในฝ่ายกุศล โดยใช้แนวทางการกระทำที่ต่อเนื่อง สม่ำเสมอ จนเป็นนิสัย หรือเรียกว่าหลักอาจินณกรรม ก่อให้เกิดการงดเว้นหรือหลักวิริติ เพื่อที่จะเป็นแนวทางการประพฤติกุศลกรรมบถในการพัฒนาชีวิต ทั้ง ๓ ทาง คือ กาย วาจา ใจ ให้สงบเป็นกุศลในปัจจุบัน ซึ่งหลักทั้ง ๓ ทางนั้นได้ประยุกต์แนวทางหรือหลักธรรมอื่นๆที่สนับสนุนส่งเสริม กุศลกรรมบถ ทั้ง ๓ ทางก่อให้เกิดเป็นนิสัยเคยชิน กล่าวคือ กุศลกรรมบถทางกาย คือ การไม่ฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต วิริติ) , การไม่ลักทรัพย์ (อทินนาทาน วิริติ), การประพฤตินอกใจ (กาเมสุมิจฉาจาร วิริติ) และใช้หลักธรรมในฝ่ายเดียวกับกุศลกรรมบถทางกาย เช่น ข้อการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ผู้ปฏิบัติต้องประกอบด้วยการใช้หลักเมตตา กรุณา และไม่ใช้ความรุนแรงทุกวิถีทาง จะเป็นการพัฒนาชีวิตให้มีเมตตากรุณาต่อสัตว์และเพื่อนมนุษย์ การไม่ลักทรัพย์ ผู้ปฏิบัติต้องใช้หลักสัมมาอาชีวะ โดยการเลี้ยงชีวิตโดยสุจริต โดยมีธรรมสนับสนุนคือ จาคะ การเสียสละทรัพย์ส่วนตัวเพื่อบริจาคเพื่อเป็นการพัฒนาชีวิตและปลูกจิตสำนึกในการแบ่งปันซึ่งเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับการลักทรัพย์ผู้อื่น โดยยกตัวอย่างที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น อนาคตนิกายเศรษฐี เป็นต้น , การไม่ประพฤตินอกใจ ผู้ปฏิบัติต้องมีคารวะต่อสัตว์ต่อคู่ของตนโดยใช้หลัก สหคารสันโดษ คือยึดมั่นในคู่ครองของตนเท่านั้น และหลักปฏิบัติที่สามมีพึงปฏิบัติต่อภรรยาและภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี ๕ ประการ โดยยกตัวอย่างสตรีผู้ซื่อสัตย์ต่อสามีในวิมานวัตถุ เป็นต้น การวิเคราะห์กุศลกรรมบถทางกายเพื่อพัฒนาชีวิตโดยเน้นการปฏิบัติในกุศลกรรมบถทางกายอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัยเคยชิน เป็นเหตุให้สะสมความดีในปัจจุบัน

ส่วนกุศลกรรมบถทางวาจา ก็ได้ยกตัวอย่างบุคคลหรือเหตุการณ์ในพระสูตร และในชาดก เช่น เรื่องสตรีผู้รักษาคำสัตย์, เรื่องโคนันทิวีสาร , ภิกษุชาวโกสัมพี, อภัยราชกุมาร มาวิเคราะห์

หลักธรรมเพื่อให้เห็นเหตุและผลของการประพตีกุศลวจีกรรมที่จะเป็นแนวทางในการปฏิบัติกุศลกรรมบถทางวาจาจนเป็นนิสัยก่อให้เกิดผลในการพัฒนาชีวิตคือ การไม่พูดโกหก, การไม่พูดส่อเสียด, การไม่พูดหยาบ, การไม่พูดเพื่อเจ้อ, โดยประยุกต์หลักธรรมที่ส่งเสริมกุศลกรรมบถทางวาจา ได้แก่ สัมมาวาจา คือ การไม่พูดโกหก (มุสาวาทวิริติ) โดยใช้หลักธรรมที่ส่งเสริมอันได้แก่ การยึดถือสัจจะ, การไม่พูดส่อเสียด (ปิสุณาวาจาวิริติ) โดยใช้หลักธรรมความสามัคคี เพื่อความสามัคคีปรองดองในหมู่คณะ, การไม่พูดคำหยาบ (มรฺสวาวาจาวิริติ) โดยใช้หลักธรรมที่ส่งเสริมปฏิบัติคือ เมตตาวจีกรรม และ การใช้คำพูดที่ไพเราะน่าฟัง, การไม่พูดเพื่อเจ้อ (สัมผัสปลาปะวิริติ) ใช้หลักธรรมที่ทำให้เว้นจากการพูดโดยไม่มีประโยชน์ อันได้แก่ การรู้เวลาที่ควรพูด นำมาประยุกต์โดยใช้หลักเกณฑ์การตัดสินวาจาของพระพุทธเจ้าใน อภัยราชกุมารสูตร เป็นต้น ในส่วนสุดท้ายคือด้านทางใจ หรือ มโนกรรม ซึ่งกุศลกรรมบถทางใจ โดยใช้หลักการวิเคราะห์เรื่องราวของบุคคลและเหตุการณ์ในพระสูตรซึ่งเป็นตัวอย่างผู้ที่ประกอบกุศลกรรมบถทางใจ อาทิ ความไม่โลภอยากได้สิ่งของผู้อื่น (อนภิชฌา) ในข้อนี้ได้ยกตัวอย่าง บุคคลในพระสูตร คือพราหมณ์ชื่อจุฬกะสาฎก และได้วิเคราะห์หลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางพัฒนาชีวิต เช่น หลักความพอเพียงและ มีจิตสาธารณะ เป็นต้น, การไม่คิดประทุษร้ายพยาบาท (อพยาบาท) ได้ยกตัวอย่างนางอตุตรา โดยวิเคราะห์หลักกุศลกรรมบถในข้อการไม่คิดประทุษร้ายผู้อื่นเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิต เช่น การมีเมตตาจิต โดยใช้หลักสัมมาสังกัปปะ คือดำริความพยาบาทออกจากใจ และ ส่วนข้อสุดท้ายในมโนสุจริตคือ สัมมาทิฐิ ได้ยกตัวอย่างบุคคลที่ปรากฏในวิมานวัตถุ และวิเคราะห์การประพตีกุศลในทางสัมมาทิฐิซึ่งเป็นการปฏิบัติต่อเนื่องกันมาสมัยที่มีชีวิตในโลกมนุษย์ โดยวิเคราะห์หลักธรรมคือความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ) อันได้แก่ความเห็นถูก ๑๐ ประการ เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตให้ดำเนินอย่างถูกต้อง ทำให้เมื่อมีชีวิตอยู่ก็เป็นสุข เพราะไม่ได้เบียดเบียนผู้อื่น มีอายุยืน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไปสู่สุคติภูมิ

กุศลกรรมบถนั้นหากมองตามหลักไตรสิกขา ๓ นั้นซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา กุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อ นั้นจัดอยู่ในไตรสิกขา ๓ ครบถ้วน และเมื่อหากจะมองในหลักมรรคมีองค์ ๘ แล้ว กุศลกรรมบถนั้นก็อยู่ในมรรคองค์ ๘ ประการด้วยเหมือนกัน คือ ทางด้านศีล อันได้แก่ กุศลกรรมบถทางกายและวาจา ๗ ข้อแรกนั้นจัดเป็นศีล หรือเรียกว่า อธิศีลสิกขา เพราะกุศลกรรมบถทางกาย ๓ นั้นอันได้แก่ ปาณาติปาตา วิริติ (เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์) , อทินาทานา วิริติ (เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์) กาเมสุ มิฉาจารา วิริติ (เจตนางดเว้นจากการประพตีมิดในกาม) จัดเป็น สัมมากัมมันตะ ส่วน กุศลกรรมบถทางวาจา ๔ นั้นอันได้แก่ มุสาวาทา วิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ), ปิสุณาย วาจา ย วิริติ (เจตนางดเว้นจากพูดส่อเสียด), มรฺสาย วาจา ย วิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ), สัมผัสปลาปะ วิริติ (เจตนางดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ) จัดเป็น สัมมาวาจา ส่วน กุศลมโนกรรม ๓ นั้น คือ อนภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขาด้วยโลภะ) จัดเข้าในสัมมาสติ ซึ่งอยู่ในส่วนของ สมาธิหรือเรียกว่า อธิจิตตสิกขา ส่วนกุศลมโนกรรม นั้น ได้แก่ อพยาบาท (ความไม่คิด

พยาบาลประทุษร้ายให้เขาถึงความพินาศ) จัดเข้าใน สัมมาสังกัปปะ อันได้แก่ อพยาบาท สังกัปปะ ความดำริออกจากความไม่พยาบาทด้วยโทสะ และข้อสุดท้าย สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง) ก็คือ สัมมาทิฏฐิ ในมรรค ๘ ซึ่ง อพยาบาท และ สัมมาทิฏฐิ นั้นจัดเป็นส่วนของปัญญาหรือเรียกว่า อธิปัญญาสิกขา กุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อนั้นจัดเป็นหลักธรรมในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาชีวิตที่ถูกต้องเพราะอยู่ในมรรคองค์ ๘ และในไตรสิกขา ๓ และเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน จึงเรียกว่า อคาริยวินัยหรือวินัยของอนาคาริก ซึ่งแบบแผนสำหรับฝึกฝนควบคุมความประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ดีงามเจริญก้าวหน้าและควบคุมหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อยดีงามและมีชีวิตอยู่ด้วยความสงบสุข

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการปฏิบัติ

จากการวิจัยพบว่า การที่บุคคลจะปฏิบัติกุศลกรรมเพื่อพัฒนาชีวิตได้นั้นไม่ใช่เรื่องยาก และไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอแนะดังนี้

๑) ควรมีหน่วยงานจัดฝึกอบรมหรือมีโครงการ บ่มเพาะ ส่งเสริม สนับสนุนให้คนทำความดีเป็นประจำโดยใช้หลักการทำความดีบ่อยๆจนเป็นนิสัย (อาจิณณกรรม) เป็นการพัฒนาชีวิตอย่างต่อเนื่องในทางที่ดี เพื่อให้คนที่ทำดีทางกาย วาจา และใจมีอยู่ในสังคมให้มีจำนวนมากๆ

๒) ตัวบุคคลเองควรปฏิบัติให้มีกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ทั้งกุศลกายกรรม กุศลวจีกรรม กุศลมโนกรรม มาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นประจำให้เกิดเป็นความเคยชิน เป็นการพัฒนาชีวิตโดยมีหลักวิธี ๓ ประการเป็นแนวปฏิบัติ

๓) การนำหลักธรรมที่เป็นแนวเดียวกันกับกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ข้อมาปฏิบัติและประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่สถานการณ์

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการวิจัยเรื่องนี้จำกัดด้วยเรื่องเวลา ผู้วิจัยจึงเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

- ๑) ศึกษาวิเคราะห์กุศลกรรมบถทางกายเพื่อเป็นเหตุให้เกิดในกามาวจรกุศล
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์อกุศลกรรมบถเป็นเหตุให้สู่ทุคติภูมิ
- ๓) ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกุศลกรรมบถทางวาจาเพื่อเป็นแนวปฏิบัติในสังคมปัจจุบัน
- ๔) ศึกษาความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ที่ส่งผลต่อการเมือง เศรษฐกิจ สังคมไทยในยุค

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย:

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ:

คณาจารย์สำนักพิมพ์เลี้ยงเซียง. กรรมบถ ธรรมศึกษาชั้นเอก ฉบับมาตรฐาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๔๗.

บรรจบ บรรณรุจิ. ปฏิจจสมุปบาท. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : พรบุญการพิมพ์, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. พุทธธรรม ฉบับเดิม. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ, ๒๕๔๕.

_____. พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาโพธิวงศาจารย์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียง, ๒๕๕๘.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙). กรรมที่ปณี เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร ป.ธ.๙). ภูมิวิลาสินี . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ผศ.ดร.. **สัมมาวาจา “พูดดี คือดี สังคมดี”**. พิมพ์ครั้งที่แรก.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ ๒๑ เซ็นจูรี่, ๒๕๕๔.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตตโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ ๕ เล่ม ๒**

กัมมจตุกกะ และ มรณุปัตติจตุกกะ. มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ จัดพิมพ์, ๒๕๕๕.

พุทธทาสภิกขุ. **โอสาเรตัพพธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๓๘.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ศิริ

วัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕

วคิน อินทสระ. **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :

เรือนธรรม, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **หลักธรรมใน**

พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๑๘.

สุนทร ฌ รังสี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

(๒) หนังสือแปล:

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. **มังคลัตถทีปนี แปล เล่ม ๒**.

พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระอนุรุธาจารย์เถระ. **คัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหะ และ ปรมัตถทีปนี**. แปลและอธิบายโดย พระคันธ

สाराภิวังค์, พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ตรวจชำระ. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูรสารินไทย การพิมพ์, ๒๕๕๕.

พระพุทฺธทัตถเถระ. **คัมภีร์อภิธัมมวาทาร**. แปลและอธิบายโดย พระคันธสาราภิวังค์, พระธัมมานันท

มหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ตรวจชำระ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: หจก. ประยูร

สารินไทย การพิมพ์, ๒๕๕๕.

พระพุทฺธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์

ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๓) วิทยานิพนธ์:

พระมหาพรสวรรค์ กิตติวิโร (จันโปรด). “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระวิวัฒน์ อุตตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต). “การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมใน คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระอินทรีย์ อุตถยุตโต (กันทะวงศ์). “การศึกษาเรื่องวิบากกรรมในพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

นางสาวประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในพระสุตตันตปิฎก”. สารนิพนธ์รายวิชา สัมมนาพระไตรปิฎก ตามหลักสูตร ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

Innnews. ดร.วันชัย มีอปีนจะถูกล้อมจับ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://news.sanook.com/1998066/> [๔ มี.ย. ๒๕๕๙].

(๕) เอกสารอัดสำเนา:

บรรจบ บรรณรุจิ. เอกสารประกอบการสอนวิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ ๑. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕ (อัดสำเนา).

๒. ภาษาอังกฤษ**(I) Book**

Nyanatiloka. *Bhddhist Dictionary Manual of Buddhist Terms and Doctrines*. Kandy : Buddhist Publication Society, 1980.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นายอรรถพล เปี่ยมปฐม
ว/ด/ป เกิด : วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๒
สถานที่เกิด : โรงพยาบาลรามาริบัติ กรุงเทพมหานคร
ประสบการณ์การทำงาน : ผู้ช่วยผู้จัดการแผนกรักษาความปลอดภัย โรงแรมสุขโขทัย
(๒๕๕๙-๒๕๖๐) ๑๓/๓ ถนน สาทรใต้ แขวงทุ่งมหาเมฆ
เขตสาทร กทม. ๑๐๑๒๐
การศึกษา : พ.ศ. ๒๕๔๔ ระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ภาษาอังกฤษ-ธุรกิจ)
สถาบันราชภัฏสวนดุสิต
ปีที่เข้าศึกษา : ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๕๖
ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๖๓/๑๑๓ ม. ๑ หมู่บ้านสัมมากรราชพฤษ์ ปากเกร็ด นนทบุรี ๑๑๑๒๐